

پنجر اقتصاد

کرمان

- فصل نامه اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی کرمان
- سال چهارم ● شماره ۱۰ ● تابستان ۱۴۰۰ ● ۱۳۶ صفحه ● ۳۵ هزار تومان

مدیران بنگاه‌ها به چشم‌انداز توسعه اقتصادی مبتنی بر برنامه، کار و سیاست‌گذاری می‌نگرند که در گرداب پیچیدگی پایدار محیط کسب و کار، کامیابی دور از دسترس است.

چشم داشت

با مطالبی دربارهٔ سیاست‌گذاری، تولید، بازرگانی، خدمات و جامعه

گفت‌وگو با «سیدمهدی طبیب‌زاده» رئیس اتاق کرمان
برنامه‌های رویایی؛ مثابه بی‌برنامگی

مقاله‌ای از دکتر «سعید کریمی‌نسب»
عضو هیئت علمی گروه مهندسی معدن دانشگاه شهید باهنر کرمان

زنجر تعارض منافع ذینفعان بردست و پای توسعه معادن
و صنایع معدنی استان کرمان

گفت‌وگو با «پرهام رضایی» رئیس اتاق البرز
سنگ بنای امنیت اقتصادی

گفت‌وگو با دکتر «صادق کریمی» عضو هیئت علمی
گروه جغرافیا دانشگاه شهید باهنر کرمان

مدیریت تقاضا و ارزش‌گذاری
اقتصادی آب

مستریج، افزودنی، کامپاند، آمیزه های پلیمری، کامپاند و گرانول زیست تخریب پذیر، پودر و پیگمنت پری دیسپرس (صنعتی و بهداشتی)، نخ و الیاف مدول و مقاومت بالا

Masterbatch, Compound, Additive, Biodegradable Compound, Extruded Polymer, Plastic Granules, Powder Predisperse Solid, Pigments (Carbon Black & Colors), PE100+, PE80+, PP-r, Welding Rod, Adhesive Granule, Steel Pipe Coating (TOP-COAT), Agro PET Wire, High Strength Yarn & Fibers

موارد استفاده در صنایع نساجی، نخ و الیاف

فرش ماشینی و موکت :

. نخ های فیلامنتی و الیاف کوتاه

. الیاف پلی استر ، پلی پروپیلن و پلی آمید کوتاه

. نخ های B.C.F. مورد مصرف در فرش ماشینی،

موکت تافتینگ، کات و لوپ

. نخ های CF مورد مصرف در دوخت، کمر بند ایمنی،

بافت محافظتی

. نخ های POY, FDY مورد مصرف در فرش ماشینی،

رومبلی، جوراب و البسه ورزشی

. الیاف پلی استر، پلی آمید، پلی پروپیلن مورد مصرف در

ریسندگی نخ های پنبه ای، فرش ماشینی، موکت و

لانی های سوزنی

منسوجات نبافته (Non woven) بهداشتی :

. اسپان باند (Spunbond)

. ملت بلان (Melt Blown)

. سوزن زن

SS, SMS, SMMS.

نخ های B.C.F., C.F., POY, FDY, DTY, TFO، پلی پروپیلن،

پلی استر و پلی آمید مورد مصرف در فرش ماشینی، پارچه رومبلی،

پرده ای، جوراب، البسه ورزشی

مستریج و افزودنی الیاف پلی استر کتان تایپ جهت تولید

الیاف DOPE DYED

گونی و جامبو پلی پروپیلن

سفید کننده جهت تولید الیاف پلی استر PSF از پرک بطری

براق کننده جهت تولید الیاف پلی استر PSF مورد مصرف در

موکت های چاپی

www.rangdaneh.ir
info@rangdaneh.com

دفتر تهران :

خیابان دکتر بهشتی، خیابان پاکستان، کوی هشتم، پلاک ۲۴

کدپستی: ۱۵۳۷۱۳۹۱۳ صندوق پستی: ۲۴۵۸ - ۱۵۸۷۵

تلفن: (۲۰ خط) ۸۸۲۵۰۶۱۸ - ۰۲۱

فاکس: ۸۸۲۴۱۵۳۰ - ۸۸۲۵۰۶۰۲ - ۰۲۱

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

● عکاس: ایوذر احمدی زاده- ایرنا/ آبشار دلفارد ●

روایت

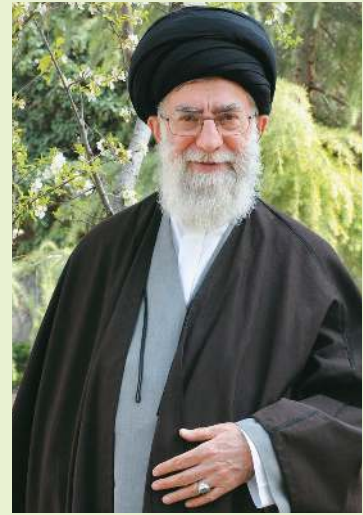
امام علی (علیه السلام):

شخص مورد اعتماد کسی است که خردمند و دیندار باشد و کسی که از خردمندی و انسانیت بی بهره است، سرمایه اش گناه باشد و دوست هرکسی خرد اوست و دشمن او بی خردیش. (مطالب السؤول)

از بیانات رهبر معظم انقلاب در نخستین دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت
سیزدهم، ۶ شهریور ماه ۱۴۰۰

احیای اعتماد مردم

مسئله احیای اعتماد مردم و امید مردم هم بسیار چیز مهمی است؛ چون اعتماد مردم بزرگ‌ترین سرمایه دولت است. مردم وقتی به شما اعتماد کردند و امید به شما داشتند، با شما راه می‌آیند و کمک‌تان می‌کنند؛ این بزرگ‌ترین سرمایه است برای دولت که بتواند اعتماد مردم را جلب کند که البته این متأسفانه یک مقداری آسیب دیده و بایستی ترمیم کنید این را و راهکارش هم این است که حرف و عمل مسئولین یکی باشد؛ وعده‌ای اگر به مردم دادید، طبق آن وعده عمل کردید، مردم به شما اعتماد پیدا میکنند؛ اگر شما وعده کردید و عمل نشد یا گفتید فلان کار شده، مردم در واقعیت دیدند نشده، اعتماد مردم سلب می‌شود؛ واقعاً باید خیلی بچد مراعات کنید این معنا را.

اتاق بازرگانی صنایع، معادن و کشاورزی کرمان

افصل نامه اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی کرمان |
ادارای پروانه انتشار (شماره ثبت ۷۹۸۳۷) از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی |
سال چهارم | شماره دهم | تابستان ۱۴۰۰ | ۱۳۶ صفحه |

سپهر اقتصاد

با نوشتارها و گفتارهایی از:
سیدمهدی طبیب‌زاده / محمدامین عبدالله‌نژاد / بتول
علیزاده / پرهام رضایی / سعید جعفری / صادق کریمی / نادیا
انجم شعاع / مصطفی رجبی مشهدی / فاطمه ابراهیمی /
کاظم شاملو / سعید کریمی نسب / بابک شایسته / شرکت
PLK / عباس سعیدی / قاسم محمدی نژاد / سیدمنصور
میرتاج‌الدینی / رضا صداقت / سحر باقری / محمدحسین
اکبری / احمدرضا نیک طبع اطاعتی / رضا سنجری / عابد
شیخ‌بهایی / فرشته امینی / داریوش بوستانی / مجید
محمودآبادی / احمد عباس نژاد / علی حاجی‌زاده / امین
غفاری نژاد / محسن شفیعی

صاحب امتیاز: اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی کرمان /
رئیس شورای سیاست‌گذاری: سیدمهدی طبیب‌زاده / مدیرمسئول: سیدمحمدعلی گلاب‌زاده /
سردبیر و ویراستار: ذبیح‌الله کریمی / دبیر تحریریه و مدیر اجرایی: فرزانه زاهدی / تحریریه: ریحانه حسن‌زاده /
طراحی‌گرافیک و صفحه‌آرایی: آتلیه گرافیک (پرانتز) / چاپ و صحافی: احسان- قم /

نشانی: کرمان، میدان آزادی، ابتدای بلوار جمهوری اسلامی، اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی کرمان /
کدپستی: ۷۶۱۹۶۵۳۴۹۸ / صندوق پستی: ۴۷۱-۷۶۱۷۵ / تلفن: ۰۳۴-۳۲۴۴۲۳۲۴ / دورنگار: ۰۳۴-۳۲۴۸۳۳۲۴ /
www.otagh-bazargani.com / پیامک: ۱۰۰۳۴۳۲۴۴۱۰۵۸ / @Kccima / sepehr@kccim.ir /

«سپهر اقتصاد کرمان» در ویرایش و اصلاح مطالب رسیده، آزاد است. مطالب منتشرشده در فصل‌نامه، رأی و نظر نویسندگان آن‌هاست و لزوماً نظر «سپهر اقتصاد کرمان» نیست.

شماره برای ارتباط با «سپهر اقتصاد کرمان» در فضای مجازی: ۰۹۰۵۸۵۰۸۰۶۹

برای چاپ آگهی در «سپهر اقتصاد کرمان»، با ما تماس بگیرید: ۰۳۴-۳۲۴۴۲۳۲۴

سیاست گذاری

۰۶ | گفت‌وگو با «سیدمهدی طبیب زاده» رییس اتاق کرمان و دبیر شورای گفت‌وگوی دولت و بخش خصوصی استان کرمان؛ برنامه‌های رویایی؛ مثابه بی‌برنامگی

۱۰ | مقاله‌ای از محمدمبین عبدالله‌نژاد و بتول علیزاده؛ یک دهه تلاش بی‌حاصل

۱۶ | گفت‌وگو با «پرهام رضایی» رییس اتاق البرز؛ سنگ بنای امنیت اقتصادی

۲۱ | مقاله‌ای از سعید جعفری؛ در تنگنای ضعف نهادی

۲۴ | گفت‌وگو با دکتر «صادق کریمی» عضو هیئت علمی گروه جغرافیا دانشگاه شهید باهنر کرمان؛ مدیریت تقاضا و ارزش‌گذاری اقتصادی آب

۳۴ | گزارشی از نادیا انجم شعاع؛ فاجعه مصرف انرژی

۳۸ | یادداشتی از مصطفی رجیبی مشهدی؛ راهکارهایی پیرامون بهبود حکمرانی بخش برق ایران

۴۱ | یادداشتی از کاظم شاملو؛ سایه سنگین دیپلماسی بر سر توسعه اقتصادی

تولید

۴۴ | مقاله‌ای از دکتر سعید کریمی‌نسب؛ زنجیر تعارض منافع ذینفعان بر دست‌وپای توسعه معادن و صنایع معدنی استان کرمان

۵۰ | گفت‌وگو با «بابک شایسته» مدیرعامل شرکت رنگ‌دانه سیرجان و صادرکننده نمونه استانی در سال ۱۳۹۹؛ دغدغه پایسته

۵۳ | مقاله‌ای از واحد تحقیق و توسعه شرکت پارس پایا لوتوس کارمانیا (PLK)؛ نیمه سرنوشت‌ساز؛ افزایش بهره‌وری کشاورزی با تمرکز بر کاهش ضایعات در مراحل پس از برداشت

۵۶ | گفت‌وگو با «عباس سعیدی» رییس سازمان جهاد کشاورزی استان کرمان؛ توسعه کشت‌های کم‌آب‌بر و الگوی کشاورزی قراردادی

۶۰ | گزارشی از دکتر قاسم محمدی‌نژاد؛ ژئوتیپ برتر؛ معرفی دو رقم گل‌رنگ با عملکرد و کیفیت روغن بالا از دستاوردهای مهم پژوهشکده فناوری تولیدات گیاهی دانشگاه شهید باهنر کرمان

۶۲ | گفت‌وگو با دکتر «سیدمنصور میرتاج‌الدینی» عضو هیئت‌علمی گروه زیست‌شناسی دانشگاه شهید باهنر و عضو انجمن گیاهان دارویی کرمان؛ تولید و تجارت گیاهان دارویی

۶۸ | مقاله‌ای از دکتر رضا صداقت؛ اقتصاد باغبانی ایران و جایگاه استان کرمان؛ چالش‌ها و راهکارها

بازرگانی و خدمات

۷۲ | مقاله‌ای از محمدحسین اکبری؛ نخلستان‌ها؛ معادن روباز تجدیدپذیر

۷۹ | گفت‌وگو با «احمدرضا نیک طبع اطاعتی» مدیرعامل شرکت نقش کریمان (کنسرسیوم صادراتی سنگ استان کرمان)؛ صادرات سنگ‌های تزئینی؛ مغلوب بازار داخلی

۸۲ | مقاله‌ای از رضا سنجری؛ ظرفیت مغفول‌مانده؛ استان کرمان نیازمند توجه به پتانسیل‌های گردشگری به عنوان پیشران توسعه

۸۷ | مقاله‌ای از عابد شیخ‌بهبایی؛ فن بازار، اکوسیستم مبادلات فناوری کشور

۹۲ | یادداشتی از فرشته امینی؛ تسهیل‌گری صادرات؛ نمونه‌ای از اقدامات اتاق اصفهان در رفع موانع صادراتی

جامعه

۹۶ | گفت‌وگو با دکتر «داریوش بوستانی» عضو هیئت‌علمی گروه علوم اجتماعی دانشگاه شهید باهنر کرمان؛ دچار پدیده کوتاه‌مدت

۱۰۰ | مقاله‌ای از دکتر مجید محمودآبادی؛ نارسایی‌های زیست‌محیطی کشاورزی

۱۰۳ | مقاله‌ای از دکتر احمد عباس‌نژاد؛ پیش‌شرط پایداری توسعه؛ مسائل زیست‌محیطی استان کرمان و راه‌های تخفیف آن‌ها

۱۰۶ | گفت‌وگو با «علی حاجی‌زاده» مدیرکل راه و شهرسازی استان کرمان؛ تورم‌زایی به سبک سوداگران؛ بررسی وضعیت مسکن در استان کرمان

۱۱۱ | مقاله‌ای از امین غفاری‌نژاد؛ سیاست‌زدگی ادارات دولتی

۱۱۵ | مقاله‌ای از محسن شفیعی؛ جامعه عشایر کرمان و جایگاه اقتصادی آن

رویدادها

۱۲۱ | مروری بر گزیده اخبار اتاق کرمان

مدیریت موفقیت

◆ ذبیح الله کرمی

سردبیر فصلنامه سپهر اقتصاد کرمان

در دنیای پیشرفته صنعتی؛ به عنوان نمونه آمریکا، ویژگی تعیین کننده اقتصاد آن، کیفیت مدیریت و پایبندی به آزادی اقتصادی است.

بدیهی است که ایران نیز دارای اهداف توسعه گرایمی است، اما مشکل اینجاست که الزامات توسعه را رعایت نمی کند و گرفتار ضعف نهادی و ساختاری است. اقتصاد ایران در مسیر رانت خواری قرار دارد و در مرداب فساد گرفتار شده است؛ این اقتصاد با حجم تنها ۱۹۲ میلیارد دلاری در جایگاه پنجاه و یکم جهان قرار دارد که بنا به استعدادهای خود جایگاه شایسته ای نیست. یک نکته بسیار مهم این که ما طی ۷۴ سال گذشته به تدوین و اجرای ۱۱ برنامه توسعه پرداخته ایم، ولی از توسعه خبری نشده است؛ برای این که سیاست ها بیشتر نادرست و فهرست چالش های پایدار در همه این سالها، مثنوی هفتاد من است. دقت کنیم که ایران یکی از کشورهای مورد توجه در اقتصاد جهانی است، انتظار می رود که سیاست گذار، فضای کار و تلاش را مهیا ساخته و امید را در جامعه تقویت و مدیریت کند تا فعالان اقتصادی و مدیران بنگاهها در لحظات کار و تلاش نه تنها به تولید و تجارت در کلاس جهانی بپردازند، بلکه چون مدیران و فعالان در کشورهای پیشرفته صنعتی به مدیریت موفقیت یعنی رسیدن به دستاوردهای فوق العاده بیندیشد و آن را محقق و پایدار سازند. ◆◆

به خاطر دارم که در سالهای سه دهه ۶۰، ۷۰ و ۸۰، بررسی و نقل مدیریت ژاپنی به عنوان یک الگوی مدیریتی پیشرفته و کارآمد، بسیار مطرح و داغ بود؛ این که چه شد که ژاپن این شد؟

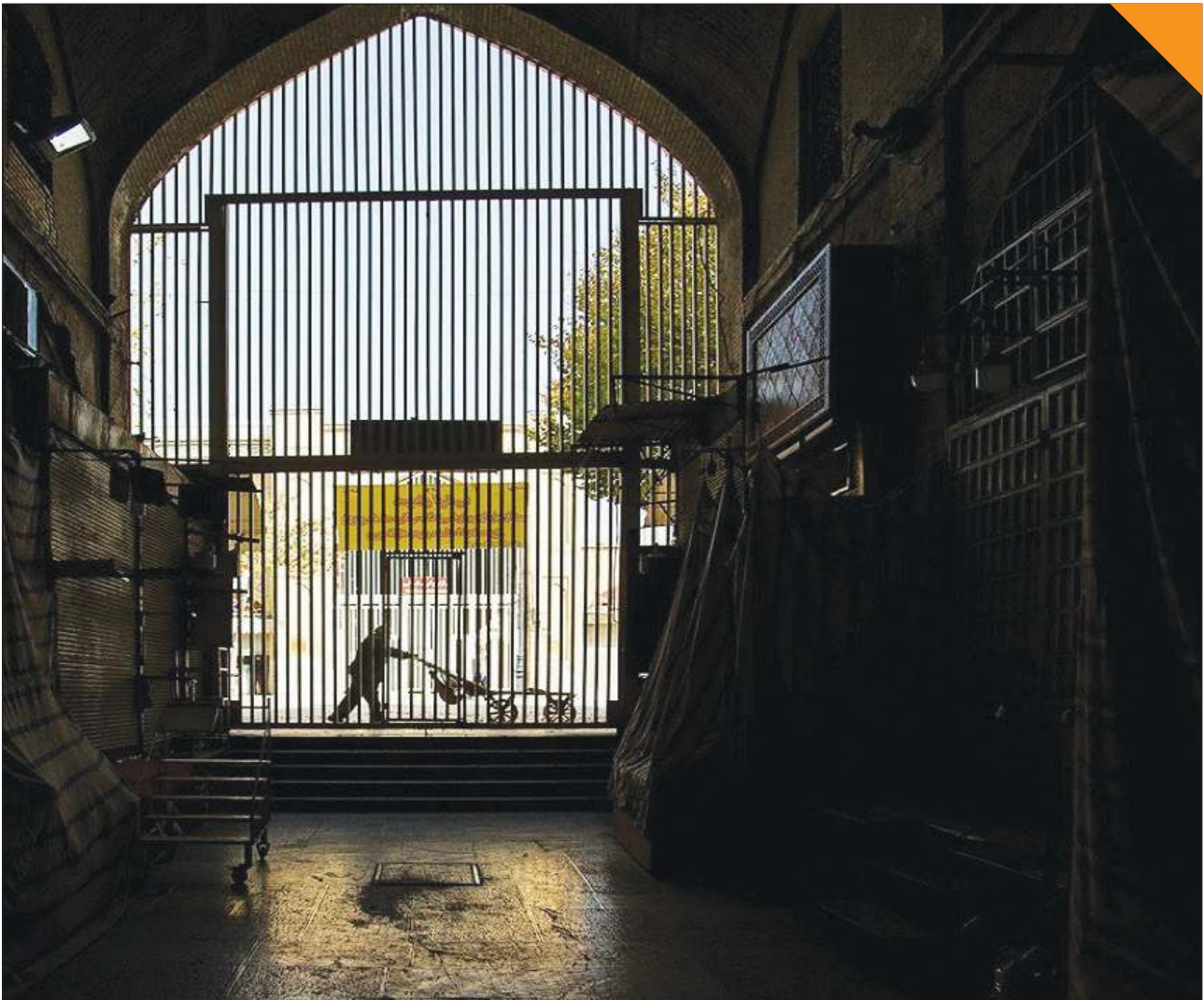
در قرن گذشته، ایران و ژاپن به دنبال کشف رمز پیشرفت غرب بودند. ژاپن امروز کشوری توسعه یافته است که خود مورد بررسی پژوهشگران برای یافتن رمز و راز «این شدن» است، در حالی که ایران کشوری در حال توسعه نامیده می شود. محققان علت توسعه ژاپن را در رفع موانع، وجود بستر مناسب و سیاستگذاری و انگیزه درست می دانند.

از کره جنوبی و جزیره کوچک سنگاپور و... که بگذریم، امروز کشورهایی چون ویتنام و بنگلادش نیز سر بر آورده اند؛ به جهان نگاه کرده و به درستی می آموزند و راه پیشرفت را پیدا کرده اند. این یکی، فقیر سالهای نزدیک، طی یک دهه، تولید ناخالص ملی خود را سه برابر کرده و درآمد سرانه اش را به ۲،۵ برابر ارتقا داده است و آن یکی در گذر دهه اخیر، معجزه وار رشد اقتصادی متوسط ۷ درصدی را محقق کرده است. کشوری که بزرگترین آسیب های جنگی را از آمریکا دیده است در حال فتح بازار این کشور است. به تحقیق، این همه به طور عمده ناشی از بهبود حکمرانی اقتصادی است.

سیاست‌گذاری

گفت‌وگو با «سیدمهدی طیب زاده» رئیس اتاق کرمان و دبیر شورای گفت‌وگوی دولت و بخش خصوصی استان کرمان برنامه‌های رویایی؛ مثابه بی‌برنامگی/ یک دهه تلاش بی‌حاصل/ گفت‌وگو با «پرهام رضایی» رئیس اتاق البرز؛ سنگ بنای امنیت اقتصادی/ در تنگنای ضعف نهادی/ گفت‌وگو با دکتر «صادق کریمی» عضو هیئت علمی گروه جغرافیا دانشگاه شهید باهنر کرمان؛ مدیریت تقاضا و ارزش‌گذاری اقتصادی آب/ فاجعه مصرف انرژی/ راهکارهایی پیرامون بهبود حکمرانی بخش برق ایران/ سایه سنگین دیپلماسی بر سر توسعه اقتصادی

گفت‌وگو با «سیدمهدی طبیب‌زاده» رئیس اتاق کرمان و دبیر شورای گفت‌وگوی دولت و بخش خصوصی استان کرمان

برنامه‌های رویایی؛ مثابه بی‌برنامگی

فضای کسب‌وکار علی‌رغم همه تلاش‌ها بهبود نیافته است و اصلی‌ترین چالش‌ها در حوزه تولید کماکان به قوت خود باقی است؛ تأمین مالی، اقدامات ایدئایی بانک‌ها، مسائل بیمه‌ای و مالیاتی، تأمین مواد اولیه، نابسامانی و نوسان قیمت‌ها، محدودیت‌های تجاری، تحریم‌های بین‌المللی، انحصارات دولتی و رقابت ناسالم با تولید و فساد اداری همچنان معضله‌های بزرگی هستند.

ارزشمندترین سرمایه انسانی یعنی وقت و زمان مدیران بنگاه‌های دولتی صرف رفت‌وافت امور جاری و مشکلات فضای کسب‌وکار و رفع موانع تولید می‌شود؛ لاجرم آن‌ها در برنامه‌ریزی تولید موفق نیستند. هیچ‌کس پاسخگوی خسارت‌های ناشی از حکمرانی غیر کارشناسی و صدور بخشنامه‌های خسارت‌بار نیست؛ در صورتی که مسئولیت مدنی هر فرد و سازمان در قبال انجام و یا ترک فعل که موجبات خسارت را فراهم می‌کند، باید موردتوجه قرار گرفته و در دادگاه صالحه موظف و ملزم به جبران شود.

مشروح گفت‌وگو با سیدمهدی طبیب‌زاده، رئیس اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی کرمان را در ادامه بخوانیم.

♦♦ در اولویت‌بندی افزایش تولیدات در استان کرمان برای سال ۱۴۰۰، افزایش تولید چه کالاهایی در اولویت است یا رونق تولید در چه بخش‌هایی اولویت استان است؟

اولویت اصلی باید در تولید کالاهای با ارزش افزوده بالا، تکنولوژی مدرن با قابلیت صادرات باشد. استان به شدت از نظر منابع در مضیقه است. باید در قبال استفاده از هر واحد منابع، بالاترین ارزش را ایجاد نماییم. ارزش بیش از سه برابری هر کیلو کالای وارداتی نسبت به کالای صادراتی، نشان می‌دهد که ما اتلاف شدید منابع داریم که باید با افزایش بهره‌وری، تولید را با وضع موجود افزایش دهیم.

♦♦ در نیمه سال ۱۴۰۰ هستیم، چه موانع مهمی از مسیر تولید برداشته شده و اصلی‌ترین چالش‌های برجای مانده کدامند؟

علی‌رغم اعلام برنامه سال؛ یعنی «تولید، پشتیبانی‌ها و مانع‌زدایی‌ها» عملاً هیچ اتفاق محسوسی به وقوع نپیوسته است. اقدام مؤثر و یا تغییری در برنامه‌های اجرایی انجام نشده. همچنان تأمین مالی یکی از موضوعات اصلی است. فضای کسب‌وکار استان علی‌رغم همه تلاش‌ها بهبود نیافته، اما با این همه بی‌توجهی‌ها، تولیدکنندگان صبور و مقاوم با زحمات زیاد تولید را ادامه داده‌اند و اگر کشور و یا استان با همه تحریم‌ها سرپا ایستاده از تلاش مجاهدانه تولیدگران است.

اصلی‌ترین چالش‌ها در حوزه تولید همچنان تأمین مالی، مسائل بیمه‌ای، مالیاتی، تأمین مواد اولیه، نابسامانی و نوسان نرخ‌ها، محدودیت‌های صادراتی، تحریم‌های بین‌المللی، انحصارات دولتی و رقابت‌های ناسالم با تولید و معضل بزرگ فساد اداری هستند.

♦♦ دغدغه تولید و فزونی نرخ تورم، واقعاً بنگاه‌های تولیدی بویژه بنگاه‌های کوچک، این امر را چگونه تدبیر می‌کنند تا در دام رکود، کارشان به تعطیلی نینجامد؟ در این شرایط راهکار هدایت سرمایه به سمت تولید چیست؟

دغدغه‌های تولید را که عرض کردم نوسان قیمت‌های مواد اولیه و سایر ملزومات تولید و افزایش بی‌رویه هزینه‌های جاری از یک‌سو و کاهش قدرت خرید مردم از سوی دیگر تولیدکننده‌ها را عمدتاً با مشکل مواجه نموده است، نتیجه این وضعیت رکود و تعطیلی

واحدهاست که نگران‌کننده است. به نوعی در حال حاضر ما استهلاک سرمایه داریم و واحدها تمام تلاش خود را به کار گرفته‌اند که بنگاه تعطیل نشود و در حال استهلاک هستند و سرمایه‌گذاری جدید انجام نمی‌دهند. این موضوع در درازمدت بسیار زیان‌آور است. البته بنگاه‌ها هم باید تغییر در رویکرد خود و افزایش تولید از راه بهره‌وری، کاهش قیمت تمام‌شده و جذب سهامداران جدید به جای دریافت تسهیلات از بانک را اتخاذ نمایند.

♦♦ وزارت صمت تقریباً هر ساله در سند سیاستی خود به تعیین صناعی به عنوان پیشران‌های تولید اقدام می‌کند تا در سایه بیشترین توجه به بیشترین تولید و توسعه در آن‌ها دست یافت، ارزیابی شما از چگونگی اجرا و وصول به اهداف آن بویژه به عنوان نمونه با نگاه به صناعی که استان کرمان در آن‌ها جایی برای گفتن دارد، چیست؟

به نظر می‌رسد، آنچه معمول است برنامه‌ها و جداول بدون در نظر گرفتن واقعیت‌ها تهیه می‌شود و گاهی به رؤیای نوشته شده بروی کاغذ می‌ماند. البته ناپایداری در تأمین مواد اولیه، تأمین مالی، مقررات و قیمت‌ها امر پیش‌بینی را مشکل می‌کند. نوسان قیمت اقلام ضروری و عرضه یا عدم عرضه و کمبودهایی که پیش می‌آید به نظر من اگر هم پیش‌بینی‌هایی صورت گیرد به دلایل فوق قابل اجرا نیست و نمی‌توان روی آن حساب کرد.

♦♦ قطعاً یکی از چالش‌های بخش تولید، اتلاف منابع است، منابع مصرف می‌شود، اما ارزش افزوده ایجاد نمی‌کند. به نظر شما مهم‌ترین عوامل ایجادکننده

در حال حاضر ما استهلاک سرمایه داریم و واحدها تمام تلاش خود را به کار گرفته‌اند که بنگاه تعطیل نشود و در حال استهلاک هستند و سرمایه‌گذاری جدید انجام نمی‌دهند. این موضوع در درازمدت بسیار زیان‌آور است. البته بنگاه‌ها هم باید تغییر در رویکرد خود و افزایش تولید از راه بهره‌وری، کاهش قیمت تمام‌شده و جذب سهامداران جدید به جای دریافت تسهیلات از بانک را اتخاذ نمایند.

اتلاف منابع در بنگاه‌های تولیدی ما چه می‌باشد و راه‌حل برای برطرف کردن این مسئله چیست؟

ارزشمندترین سرمایه انسان وقت و زمان، بخصوص برای مدیران است، از آنجا که وقت مدیران تولید، صرف رتق وفتق امور جاری و مشکلات فضای کسب‌وکار و رفع موانع تولید می‌شود، لاجرم در برنامه‌ریزی تولید موفق نیستند، نا اطمینانی از آینده نیز مزید بر علت است و مدیر نمی‌تواند تصمیم درستی بگیرد. درصد عمده وقت مدیران صرف کارهایی می‌شود که نباید انجام دهند؛ باید محیط کسب‌وکار برای تلاش این مدیران مساعد باشد. از دیگر عوامل، کمبود نقدینگی است که باعث شده واحدهای تولیدی زیر ظرفیت کار کنند و با پرداخت هزینه‌های سربار و ثابت تولید، محصول کم‌تری تولید نمایند. نبود مواد اولیه نیز ظرفیت‌ها را کاهش داده است. عقب‌ماندگی تکنولوژیکی و تحریم‌ها باعث شده که تولید، بهره‌ور نباشد و قیمت تمام‌شده بالا رود، کاهش قدرت خرید مردم و انباشت کالا در انبارها و خواب سرمایه هم می‌تواند علت باشد. به‌طور کلی در فضای نا اطمینانی نمی‌شود برنامه‌ریزی کرد و بهره‌وری را تکمیل و کالاهای رقابتی تولید نمود و حداقل زمان خواب سرمایه را داشت. البته به‌روز نبودن مدیران، فقدان دانش لازم، پایین بودن سطح فناوری، عدم توجه به بهره‌وری و در نظر نداشتن مفاهیم رقابت‌پذیری نیز از دیگر عوامل اند که اگر مرتفع شوند، می‌توان امیدوار بود که در شرایط تحمیلی فضای کسب‌وکار و جو حاکم بر اقتصاد کشور بازهم مقاومت کرد و ادامه داد؛ یعنی مدیریت اقتضائی در شرایط سخت.

اتاق فکر کرمان چه اندیشه‌هایی را برای تولید، استخراج و بروز داده است؟

اگر منظور این است که اتاق فکر استان چه اندیشه‌هایی را برای استان ارائه کرده است، باید عرض نمایم که اتاق بازرگانی به پشتوانه برخورداری از طیف وسیع کارشناسی کمیسیون‌ها، انجمن‌ها و تشکل‌های حرفه‌ای، همراهی اساتید دانشگاه و مراکز علمی، همکاری سازمان‌های دولتی و کارشناسان ارشد ادارات، شرکت‌ها و تیم کارشناسی قوی که در اتاق مشغول به کار هستند، موقعیت ویژه‌ای در تولید اندیشه‌های توسعه‌ای پیدا کرده و مورد لطف و توجه مسئولان اجرایی ارشد، نمایندگان محترم مجلس، دستگاه قضایی استان قرار گرفته است؛ از همه مهم‌تر انگیزه‌ای قوی و دغدغه‌ای جدی، احساس مسئولیت اجتماعی، تیم

مدیریتی اعم از هیئت رییس، هیئت نمایندگان و مدیران اجرایی اتاق این موقعیت را مستحکم‌تر نموده است و لذا توجه اصلی به این مسئله جلب شده است که اقتصاد استان که اکنون بر پایه منابع غیرقابل تجدید بنا شده است، دیری نخواهد پایید که مضمحل شود، لذا تغییر این وضعیت از اقتصاد مبتنی بر منابع به اقتصاد مبتنی بر دانش، ضرورتی حتمی است و این واقعیتی غیرقابل انکار است. همچنین در راستای تحقق این مهم؛ موارد بسیار مهم دیگر، مانند بهره‌وری، مهارت‌آموزی، بهبود فضای کسب‌وکار، بهبود شاخص‌های توسعه پایدار، توسعه صادرات با ارزش‌افزوده بالا، وسعت بخشیدن به فعالیت‌ها و مسئولیت‌های اجتماعی، اقتصاد دیجیتال و بررسی‌های کارشناسی را در کانون توجه استان قرار داده است.

موضوع خسارت در کسب‌وکارها چه در بنگاه‌های بزرگ و چه کسب‌وکارهای کوچک چقدر دیده می‌شود؟ مهم‌ترین عوامل خسارت‌زا در این سال‌ها چه بوده است و ارزیابی شما از چگونگی مدیریت این مسئله چیست؟

هیچ‌کس در قبال خسارات‌های وارده پاسخگو نیست، تصمیمات خلق‌الساعه، ممنوعیت‌های ورود و خروج کالا، قیمت‌های دستوری، سیاست‌های ارزی، تحریم‌ها، بی‌ثباتی بازار، اقدامات ایدئیی بانک‌ها، هزینه‌های مبادله‌ای، فساد اداری، بازاریابی محیط کسب‌وکار تا تأخیرهای فراوان در صدور مجوزها و قطعی برق، گاز، آب خسارت‌بارند، اما باید تولیدکنندگان آن را تحمل نمایند اگر به دادگاه هم مراجعه شود و بخشنامه‌ای لغو شود، از آن تاریخ به بعد عمل می‌شود و هیچ‌کس پاسخگوی خسارت ناشی از صدور بخشنامه‌های خسارت‌بار نیست. در این حالت باید به موضوع مسئولیت مدنی هر فرد بابت تصمیم‌گیری‌هایش توجه شود و دادگاه‌های صالحه هر فرد و هر سازمان را در قبال انجام فعل و یا ترک فعل که موجبات خسارت را به وجود می‌آورد، مسئول شناخته و موظف به جبران آن نماید. باید هر کس در قبال هر تصمیمی که می‌گیرد یا هر اقدامی که انجام می‌دهد مسئول باشد.

امسال نیز انبوه هزاران تن هندوانه، گوجه‌فرنگی و پیاز تولید کشاورزان جنوب استان کرمان، بدون خریدار بر روی هم تلنبار و تلف شد. کشاورز و جامعه سال‌های سال است که از این نقیصه بسیار زشت متضررند، در این میان نه از ایده‌های بدون پشتوانه عملی پژوهشگران،

حکمرانی ما در
حوزه کشاورزی
و آب چنان
نامطلوب بوده
است که در
حال حاضر اگر
اشتغال فراوان
بخش کشاورزی
و تأمین نسبی
امنیت غذایی
(البته با هزینه
بسیار زیاد) نبود،
کشاورزی فاقد
توجیه اقتصادی
می‌بود. بویژه
که نابسامانی در
کشت محصولات
یادشده به مراتب
بیشتر است.

تصمیمات در گمرک و البته پیش‌بینی صنایع تبدیلی مناسب نوع محصول با تکنولوژی‌های مدرن می‌باشد.

♦♦ چنانچه توضیحات تکمیلی لازم می‌دانید، عنوان نمایید.

سخنرانی، مقاله، برنامه‌های مطول و پرفصله، سند و شعار الزاماً منجر به افزایش کمیت و کیفیت تولید بهبود در شاخص‌های اقتصادی نمی‌شود. تجربه نشان داده است که متوسط اجرای برنامه‌های خوب و رؤیایی توسعه کشور شاید به ۳۰ درصد نرسد و نشان می‌دهد که این برنامه‌ها رؤیاهای زیبایی بیش نبوده و شرایط تحقق آن مهیا نیست.

حکمرانی خوب در هر حوزه لازمه بهبود وضعیت است. با حکمرانی خوب دیدگاه‌ها اصلاح و واقعی می‌شود، اولویت‌ها به‌خوبی و فارغ از گرایش‌های سیاسی، قومی، منطقه‌ای و ... تعیین می‌گردد، به پیامد هر تصمیم واقعاً اندیشیده می‌شود و همه انتظارات به‌جا و به‌حق در سایه حکمرانی خوب در هر زمینه تحقق می‌یابد. ♦♦

نه از شعارهای همیشگی دولتی و نه از همت یک بخش خصوصی کاربلد مایه‌دار، طرفی نبسته‌ایم، به نظر، آخرین نهادسازی که برای رفع مشکلات کسب‌وکارها انجام شده است، شورای گفت‌وگوی دولت و بخش خصوصی است، چرا کاری نمی‌شود؟

فقدان برنامه‌ریزی، نبود الگوی توسعه کشت، عدم توجه به ضرورت‌ها و نیازها و رها نمودن مسئله به حال خود، تصمیم‌های شخصی کشاورزان را به دنبال دارد و هر کشاورز بر اساس منافع و سود نسبی که سال‌ها با وجود همین بی‌برنامگی کسب کرده، تصمیم می‌گیرد و وقتی بازار تحلیل نشود، رقبا شناسایی نشوند، حجم تولید هر نوع محصول در کشور معین نگردد، تصمیمات فقط در حوزه جغرافیایی مزرعه هر کشاورز اتخاذ می‌گردد. البته چنانچه در سطح کشور بر اساس آمایش سرزمین، نیاز بازار، پیش‌بینی هوا و توالی و تسلسل تولید برنامه‌ریزی می‌شد و ابزار لازم برای اجرای برنامه وجود داشت و بازخوردهای درست و دقیق توسط کشاورز دریافت می‌گردید، این تکرارها و جزیره‌ای فکر کردن‌ها در حد سطح زیر کشت هر کشاورز و با این شدت به وجود نمی‌آمد. استفاده از ابزار نادرست خرید تضمینی و اتلاف منابع ملی و مردم، نبود شبکه بازار وسیع، عدم تفکیک محصولات هر منطقه برای تازه خوری، صنایع تبدیلی، عملکرد نامناسب در هکتار، عدم توجه به کیفیت و تمرکز بر کمیت، عدم وجود تنوع در محصولات، تسهیلات گران صادرات و ... همه عواملی هستند که نشان می‌دهد تصمیمات در حوزه حکمرانی کشاورزی غیرکارشناسی است، اگر حکمرانی خوب در حوزه کشاورزی وجود داشت، حتماً این بدیهیات عرضه، تقاضا، صادرات، فرآوری، شبکه توزیع، تقسیم سرزمینی و ... را لحاظ می‌نمود. باید یک جمله عرض نمایم حکمرانی ما در حوزه کشاورزی و آب چنان نامطلوب بوده است که در حال حاضر اگر اشتغال فراوان بخش کشاورزی و تأمین نسبی امنیت غذایی (البته با هزینه بسیار زیاد) نبود، کشاورزی فاقد توجیه اقتصادی می‌بود. بویژه که نابسامانی در کشت محصولات یادشده به مراتب بیشتر است. راهکارهایی که برای برون‌رفت از این مشکل می‌توان ارائه کرد؛ اول برآورد نیاز کشور و صادرات محصول است و دوم آمایش اقلیم و پیش‌بینی شرایط آب و هوایی و توالی تولید هر محصول در کشور، تصمیم مناسب نوع و میزان هر کشت در سطح کشور، تمهیدات و شبکه‌سازی بازار برای سهولت صادرات، حمل‌ونقل معمولی و یخچال دار،

یک دهه تلاش بی حاصل

محمدامین عبدالله‌نژاد
کارشناس مرکز مطالعات و پژوهش‌های اقتصادی اتاق کرمان

بتول علیزاده
کارشناس مرکز مطالعات و پژوهش‌های اقتصادی اتاق کرمان

دلایل عدم تأثیرگذاری اقدامات دولت برای بهبود محیط کسب‌وکار توجه شده است. در ابتدا مروری اجمالی بر وضعیت ایران در شاخص‌های بین‌المللی محیط کسب‌وکار و وضعیت کرمان در شاخص ملی داریم و سپس به بحث و بررسی ریشه‌های دلایل این وضعیت می‌پردازیم.

وضعیت ایران در شاخص‌های بین‌المللی محیط کسب‌وکار

شاخص سهولت انجام کسب‌وکار

هدف اصلی پایش محیط کسب‌وکار بانک جهانی، اندازه‌گیری مجموعه‌ای از متغیرها است که به شناسایی دلایل شکل‌گیری و توسعه بخش غیررسمی کمک کند و به دنبال آن سیاست‌گذاران بتوانند با بینشی که کسب کرده‌اند، اصلاحات قانونی لازم را در حوزه مقررات مربوط به کسب‌وکار انجام دهند. بانک جهانی محیط کسب‌وکار کشورها را با شاخص «سهولت انجام کسب‌وکار» که از ۱۰ زیرشاخص، شروع کسب‌وکار (ثبت شرکت)، اخذ امتیاز برق، اخذ مجوزهای ساخت‌وساز، ثبت دارایی، دریافت اعتبار، پرداخت مالیات، تجارت فرامرزی، حمایت از سهامداران خرد، اجرای قرارداد (چک) و حل‌وفصل ورشکستگی تشکیل شده است. با توجه به نمودار شماره ۱، جایگاه ایران در گزارش جهانی سهولت کسب‌وکار ۲۰۲۰، با کسب ۵۸٫۵ امتیاز از ۱۰۰ امتیاز

برای افزایش، حفظ و استمرار رشد و توسعه اقتصادی در هر کشور، ابتدا باید شرایط و زمینه‌های مناسب مهیا باشد. شرایط لازم برای دستیابی به این هدف را می‌توان به دودسته کلی طبقه‌بندی نمود، دسته اول عواملی هستند که در تسلط و قدرت مدیریت بنگاه‌ها بوده به طوری که عملکرد و کارایی بنگاه مستقیماً توسط این عوامل سنجیده می‌شود. دسته دیگر عوامل خارج از اراده و اختیار بنگاه که بنگاه‌های اقتصادی نمی‌توانند این عوامل را تغییر داده یا بهبود بخشند. در ادبیات اقتصادی، عوامل خارج از اراده و اختیار بنگاه را که بهبود آن‌ها موجب سهولت تولید و ایجاد اشتغال می‌شوند، تحت عنوان (محیط کسب‌وکار) می‌شناسند.

متأسفانه به‌رغم همه تلاش‌هایی که طی سال‌های اخیر در زمینه بهبود محیط کسب‌وکار انجام شده، شاخص‌های ملی و بین‌المللی نمایانگر نامساعد بودن وضعیت کسب‌وکارها در ایران می‌باشند. تعمیم این موضوع برای استان‌ها، علی‌الخصوص در مورد استان کرمان که به استناد شاخص ملی محیط کسب‌وکار شرایط نامساعدتری نسبت به اغلب استان‌های کشور دارد غیرمنطقی نیست. اتاق بازرگانی به عنوان صدای بخش خصوصی برای یافتن دلیل اثربخشی ضعیف اقدامات انجام شده، تمرکز جدی بر آن داشته و تا حد زیادی توانسته آن را به یک دغدغه و اولویت در استان تبدیل کند. در این نوشتار به موضوع

چطور یک دهه

ساختارسازی از

هیئت‌ها و شوراهای

کمیته‌ها تا تصویب

قوانین بهبود و

حمایت و تسهیل

نتوانسته اثربخشی

حداقلی بر این

فضا داشته باشد.

کجای کار می‌لنگد

که ده سال اخیر

اگر نگوئیم پسر رفت

که حداقل در جا

زده ایم و تبعات و

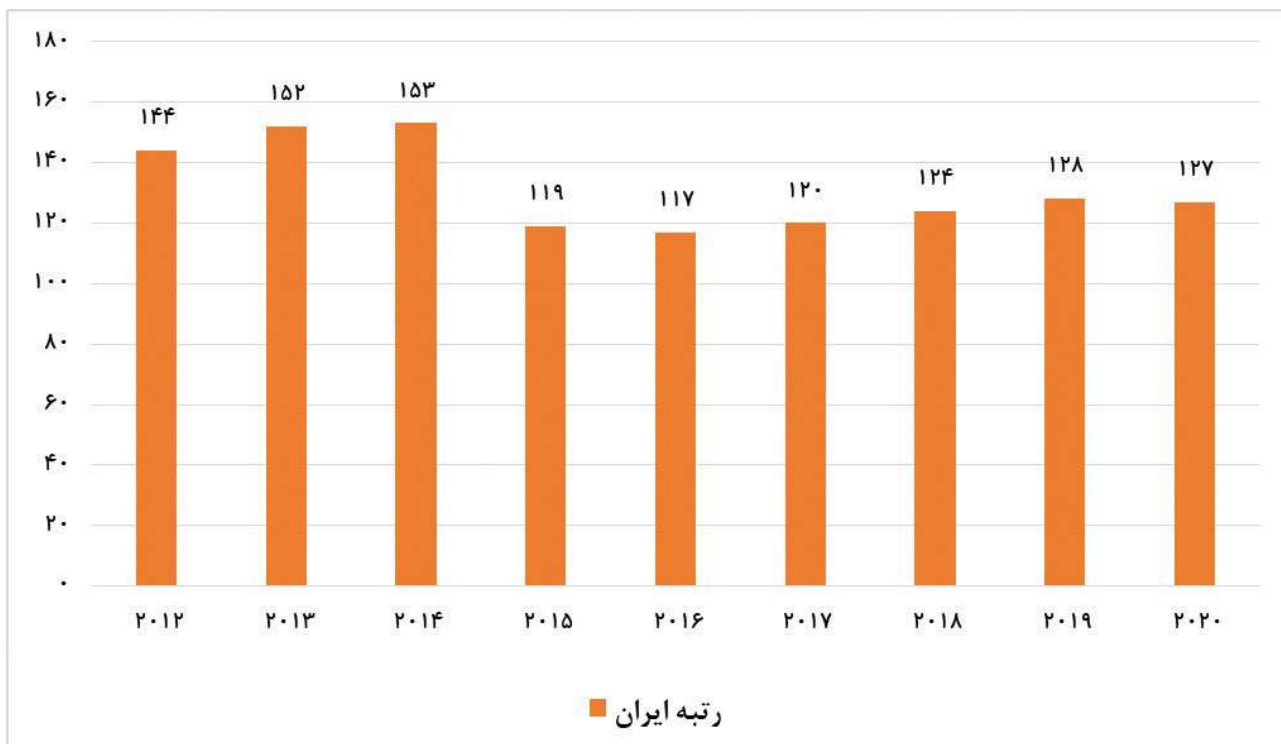
زیان این در جازدن

را چه کسی به جز

بخش خصوصی

بردوش کشیده

است؟

نمودار شماره ۱- شاخص سهولت انجام کسب‌وکار

شاخص رقابت‌پذیری

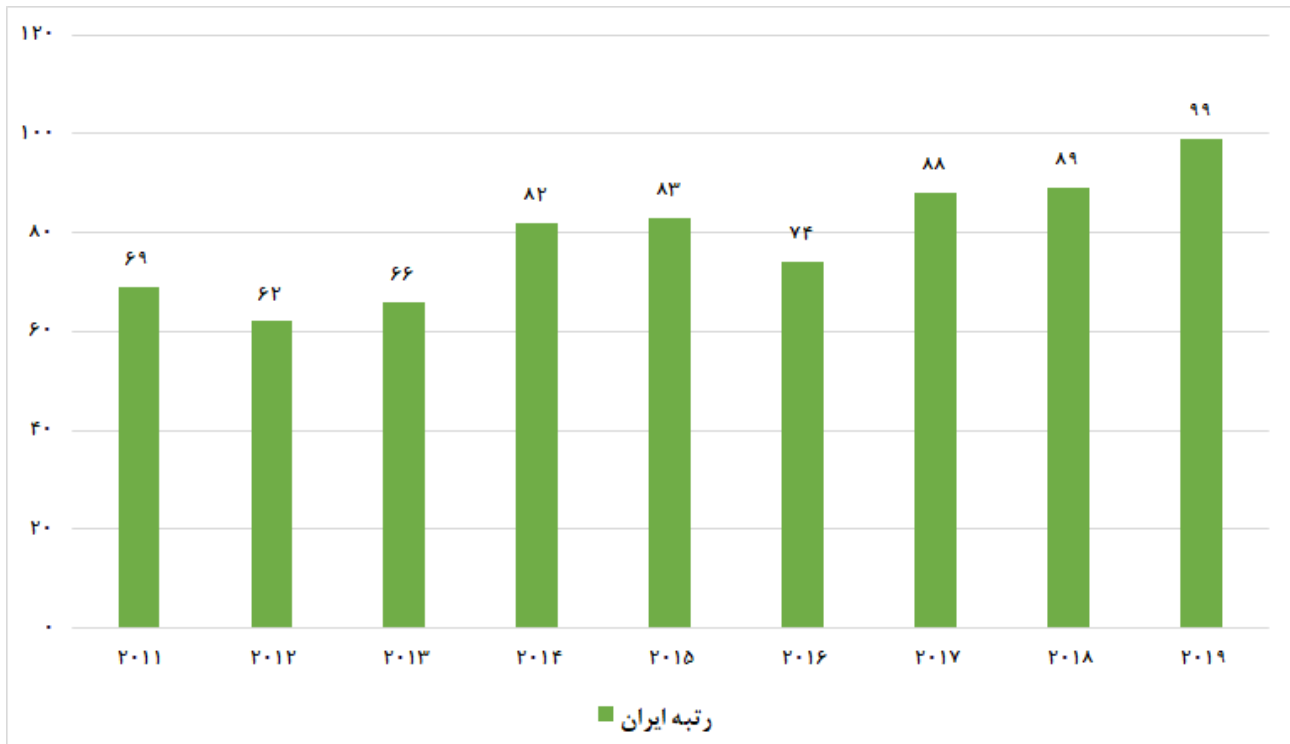
کیفیت محیط کسب‌وکار یکی از حوزه‌های تشکیل‌دهنده شاخص رقابت‌پذیری است که به این صورت تعریف می‌شود: (محیط کسب‌وکار ترکیبی از نهادهای تولید، قوانین، انگیزه‌ها و نهادهای حمایت‌کننده است که به طور مستقیم بهره‌وری و نوآوری بنگاه‌ها را در فرآیند رقابت تحت تأثیر قرار می‌دهند).

علاوه بر شاخص سهولت انجام کسب‌وکار و شاخص رقابت‌پذیری جهانی، مراکز و مجامع گوناگون بین‌المللی از منظرهای متفاوت به ارزیابی وضعیت محیط اقتصادی کشورها و عوامل مؤثر بر موفقیت یا عدم موفقیت آن‌ها در دستیابی به اهداف از پیش تعیین‌شده می‌پردازند و درصد هستند تصویری از وضعیت اقتصادی و یا اجتماعی کشورها را برای آگاهی هر چه بیشتر سرمایه‌گذاران معرفی نمایند. با توجه به نمودار شماره ۲، روند تغییر رتبه کشور در گزارش رقابت‌پذیری جهانی نشان می‌دهد وضعیت کشور در این گزارش در سال‌های اخیر نسبت به گذشته بدتر شده؛ به‌نحوی که با وجود نوسانات اندک، از رتبه ۶۲ در سال ۲۰۱۱ به ۹۹ در سال ۲۰۱۹ نزول یافته است. در گزارش سال ۲۰۲۰ رقابت‌پذیری جهانی با توجه به بحران کرونا در جهان از رتبه‌بندی کشورها صرف‌نظر و تنها به ارائه

ممکن، در میان ۱۹۰ کشور در رتبه ۱۲۷ جهان قرار گرفته است؛ رتبه‌ای که چندان قابل‌قبول نیست ولی حاکمیت اعتقاد دارد که توانسته روند نزولی ۴ ساله رتبه ایران در این شاخص را متوقف کند، اما دلیل این صعود یک پله‌ای ایران موضوع دیگری است.

به‌طور کلی در بررسی ۱۰ شاخص سهولت انجام کسب‌وکار سال‌های ۲۰۱۵ و ۲۰۲۰ نقاط عطف برای بهبود جایگاه ایران در این شاخص معرفی شده است. در بررسی دقیق‌تر اطلاعات جمع‌آوری‌شده در سال ۲۰۱۵، دلیل اصلی صعود رتبه ایران از ۱۵۲ به ۱۳۰، بازنگری بانک جهانی در داده‌های اشتباه سال‌های گذشته بوده است.

در سال ۲۰۲۰، چهار نماگر (حمایت از سرمایه‌گذاران خرد)، (ثبت مالکیت)، (اخذ مجوزهای ساخت‌وساز) و (پرداخت مالیات) بهبود داشته‌اند. دلیل بهبود این شاخص‌ها به ترتیب تغییر روش محاسبه نماگر، بازنگری داده‌های اشتباه سال‌های گذشته بوده است و اتفاق خاصی برای بهبود محیط کسب‌وکار کشور پیش نیامده است. در نهایت می‌توان گفت تغییرات مثبت در امتیاز و رتبه کشور خارج از محدوده اثرگذاری دولت و مجلس بوده و دولت تقریباً هیچ نقشی در بهبود اندک این شاخص در سال ۲۰۲۰ نداشته است.

نمودار شماره ۲- شاخص رقابت‌پذیری

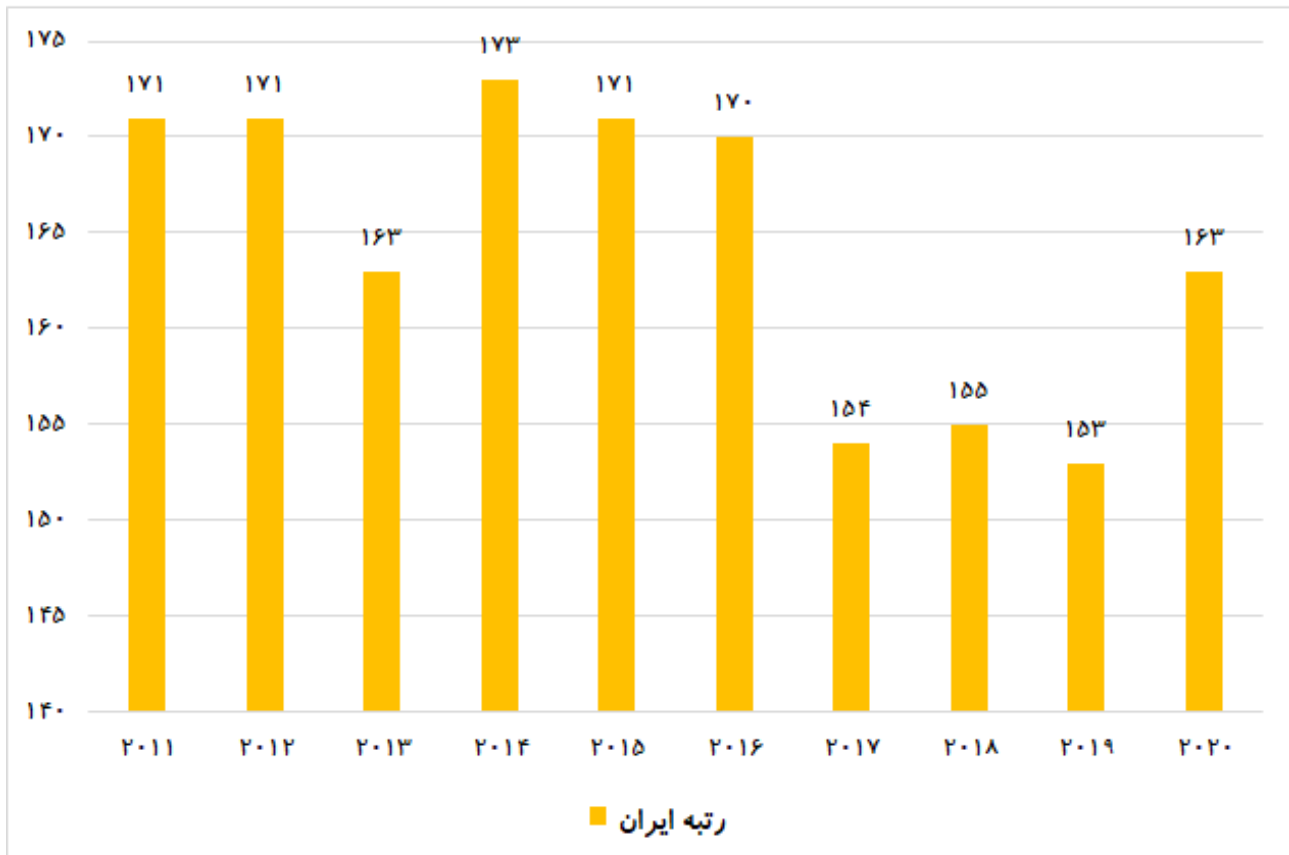
را با وجود سطح بسیار بالای آموزش، نمایان می‌کنند. در نهایت طبق تحلیل شاخص رقابت‌پذیری مجمع جهانی اقتصاد، اقتصاد ایران توانایی، انعطاف‌پذیری و چابکی لازم برای مواجهه و تطبیق با تغییرات ناشی از انقلاب صنعتی چهارم را ندارد و در نتیجه در دیدگاه بلندمدت، ایران توانایی کمتری برای رقابت‌پذیری با سایر کشورها در رشد اقتصادی داراست.

شاخص آزادی اقتصاد

از جمله شاخص‌های مطرح در ارزیابی و تحلیل محیط کسب‌وکار کشورها، شاخص آزادی اقتصاد می‌باشد. این شاخص توسط بنیاد هریتیج و با کمک مالی روزنامه وال استریت، به صورت سالانه برای تمام کشورهای دنیا محاسبه و منتشر می‌شود. مفهوم آزادی اقتصادی از نگاه هریتیج به معنی حضور دولت‌ها در اقتصاد تنها به منظور حمایت از حقوق عاملان اقتصادی و شهروندان است. بنیاد هریتیج در محاسبه شاخص آزادی اقتصادی از دوازده زیرشاخص در چهار گروه حاکمیت قانون، اندازه دولت، کارایی قوانین و درجه باز بودن بازار استفاده می‌کند. برای هر کدام از این زیرشاخص‌ها امتیازی بین صفر تا صد در

توصیه‌های کلی برای بهبود وضعیت کشورها در شرایط بحران بسنده شده است. تنزل رتبه کشور در این شاخص در طول سال‌های اخیر نشان می‌دهد اقدام مؤثری توسط دولت در این زمینه صورت نگرفته است. در این میان تغییر روش‌شناسی گزارش رقابت‌پذیری جهانی در سال ۲۰۱۸، روند تنزل رتبه ایران را تشدید کرده است.

پس از تغییر رویکرد مجمع جهانی اقتصاد در سال ۲۰۱۸ (تغییر ساختار شاخص بر اساس انقلاب صنعتی چهارم)، بیشترین افت و نوسان رتبه ایران، به ترتیب در ارکان ثبات اقتصاد کلان، نهادها، مهارت‌ها و پویایی کسب‌وکار بوده است. رتبه کشور در رکن ثبات اقتصاد کلان بسیار بدتر از رتبه در رویکرد قبلی محاسبه شده که نشان از وجود فضای نااطمینانی و عدم پیش‌بینی‌پذیری سرمایه‌گذاری‌ها و فعالیت‌های اقتصادی است. نامناسب بودن رتبه ایران در رکن نهادها نیز نشان‌دهنده بستری از نااطمینانی است که انگیزه فعالان اقتصادی برای سرمایه‌گذاری را به دلیل عدم شفافیت، بار مقررات اضافی، آمادگی پایین دولت برای پاسخگویی به تغییرات آینده و حمایت اندک از حقوق مالکیت کاهش می‌دهد. وضعیت نامناسب ایران در رکن (مهارت‌ها) یکی از نقاط ضعف کشور یعنی کمبود مهارت‌ها

نمودار شماره ۳- شاخص آزادی اقتصاد

مرکز از سال ۱۳۸۹ به کمک ۲۳ مؤلفه کیفی و از طریق پرسشنامه و نظرخواهی از تشکل‌های اقتصادی سراسر کشور برای اولین بار اقدام به پایش محیط کسب‌وکار کشور کرد و تا پاییز ۱۳۹۵ به صورت فصلی استان‌های کشور را ارزیابی و گزارش می‌کرد، اما به موجب ماده ۴ قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار اتاق ایران موظف شد که شاخص‌های ملی محیط کسب‌وکار در ایران را تدوین و به طور سالانه و فصلی حسب مورد به تفکیک استان‌ها، بخش‌ها و فعالیت‌های اقتصادی، سنجش و اعلام نماید. بر این اساس اتاق ایران با بازنگری شاخص مرکز پژوهش‌ها و تعریف روش جدید هر فصل وضعیت محیط کسب‌وکار به کمک اتاق‌های استانی را پایش و گزارش می‌کند.

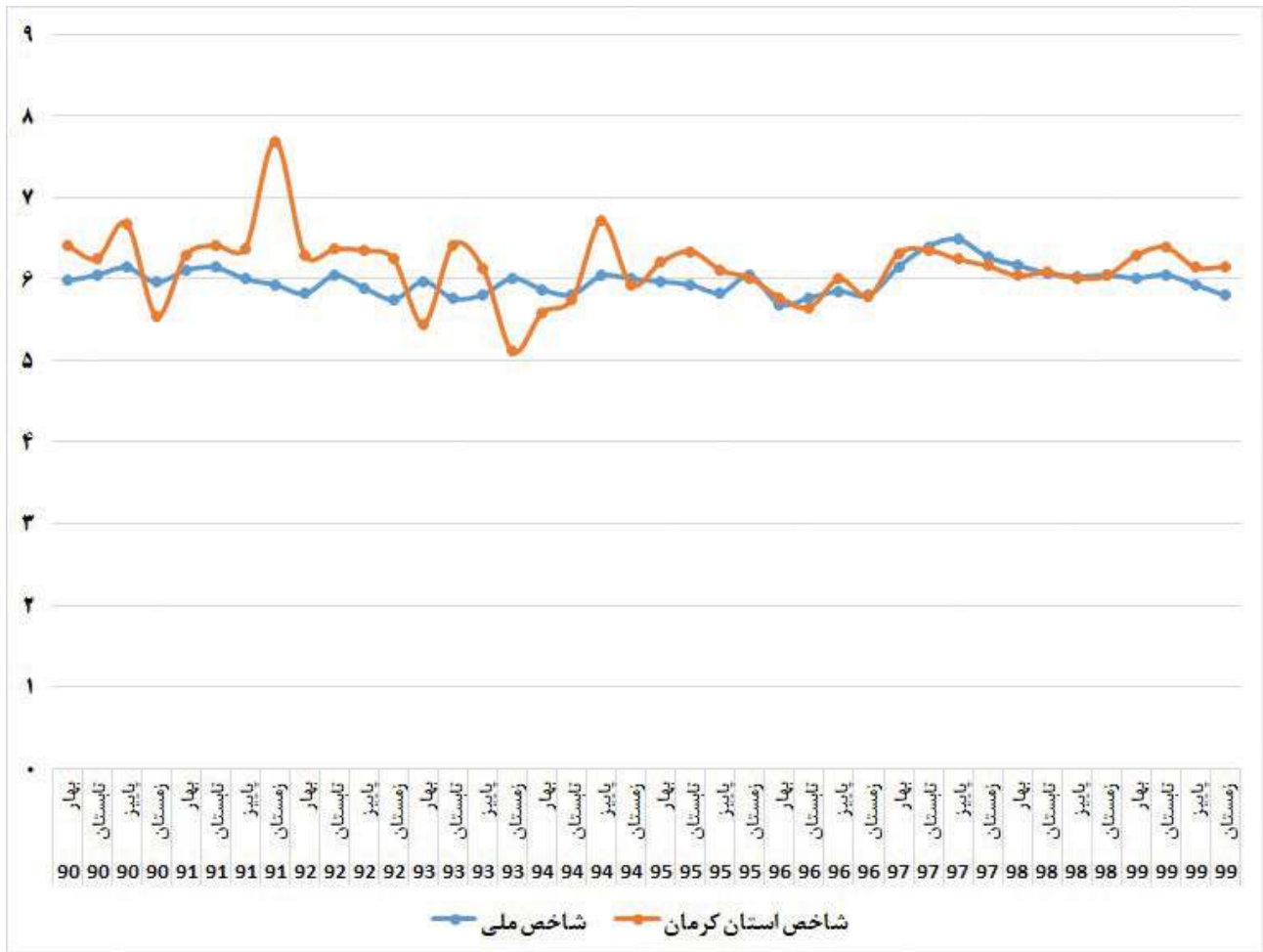
نمودار شماره ۴ روند تغییرات وضعیت محیط کسب‌وکار استان را در مقایسه با متوسط کشور طی یک دهه اخیر به تفکیک بازه زمانی پایش مجلس و پایش اتاق ایران نشان می‌دهد.

نظر گرفته شده و امتیاز نهایی آزادی اقتصادی از میانگین این شاخص‌ها محاسبه می‌شود.

با توجه به نمودار شماره ۳، بررسی روند تغییرات رتبه ایران در این شاخص طی سال‌های ۲۰۱۷ تا ۲۰۲۰ نشان می‌دهد، رتبه ایران بین ۱۵۴ تا ۱۶۳ در نوسان بوده و بهترین رتبه ۱۵۳ بوده که در ساله ۲۰۱۹ به دست آمده است. در سال ۲۰۲۰، ایران در زیرشاخص‌های (هزینه‌های دولتی)، (سلامت مالی) و (فشار مالیاتی) نسبت به سایر زیرشاخص‌ها از امتیاز بهتری برخوردار بوده و در (آزادی سرمایه‌گذاری) بدترین امتیاز را داشته است که با توجه به وزن قابل‌توجه این زیرشاخص در محاسبه شاخص آزادی اقتصادی، موجب شده است رتبه ایران به ۱۶۳ تنزل یافته و جز کشورهای در قعر جدول می‌باشد.

شاخص ملی پایش محیط کسب‌وکار

تاریخچه پایش محیط کسب‌وکار را باید در مطالعات مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی جست‌وجو کرد. این

نمودار شماره ۴- شاخص ملی پایش محیط کسب و کار

شاخص‌های توسعه سرمایه‌گذاری

طبیعتاً دغدغه اولیه دولت‌های با اقتصاد منابع محور، توسعه بخش خصوصی نیست در کشور ما نیز متأسفانه هنوز تفکر تسهیل‌گری و بسترسازی برای توسعه بخش خصوصی در روح ساختار و برنامه‌های دولت جاری نشده در نتیجه شاهد هستیم که حتی در مواردی معیارهای سنجش عملکرد نهادها و سازمان‌های اجرایی با معیارهای توسعه بخش خصوصی متضاد است؛ از این جمله می‌توان به معیارهای سخت‌گیرانه وصول مالیات از واحدهای تولیدی، مکانیزم تأمین مالی تولید از بانک‌ها و قانون کار و رویه‌های اداره کار و تأمین اجتماعی اشاره کرد. این موضوع باعث شده که در تمام دوره ده‌ساله مورد مطالعه قوانین سخت‌گیرانه بانک، بیمه و مالیات در صدر موانع محیط کسب و کار قرار گیرد.

به‌طور کلی بررسی شاخص‌های محیط کسب و کار، نشان داد هم ایران در مقیاس جهانی و هم استان در مقیاس ملی در جایگاه مناسبی قرار ندارند حال این سؤال مطرح می‌شود که چطور یک دهه ساختارسازی از هیئت‌ها و شوراهای کمیته‌ها تا تصویب قوانین بهبود و حمایت و تسهیل نتوانسته اثربخشی حداقلی بر این فضا داشته باشد. کجای کار می‌لنگد که ده سال اخیر اگر نگوئیم پسر رفت که حداقل درجا زده‌ایم و تبعات و زیان این درجا زدن را چه کسی به‌جز بخش خصوصی بر دوش کشیده است؟ به نظر می‌رسد ریشه اثربخشی ناکافی اقدامات را باید در جای دیگری جست‌وجو کرد. به عقیده صاحب‌نظران مهم‌ترین دلایل این موضوع را می‌توان به شرح زیر دانست:

• عدم هم‌راستایی و گاهی تضاد در شاخص‌های تعیین‌شده به عنوان ملاک سنجش عملکرد دستگاه‌های اجرایی با

• کمبود مدیران و کارشناسان با ذهن حل مسئله

وجود قوانین مزاحم، متداخل و گاهی متضاد با منافع توسعه بخش خصوصی، اگر چه بزرگترین مشکل محیط کسب‌وکار است، اما واقعیت این است که این موضوع متغیر ثابت محیط کسب‌وکار در کل کشور است و آنچه وضعیت محیط کسب‌وکار استان‌های مختلف را با وجود این متغیر ثابت از هم متمایز می‌کند عملکرد متفاوت مجریان قانون است. مدیران با ذهن توسعه یافته و با رویکرد حل مسئله با درک درست نقش و جایگاه بخش خصوصی در توسعه اقتصادی منطقه خود، هر جا که امکان تفسیر به رأی‌های متفاوت از قانون وجود دارد یا تضاد یا تعارضی در این رابطه می‌بینند، راهکار قانونی آن را به نفع بخش خصوصی پیدا می‌کنند و به‌نوعی دغدغه‌های فعالان بخش خصوصی را قبل از تبدیل شدن به معضل، حل می‌کنند در نتیجه می‌بینیم که چنین استان‌هایی در جذب سرمایه‌گذاران داخلی و یا سرمایه‌گذاران خارج از استان و کشور نیز موفق بوده‌اند.

• ترس مدیران و کارشناسان دستگاه‌ها از سختگیری دستگاه‌های نظارتی و امنیتی

همان‌طور که پیش از این هم گفته شد، جاری شدن تفکر توسعه با محوریت بخش خصوصی در نهادهای اجرایی می‌تواند بستر لازم را برای اقداماتی هم جهت با بهبود محیط کسب‌وکار فراهم کند اما تضمین ثبات و پایداری اثربخشی این اقدامات منوط به هم‌راستایی و همراهی سازمان‌های نظارتی و امنیتی است. به هر نسبتی که ترس از مقابله با سازمان‌های نظارتی، قدرت ریسک مدیران دستگاه‌های اجرایی در تفسیر قانون به نفع بخش خصوصی را بگیرد، به همان نسبت، محیط کسب‌وکار با سختی و اصطکاک همراه خواهد بود. این موضوع در سطوح مدیران میانی به شدت تشدید می‌شود.

• عدم وجود ساختار رصد و نظارت بر کل سیستم توسعه سرمایه‌گذاری مبتنی بر نقشه راه یکپارچه

اگر بپذیریم، اولاً سرباز میدان توسعه اقتصادی فعال خصوصی است و ثانیاً توسعه در کشورها ابتدا از ذهن‌های توسعه یافته ایجاد می‌شود، در نتیجه نقش فرهنگ را در فراهم کردن تکه‌های پازل بهبود محیط کسب‌وکار درک خواهیم کرد، فرهنگی که سرمایه‌داران را ترغیب به سرمایه‌گذاری و تولید مولد می‌کند و ساختار دولت را به بسترسازی برای رونق فعالیت‌های بخش خصوصی ملزم می‌کند، اما شاید برای فرهنگ‌سازی در ابتدا باید مجموعه‌ای از رویه‌ها، قوانین و الزامات در قالب یک سیستم یکپارچه ایجاد شود تا به‌مرور زمان و به‌تدریج

فرهنگ مورد انتظار در جامعه ایجاد و تقویت گردد. به نظر می‌رسد در حوزه بهبود محیط کسب‌وکار نیز استقرار سیستم‌های رصد و پایش حاکم به کل اکوسیستم سرمایه‌گذاری می‌تواند زیربنای لازم برای ایجاد فرهنگ توسعه با محوریت بخش خصوصی را فراهم سازد.

• ضعف مطالبه‌گری

در اکوسیستم اقتصادی کشور، یکی از محرک‌های اصلی بهبود و اصلاح، فرهنگ مطالبه‌گری است، اشراف کامل فعالان اقتصادی به حق و حقوق قانونی خود می‌تواند الزام کافی برای نقش‌آفرینان و متولیان محیط کسب‌وکار برای توسعه آگاهی و دانش از حوزه وظایف و مسئولیت سازمانی از سطح کارشناسی تا سطح مدیریت ارشد سازمان‌ها را فراهم کند. به نظر می‌رسد، مطالبه‌گری ضعیف فعالان اقتصادی ناشی از ناآگاهی از حقوق قانونی خود و ضعف دانش متولیان و مجریان قانون به‌خصوص در سطح کارشناسان دستگاه‌ها، کلاف سردرگم محیط کسب‌وکار استان‌هایی مثل کرمان را به گره ای کور تبدیل کرده است که یک دهه تلاش برای باز کردن آن بی‌حاصل مانده است.

سخن آخر

سال‌هاست که موضوع وضعیت نامناسب محیط کسب‌وکار بویژه در استان کرمان به عنوان یکی از محورهای اصلی گفت‌وگوها، نشست‌ها و جلسات دولت و بخش خصوصی تبدیل شده است و پیرامون آن، سازمان‌های متولی یا نهادهای مرتبط، راهکارهای متفاوتی ارائه می‌کنند هر چند بررسی‌ها نشان داد که میزان موفقیت در دستیابی به بهبود اثربخش به عوامل زیربنایی تری برمی‌گردد که در بالا به اختصار به آن اشاره شد، اما نکته دیگری که شاید در این بین کمتر مورد توجه قرار گرفته باشد، این است که به فرض اگر محیط کسب‌وکار همه بسترهای لازم برای فعالیت رسمی و مولد فعالان اقتصادی را فراهم کند، آیا بنگاه‌های اقتصادی ما ظرفیت لازم را در خود ایجاد کرده‌اند که بتوانند از این بستر ایجاد شده، نهایت بهره را ببرند و در یک محیط رقابتی سالم و شفاف توسعه اقتصادی کشور را رقم بزنند؟ اگر نه، پس بهبود محیط کسب‌وکار به معنای حمایت‌ها از بنگاه‌های غیر بهره‌ور و غیر رقابت‌پذیر در حقیقت موجب ضایع شدن منابع کشور است. در نتیجه می‌بایست در کنار توجه و اهتمام جدی به رفع مشکلات ریشه‌ای محیط کسب‌وکار، همچنین با تبیین سیاست‌های حمایتی و هدایت بنگاه‌ها به توسعه بهره‌وری و رقابت‌پذیری، زمینه توازن عوامل خارج از بنگاه با عوامل داخلی را فراهم کرد تا در نهایت بتوان به ایجاد تحول و توسعه اقتصادی کشور و استان امیدوار شد. ♦♦

به فرض اگر محیط

کسب‌وکار همه

بسترهای لازم برای

فعالیت رسمی

و مولد فعالان

اقتصادی را فراهم

کند، آیا بنگاه‌های

اقتصادی ما

ظرفیت لازم را در

خود ایجاد کرده‌اند

که بتوانند از این

بستر ایجاد شده،

نهایت بهره را ببرند

و در یک محیط

رقابتی سالم و

شفاف توسعه

اقتصادی کشور را

رقم بزنند؟ اگر نه،

پس بهبود محیط

کسب‌وکار به

معنای حمایت‌ها

از بنگاه‌های

غیر بهره‌ور و غیر

رقابت‌پذیر در

حقیقت موجب

ضایع شدن منابع

کشور است.

گفت‌وگو با «پرهام رضایی» رییس اتاق البرز

سنگ بنای امنیت اقتصادی

پرهام رضایی، رییس اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی البرز در گفت‌وگو با ما می‌گوید: بخش خصوصی می‌تواند در تولید داخلی و بهبود شرایط اقتصادی مؤثر عمل کند، اما باید در کنار آن نظارت لازم وجود داشته باشد تا از رانت جلوگیری شود. دولت در عمل خواهان کوچک‌تر شدن دایره فعالیت‌های خود و واگذاری امور اجرایی به صاحبان تولید و صنعت و تنها ایفای نقش نظارت نیست. حمایت از بخش خصوصی و تصمیم‌گیری دولت به جای تصدی‌گری از جمله ضروریات حضور جوان تحصیل‌کرده و متخصص در تولید است، اما از آنجا که دولت و نهادهای حاکمیتی خود رقیب بخش خصوصی هستند، امکان حیات اقتصادی برای فعالان این عرصه فراهم نشده است. اقتصاد ایران با چالش‌های زیادی روبرو بوده است که بیشتر ناشی از سال‌ها بی‌برنامگی و تصمیم‌گیری‌های خلق‌الساعه است. او یادآوری می‌کند که اتاق ایران پیشنهادی در سه حوزه ثبات بخشی به اقتصاد و ارتقای سطح اعتماد فعالان بخش خصوصی، بسته اصلاح نظام قاعده‌گذاری با تأکید بر حمایت از سرمایه‌گذاری مولد و بسته حمایت از خانوارها و بهبود تقاضای مؤثر در اقتصاد به دولت جدید ارائه کرده است، البته که دشوارترین کار دولت جدید بازگرداندن امید به مردم برای بهبود وضعیت اقتصادی و اعتماد به سیاست‌گذاران است؛ آن هم با انتخاب یک تیم قوی اقتصادی و نیز مشاوره با صاحبان تخصص و صلاحیت در این مهم و برای خروج کشور از شرایط رکود اقتصادی است. وی همچنین می‌گوید که برای تحقق ایده آل‌ها در حوزه کار، تولید، اشتغال و بازار سرمایه به بینش صدراتی و عدالت محوری سیاست‌گذاران کلان اقتصادی و بویژه قانون‌گذاران مجلس نیاز است؛ که در این میان جلوگیری از رانت‌خواری و هموار کردن راه سرمایه‌گذاری‌های سالم، سنگ بنای مهم امنیت اقتصادی است.

پرهام رضایی با برشمردن و توضیح فرصت‌سوزی‌های گذشته معتقد است، امکان تصحیح کوتاه‌مدت میسر است، اما عقلانیت، فسادستیزی و توجه به قانون تغییر مسیر سلامت مالی و اقتصادی که در نهایت در سفره مردم تأثیرگذار باشد، میسر نیست.

مشروح این گفت‌وگو را بخوانیم.

سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی به بخش تولید، رونق فعالیت‌های مولد، حذف فعالیت‌های کاذب و واسطه‌گری‌ها نیاز است.

امنیت سرمایه‌گذاری نیز به معنای وجود یک سیستم کارآمد در کل کشور است؛ در برقراری این امنیت جلوگیری از فرار سرمایه و کوچ صاحبان فکر و ایده و نخبگان از کشور از مهم‌ترین مؤلفه‌ها است. در این میان جلوگیری از رانت‌خواری و هموار کردن راه سرمایه‌گذاری‌های سالم سنگ بنای مهم امنیت اقتصادی است.

♦♦ **بخش خصوصی قدرتمند در برخی زمینه‌ها که بسیار مهم هستند، مثلاً خصوصی‌سازی حضور ندارند، آیا چنین بخشی در کشور وجود ندارد؟ بخش خصوصی قدرتمند کجاست؟**

♦♦ **در مورد مؤلفه‌های امنیت اقتصادی و سرمایه‌گذاری توضیح دهید؟**

امنیت پایدار اقتصادی در سایه بهبود فضای کسب‌وکار حاصل می‌شود، این مؤلفه یکی از مهم‌ترین شاخص‌های تعیین‌کننده فعالیت اقتصادی هر کشور است که با استناد به آن می‌توان به بررسی و تجزیه‌وتحلیل شرایط موجود پرداخت.

با توجه به تأثیرگذاری مهم فضای کسب‌وکار بر شرایط اقتصادی جامعه در حین تلاش برای ایجاد شفافیت و رقابت در این عرصه به رفع قوانین محل کسب‌وکار، ورود

مهم کشور وجود جوانان تحصیل کرده و نخبه است که در حوزه‌های تخصصی خود دارای ایده‌هایی هستند و این ایده‌ها می‌توانند به رفع سریع‌تر مشکلات کمک کنند.

در این بین نهادهای مختلف کشور باید از ظرفیت نیروی انسانی متخصص و نخبه برای تدوین برنامه‌های تقویت تولید ملی و همچنین اجرای این برنامه‌ها بهره ببرند. حمایت از بخش خصوصی و تسهیل‌گری دولت به جای تصدی‌گری از جمله ضروریات حضور جوان تحصیل کرده و متخصص در حوزه تولید است. در این زمینه تا به امروز حمایت‌های لازم صورت نگرفته یا اگر هم حمایتی بوده به دلیل اینکه دولت و نهادهای حاکمیتی خود رقیب بخش خصوصی هستند، امکان حیات برای فعالان این عرصه فراهم نشده است.

موضوع دیگری که در این بین باید مورد توجه قرار گیرد، اصلاح ساختارهای اجتماعی، فرهنگی و مدیریتی است که توجه به این نکته می‌تواند راهگشای خیلی از مسائل و مشکلات باشد ولی باید گفت در حالت کلی سیاست‌گذاری متشکل از ۲ بخش تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری در حال انجام است: از طرفی اقتصاد ایران نیز با چالش‌های زیادی روبه‌رو بوده است که بیشتر این چالش‌ها در نتیجه سال‌ها بی‌برنامگی و تصمیم‌گیری‌های خلق‌الساعه ایجاد شده است.

دولت باید از تصمیم‌گیری‌های خلق‌الساعه جلوگیری کرده و توجه و نگاه خود را به مزیت‌های رقابتی اقتصاد معطوف کند؛ همه ما واقف بر این موضوع هستیم که میان دیپلماسی اقتصادی، اقتصاد سیاسی، استفاده از تکنولوژی روز دنیا و صادرات ارتباط تنگاتنگ و مستقیمی وجود دارد پس باید در حوزه سیاست‌گذاری استفاده از تئوری‌های صحیح اقتصادی و به‌کارگیری نخبگان را به عنوان حلقه اولیه تصمیم‌گیری برای کسب موفقیت در رونق تولید مدنظر قرار دهیم.

با تمام این تفاسیر از این نکته نیز نباید غفلت کرد که امضای اسناد بالادستی همچون اقتصاد مقاومتی، سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، برنامه‌های توسعه‌ای بر اساس الگوی ایرانی - اسلامی و دیگر مؤلفه‌ها راهبرد اقتصادی و سیاسی کشور را تدوین کرده است؛ که میزان تحقق و انحراف آن در دوره‌های مختلف و دولت‌های گوناگون معیار تراز سنجی، سنجش اصولی بودن و اجرایی شدن سیاست‌های کلان را تبیین می‌کند.

◆ **موضوع اولویت یافتن اقتصاد مورد وفاق حاکمیت، استاید و کارشناسان، فعالان اقتصادی و مردم است، به نظر شما دولت چگونه باید در تحقق این امر ایفای نقش کند تا هرگونه موتور محرک تولید، رشد و توسعه خود را نشان دهد؟**
اقتصاد در چند دهه اخیر بویژه ده سال گذشته با تورم و رکود مواجه بوده است و برون‌رفت از این شرایط نیازمند اصلاحات

کشور در بخش‌های مختلف نیازمند توسعه است و این توسعه تنها با اولویت‌بندی و اجرای تصمیمات مهمی مانند تقویت خصوصی‌سازی محقق می‌شود، خصوصی‌سازی فرآیند انتقال مالکیت کسب‌وکارها از دولت به بخش خصوصی است، در این بین بسیاری از فعالان این حوزه اعتقاد دارند که با اصلاح یکسری از رویه‌ها، موفقیت در فرآیند مربوطه و کسب نتایج مثبت مورد نظر حاصل می‌شود.

بخش خصوصی می‌تواند در تولید داخلی و بهبود شرایط اقتصادی مؤثر عمل کند، چراکه بخش خصوصی بازاری توانمند کشور محسوب می‌شود اما باید در کنار آن نظارت لازم وجود داشته باشد تا از رانت جلوگیری شود.

در ضمن باید به این نکته توجه داشت که بخش خصوصی نیز باید تقویت و ضعف‌های آن رفع شود، بخش خصوصی واقعی در کنار روحیه تعامل‌گرایی نیاز است که بر دانش، مهارت‌آموزی و ظرفیت‌سازی بر اساس تقویت صادرات و افزایش بهره‌وری پیش رود.

دیگر ضعف موجود سد راه بخش خصوصی حاکمیت دولت است، به این معنی که واگذاری برخی امور به صاحبان این عرصه بسیار سخت و پیچیده شده و شرح واگذاری‌ها نیز غلط است. دولت در مواجهه با واگذاری یکسری امور به بخش خصوصی نشان داده است که در عمل خواهان کوچک‌تر شدن دایره فعالیت‌های زیرمجموعه خود نیست؛ درحالی‌که باید امور اجرایی را به صاحبان تولید و صنعت بسپارد و خود تنها نقش نظارت ایفا کند.

این بخش خصوصی قدرتمند که دولت باید به آن تکیه کند در اتاق بازرگانی وجود دارد، ولی باید به جای نقش مشورتی صرف، دارای حق رأی بوده و بخش عمده‌ای از نمایندگان مجلس نیز از بخش خصوصی باشند، در مجموع باید دقت داشت که خصوصی‌سازی یک فرآیند عقلانی اقتصادی محور است و باید اصل بهره‌وری و شفافیت در آن رعایت شود.

◆ **سیاست‌گذاری مناسب و مؤثر اقتصادی کشور برای رونق تولید نیازمند چه الزاماتی است که در این زمینه توفیقات لازم حاصل نمی‌شود؟**

تولید همواره به عنوان یکی از ارکان اصلی شکل‌دهنده اقتصاد در کشورها شناخته می‌شود. اتکا به ظرفیت‌های تولید در هر کشور می‌تواند منجر به شکوفایی اقتصادی آن شود. تولیدات گسترده در یک منطقه یا کشور می‌تواند علاوه بر تأمین نیازهای مردم، منجر به صادرات محصول و ارزآوری شود؛ به همین سبب اهمیت تولید در شکوفایی و رشد اقتصاد یک کشور بر کسی پوشیده نیست. رونق تولید نیازمند به‌کارگیری ظرفیت در بخش‌های گوناگون کشور است. یکی از ظرفیت‌های

مردم و فعالان
اقتصادی، تاوان
آزمون و خطای
سیاست‌گذاری
انواع نخله‌های
فکری را می‌دهند؛
در این راستا و برای
تحقق اولویت
یافتن اقتصاد، اتاق
ایران پیشنهادی
به دولت جدید
در سه حوزه ثبات
بخشی به اقتصاد
و ارتقای سطح
اعتماد فعالان
بخش خصوصی،
بسته اصلاح نظام
قاعده‌گذاری با
تأکید بر حمایت از
سرمایه‌گذاری مولد
و بسته حمایت از
خانوارها و بهبود
تقاضای مؤثر در
اقتصاد را ارائه کرده
است.

◆ اقتصاد کشور کماکان ضربه‌پذیر از تحركات خارجى است، موفقیت اقتصاد مقاومتى در امر مهم تولید و نرخ رشد بنگاه‌ها را چگونه ارزیابى می‌کنید؟

وقتی واژه‌ای به نام اقتصاد مقاومتی در ادبیات اقتصاد ایران تعریف شد، با ابلاغ سیاست‌های اقتصاد مقاومتی توسط مقام معظم رهبری و تبیین نظرات ایشان، انتظار می‌رفت دولت‌ها تلاش کنند که اقتصاد ما در مقابل تحریم‌ها، ناملایمات و فشارهای جهانی قوی و تاب‌آوری داشته باشد و مشکلات اقتصادی کشور سبک‌تر و مشکلات معیشتی و اقتصادی نیز کمتر شود.

یک کشور قدرتمند و حکومت قوی ابتدا باید اقتصادی قدرتمند داشته باشد و برای داشتن یک اقتصاد قوی بایستی تمام ارگان‌های حکومتی از تمام سیاست‌گذاری‌هایشان در راستای رشد اقتصاد استفاده کنند؛ در کشورهای پیشرفته از لحاظ اقتصادی به سپرده پول در بانک‌ها نه تنها سود تعلق نمی‌گیرد بلکه سپرده‌گذاران باید به بانک‌ها مالیات نیز پرداخت کنند. اگر قوانین و مقررات ما طوری اصلاح شود که پول‌ها به جای سپرده‌گذاری در بانک‌ها مستقیم به سمت سرمایه‌گذاری در تولید پیش رود؛ کاهش تورم ناشی از نقدینگی و هزینه تولیدکننده و حل موضوع اشتغال حاصل خواهد شد، تولیدکننده نیز به جای اینکه سرمایه موردنیاز خود را گران و از طریق تسهیلات گران‌قیمت بانک‌ها تهیه کند، در بازار سرمایه بخش تولید، حضوری موفق‌تر و پرسودتر خواهد داشت.

اگر سود فضای کسب‌وکار نیز بیشتر شود تعداد کارآفرینان دارای ایده افزایش می‌یابد و به ایجاد کسب‌وکار و تولید انگیزه و رغبت بیشتری نشان می‌دهند. در عوض دولت به صورت شفاف مالیات دریافت کرده و مشکلات درآمدی دولت نیز حل می‌شود.

ملاحظه می‌کنید که هر چه ایده‌آل ما در حوزه کار، تولید، اشتغال و بازار سرمایه به صورت زنجیره‌ای بیشتر به هم مرتبط بوده و هر کدام مقدمه دیگری باشد، باز هم برای تحقق تمامی این موارد به بینش ضد رانتی و عدالت محوری سیاست‌گذاران کلان اقتصادی و به‌خصوص قانون‌گذاران مجلس ارتباط پیدا می‌کند.

با تمام این اوصاف باید بگوییم که تئوری اقتصاد مقاومتی دارای مؤلفه‌های بسیار خوبی است اما متأسفانه اجرایی نمی‌شود، چرخه اقتصاد ما بر مبنای الگوهای اسلامی نیست و کاملاً نظام سرمایه حاکم است.

متأسفانه در اقتصاد ما هم از لحاظ تئوری و هم از لحاظ عملی مشکل وجود دارد. اقتصاد درون‌گرا و برون‌زا با هم رابطه مستقیمی دارند. ما سهم ناچیزی از بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای داریم؛ خلق ثروت و توزیع عادلانه آن در چارچوب

اساسی در سیاست‌گذاری‌ها و ساختارها است. با توجه به اینکه نگاه نظام‌مند، علمی و همه‌جانبه به مسائل اقتصادی در کشور وجود ندارد، مردم و فعالان اقتصادی، نتوان آزمون و خطای سیاست‌گذاری انواع نخله‌های فکری را می‌دهند؛ در این راستا و برای تحقق اولویت یافتن اقتصاد، اتاق ایران پیشنهادی به دولت جدید در سه حوزه ثبات بخشی به اقتصاد و ارتقای سطح اعتماد فعالان بخش خصوصی، بسته اصلاح نظام قاعده‌گذاری با تأکید بر حمایت از سرمایه‌گذاری مولد و بسته حمایت از خانوارها و بهبود تقاضای مؤثر در اقتصاد را ارائه کرده است.

اتاق ایران، همزمان با ارائه این سه بسته پیشنهادی تأکید کرده است، درک چرایی و راه‌های برون‌رفت از این شرایط ضروری است. از این‌رو، داشتن جسارت در انتخاب یک تیم اقتصادی متخصص و هماهنگ از ضروریات اصلی پیش‌روی دولت جدید است. اجرای اصلاحات اشاره شده، بدون مخالفت ذینفعان نخواهد بود. البته در این مسیر دشوارترین کار دولت جدید بازگرداندن امید به مردم برای بهبود وضعیت اقتصادی و اعتماد به سیاست‌گذاران است، امیدواریم که دولت جدید با انتخاب یک تیم قوی اقتصادی و همچنین مشاوره از افراد دارای تخصص و صلاحیت در این امر هرچه سریع‌تر کشور از این شرایط رکود اقتصادی رهایی یابد.

◆ به نظر شما خصوصی‌سازی صحیح دارای چه ویژگی‌هایی است؛ به عبارتی خصوصی‌سازی در چه قالبی باید انجام شود تا بتوانند در جهش تولید و اقتصاد کارساز باشد؟

ابتدا دولت باید شرایطی را در جامعه به وجود آورد که ضریب مشارکت شهروندان در امر خصوصی‌سازی بالا برود و برای تحقق اهداف اصل ۴۴ قانون اساسی از همه توان خود استفاده کنند تا نظام اقتصادی کشور از روند کنونی به سمت یک اقتصاد مردم محور پیش رود.

دولت نیز باید نسبت به ایجاد سازوکاری اقدام کند که به طور طبیعی پیش‌نیاز حضور گسترده مردم در این عرصه را فراهم کند، برای تحقق این امر نیازمند توجه به پیش‌نیازهای اولیه و اساسی پیش روی خصوصی‌سازی است؛ امنیت و شفافیت اقتصادی، سودآور شدن تولید، اصلاح نحوه واگذاری‌ها و انتقال مدیریت به بخش خصوصی از جمله مواردی است که با رعایتشان می‌توان روند توسعه اقتصادی کشور را شاهد بود. در صورت تحقق موارد فوق، بدون شک این امکان فراهم می‌شود که شهروندان ضریب مشارکت خود در امر خصوصی‌سازی را افزایش دهند و در نتیجه آن رونق اقتصادی نیز در کوتاه‌مدت برای همه شهروندان قابل لمس می‌شود.

ملاحظه می‌کنید
که هر چه ایده‌آل ما
در حوزه کار، تولید،
اشتغال و بازار
سرمایه به صورت
زنجیره‌ای بیشتر
به هم مرتبط بوده
و هر کدام مقدمه
دیگری باشد، باز
هم برای تحقق
تمامی این موارد
به بینش ضد رانتی
و عدالت محوری
سیاست‌گذاران
کلان اقتصادی
و به خصوص
قانون‌گذاران
مجلس ارتباط پیدا
می‌کند.

یا دولت استفاده کرد. همین نگاه اشتباه به نفت و درآمدهای حاصل از آن، پایه‌گذار روشی اشتباه در بهره‌برداری از این منابع (صرف کردن درآمدهای حاصله برای امور جاری کشور) شده است.

امکان تصحیح کوتاه‌مدت میسر است ولی عقلانیت، فساد ستیزی و توجه به قانون تغییر مسیر سلامت مالی و اقتصادی که در نهایت در سفره مردم تأثیرگذار باشد میسر نیست.

دیگر موضوع نگران‌کننده این است که اکثر فعالان اقتصادی نسبت به آینده اقتصادی کشور نگاه مثبتی ندارند ولی تلاش می‌کنند که با باور صحبت‌هایی که این روزها شنیده می‌شود به آینده خوش‌بین شوند و در این میان حاضر هستند برای تحقق چنین هدفی در کنار دولت سیزدهم قرار گیرند و به آن‌ها مشورتهای کارشناسی بدهند.

فعالان اقتصادی به دنبال گوش شنوایی هستند تا بگویند جریان اقتصادی در کدام مدار درست‌تر جریان پیدا خواهد کرد و چگونه می‌توان برای افزایش اشتغال، توسعه اقتصادی و فاصله گرفتن از تورم دورقمی برنامه‌ریزی کرد و از خطاهای گذشته فاصله گرفت.

نکته دیگری که دولت سیزدهم می‌تواند نسبت به حل آن اقدام کند، حذف قوانین زائد است. با توجه به همسو بودن دولت و مجلس اکنون فضای بسیار خوبی فراهم است که موانع ضد تولید با کمک نمایندگان مجلس حذف شود.

در این میان از نقش مهم مجلس شورای اسلامی در تصمیم‌گیری‌ها و قانون‌گذاری‌ها نیز نباید غافل شد، به تناسب اهمیت و جایگاه مجلس انتظارات بسیاری برای رهبری و هدایت دولت از طریق قانون‌گذاری و حل مشکلات ملی و منطقه‌ای وجود دارد؛ رسیدگی و حل‌وفصل مشکلات اقتصاد مردم در جامعه باید از جمله اولویت‌های مجلس باشد؛ نیاز است که از سوی مجلس شورای اسلامی برای ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های ملی و منطقه‌ای برنامه ارائه شود، وقتی از تمام پتانسیل‌های یک استان به نحو احسن استفاده کنیم، باعث رشد و شکوفایی آن منطقه و در نهایت رشد کشور محق می‌شود.

♦♦ چنانچه توضیحات تکمیلی لازم می‌دانید عنوان نمایید.

وجود ثبات در تصمیم‌گیری‌های اقتصادی مانند تک‌نرخی شدن ارز در رشد سرمایه‌گذاری بسیار مؤثر است؛ امیدواریم در دولت جدید موانع پیش روی سرمایه‌گذاران برداشته شود و دولت سیزدهم با وضع دستورالعمل‌های کارشناسی شده در رفع هر چه سریع‌تر این موانع اقدام کند.

در پایان با قدردانی از شما و همکارانتان که دغدغه‌مند تولید داخلی و رشد اقتصاد هستید، امید است که شاهد آبادانی و توسعه هر چه بیشتر کشور عزیزمان ایران باشیم. ♦♦

سازمان‌های سیاسی نظام جمهوری اسلامی به خوبی محقق نشده است، ولی مسیر تغییر و رشد مستقیم نیازمند عزم جدی حاکمیت و مردم است.

بدون شک در ایجاد اقتصاد مقاومتی موفق و پویا ما به مدیران متخصص و جهادی نیاز داریم، چرا که با برگزاری جلسات چندین ساعته بدون خروجی مثبت مشکلات بخش تولید ما حل نخواهد شد.

♦♦ به نظر شما مهم‌ترین فرصت سوزی‌های دهه‌های اخیر اقتصاد ایران چه هستند؟ به باور شما امکان جبران این خطاها و اشتباهات چقدر وجود دارد؟

بررسی مشکلات ایران در بخش‌های مختلف از جمله اقتصادی، بیابانگر این واقعیت است که با وجود برخورداری اقتصاد کشورمان از منابع و ظرفیت‌های بی‌نظیر و سرشار در مقایسه با سایر کشورهای جهان، همچنان با پدیده تورم بالا، نوسان رشد و توزیع ناعادلانه درآمد و فساد روبروست، بسیاری از نارسایی‌های موجود در بخش‌های مختلف از جمله اقتصاد کشورمان ناشی از عدم استفاده صحیح از منابع انسانی نخبه و توانمند دارای رفتار تخصصی و حرفه‌ای در سطوح مختلف مدیریتی است.

متأسفانه در حال حاضر نیروهای متخصص و توانمند به معنای واقعی کلمه در جامعه محدود هستند و اگر هدف ما دستیابی به مسیر رشد و توسعه در یک فضای رقابتی است، باید به عامل نیروی انسانی به عنوان عنصری بسیار ارزشمند و اثربخش توجه ویژه داشته باشیم.

نکته قابل‌توجه بعدی که فرصت سوزی بسیار بزرگی را به همراه دارد توجه ویژه و اشتباه به تولید نفت، میعانات گازی و پتروشیمی و یا ذخایر معدنی زیرزمینی است، تولید صادرات محور، مکانیزم غلط اخذ مالیات، خروج منابع سنگین ارزی و ریالی نیز از دیگر موارد تأثیرگذار بر هدر رفت فرصت‌ها است. در این میان کسری بودجه مستمر و متوالی در نظام بودجه‌بندی، سیاست‌های غلط ارزی، پولی و بانکی، عدم توجه به سیاست‌های تأمین امنیت سرمایه‌گذاری خارجی و انتقال تکنولوژی‌های روز دنیا در کشور، عدم ارتباط صحیح میان صنعت و دانشگاه و دانش‌آموختگان بیکار و عدم آموزش تکنسین‌های متخصص در امر تولید نیز از جمله فرصت‌سوزی‌ها مهم در دهه‌های اخیر است که متأسفانه موجب عقب‌ماندگی کشور شده است.

درک رایج در بین مردم و حتی مسئولین کشور این است که نفت و گاز، یک ثروت ملی (به معنای درآمد نهایی) است که می‌توان از آن برای هر مصارفی استفاده کرد؛ درحالی‌که نگاه صحیح و منطقی آن است که این منابع، سرمایه کشور هستند. بدین معنا که نباید آن‌ها را برای مصارف جاری و نهایی کشور

در تنگنای ضعف نهادی

سعيد جعفرى

دانشجوی دکتری اقتصاد و کارشناس مسئول اقتصادی اداره کل امور اقتصادی و دارایی سیستان و بلوچستان

عجم اگلو بر نقش اساسی عوامل نهادی در دستیابی به رشد اقتصادی تأکید کردند، اما عوامل نهادی چگونه می‌توانند بر رشد اقتصادی تأثیر بگذارند و درعین‌حال رفاه جامعه را نیز مدنظر قرار دهند. در ادبیات رشد، رشد اقتصادی یا ناشی از خود عوامل تولید (نیروی کار و سرمایه) است یا ناشی از بهره‌وری این عوامل. سولو در مقاله خود در سال ۱۹۵۷، ۸۷٫۵ درصد از رشد درآمد سرانه آمریکا را ناشی از بهره‌وری عوامل تولید می‌داند نه خود عوامل؛ بنابراین نقش بهره‌وری در رشد اقتصادی بسیار با اهمیت است. یکی از عواملی که می‌تواند بهره‌وری عوامل را ارتقا دهد، بهبود نهادها است. در واقع عوامل نهادی از طریق افزایش بهره‌وری عوامل اصلی تولید یعنی نیروی کار و سرمایه می‌توانند بر رشد اقتصادی تأثیر بگذارند.

بر اساس آمار بانک جهانی، در سال ۲۰۲۰، درآمد حقیقی سرانه در ایران تقریباً یک‌پنجم کره جنوبی، یک‌هشتم ژاپن و یک‌نهم آمریکا بوده است. همچنین رشد درآمد سرانه ایران در طول زمان نوسانات بیشتری دارد. به عقیده برخی از اقتصاددانان نوسانات رشد درآمد سرانه در ایران ناشی از وابستگی رشد به درآمدهای نفتی است. در واقع سال‌هایی که کشور رشد اقتصادی را تجربه کرده است، سال‌هایی بوده که درآمدهای نفتی رشد بیشتری داشته است، اما بر اساس ادبیات رشد، آسیب نهادی وابستگی کشور به درآمدهای نفتی آن است که اولاً کشور با اتکای بیش از اندازه به درآمدهای نفتی و گازی، از توسعه سایر بخش‌هایی که رشد بلندمدت را به ارمغان

دستیابی به رشد اقتصادی همواره به عنوان یکی از مهم‌ترین اهداف جوامع مختلف بشری مطرح بوده است، اما بدیهی است که رشد اقتصادی لزوماً نمی‌تواند منجر به بهبود وضعیت رفاه جامعه شود؛ به عبارت دیگر رشد اقتصادی به تنهایی نمی‌تواند بهبود معیشت اقشار مختلف جامعه را تضمین کند. ایده برخی از اقتصاددانان طرفدار رشد اقتصادی آن است که منافع حاصل از رشد از طبقات بالای جامعه به طبقات پایین تزریق خواهد شد، اما این ایده در بسیاری از جوامع منجر به بروز اختلاف طبقاتی بیشتر شد؛ به عبارت دیگر طبقات مرفه جامعه با در اختیار گرفتن منابع، رانت و قدرت، طبقات پایین را از منافع حاصل از رشد محروم کردند؛ بنابراین ایده صرفاً مبتنی بر رشد در بسیاری از جوامع با شکست روبه‌رو شد، چرا که نارضایتی اکثریت اقشار جامعه را در پی داشت. از طرفی توجه به کیفیت تولید کالاها و ارائه خدمات، دغدغه‌های زیست‌محیطی و توزیع عادلانه منابع و درآمد از جمله مسائل بسیار مهمی است که ایده صرفاً مبتنی بر رشد به آن بی‌توجه است. از این‌رو بسیاری از جوامع به جای تمرکز بر رشد اقتصادی، رفاه اقتصادی را به عنوان هدف اصلی مدنظر قرار دادند، اما در هر صورت رشد درآمد سرانه به عنوان شاخص رشد اقتصادی، توزیع عادلانه درآمد و منابع، توجه به منابع طبیعی و ملاحظات زیست‌محیطی و کیفیت کالاهای تولیدی و خدمات ارائه شده از مهم‌ترین محورهای رفاه جامعه است.

اما در ادبیات اقتصادی، مواردی چون کیفیت کالاها و خدمات، توزیع عادلانه درآمد و منابع و ملاحظات زیست‌محیطی همگی در بستر نظریه‌های رشد تفسیر می‌شود، اما سؤال اینجاست که چگونه می‌توان به رشد اقتصادی با ثبات دست یافت به طوری که با در نظر گرفتن تمام موارد یاد شده، رفاه تمام اقشار جامعه به نحو مطلوب تأمین شود؟ اقتصاددانانی چون نورث و

هر چند سرانه

سرمایه انسانی

در ایران پایین‌تر

از کشورهای

توسعه‌یافته

است، اما روند رو

به رشد آن نشان

می‌دهد که کمبود

نیروی متخصص

و ناکارآمدی،

چالش اصلی

کشور نیست بلکه

ضعف عوامل

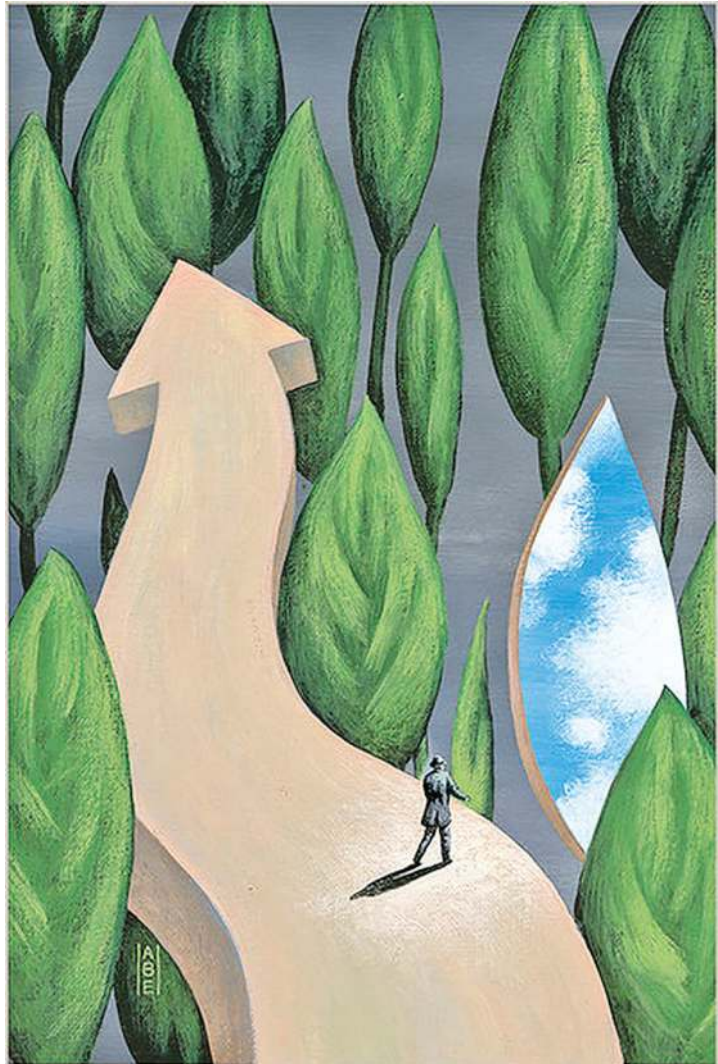
نهادی مهم‌ترین

مسئله کنونی

کشور است.

قابل تحلیل نیست.

بر اساس آمار FRED، سرمایه انسانی سرانه در ایران هر چند کمتر از کشورهایی چون ژاپن، آمریکا و... است، اما روند صعودی دارد. این در حالی است که بهره‌وری عوامل در ایران روند نزولی دارد و رشد درآمد سرانه بسیار نوسانی است. نخستین سؤالی که به ذهن متبادر می‌شود آن است که چرا علی‌رغم روند صعودی سرمایه انسانی سرانه در ایران، بهره‌وری عوامل تولید روند کاهشی و رشد درآمد سرانه روند نوسانی دارد؟ یکی از علل این امر می‌تواند ضعف جدی نهادی در زمینه آموزش نیروی انسانی و همچنین ضعف نهادی در جذب فارغ‌التحصیلان دانشگاهی در بازار کار باشد. آموزشی که مبتنی بر نیاز بازار کار و کشف و هدایت استعداد و مهارت افراد شکل نگیرد، نتیجه‌ای جز این نخواهد داشت. از طرفی گسترش مدارس غیردولتی و خصوصی‌سازی آموزش سبب شده است که تمام افراد جامعه به طور یکسان از مزایای آموزش بهره‌مند نشوند. پدیده‌ای است در این شرایط عدالت در برخورداری از آموزش وجود نخواهد داشت و طبقات بالای جامعه نسبت به طبقات محروم از مزایای آموزشی بهتر و بیشتری برخوردار خواهند بود. در این شرایط بسیاری از استعدادهای حقیقی امکان بروز و ظهور نخواهند یافت. از طرفی توجه بیش از اندازه به آموزش‌های نظری و مدرک‌گرایی به جای تکیه بر مهارت‌های فردی و تیمی سبب عرضه بیش از اندازه فارغ‌التحصیلان گروه اول و کمبود افراد آموزش دیده در گروه دوم در بازار کار خواهد شد. کمبود سرانه پزشک و خصوصی‌سازی بهداشت و درمان از دیگر مشکلات نهادی کشور است که سبب عدم برخورداری مناسب و عادلانه اقشار مختلف جامعه از خدمات پزشکی شده است. طبیعتاً بخشی از سرمایه انسانی به علت محرومیت اقشار آسیب‌پذیر جامعه از خدمات بهداشتی و درمانی مناسب از دست خواهد رفت. همچنین عدم برخورداری عادلانه تمام اقشار جامعه از حق مسکن به عنوان یکی از نیازهای ضروری افراد به علت عدم مداخله دولت در این بخش از دیگر آسیب‌های نهادی کشور است که سبب شکل‌گیری فعالیت‌های سوداگرانه در این بخش شده است. از سوی دیگر عدم مالیات ستانی از فعالیت‌های سوداگرانه در بازارهای مسکن، ارز، فلزات گران‌بها، خودرو و دارایی‌های با ماهیت مشابه سبب رونق این‌گونه فعالیت‌ها و هدایت منابع مالی به این بازارها به جای بازارهای تولید کالاها و خدمات شده است. از سوی دیگر تورم افسارگسیخته که سال‌ها

می‌آورند، باز می‌ماند و ثانیاً به اتکای درآمدهای نفتی، توسعه سرمایه انسانی و بهره‌وری را به تأخیر می‌اندازد. ضریب جینی نیز در ایران و آمریکا بسیار بیشتر از کره جنوبی و ژاپن است که بیان‌گر توزیع بسیار عادلانه‌تر درآمد در ژاپن و کره نسبت به ایران و آمریکا است. همچنین نرخ تورم در ایران به طور قابل‌توجهی بیشتر از آمریکا، کره جنوبی و ژاپن است. این وضعیت در خصوص سایر آمارهای اقتصادی نیز برقرار است. از طرفی بر اساس آمارهای بین‌المللی مرتبط با متغیرهای نهادی (بنیاد هریتج، فریزر و...)، ایران جزو کشورهای با بدترین محیط نهادی است؛ بنابراین به نظر می‌رسد، متغیرهای نهادی نقش تأثیرگذاری در شکل‌دهی وضعیت فعلی ایران داشته باشد. هر چند این امر نیاز به پژوهش و بررسی آماری بیشتری دارد و به‌سادگی

ضعف زیرساخت‌های نهادی است؛ بنابراین می‌توان گفت هر چند سرانه سرمایه انسانی در ایران پایین‌تر از کشورهای توسعه‌یافته است، اما روند رو به رشد آن نشان می‌دهد که کمبود نیروی متخصص و ناکارآمدی، چالش اصلی کشور نیست بلکه ضعف عوامل نهادی مهم‌ترین مسئله کنونی کشور است.

همچنان که بیان شد، به نظر می‌رسد، مهم‌ترین چالش پیش روی کشور ضعف نهادی و مهم‌ترین راهکار اصلاحات نهادی است. در واقع تغییر سیاست‌های کلان کشور و بازگشت به قانون اساسی اولین اولویت در این زمینه است. ملی کردن مسئله آموزش، بهداشت و مسکن به طوری که همگان به طور برابر از این فرصت‌ها بهره‌مند باشند، یکی از راهکارهای مهم اولیه برای رفع چالش‌ها است. همچنین تصویب قوانینی چون قانون تعارض منافع و قانون مالیات بر مجموع درآمد که یکی از مصداق‌های آن مالیات بر عایدی سرمایه است، باید به منظور کاهش تبعیض در سطح جامعه و همچنین تأمین منابع موردنیاز جهت ملی کردن آموزش، بهداشت و مسکن انجام شود. در نهایت تغییر سیاست‌های کلان کشور به سمت محوریت قرار دادن رفاه اقتصادی و نه صرفاً رشد اقتصادی، سبب بهبود توزیع درآمد در کنار رشد درآمد سرانه خواهد شد. ♦♦

است در سایر کشورهای جهان خبری از آن نیست در ایران کماکان جولان می‌دهد.

سایر متغیرهای اقتصادی و غیراقتصادی نیز دچار ضعف‌های جدی هستند که می‌توان به تفصیل در مورد هر یک سخن گفت، اما به عقیده برخی از صاحب‌نظران اقتصادی، بخش عمده‌ای از مشکلات کشور ناشی از ضعف عوامل نهادی است. ضعف‌های قانونی و فشار طبقات بالای جامعه برای در اختیار داشتن منابع، رانت و ثروت سبب بروز تبعیض جدی در سطح جامعه شده است. به نظر می‌رسد با توجه به آنکه بسیاری از مشکلات جامعه راه‌حل‌های دشواری ندارد، اما وجود تعارض منافع میان اقشار بالادست (صاحبان رانت و قدرت) و فرودست جامعه سبب شده است که نه تنها عزم جدی برای حل مشکلات وجود نداشته باشد بلکه تمعداً حل برخی از مشکلات به تعویق بیفتد یا حتی سیاست‌هایی به نفع اقشار بالا دست جامعه و به زیان اقشار فرودست اعمال شود؛ به عنوان نمونه عدم مالیات ستانی از فعالیت‌های سوداگرانه، تورم تعمدی، انحصار در جذب دانشجوی پزشکی و فعالیت‌های بهداشتی و درمانی، خصوصی‌سازی هر چه بیشتر بهداشت و آموزش و مسکن و ... که شکاف طبقاتی جامعه را افزایش می‌دهد، از جمله مصداق‌های

گفت‌وگو با دکتر «صادق کریمی» عضو هیئت علمی گروه جغرافیا دانشگاه شهید باهنر کرمان

مدیریت تقاضا و ارزش‌گذاری اقتصادی آب

در ایران ۹۲ درصد آب مصرفی در بخش کشاورزی استفاده می‌شود. سهم ایران از منابع آب شیرین جهان نسبت به مناطق دیگر در سطح پایین تری قرار دارد. ایران که یک درصد جمعیت جهان را دارد، سهم آن از منابع آب شیرین تنها ۰٫۳ درصد است. ۶۶ درصد از مجموع ۳۷۹٫۹ میلیارد مترمکعب بارندگی سالانه کشور پیش از رسیدن به رودخانه‌ها تبخیر می‌شود. حجم منابع داخلی و خارجی سالانه آب تجدیدپذیر به ترتیب ۱۲۸٫۵ و ۹ میلیارد مترمکعب و در مجموع ۱۳۷٫۵ میلیارد مترمکعب است.

دکتر صادق کریمی، دانشیار اقلیم‌شناسی دانشگاه شهید باهنر کرمان همچنین می‌گوید که بیش از دو دهه است که جهان پی برده است که در مدیریت منابع آب بیشتر به مدیریت تقاضا تا مدیریت عرضه باید توجه کرد و لذا دانشمندان مدیریت تلفیقی آب را مطرح کرده‌اند. یکی از پارامترهای مؤثر بر الگوی مصرف و مدیریت تقاضای آب، نرخ آب می‌باشد.

او یادآوری می‌کند که سازمان‌دهی مناسب و تنظیم الگوی مصرف آب با مدیریت تقاضا به صورت پایدار، راهگشای تعدیل در اتلاف آن است. وی برای کمک به تجدیدپذیری منابع آبی، بویژه منابع آب زیرزمینی به استراحت منابع آبی اعتقاد و تأکید دارد که این رویکرد بایستی بر مدیریت تلفیقی تقاضا، تأمین، عرضه و توزیع آب حاکم شود.

مشروح این گفت‌وگو را در ادامه می‌خوانیم.

◆ از چگونگی مدیریت تقاضای آب در کشور و شایستگی

آنچه ارزیابی دارید؟

لازم است ابتدا تعریفی از مدیریت تأمین و عرضه منابع آب، مدیریت تقاضا؛ منابع آب تجدید پذیر، منابع آب تجدید ناپذیر، منابع آب فسیلی، هزینه‌های زیست محیطی تأمین آب داشته باشیم و پس از آن به ارزیابی آن‌ها در ایران پرداخته شود.

مدیریت تأمین و عرضه آب

مدیریت عرضه، عملیاتی همچون مهار آب‌های سطحی، انتقال آب از طریق کانال، استفاده از آب‌های زیرزمینی در آبیاری و استفاده تلفیقی از آب‌کانال‌ها را شامل می‌شود. در این زمینه، بخش عرضه منابع آبی کشورمان مدت هاست با چالش‌هایی مواجه می‌باشد از جمله:

- ۱- افت بارندگی در مقایسه با روند بلندمدت،
- ۲- افت حجم جریان‌های سطحی آب در کشور نسبت به روند بلندمدت،
- ۳- بهره‌برداری بی‌رویه و افت منابع آب‌های زیرزمینی،
- ۴- نبود مدیریت کارآمد چاه‌های کشور.

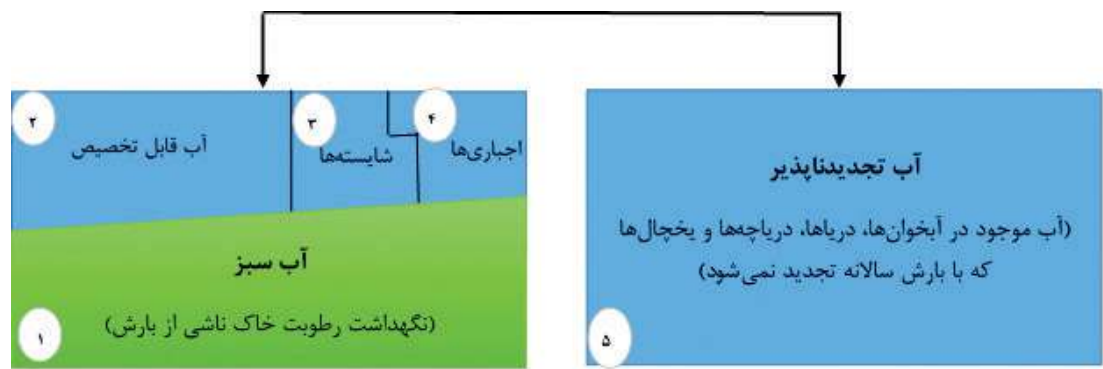
مدیریت تقاضای آب

مدیریت تقاضای آب نیز مواردی مانند اصلاح الگوی مصرف در بخش‌های مختلف مصرفی، تغییرات نهادی، اصلاحات سازمانی و مشارکت مصرف‌کنندگان در امر مدیریت منابع آب را شامل می‌شود.

البته به این نکته اشاره کنم که سازمان‌دهی مناسب و تنظیم الگوی مصرف آب توسط مدیریت تقاضا به صورت پایدار، راهگشای تعدیل در اتلاف آب است. کارایی مصرف و تخصیص آب از مؤلفه‌های اصلی مدیریت تقاضای آب است، افزایش کارایی مصرف آب به مفهوم افزایش تولید یا کیفیت خدمات معینی بدون استفاده از آب بیشتر می‌باشد. اهداف مدیریت تقاضا به مفهوم جامع آن زمانی محقق می‌شود که کارایی مصرف و کارایی تخصیص آب در کنار یکدیگر ارتقاء یابد. با وجود این که منابع آبی کشورمان در بخش عرضه و تقاضا با چالش‌هایی مواجه می‌باشد، اما می‌توان از دیدگاه‌های مطرح مدیریت یکپارچه منابع آبی کمک گرفت

است. برداشت بی رویه از این منابع منجر به کسری مخازن آب زیرزمینی شده که مشکلات ناشی از این وضعیت، روند توسعه فعلی را با مخاطره جدی مواجه کرده است. در برنامه ریزی های منطقه ای برای توسعه پایدار، کاهش مصرف فعلی آب تا رسیدن به تراز تعادل سطح آب زیرزمینی اجتناب ناپذیر است. همچنین تخصیص آب به بخش های مختلف بایستی بر اساس میزان آب تجدیدشونده سالیانه صورت گیرد. حال که صحبت از منابع تجدیدپذیری آب شد، ما برای منابع آب یک حوضه آبریز (آب آبی) دو بخش آب تجدیدپذیر و آب غیرقابل تجدید داریم که در شکل (۱) و (۲) تفکیک منابع آب یک حوضه بر اساس تجدیدپذیری

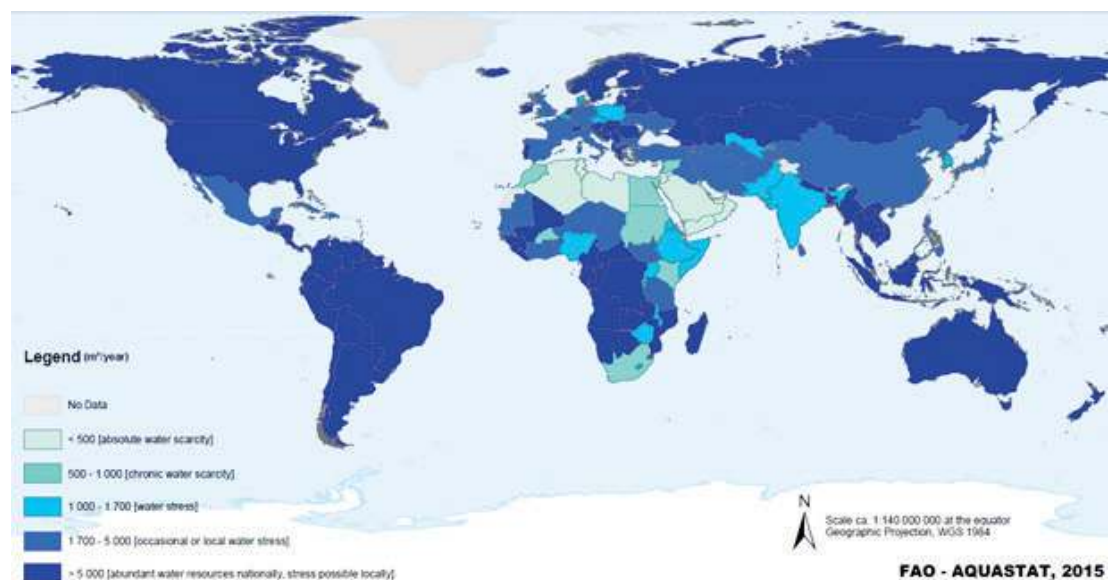
و آن ها را زمینه برنامه ریزی های منابع آبی کشورمان کرد: دیدگاه برنامه مشارکت جهانی آب (Clausen, ۲۰۰۵)، دیدگاه منظر جهانی آب (دومین اجلاس جهانی آب، ۲۰۰۰)، دیدگاه برنامه توسعه سازمان ملل متحد (۲۰۰۲، CAP، Net, UN development program)، دیدگاه آژانس بین المللی توسعه آمریکا (USAID, ۲۰۰۳)، دیدگاه بانک جهانی (بانک جهانی، ۲۰۰۲)، دیدگاه کمیته فنی برنامه مشارکت جهانی آب. از طرفی توسعه بخش های مختلف اقتصادی کشور ما در دهه های اخیر، منکی بر منابع آب غیر تجدیدشونده بوده

«آب تجدیدپذیر واقعی» (ARW)، (۳): حجمی از آب که برای پایداری توسعه و سلامت محیط زیست رهاسازی آن شایسته و ضروری است، (۲): «آب تجدیدپذیر تحت مدیریت» (MRW) یا «آب قابل تخصیص».

(۱): آب سبز، (۲+۳+۴+۵): «آب آبی» (۲+۳+۴): حجم آب های غیر قابل استحصال طبیعی» (NRW)، (۴): حجم آب های موجود (اجباری ها)، (۲+۳): حجم

شکل ۱- تفکیک منابع آبی حوضه آبریز

شکل ۲- سرانه آب تجدیدپذیر در نقاط مختلف جهان (FAO, ۲۰۱۵)

بررسی وضعیت

مصرف آب

به تفکیک

بخش های اصلی

نشان می دهد که

در بیشتر مناطق

جهان (به غیر از

قاره اروپا و آمریکا)

بخش کشاورزی

بیشترین سهم

آب مصرفی را به

خود اختصاص

می دهد. سهم

آب مصرف

شده در بخش

کشاورزی در

منطقه خاورمیانه

و قاره آفریقا به

ترتیب ۸۴ و ۸۲

درصد است، در

ایران ۹۲ درصد

آب مصرفی در

بخش کشاورزی

استفاده می شود.

آن و سرانه آن در جهان مشاهده می‌شود.

آب موجود در آبخوان‌ها از گذشته‌ها دور (بیش از هزاران سال قبل تاکنون) ذخیره شده است و سرعت تغذیه در آن‌ها (در مقیاس زمانی انسانی) ناچیز می‌باشد. به عبارتی تغذیه حاصل از بارش سالانه در مقایسه با حجم نسبتاً بالای آب ذخیره شده در لایه‌های زیرین زمین اندک می‌باشد. به طور تقریبی هر ۲۵ تا ۵۰ سانتیمتر افت آب زیرزمینی معادل یک سال تغذیه آب زیرزمینی از طریق نفوذ است. اگر برداشت سالانه از منابع آب تجدیدشونده زیرزمینی صورت گیرد، سطح آب زیرزمینی ثابت باقی می‌ماند، ولی اگر برداشت سالانه بیشتر از میزان تجدیدشوندگی آن باشد، افت سطح آب زیرزمینی رخ می‌دهد، ولی با وقوع افت مستمر سطح آب زیرزمینی برگشت به حالت قبل برای تغذیه آبخوان، تقریباً غیرممکن است؛ زیرا افت مستمر سطح آب زیرزمینی موجب افزایش تراکم آپرفت در اثر تحکیم و کاهش ضریب ذخیره آب در آبخوان شده و فرونشست ناهمگن سطح زمین را به دنبال خواهد داشت که خود خسارتی غیرقابل برگشت است. در واقع این منابع تجدیدناپذیر می‌توانند در شرایط خشک‌سالی‌های شدید و طولانی‌مدت نقشی استراتژیک ایفا کرده و آب موردنیاز برای برداشت را (در شرایط بحرانی) تأمین کنند، بویژه در مناطقی که تأمین آب، صرفاً وابسته به بارش و روان آب سطحی است، در نبود بارش، با وجود این ذخایر استراتژیک آب زیرزمینی، دسترسی قابل اطمینانی به آب زیرزمینی وجود خواهد داشت.

با توجه به تجدید پذیری و نابذیری منابع آبی کشورمان، در شرایط سخت و دشوار منابع آب‌های فسیلی (Fossil water) نیز وجود دارند که در سازندهای سخت قرار داشته و عموماً در لایه‌های عمیق زمین شناسی قرار دارند. معمولاً کیفیت آن‌ها شور است. این آب‌ها عموماً تجدید پذیر نیستند. حدود ۵۰ هزار کیلومترمربع از مساحت ایران به صورت اولیه دارای پتانسیل آب‌های فسیلی است. کشورهای آمریکا، استرالیا، لیبی و عربستان بیشترین استفاده را تاکنون از آب‌های فسیلی کرده‌اند. بیشتر از ۵۰ درصد مصارف شرب برخی از کشورهای عربی همچون عربستان، امارات و بحرین از آب‌های فسیلی است. منابع آبی قدیمی یا خیلی قدیمی هستند. سنی بیشتر از چندین هزار سال دارند.

هرچند اهمیت مباحث مربوط به مدیریت عرضه و تقاضای منابع آبی، منابع آب تجدید پذیر و غیرقابل تجدید و همچنین آب‌های فسیلی در بالا مشخص شد، اما بد نیست نگاهی به وضعیت منابع آبی جهان از جمله ایران هم داشته باشیم به‌گونه‌ای با ورود به هزاره سوم و همزمان با افزایش جمعیت بویژه در کشورهای در حال توسعه، تقاضا برای آب به منظور

تأمین نیازهای جمعیتی افزایش قابل‌ملاحظه‌ای یافته است. این موضوع بویژه در مناطقی از جهان که به صورت طبیعی همواره با کمبود آب مواجه بودند، بیشتر حائز اهمیت است. درحالی‌که متوسط میزان بارندگی سالانه در جهان ۸۱۳ میلی‌متر است. میزان بارندگی در منطقه خاورمیانه و ایران به ترتیب ۲۱۷ و ۲۲۸ میلی‌متر بوده که کمتر از یک‌سوم متوسط بارندگی جهان است. بررسی وضعیت مصرف آب به تفکیک بخش‌های اصلی نشان می‌دهد که در بیشتر مناطق جهان (به غیر از قاره اروپا و آمریکا) بخش کشاورزی بیشترین سهم آب مصرفی را به خود اختصاص می‌دهد. سهم آب مصرفی شده در بخش کشاورزی در منطقه خاورمیانه و قاره آفریقا به ترتیب ۸۴ و ۸۲ درصد است، در ایران ۹۲ درصد آب مصرفی در بخش کشاورزی استفاده می‌شود.

جالب است که بدانیم که سهم ایران از منابع آب شیرین جهان نسبت به مناطق دیگر در سطح پایین تری قرار دارد. درحالی‌که یک درصد از جمعیت جهان به ایران اختصاص دارد، سهم آن از منابع آب شیرین تنها ۰٫۳ درصد است. از مجموع ۳۷۹٫۹ میلیارد مترمکعب بارندگی سالانه در کشور، ۶۶ درصد آن پیش از رسیدن به رودخانه‌ها تبخیر می‌شود. کل منابع آب تجدید-پذیر داخلی سالانه برابر ۱۲۸٫۵ میلیارد مترمکعب است و با احتساب ۹ میلیارد مترمکعب منابع آب تجدیدپذیر خارجی، حجم سالانه منابع آب تجدیدپذیر واقعی برابر ۱۳۷٫۵ میلیارد مترمکعب می‌شود.

مهم‌ترین راهبرد

پیشنهادی بنده

برای عبور از چالش

ورشکستگی آبی،

حاکمیت دادن

رویگردان استراحت

آبی بر مدیریت

تلفیقی تقاضا، تأمین

و عرضه آب در کشور

است. در راستای

نهادینه سازی این

رویگردانی

سیاست گذاری‌های

صحیح، برنامه‌های

اصلاح الگوی مصرف

آب در بخش‌های

مختلف و قوانین لازم

برای ضمانت اجرایی

آن وضع شود.

♦♦ با این اوصاف، راهبرد حل این چالش مدیریتی منابع

آبی در ایران چیست؟

بیش از دو دهه است که جهان پی برده است که در مدیریت منابع آب باید بیشتر به مدیریت تقاضا تا مدیریت عرضه توجه کرد. به این منظور دانشمندان مدیریت تلفیقی آب را مطرح نموده‌اند. مدیریت تلفیقی، دو سیاست کلی و یک هدف اصلی دارد. سیاست‌های مدیریت تلفیقی عبارتند از: ۱) با آب باید به عنوان یک کالای اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی برخورد شود و ۲) سیاست‌ها و گزینه‌هایی که مدیریت آب را هدایت می‌کند باید در چارچوبی یکپارچه تحلیل شود. هدف اصلی مدیریت تلفیقی این است که به واسطه مدیریت تلفیقی آب، توسعه پایدار، کارآمد و عادلانه منابع آب حاصل شود؛ بنابراین مبنای مدیریت تلفیقی بر پایه ترکیب پذیری مدیریت تأمین با مدیریت تقاضا استوار بوده که جنبه‌های زیست محیطی، اجتماعی و اقتصادی را در نظر می‌گیرد. به‌طورکلی تمامی اقداماتی که بر کیفیت و کمیت آب ورودی به یک سیستم مصرف مؤثرند، بخشی از مدیریت عرضه می‌باشد و هر آنچه که بر مصرف و یا اتلاف آب پس

آب به نگرش و میزان آگاهی آنان نسبت به مسائل مربوط به آب بستگی دارد.

از طرفی دیگر بنده معتقدم که کمبود اطلاع از میزان مصرف و الگوی بهینه مصرف آب، کمبود اطلاعات کافی در مورد عوامل افزایش تقاضا، پایین بودن قیمت آب، تصور مردم از آب به عنوان یک کالای اجتماعی و ارزان‌قیمت، راحت‌تر بودن اجرای برنامه‌های عرضه آب، کمبود درک مفاهیم، قلمرو و پتانسیل‌های مدیریت تقاضا، پایین بودن قابلیت پذیرش جامعه برای اجرای فعالیت‌های مدیریت تقاضا، کمبود همکاری و هماهنگی بین نهادها و سازمان‌های آبی، مقاومت سازمان‌های آبی برای تغییر در سیستم سنتی خود و اشتغال‌زایی بیشتر اقدامات عرضه آب از جمله موانع اجرای فعالیت‌های مدیریت تقاضا می‌باشند. بسیاری از این موانع به‌آسانی به واسطه برنامه‌های آموزش و آگاهی عمومی و ابزار قانونی برداشته می‌شوند.

به‌طور کلی یادآور می‌شوم که یکی از پارامترهای مؤثر بر الگوی مصرف و مدیریت تقاضای آب، نرخ آب می‌باشد. تعیین قیمت مناسب برای آب هم موجب صرفه‌جویی آن توسط مصرف‌کنندگان و کاربرد بهینه آن در مصارف تجاری و صنعتی شده و هم درآمدی از فروش آن برای شرکت‌های آب و فاضلاب حاصل می‌شود تا بخش عمده‌ای از هزینه‌های خدمات آبرسانی و تصفیه آن را تأمین نمایند. از طرفی رعایت بهداشت و سلامتی شهروندان به‌شدت به عرضه آب بستگی دارد و گرانی آب بهداشت عمومی را با مشکل مواجه می‌سازد. در ایران وضعیت موجود سیستم نرخ‌گذاری آب در درجه اول تحت تأثیر ملاحظات سیاسی- اجتماعی می‌باشد و به‌تبع آن عملکردهای مالی و اقتصادی از درجه اهمیت کمتری برخوردار است.

◆ نقطه نظرات شما در مورد تغذیه و تجدید پذیری منابع آب زیرزمینی در کشور و بویژه استان کرمان چیست؟

به‌منظور کمک به تجدیدپذیری منابع آبی خصوصاً منابع آب زیرزمینی، اعتقاد به استراحت منابع آبی (Water Rest) دارم. به‌نظر من رویکرد بایستی بر مدیریت تلفیقی تقاضا، تأمین، عرضه و توزیع آب حاکمیت پیدا کند. شاید برای اولین بار باشد چنین اصطلاحی را در دنیای علم می‌شنوید اما اعتقاد و التزام علمی بنده به عنوان یک اقلیم‌شناس به این واژه دلایل محکم علمی دارد. تا این رویکرد نتواند بر مدیریت تلفیقی تقاضا، تأمین و عرضه آب حاکمیت یابد، بشر هرگز اجازه فرصت به تجدیدپذیری منابع آبی نخواهد داد. مهم‌ترین دلیل علمی لزوم حاکمیت استراحت آبی در کشور این است که ایران در آستانه ورود به مرحله ورشکستگی

از آن مؤثر است، مدیریت تقاضا می‌باشد. اگر نگاهی به آمار داشته باشیم متوجه می‌شویم کشورمان ایران با متوسط نزولات جوی ۲۶۰ میلی‌متر در سال از کشورهای خشک جهان و دارای منابع آب محدود است. عواملی همچون رشد جمعیت، نیاز به غذای بیشتر، ضرورت ارتقای سطح بهداشت و رفاه اجتماعی، توسعه صنعتی و حفاظت اکوسیستم‌ها، تقاضای آب را روز به روز بیشتر می‌کند. با توجه به رشد جمعیت در ایران، سرانه منابع آب تجدیدشونده سالانه که در سال ۱۳۳۵، ۷۰۰۰ مترمکعب بوده، در سال ۱۳۷۵ به ۲۰۰۰ مترمکعب کاهش یافته و پیش‌بینی می‌شود که تا سال ۱۴۰۰ به حدود ۸۰۰ مترمکعب کاهش یابد که پایین‌تر از مرز کم‌آبی (۱۰۰۰ مترمکعب) است. با توجه به تقسیم‌بندی سازمان ملل متحد، در سال مزبور ایران نه‌تنها شرایط تنش و فشار ناشی از کمبود و بحران آب هستیم که می‌تواند نه‌تنها خسارات اقتصادی بلکه تنش‌های اجتماعی-سیاسی و مخاطرات بهداشتی به بار آورد. یکی از اهداف بلندمدت مدیریت راهبردی آب کشور تعادل برقرار کردن بین تقاضای آب و منابع آب موجود با کمترین هزینه ممکن می‌باشد (راهبرد سند ملی، ۱۳۸۲).

با استناد به آمار ذکر شده، بیان می‌دارم که برای پاسخگویی به نیاز روزافزون تقاضای آب در کشور، توسعه منابع آبی جدید شامل بهره‌برداری بهینه از منابع آبی باقیمانده، استفاده مجدد از فاضلاب، شیرین کردن آب‌های شور و افزایش ظرفیت تولید منابع موجود، در نظر گرفتن راهبردهای صرفه‌جویی آب در بخش‌های مختلف اقتصادی و توسعه روش‌های مدیریت کارآمد جدید می‌توان نام برد. به‌طورکلی تمامی اقداماتی که بر کیفیت و کمیت آب ورودی به یک سیستم مصرف مؤثرند، بخشی از مدیریت عرضه می‌باشد و هرآنچه که بر مصرف و یا اتلاف آب پس از آن مؤثر است مدیریت تقاضا می‌باشد. به‌عبارت‌دیگر مدیریت تقاضای آب به فعالیت‌هایی اطلاق می‌شود که کمک می‌کند تا تقاضای آب کاهش یابد، راندمان مصرف بهبود یافته و از آلوده شدن یا نابود شدن منابع جلوگیری شود.

برای بنده قابل درک می‌باشد که امروز اکثر شهرهای کشور در زمینه تقاضای آب یا مشکلاتی مواجه هستند، اما در مدیریت تقاضا، کاهش آب به حساب نیامده، کاهش فشار در شبکه، نوع سیستم توزیع آب در شهر، اصلاح سیستم لوله‌کشی آب منازل، استفاده از قطعات و وسایل کاهنده مصرف آب، نرخ‌گذاری آب و آموزش صرفه‌جویی در مصارف آب شهری روش‌های مناسب برای کاهش تقاضا و مصرف آب می‌باشد که باید از طریق ابزار قانونی، فنی، مالی و نیز برنامه آگاه کردن و آموزش همگانی به‌طور فعال و مستمر پیگیری گردد. رفتارها یا نیات رفتاری مردم نسبت به صرفه‌جویی در مصرف

- ▼
- بحران مرحله‌ای گذرا و موقتی است که در صورت تدوین برنامه، امکان رفع آن وجود دارد، اما ورشکستگی، موقعیتی پیچیده است که در نتیجه بی‌توجهی به بحران ایجاد می‌شود یعنی چرخه اقدامات اشتباه به قدری تکرار شده که دیگر امکان هیچ بهبودی وجود ندارد. مناقشه و یا ورشکستگی آبی زمانی بروز می‌کند که آب حاصل از سیستم نمی‌تواند همه تقاضا را به‌طور کامل برآورده نماید.**

مصرف آب در بخش های مختلف و قوانین لازم برای ضمانت اجرایی آن وضع شود. پیشنهاد می شود دفتر پژوهش های مجلس شورای اسلامی در این خصوص اقدامات تحقیقات لازم را برنامه ریزی نماید و نتایج آن را در اختیار کمیسیون آب و انرژی مجلس قرار دهد. البته دولت نیز می تواند با کمک خود مجلس «سیاست ها و پیوست های آب در توسعه و سرمایه گذاری ها» را در حوزه های مختلف اصلاح الگوی مصرف و صرفه جویی، برنامه جامع مدیریت تلفیقی تقاضا، تأمین و عرضه آب را تدوین و به تصویب برساند. با توجه به لزوم توجه به بهینه سازی مصرف آب در کشور در اسناد بالادستی به ویژه در اسناد سیاست های کلان توسعه، برنامه های پنج ساله توسعه، برنامه آمایش استان ها به نظر می رسد اقدام جدی در این حوزه توسط دولت و مجلس لازم و ضروری است. متعاقب حاکمیت این رویکرد و سیاست گذاری ها، در راستای عملیاتی تأمین آب مورد نیاز برای برنامه های توسعه ای الزامی، اقدامات علمی - عملی نظیر استحصال آب از منابع آبی به سرعت تجدیدشونده موجود در رطوبت هوای آزاد با کمک انرژی های پاک خورشیدی و انرژی هسته ای، استفاده از ظرفیت آبی دریاها، آزاد، تقویت آبخوان های زیرزمینی به کمک ایجاد سدهای زیرزمینی

آبی (Water Bankruptcy) است. چالشی که برخی کشورهای دیگر جهان به ویژه کشورهایی که بخش اعظم سرزمینشان در مناطق خشک و نیمه خشک دنیا قرار گرفته، با آن روبرو هستند. ورشکستگی آبی، فرا بحرانی است که به سرعت در حال گسترش است. اگرچه هنوز کل ایران درگیر این فرا بحران نیست، اما در حال حاضر مناطق وسیعی از کشور ایران درگیر آن شده است. استان کرمان نیز در آستانه ورود به این تهدید جدی است. یکی از علائم واضح و مشهود ورشکستگی آبی، عمیق تر شدن فاجعه فرونشست دشت های این استان است. در ادبیات علمی علم مخاطرات محیطی، فاجعه (Catastrophe) زمانی رخ می دهد که بحران به وجود آمده به مرحله فرا بحران وارد شود. هر کاتاستروفی استعداد این را دارد که خود منجر به بحران ها و فرا بحران های ثانویه شود. فرونشست فراگیر در استان کرمان کاتاستروف ثانویه ای است که نماد و حتی می توان گفت محصول کاتاستروف «ورشکستگی آبی» است. مهم ترین راهبرد پیشنهادی بنده برای عبور از چالش ورشکستگی آبی، حاکمیت دادن رویکرد «استراحت آبی» بر مدیریت تلفیقی تقاضا، تأمین و عرضه آب در کشور است. در راستای نهادینه سازی این رویکرد بایستی سیاست گذاری های صحیح، برنامه های اصلاح الگوی

فامار و در زمانی که احتمال وقوع درگیری موشکی بین آمریکا و کوبا وجود داشت، مطرح شد و بدین ترتیب از اواخر دهه ۱۹۷۰ مدیریت بحران به مفهوم امروزی عمال به کار گرفته شد. در ایران باوجود آنکه اولین اقدام در سال ۱۳۴۸ آغاز گردید، اما رسماً از سال ۱۳۸۳ ستاد پیشگیری و مدیریت بحران در حوادث طبیعی و غیرمترقبه تشکیل شد. بحران منتج از سه عنصر است: ۱- تهدید یا فرصت ۲- زمان محدود ۳- میزان فشار وارده.

سطوح بحران

سطح ۱: بحران‌هایی که منابع و سازمان‌های محلی قادر به پاسخگویی مناسب به آن‌ها نیستند. سطح ۲: بحران‌هایی که برای کنترل آن‌ها به کمک‌های مشترک منطقه‌ای نیاز است. سطح ۳: بحران‌هایی که پاسخگویی به آن فراتر از توان پاسخگویی نیروهای محلی و منطقه‌ای است و کمک‌های مالی را می‌طلبد. سطح ۴: بحران‌هایی که پاسخگویی به آن فراتر از توان پاسخگویی نیروها در سطح ملی است و کمک‌های بین‌المللی را می‌طلبد (کمیته پدافند غیرعامل وزارت آموزش و پرورش). از آنجایی که احتمال وقوع بحران‌های طبیعی و غیرطبیعی در هر جامعه‌ای زیاد می‌باشد، باید برای کاهش اثرات آن قبل از وقوع برنامه‌ریزی لازم را به عمل آورد.

مصنوعی، هدایت آب‌های مهار نشده نظیر سیلاب‌های سطحی به زیرزمین متناسب با وضعیت زمین‌ساختی هر سرزمین می‌تواند تا حدود زیادی فرصت را برای تجدیدپذیری منابع آبی زیرزمینی فراهم نماید و از فشار بر منابع آبی تجدیدناپذیر بکاهد. اقداماتی که در همین استان کرمان نیز از طریق انتقال آب از دریاها و آزاد جنوب کشور به این استان کلید خورده است که البته با پذیرفتن هزینه‌های زیست‌محیطی و تلاش برای کاهش تنش‌های محیطی ایجادشده ناشی از این انتقال، در بلندمدت اقدامی مقرون‌به‌صرفه و بهترین گزینه در پیش رو است. طبق نظر بنده در مورد بحران آب و رشکستگی آبی و استراحت آبی برای استان کرمان، این سه مفهوم را می‌توان به شکل زیر تعریف کرد:

بحران

بحران، پیشامدی است که به صورت ناگهانی و گاهی فزاینده رخ می‌دهد و به وضعیتی خطرناک و ناپایدار برای فرد، گروه یا جامعه می‌انجامد. بحران باعث به وجود آمدن شرایطی می‌شود که برای برطرف کردن آن، نیاز به اقدامات اساسی و فوق‌العاده است. بحران‌ها برحسب نوع و شدت متفاوتند. ایده شکل‌گیری مدیریت بحران اولین بار توسط رابرت مک

اینجانب پیشنهاد شده تا منابع آبی در ایران و حتی سایر نقاط دنیا فرصتی برای تجدیدشوندگی پیدا نمایند.

◆ در مورد ابزارهای اقتصادی برای مقابله با کم‌آبی چه نظرانی دارید؟ اگر ممکن است از تجربه‌های جهانی در این مورد یادآوری کنید.

از گذشته‌های دور تاکنون نگاه به آب به عنوان یک کالای سرمایه‌ای نبوده است. این امر در فرآیند توسعه پایدار بایستی به عنوان یک نگاه علمی حاکم شود. تا زمانی که هزینه‌های تأمین آب در نظر گرفته نشود، مردم عامه و حتی مدیران حوزه آب هم قدر و ارزش آن را به‌خوبی درک نمی‌کنند. به زبان ساده عرض کنم آب باید ارزش اقتصادی داشته باشد و در ترازوی توسعه وزن اقتصادی و هزینه‌ای داشته باشد تا وقتی صحبت از کم‌آبی می‌شود مفهوم آن ملموس شود و در معادلات سرمایه‌گذاری‌ها، رشد و توسعه کشور به عنوان یک متغیر کلیدی و تأثیرگذار مطرح باشد.

وقتی آب قیمت تعیین‌کننده در سرمایه‌گذاری و توسعه نداشته باشد، مصرف آن هم بی برنامه و بی‌واهمه صورت می‌گیرد. هنوز هم وقتی گفته می‌شود آب نیست و یا دچار کم‌آبی هستیم، مردم و حتی خود مدیران هم به این موضوع باور ندارند و می‌گویند: «فعلاً که آب هست» چون می‌بینند آب از شیرهای آب هنوز جاری است، غافل از اینکه این آب از کجا و از چه منبع و از چه عمقی استخراج می‌شود؟! این‌ها همه به این خاطر است که آب به عنوان یک کالای صنعتی و دارای قیمت محسوب نمی‌شود. البته منظور از این حرف‌ها این نیست که با بالا بردن بدون برنامه و یک‌شبه قیمت آب در مسائلی مثل شرب، بخواهیم به آب ارزش اقتصادی بدهیم. فراوری آب از طریق تصفیه‌خانه‌ها و بازتولید و چرخه بهینه آب و دست برداشتن از منابع آبی زیرزمینی با هدف استراحت منابع آبی به‌مرور زمان ارزش اقتصادی آب را نهادینه می‌نماید و خودبه‌خود وارد معادلات رشد و توسعه می‌شود. به اعتقاد بنده، آب یک کالای اقتصادی عمومی است که چه به لحاظ کیفیت، چه به لحاظ کمیت و چه به لحاظ ضرورت تأمین و در اختیار گذاشتن برای مصارف خانگی، صنعت و کشاورزی مورد استفاده قرار می‌گیرد. پس اگر این را بپذیریم، آب یک کالای اقتصادی عمومی است و وظیفه دولت طبق آنچه در قوانین و مقررات هست، تأمین و توزیع آن است. ولی در عین حال آب یک کالای اقتصادی هم هست؛ به طور مثال، ما الان یک مترمکعب آب را در کشورمان مثلاً ۶۰۰ تومان قیمت‌گذاری کرده‌ایم که در اختیار مصارف خانگی می‌گذاریم و چون این رقم برآمده از یک رویه اقتصادی نیست، باعث می‌شود که در مصارف آن توجه کمتری شود. یا ما همین را

مدیریت بحران در سه سطح قبل از بحران، هنگام بحران و بعد از بحران می‌باشد؛ که هر کدام از این مراحل نیازمند فراهم آوردن شرایطی می‌باشد، ولی برنامه ریزی و آمادگی‌های قبل از وقوع بحران نیاز به سرمایه‌گذاری‌های هنگفت ندارد. این در حالی است که برای ترمیم خسارات وارده بعد از وقوع بحران نیاز به سرمایه‌گذاری‌های بزرگی می‌باشد؛ بنابراین لازم است افراد برای بحران‌ها آموزش‌ها و آمادگی‌هایی را کسب کرده باشند تا موفقیت بیشتری برای اداره بحران وجود داشته باشد.

ورشکستگی آبی

ورشکستگی آبی شرایطی است که بحران را دیده، لمس کرده و آثار ناشی از آن را متحمل شده‌ایم، اما هیچ‌وقت کاری برای حل آن انجام ندادیم. کسی که ۱۰۰۰ تومان درآمد داشته باشد، اما دو میلیون تومان خرج کند، ورشکسته است. مشابه این وضعیت در شرایط آبی کشور وجود دارد. همچنین در ادامه باید متذکر شد که بحران مرحله‌ای گذرا و موقتی است که در صورت تدوین برنامه، امکان رفع آن وجود دارد، اما ورشکستگی، موقعیتی پیچیده است که در نتیجه بی‌توجهی به بحران ایجاد می‌شود یعنی چرخه اقدامات اشتباه به‌قدری تکرار شده که دیگر امکان هیچ بهبودی وجود ندارد. مناقشه و یا ورشکستگی آبی زمانی بروز می‌کند که آب حاصل از سیستم نمی‌تواند همه تقاضا را به‌طور کامل برآورده نماید. به‌طور کلی اگر برای یک منبع آبی تعداد بهره‌برداران بیشتر از یک باشد و مجموع تقاضای آن‌ها از مقدار آب در دسترس بیشتر باشد، هدف اصلی رویکردهای ورشکستگی این خواهد بود که مقدار آب تخصیص‌یافته به هر بهره‌بردار را با رویکردی عادلانه مشخص کند. به‌منظور پرداختن به یک چنین مواردی، رویکردهای ورشکستگی می‌توانند به‌منظور توسعه راه‌حل‌های تخصیص آب مورد استفاده قرار گیرند. در سال‌های اخیر، برخی پژوهشگران از اصول نظری ورشکستگی در تدوین مدل‌های سهم‌بندی و تقسیم آب بهره‌برده‌اند. یک مدل‌ولوژی برای تخصیص منابع محدود آب در یک سیستم پیچیده تأمین با استفاده از اصول نظری بازی‌های ورشکستگی پیشنهاد داده‌اند.

استراحت منابع آبی

استراحت منابع آبی در حقیقت بازه زمانی و فرصتی مناسب برای تجدیدپذیری منابع آبی بویژه منابع آبی زیرزمینی است که مورد دست‌درازی بی‌حدوحصر بشر قرار گرفته است. در سیستم مدیریت تلفیقی «تقاضا، تأمین، عرضه و توزیع آب» که هر توسعه پایدار ملزم به داشتن آن است، رویکرد استراحت آبی باید بر این سیستم مدیریتی و توسعه کشور حاکمیت پیدا کند. این اصطلاح برای اولین بار توسط

تازمانی که
هزینه‌های تأمین
آب در نظر گرفته
نشود، مردم
عامه و حتی
مدیران حوزه آب
هم قدر و ارزش
آن را به‌خوبی
درک نمی‌کنند.
به زبان ساده
عرض کنم آب باید
ارزش اقتصادی
داشته باشد و
در ترازوی توسعه
وزن اقتصادی و
هزینه‌ای داشته
باشد تا وقتی
صحبت از کم‌آبی
می‌شود مفهوم
آن ملموس شود
و در معادلات
سرمایه‌گذاری‌ها،
رشد و توسعه
کشور به عنوان
یک متغیر کلیدی
و تأثیرگذار مطرح
باشد.

جدول ۱- آب بها و کارمزد دفع فاضلاب کاربری‌های خانگی

کارمزد دفع فاضلاب کاربری‌های خانگی (ریال)		آب‌بهای کاربری‌های خانگی (ریال)	
طبقات مصرف (متر مکعب)	کارمزد دفع فاضلاب ماهانه یک واحد	طبقات مصرف (متر مکعب)	آب‌بهای ماهانه یک واحد
$0 < x \leq 5$	$250 \times$	$0 < x \leq 5$	$1410 \times$
$5 < x \leq 10$	$411x - 805$	$5 < x \leq 10$	$2124x - 3544$
$10 < x \leq 15$	$415x - 845$	$10 < x \leq 15$	$2831x - 10619$
$15 < x \leq 20$	$578x - 3290$	$15 < x \leq 20$	$3539x - 21232$
$20 < x \leq 25$	$976x - 11250$	$20 < x \leq 25$	$4955x - 49559$
$25 < x \leq 30$	$1518x - 24800$	$25 < x \leq 30$	$7787x - 120344$
$30 < x \leq 35$	$1776x - 32540$	$30 < x \leq 35$	$10617x - 205247$
$35 < x \leq 40$	$4325x - 121755$	$35 < x \leq 40$	$14157x - 329155$
$40 < x \leq 50$	$10324x - 361715$	$40 < x \leq 50$	$28313x - 895382$
$x > 50$	$15000x - 595515$	$x > 50$	$56625x - 2311016$

{X: مصرف ماهانه (سی روز) یک واحد}

لحاظ ضرورت تأمین؛ یعنی وقتی جمعیتی در جایی ساکن است دولت‌ها مکلف هستند که برای این‌ها آب شرب تأمین کنند، اما آن مؤلفه‌های اقتصادی در کنار سایر مؤلفه‌ها باید عمل بکند. جدول شماره (۱) گویای صحبت‌های بنده در این مورد می‌باشد.

بد نیست نگاهی هم به نرخ تعرفه آب تحویلی و برداشتی از منابع آب سطحی و زیرزمینی با استناد به ابلاغیه‌های وزیر محترم نیرو به شماره ۴۰۵۱/۱۰۰/۹۹ تاریخ ۱۳۹۹/۳/۲۵ به

در بحث کشاورزی داریم؛ مثلاً ما آب‌های زیرزمینی را برای کشاورزی رایگان اعلام کرده‌ایم. این تصمیم مفهومی این است که شما از این منابع هرچقدر می‌خواهید، می‌توانید استفاده کنید. در صنعت هم مبالغش بسیار ناچیز است. پس اگر ما این را به این شکل تحلیل کنیم، آب باید تعرفه داشته باشد، باید نظارت دولت باشد و حتی الان دولت در کشورهای توسعه‌یافته دنیا هم روی همه این موارد نظارت دارد، چه به لحاظ کیفیت چون با سلامت مردم مرتبط می‌شود و چه به

جدول ۲- نرخ تعرفه آب تحویلی و برداشتی از منابع آب سطحی و زیرزمینی

تعرفه نهایی شهر قزوین با اعمال ضریب ۱/۱۹ (ریال به ازای هر مترمکعب)		تعرفه نهایی استان به جز شهر قزوین (ریال به ازای هر مترمکعب)		منبع تأمین برداشت آب	
ماه گرم	ماه عادی	ماه گرم	ماه عادی		
۲۰۱۵	۱۶۷۹	۱۶۹۴	۱۴۱۱	دشت آزاد	آب برداشتی از منابع آب زیرزمینی
۳۰۲۳	۲۵۱۹	۲۵۴۰	۲۱۱۷	دشت ممنوعه	
۱۰۰۸	۸۴۰	۸۴۷	۷۰۶	دشت آزاد	آب برداشتی شرکت‌ها و نواحی صنعتی از منابع آب زیرزمینی
۱۴۹۸	۱۲۵۹	۱۲۷۱	۱۰۵۸	دشت ممنوعه	
۷۱۶۴		۶۰۲۰		آب تصفیه نشده از خطوط انتقال و طرح‌های تأمین آب در محل انشعاب	

جدول ۳- نرخ آب بهای شرکت آب و فاضلاب کشور

مستند قانونی	پیشنهاد تعرفه (ریال به ازای هر مترمکعب)	نام تعرفه	
ردیف ۱ جدول پیوست بند ۲ ابلاغیه وزیر محترم نیرو به شماره ۹۶/۵۱۲۰۵۲/۲۰/۱۰۰ تاریخ ۱۳۹۶/۱۲/۱۳	۳.۵۳۱	مراکز دولتی غیر آموزشی، صداوسیما، مراکز نظامی و انتظامی، فضای سبز شهرها، مصاف اشتراکی (عمومی) شهرکها و مجتمع‌های مسکونی	عمومی دولتی
ردیف ۲ جدول پیوست بند ۲ ابلاغیه وزیر محترم نیرو به شماره ۹۶/۵۱۲۰۵۲/۲۰/۱۰۰ تاریخ ۱۳۹۶/۱۲/۱۳	۳.۵۸۵	مراکز آموزشی، باشگاه‌های ورزشی، کتابخانه‌ها، موزه‌ها، مراکز نگهداری از معلولین و ایتام و افراد بی‌سرپرست، بقاع متبرکه، گلزار شهدا، بیمارستان-های آموزشی و مراکز درمانی بیماری‌های خاص	آموزش و اماکن مذهبی
ردیف ۳ جدول پیوست بند ۲ ابلاغیه وزیر محترم نیرو به شماره ۱۰۰/۲۰/۵۱۲۰۵۲/۹۶ تاریخ ۱۳۹۶/۱۲/۱۳	۴.۳۸۷	واحدهای تجاری، خدماتی و سایر مراکز خدمات غیردولتی	تجاری
ردیف ۴ جدول پیوست بند ۲ ابلاغیه وزیر محترم نیرو به شماره ۱۰۰/۲۰/۵۱۲۰۵۲/۹۶ تاریخ ۱۳۹۶/۱۲/۱۳	۲۳.۵۴۰	عمرانی و ساخت‌وساز	آزاد و بنایی
ردیف ۵ جدول پیوست بند ۲ ابلاغیه وزیر محترم نیرو به شماره ۱۰۰/۲۰/۵۱۲۰۵۲/۹۶ تاریخ ۱۳۹۶/۱۲/۱۳	۳۷.۴۵۰	تانکرهای خدماتی (فروش آب به تانکرها)	سایر به استثنای مشمولین ماده ۵ قانون توزیع عادلانه آب
		آب برداشتی توسط شهرکها و مجتمع‌های مسکونی از چاه‌های دارای پروانه بهره‌برداری	
دستورالعمل ابلاغی به شماره ۷۰۰/۸۸۹۱۳ تاریخ ۱۳۸۸/۰۸/۱۶	۷۳۰	به واحدهای کشاورزی	فروش پساب
	۱.۸۲۰	واحدهای خدماتی و فضای سبز	
	۴.۴۰۰	به واحدهای صنعتی	
	۱.۲۳۰	پذیرش پساب تصفیه‌شده کانال	
بند ۱ ابلاغیه وزیر محترم نیرو به شماره ۱۰۰/۲۰/۵۱۲۰۵/۹۶ تاریخ ۱۳۹۶/۱۳/۱۲	۵ درصد قیمت عمده‌فروشی سال قبل درب کارخانه معادل صد هزار ریال به ازای هر مترمکعب	آب بسته‌بندی، نوشابه‌سازی، یخ‌سازی، دلستر، دوغ و کلیه موارد مشابه	
ردیف ۵ جدول پیوست بند ۲ ابلاغیه وزیر محترم نیرو به شماره ۱۰۰/۲۰/۵۱۲۰۵۲/۹۶ تاریخ ۱۳۹۶/۱۲/۱۳	حداقل رقم ثابت ۵.۸۸۵.۰۰۰ ریال و به ازای هر مترمکعب ۵.۸۸۵ ریال	چاه‌های مشمول ماده ۵ قانون توزیع عادلانه آب (شرب خانگی)	

آب افزایش خواهد یافت. این به آن معنا است که در کم‌مصرف‌ترین حالت اگر یک واحد در ماه هزار لیتر آب و کمتر از آن مصرف کند، مبلغ آب بهای یک‌ماهه آن واحد به ازای هر مترمکعب، ۱۰۷۲ ریال خواهد بود. اگر در حالت بینابینی واحد مسکونی ۳۵ هزار لیتر در ماه مصرف

صورت علی الحساب به شرح جدول (۲) داشته باشیم؛ طبق آمار استناد شده از نرخ آب بهای شرکت آب و فاضلاب کشور بر اساس آنچه سایت این شرکت برای مصرف مسکونی اعلام کرده، محاسبه آن به این صورت است: هرچقدر مصرف واحد بیشتر باشد، قیمت هر مترمکعب

نهایت ۵۰ درصد آن‌هم حاصل نشود، شما می‌بینید این عدد را وقتی تقسیم می‌کنید آن ۱۰۰ میلیارد در مقابل این ۱۰۰ میلیارد مترمکعب آب، عدد بسیار ناچیزی است؛ یعنی واقعاً کشور با توجه به شرایطی که دارد در معرض خشک‌سالی و کم‌آبی قرار می‌گیرد، ما باید توجه‌مان را به آب بیشتر کنیم، بیش از آنچه الان وجود دارد. در نهایت واقعی شدن قیمت آب یک ضرورت است؛ چراکه در حال حاضر، تعرفه‌های تعیین‌شده برای آب، چه برای مصارف کشاورزی و چه برای مصارف عمومی و خانگی، به مصرف‌کننده آدرس غلط می‌دهد. در واقع این پیام به مصرف‌کنندگان در این بخش‌ها مخابره می‌شود که بیشتر مصرف کنند. به بیان دیگر، یارانه‌ای که می‌تواند به ایجاد فرصت‌های شغلی یا ارتقای سطح آموزش یا بهداشت مردم اختصاص پیدا کند، اکنون به مصرف بیشتر آب و انرژی تعلق می‌گیرد. تداوم این رویه به مصلحت نیست. این روش غلطی است که یارانه به مصرف بیشتر تعلق بگیرد. فرضاً، اگر شما در یک روز، دو مترمکعب آب بیشتری مصرف کنید، دولت حداقل دو هزار تومان برای این کار جایزه داده است. برای مثال، اگر مصرف‌کنندگان، برای مصرف هر مترمکعب آب ۴۰۰ تا ۵۰۰ تومان پول می‌پردازند، هزینه تصفیه، انتقال و توزیع آن، ۱۵۰۰ تومان برای هر مترمکعب است. منابعی هم که در بخش کشاورزی مصرف می‌شود، تقریباً رایگان است؛ نتیجه اختصاص این میزان یارانه آن است که ایران اکنون در شمار پرمصرف‌ترین‌های جهان قرار گرفته است؛ بنابراین تعرفه و ارزش اقتصادی آب به مصرف‌کننده علامت می‌دهد. وقتی کالایی تقریباً رایگان است، چرا باید کنترلی نسبت به مصرف آن صورت گیرد. در واقع، مصرف آب، مسئله‌ای کاملاً رقابتی است؛ یعنی در صورت استفاده ناصحیح از آب، حتماً عده دیگری دسترسی به آب را از دست می‌دهند. اصطلاحاً آب به عنوان یک کالای رقابت‌پذیر شناخته می‌شود. به همین دلیل ما همیشه توصیه می‌کنیم مصرف را اصلاح کنید و اگر الگوی مصرف اصلاح شود، بحران نیز فروکش خواهد کرد. به هر حال آب تصفیه‌شونده کشور، چنانچه در پایین‌ترین سطح خود نیز قرار گیرد، ممکن است به‌طور متوسط، حدود ۶۰ یا ۷۰ میلیارد مترمکعب در سال باشد. در حال حاضر مسئله این است که این میزان آب اگر به‌طور صحیح مصرف شود، محدودیتی نخواهیم داشت. به‌طور کلی به نظرم وارد کردن هزینه‌های زیست محیطی تأمین آب به عنوان یک شاخص هزینه‌خروجی در تولید خالص ملی می‌تواند به ارزش اقتصادی آب کمک نماید. ♦♦

کند، در پایان ماه باید ۱۲۶ هزار و ۱۵ ریال بابت آب بهای آن ماه پرداخت کند؛ یعنی حدود ۳۶۰۰ ریال برای هر مترمکعب (با در نظر گرفتن لیتر به جای مترمکعب که هر هزار لیتر یک مترمکعب است). در این حالت به ازای هر لیتر آب حدوداً سه ریال پرداخت می‌شود اما بیشترین آب بها هم برای مصارف بالای ۵۰ هزار لیتر در ماه است که با توجه به فرمول محاسبه و تفاوت ضرایب شهرهای گوناگون در شهر تهران قیمتی که برای یک لیتر آب پرداخت خواهد شد ۱۸ ریال است.

در پایان راهبرد پیشنهادی برای به کارگیری ابزارهای اقتصادی جهت مقابله با کم‌آبی را به شرح ذیل بیان می‌دارم:

به اعتقاد بنده، عموم کارشناسان و متخصصان حوزه آب بر این باور هستند که: از آنجا که در ایران، آب کاملاً دولتی شده هیچ الزامی برای رعایت بحث‌های تعرفه‌ای و بحث‌های هزینه آبی وجود ندارد. از آنجا که معمولاً در دستگاه‌های دولتی، بحث رقابت وجود ندارد، دولت مستقیم سراغ برداشت از منابع در دسترس آب می‌رود و خلاقانه به حل مسئله چالش کم‌آبی نمی‌پردازد. به عبارتی مستقیم سراغ انتقال درون حوضه (درون منطقه‌ای آب‌های سطحی) یا در وهله بعد سراغ حفر چاه‌های عمیق‌تر می‌رود.

در این کار دولتی حتی آن اعتبار لازم را در قانون به آن اختصاص نمی‌دهیم و حتی اگر اختصاص بدهیم چون منابعمان محدود می‌شود و با کمبود اعتبارات مواجه هستیم، همان منابع را هم در اختیار نمی‌گذاریم. پس در نظر بگیرید با این شرایط یا ما باید در واقع تلفیقی عمل کنیم و به تدریج آب را از حالت دولتی بودن خارج کنیم، یعنی با تعرفه‌ها و رویه‌هایی که می‌گذاریم برای روش‌های اقتصادی از کمک‌ها و مشارکت‌های مردم استفاده کنیم یا اگر می‌خواهیم بر اساس همان آماری که منتشرشده مثلاً ۹۰ میلیارد مترمکعب آب برای کشاورزی و هفت میلیارد مترمکعب برای آب شرب و دو سه میلیارد هم برای صنعت توزیع کنیم. باید این سؤال جدی را پرسید که برای این ۹۰ میلیارد مترمکعب آب، چه درآمدی دارید! این درآمد نزدیک به صفر است و به همین دلیل است که ما خدمات درست هم برای آن نداریم و طبعاً برای جلوگیری از آلوده شدن آن هم منابعی وجود ندارد. منابع دولت هم بسیار محدود است. شما اگر بخواهید مقایسه کنید، نیاز دارید فرض کنید ما در سال حداکثر ۱۰ هزار میلیارد تومان برای استخراج منابع آبی اختصاص بدهیم که در

فاجعه مصرف انرژی

نادیا انجم شعاع

دبیر اندیشکده تدبیر انرژی اتاق کرمان

سیدمهدی طبیبزاده، رئیس اتاق بازرگانی کرمان در ابتدای این نشست با بیان این‌که رانت بسیار فراوانی در موضوع انرژی وجود دارد و این رانت سراسر اقتصاد ایران را فراگرفته است، گفت: «می‌توان ادعا کرد که ائتلاف منابع و حکمرانی بد انرژی در کشور باعث فساد و ناکارآمدی شده است، زنجیره آنقدر کامل شده و دلبستگی‌ها و وابستگی‌ها به آن، به اندازه‌ای به هم تنیده است که امکان جدایی از آن وجود ندارد. اعداد و ارقام وحشتناکی از رانت موجود در این زنجیره وجود دارد. بررسی‌های ما در کرمان نشان می‌دهد منابع عظیمی به عنوان رانت یا ائتلاف انرژی وجود دارد که در صورت آزاد شدن، چندین برابر بودجه‌های عمرانی و جاری استان است و می‌تواند بخش مهمی از توسعه استان را با آن شکل داد. اینکه در شهری مثل کرمان این اعداد اینقدر قابل لمس است بنابراین در سطح کشور که گفته می‌شود ۸۶ میلیارد دلار یارانه انرژی پرداخت می‌شود، چطور؟ واقعاً با چه اعداد و ارقامی روبه‌رو هستیم؟»

مسعود نیلی عضو هیئت‌علمی دانشگاه صنعتی شریف هم در این نشست با ارائه مقاله‌ای با عنوان «معمای کمبود در وفور» به «داستان غم‌انگیز مدیریت مصرف انرژی در اقتصاد ایران» پرداخت و گفت: می‌خواهم به دو مشاهده پارادوکسیکال اشاره کنم. پارادوکس اول مواجهه با کمبود انرژی در کشوری که سرشار از منابع انرژی است و پارادوکس دوم این است که به نظر می‌رسد سیاست‌گذار ظرف چند دهه گذشته انواع سیاست‌هایی را که هدف اعمال کنترل و رشد مصرف انرژی را داشته،

اولین نشست از سلسله نشست‌های جامعه و انرژی با موضوع حکمرانی انرژی در ایران؛ شرایط و چالش‌ها به همت اندیشکده تدبیر انرژی اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی کرمان و مرکز امور اجتماعی منابع آب و انرژی وزارت نیرو در یکم شهریورماه ۱۴۰۰ با همکاری مرکز مطالعات سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی پژوهشگاه نیرو و دانشگاه صنعتی شریف برگزار شد. ادغام دو وزارتخانه نفت و نیرو و تشکیل وزارتخانه انرژی از ابتدای برنامه سوم توسعه به عنوان یک پیشنهاد روی میز سیاست‌گذاران این بخش بوده و همواره موافقان و مخالفانی داشته و دارد. موافقانی که معتقدند این امر می‌تواند راهکاری مؤثر در یکپارچه‌سازی ساختار اداره انرژی در کشور داشته باشد و مخالفانی که می‌گویند هر گونه تغییر ساختاری می‌تواند هزینه‌های بسیاری را به کشور تحمیل کند.

در این میان برخی هم معتقدند دولت باید تلاش کند تا نقش خود را در این زمینه به کمترین حد ممکن برساند و میدان را در اختیار تشکلهای قرار دهد. در این نشست موضوع حکمرانی انرژی در کشور مورد بررسی قرار گرفت.

نگرشی یکپارچه در بخش انرژی یکی از نیازهای ضروری در حوزه اداره انرژی کشور است. موضوعی که در مفهوم کلی حکمرانی انرژی در کشور در مواردی از سوی کارشناسان مورد تحلیل قرار می‌گیرد و نکات و راهکارهایی در خصوص آن مطرح می‌شود، اما در عمل همچنان در روی همان پاشنه‌ای می‌چرخد که دولت را به عنوان متولی و حاکم اصلی بخش انرژی به رسمیت می‌شناسد. در نشست با حضور دکتر مسعود نیلی، دکتر محمد صادق قاضی‌زاده و رئیس اتاق بازرگانی کرمان، این موضوع از منظر اقتصادی مورد تحلیل قرار گرفت.

انديشكده تدبير انرژي و مركز امور اجتماعي منابع آب و انرژي وزارت نيرو برگزار مي كند

سلسله نشستهای جامعه و انرژي

نشست اول

حکمرانه انرژی در ایران

شرایط و چالشها

دکتر محمدصادق قاضی زاده
عضو هیات علمی دانشگاه شهید بهشتی و رئیس سانی پژوهشگاه نیرو

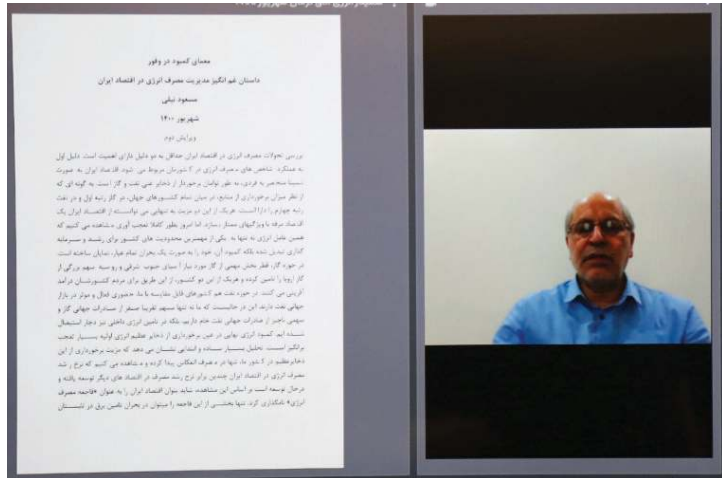
دکتر مسعود نیلی
عضو هیات علمی دانشگاه صنعتی شریف

نهادهای همکار

دنبال کرده، اما در عین حال امروز با یک بحران بزرگ در زمینه تأمین انرژی در کشور مواجه هستیم. نیلی معتقد است: بررسی تحولات مصرف انرژی در اقتصاد ایران به دو دلیل دارای اهمیت است. دلیل اول به عملکرد شاخص‌های مصرف انرژی در کشور مربوط است. اقتصاد ایران به صورت نسبتاً منحصر به فردی، به طور توأمان برخوردار از ذخایر غنی نفت و گاز است. هر یک از این دو مزیت به تنهایی می‌توانست از اقتصاد ایران یک اقتصاد مرفه با ویژگی‌های ممتاز بسازد، اما امروز به طور کاملاً تعجب‌آوری مشاهده می‌کنیم که همین عامل انرژی نه تنها به یکی از مهم‌ترین محدودیت‌های کشور برای رشد و سرمایه‌گذاری تبدیل شده، بلکه کمبود آن خود را به صورت یک بحران تمام عیار نمایان ساخته است. دلیل دوم که شاید اهمیت بیشتری داشته باشد، این است که طی دهه‌های گذشته، نظام تصمیم‌گیری ما نسبت به نرخ بالای رشد مصرف انرژی بی‌تفاوت نبوده و به آن واکنش نشان داده و سیاست‌ها و اقدامات نسبتاً متنوعی را به اجرا درآورده است. گونه‌های مختلف سهمیه‌بندی، افزایش‌های جهشی مقطعی قیمت حامل‌های انرژی، افزایش‌های سالانه قیمت، تعیین قیمت‌های پلکانی و ... نمونه‌هایی از این اقدامات محسوب می‌شوند، اما امروز مشاهده می‌کنیم که این تجویز افاقه نکرده و ما همچنان دست به گریبان مشکل بزرگ رشد بالای مصرف انرژی هستیم. نیلی در ادامه با طرح این سؤال که چرا چنین شرایطی برای کشور به وجود آمده است، گفت: «به نظر می‌رسد بخش انرژی و حداقل، بخش مصرفی آن به نمادی از شکست سیاست‌گذاری تبدیل شده است. شاید به جرئت بتوان پیش‌بینی کرد که اگر از تصمیم‌گیرندگان کشور سؤال کنیم که برای مهار رشد مصرف انرژی چه باید کرد، به جز درماندگی و تحیر پاسخی دریافت نخواهیم کرد. در واقع تمرکز سیاست‌گذاری بر کنترل رشد مصرف و تداوم مشکل در طول زمان، ما را به این ارزیابی راهنمایی می‌کند که شاید فاجعه مصرف، برآمده از «فاجعه سیاست‌گذاری» است.»

استاد دانشگاه صنعتی شریف در خصوص علل تاریخی کمبود انرژی در اقتصاد کشور بر این اعتقاد است که: در این مورد حداقل به دو عامل بسیار واضح می‌توانیم اشاره کنیم. عامل اول اینکه اقتصاد ایران حدود پنج دهه است که با تورم در قومی به طور متوسط نزدیک ۲۰ درصد دست و پنجه نرم می‌کند. افزایش قیمت‌ها وقتی مزمّن شده و سرعت بالا هم داشته باشد، بسیار آزاددهنده است و یک تقاضای اجتماعی بزرگ برای

مقابله دولت با آن را به وجود می‌آورد، اما از آنجا که عامل اصلی این تورم، رشد بالای نقدینگی بوده و عامل اصلی رشد نقدینگی را هم کسری بودجه دولت‌ها تشکیل می‌دهد؛ به طور طبیعی دولت‌ها تمایلی به حل مشکل از مسیر اصلاح رفتار خودشان نداشته‌اند و به دنبال مسیری جایگزین رفته‌اند و آن چیزی نبوده جز عرضه ارزان محصولات توسط دولت، اما این کار در چه اقتصادهایی امکان‌پذیر است؟ تنها در اقتصادهایی که دولت به جز مالیات، خود برخوردار از منابع مستقل مالی و فیزیکی باشد که بتواند از محل این منابع، کالاهای مختلف را به قیمت پایین در اختیار مردم قرار دهد. این منبع چیزی نیست جز نفت و گاز. عامل دوم به نحوه نگاه دولت‌ها به بنگاه‌های بخش انرژی مربوط می‌شود. برداشت سیاست‌مداران و عموم مردم آن است که موضوع رفتار تجاری و عملکرد اقتصادی

۹۸، امکان سیاسی ضعیفی برای اجرا دارند. بسیار بعید است بتوان سیاستمداری را پیدا کرد که حتی به اشاره از افزایش قیمت حامل‌های انرژی به هر میزان و به هر طریق سخنی نگوید. گزینه بعدی سهمیه‌بندی است که بسیار ناکارآمد و فساد آفرین است و گزینه آخر تعیین سهمیه مصرف انرژی به هر ایرانی، مستقل از میزان مصرف و به وجود آوردن امکان مبادله آزاد سهمیه‌های تعیین شده است، هر چند بسیار به عدالت نزدیک است و مسئولیت تعیین یک قیمت ثابت را از دوش دولت برداشته و به طور متفاوت از سایر گزینه‌ها، اصلاح بازار انرژی را هم در بردارد، اما به دلیل بدیع بودن آن از یک طرف و پیچیدگی‌هایی که دارد از طرف دیگر نیازمند برخورداری سیاستمداران تصمیم‌گیرنده طرح از سرمایه اجتماعی بالا و بهره‌مندی سازمان‌های دولتی ذی‌ربط از توان کارشناسی بالا است.» او در پایان به این نتیجه می‌رسد که «شاید هیچ یک از گزینه‌ها شانس اجرای

مبتنی بر سودآوری، نباید در شرکت‌های بخش انرژی پذیرفته شود و این شرکت‌ها را باید به عنوان نهادهای اجتماعی در نظر گرفت که دارای رسالت اجتماعی هستند و آن رسالت این است که در عرضه انرژی به سود و زیان توجه نکنند. طبیعی است که در این نوع نگاه، وعده داده می‌شود که سرمایه‌گذاری از محل منابع عمومی تأمین خواهد شد و این در حالی است که اگر دولت خود می‌توانست بودجه متوازن داشته باشد، اساساً مشکل تورم و به تبع آن قیمت‌گذاری ناصحیح فرآورده‌های انرژی هم موضوعیت پیدا نمی‌کرد. نیلی در ادامه، به گزینه‌های مختلف مطرح شده یا به کار گرفته شده در گذشته را مرور کرده و گفت: «گزینه‌هایی مثل تثبیت قیمت انرژی برای چند سال و اعمال افزایش جهشی هر چند سال یکبار، افزایش‌های مستمر سالانه قیمت انرژی، افزایش قیمت در مقیاس بزرگ و پرداخت یارانه نقدی به خانوارها پس از آبان

کیفی سیاست‌گذاری، کاهش ریسک‌های تابعه و اتخاذ تصمیم‌های آگاهانه را از طریق توانمندسازی سیاست‌گذاران و عموم مردم برعهده دارند؛ یکی از مأموریت‌های چنین نهادهایی، تهیه یادداشت‌های سیاستی می‌باشد. اندیشکده تدبیر انرژی در نظر دارد پیرامون برگزاری سلسله نشست‌های جامعه و انرژی به تهیه و اطلاع‌رسانی این یادداشت‌ها به تناسب موضوع هر نشست پردازد که در ادامه یادداشت سیاستی پیرامون محور نشست اول، با موضوع راهکارهای بهبود حکمرانی بخش برق ایران که به سفارش اندیشکده و مرکز امور اجتماعی منابع آب و انرژی تهیه شده است، در صفحات آتی در اختیار شما مخاطبین گرامی قرار می‌گیرد. ♦♦

موفقیت‌آمیز نداشته و سیاست‌گذاری‌های مختلف بخش انرژی در بن‌بست کامل قرار گرفته‌اند، در یک طرف آینده انرژی با بحران تأمین انرژی و در طرف دیگر بحران‌های امنیتی ناشی از افزایش قیمت‌ها قرار گرفته‌اند، سؤال این است که آیا مجموعه راه‌حل‌ها تهی است؟ قطعاً خیر، چرا که در اقتصاد نه بن‌بست داریم و نه معجزه. «نیلی معتقد است: «نمی‌توان گفت بحرانی که در بخش انرژی با آن مواجهیم که ابعاد فلج‌کننده‌ای پیدا کرده است، راه‌حل ندارد، اما حل آن سخت‌تر از گذشته شده است.»

در ادامه این نشست محمدصادق قاضی‌زاده رئیس سابق پژوهشگاه نیرو و عضو هیئت‌علمی دانشگاه شهید بهشتی در خصوص ملزومات حکمرانی خوب در حوزه انرژی گفت: «اساسی‌ترین مسئله این است که توجه کنیم حاکمیت مسئولیت‌هایی دارد که باید از آن‌ها مراقبت کند؛ باید ببیند آیا به کارها و مسئولیت‌های خود می‌پردازد یا به امور دیگری مشغول است. حاکمیت نماینده مردم است. موظف به پرداختن به اموری از جامعه است که آحاد مردم نمی‌توانند به آن‌ها پردازند و تشکل‌ها هم وجاهت یا اختیار لازم برای پرداختن به آن‌ها را ندارند.» قاضی‌زاده بر این اعتقاد است که: «این موضوع مورد توجه حکمرانان باشد که باید دخالت حداقلی داشته باشند، برای دخالتشان باید دلیل ارائه کنند که این دخالت چه ضرورتی دارد و چرا به طرق دیگر توسط آحاد یا تشکل‌های دیگر انجام نمی‌شود. این بدیهیات چون مورد تذکر قرار نمی‌گیرد، مبنای بسیاری از چالش‌ها و مشکلات ما است. اگر حکومت به این موضوع توجه می‌کرد که اساساً چرا در چنین کاری باید دخالت کند و اگر دخالت نمی‌کرد چه مشکل یا چالشی ایجاد می‌شد؟ شاید این مسائل در حوزه انرژی به وجود نمی‌آمد.» استاد دانشگاه شهید بهشتی معتقد است: «بسیاری از نقش‌آفرینی‌های حاکمیت، نابجا و یا ناکارا است.» تصدی‌گری و حکمرانی دولت در بخش انرژی بارها مورد نقد کارشناسان قرار گرفته است، اما سیاست‌گذاری‌ها در این حوزه به دلایل مختلف همواره بر ادامه این روند تأکید داشته‌اند نه تغییر آن، ولو به قیمت وارد آمدن آسیب‌های فراوان به اقتصاد کشور. در بخش پایانی این نشست، تعدادی از فعالان و صاحب‌نظران حوزه انرژی به طرح سؤالات خود پرداختند.

از آنجایی که اندیشکده‌ها به عنوان نهادهایی مختص اندیشیدن برای عرصه سیاستی، وظیفه کمک به ارتقای

راهکارهایی پیرامون بهبود حکمرانی بخش برق ایران

♦ **مصطفی رجیبی مشهدی***
مدیرعامل شرکت مدیریت شبکه برق ایران

توزیع توسط یک شرکت) صورت می‌پذیرفت. تحت تأثیر حوادث جنگ اول و دوم جهانی و آسیب‌های شدید وارده بر زیرساخت‌ها و نیاز به توسعه سریع کشورهای درگیر جنگ، بازسازی و نوسازی شبکه‌های برق توسط دولت صورت پذیرفت و شرکت‌های عظیم دولتی با ساختار عمودی، خدمات برق‌رسانی را به صورت متمرکز و با رویکرد فرماندهی و کنترل ارائه می‌کردند.

با تحولات حوزه حکمرانی در ارائه خدمات عمومی از دهه هشتاد میلادی به این سو در کشورهای توسعه‌یافته مثل ایالات متحده و بریتانیا که با چیرگی رویکردهای نئولیبرالی در اقتصاد صورت پذیرفت، سازوکارهای اداره عمومی (Public Administration) به مدیریت عمومی نوین (New Public Management) که ارائه خدمات عمومی را با اصول بنگاه‌داری می‌نگریستند، سوق پیدا کرد. در این روش حکمرانی، انجام تعهدات قراردادی، اصل قرار گرفته و زمینه‌های اجرای راهکارهای عمده این مکتب اقتصادی و مدیریتی همچون تجدید ساختار با هدف برای جلب سرمایه‌گذاری بخش خصوصی (در برق تفکیک نهادی حوزه‌های تولید، انتقال و توزیع برق)، مقررات زدایی با هدف کاهش نقش تنظیم‌گری و دخالت دولت و ایجاد بازارهای برق با هدف نامی رقابت‌پذیری و شفافیت در معاملات عمده برق و نفع اعلامی نهایی مصرف‌کنندگان، فراهم شد. این تغییرات رویکردی در ایران از دهه هشتاد شمسی بروز پیدا کرد و تقریباً در راستای پیاده‌سازی همین مفاهیم اقدام شد. قانون استقلال شرکت‌های توزیع، تفکیک بخش تولید و توزیع از شرکت‌های برق منطقه‌ای، تشکیل شرکت مادر تخصصی تولید نیروی برق

علیرغم تشکیل وزارتخانه‌های نفت و نیرو، نگارنده معتقد است که در ایران نهاد کاملاً پاسخگو در حوزه انرژی هنوز استقرار نیافته است. ساخت حدود ۱۰۰۰ واحد صنعتی انرژی بر طی چهار سال اخیر بدون اطمینان از وضعیت تأمین انرژی پایدار گواه این مدعا است. شاخص شدت مصرف انرژی بیش از ۲٫۲ برابری نسبت به متوسط جهانی نیز از دیگر مصادیق فقدان حکمران انرژی در ایران است. حکمرانی مجموعه‌ای از ساختارها، فرایندها، قوانین و سنت‌هایی است که از طریق آن‌ها قدرت تصمیم‌گیری برای انجام اقدامات تعیین می‌شود و در نهایت پاسخگویی محقق می‌شود (برایان و دیگران، ۲۰۱۵). همچنین به عنوان راهنمای برای تصمیم‌گیری جمعی عمل می‌کنند (امرسون و نباتچی، ۲۰۱۵). خدمات انرژی جزو خدمات عمومی و اغلب دارای انحصاری طبیعی است.

تغییرات فرآیندی در حکمرانی در گذر زمان از رویکرد فرماندهی (Command Control) به هماهنگی (Coordination)، همکاری (Cooperation) و در نهایت مشارکت (Participation) تکامل یافته است (اوفلین و وانا، ۲۰۰۸). این فرآیندها در آرایش‌های حکمرانی، در چهار دسته عمده زیر محقق می‌شوند (جونگ و دیگران، ۲۰۰۹).

- آرایش‌های مبتنی بر اقتدار: سلسله‌مراتب دولتی (تنظیمات فرماندهی و کنترل؛ نهادهای دولتی)
- آرایش‌های مبتنی بر اقتدار: برون‌سپاری (روابط اصیل- وکیل؛ قراردادهای طولانی مدت)
- آرایش‌های حکمرانی مشارکتی: (تأمین مشترک خدمات توسط بخش‌های دولتی، سازمان‌های انتفاعی و غیرانتفاعی)
- آرایش‌های مبتنی بر بازار: (منافع شخصی، انگیزه‌های مالی، رقابت، برنده‌ها و بازنده‌ها، حقوق مالکیت خصوصی)

حکمرانی بر بخش برق در جهان به دلایل شکل‌گیری و فناوری‌های اولیه، در ابتدا غیرمتمرکز، با مالکیت خصوصی و به صورت یکپارچه و عمودی (تولید و انتقال و

دولت باید

- نسبت به حفظ
- نیروگاه‌های دولتی و
- سرمایه‌گذاری لازم
- برای افزایش سطح
- تولید، به‌میزانی که
- برای حفظ امنیت
- شبکه، جلوگیری
- از انحصار توسط
- بازیگران پر قدرت
- بازار و حفظ منافع
- اقتدار کم درآمد
- کشور، ضرورت
- دارد اقدام نماید.
- بدیهی است که
- این میزان نباید
- خود موجب ایجاد
- انحصار در بازار
- گردد.

زمانی، کشورمان جزو کشورهای برخوردار در جهان محسوب می‌شود که پوشش گسترده این خدمات عمومی تا حدی است که گاه انتقاداتی را نیز متوجه این فراگیری می‌کند. پوشش نزدیک به ۱۰۰ درصدی برق‌رسانی و عدم فروپاشی شبکه سراسری در دو دهه گذشته در حالی که اغلب کشورها از جمله کشورهای توسعه‌یافته در کمتر از یک دهه، این مصیبت و بی‌برقی سراسری را تجربه کرده‌اند، افزایش راندمان نیروگاه‌های حرارتی، کاهش تلفات شبکه‌های توزیع و بهبود ضریب بار از جمله شاخص‌های عملکردی توسعه‌یافتگی زیرساخت خدمات انرژی در کشور است.

از طرف دیگر به دلیل عمدتاً زنجیره تأمین و به‌ویژه خشکسالی‌های متناوب، ناترازی میان تولید و مصرف برق وجود دارد که مشخصاً در سال‌های ۱۳۸۷، ۱۳۹۷ و ۱۴۰۰ موجب بروز محدودیت‌های گسترده در تابستان شده است. برای جبران سهم ۱۷ درصدی نیروگاه‌های برق‌آبی در اوج بار تابستان در شرایط خشکسالی، میزان سرمایه‌گذاری و احداث نیروگاه‌ها شامل نیروگاه‌های

حرارتی، ایجاد بازار برق و هیأت تنظیم مقررات، در ظاهر به دنبال پیروی از نسخه اجرا شده با رویکرد فوق‌الذکر بودند، لیکن اصول و هنجارهای اقتصاد سیاسی در کشور و فرهنگ سازمانی غالب در نهادهای بخش برق، مانع از انجام کامل تغییرات حکمرانی به صورت تئوری‌های این حوزه شد. به طوری که با انجام برخی تغییرات ساختاری و توزیع مسئولیت میان نهادهای تشکیل‌شده، اصلاحات پاسخگوینه در نهادهای قبلی صورت نپذیرفت. به عنوان مثال همچنان شرکت توانیر مطابق اساسنامه، مسئول تأمین برق اقتصادی و مطمئن در کشور است. یا تنظیم مقررات، در عمل همچنان در کنترل دولت قرار دارد. البته ذکر این نکته لازم است که تغییرات حکمرانی توضیح‌داده‌شده در بسیاری از کشورها از جمله، چین، کره جنوبی، فرانسه و ... صورت نپذیرفت و همچنان رویکردهای اداره عمومی (PA) در این کشورها حاکم است.

از حیث برخورداری از زیرساخت‌های انرژی به معنای امکان استفاده مصرف‌کنندگان از حامل‌های انرژی شامل برق، گاز و بنزین و سایر حامل‌ها، در مقیاس مکانی و

حرارتی، اتمی و تجدیدپذیر نمی‌تواند کافی باشد. شاخص‌های فوق بخشی از عملکرد فنی صنعت برق طی سال‌های اخیر بوده است که از این شیوه حکمرانی به دست آمده است. در این مدت ساختار حکمرانی نیز تغییر جدی یافته است به طوری که از دهه ۸۰ ساختار از حالت یکپارچه عمودی به حالت تفکیک‌شده تولید، انتقال و توزیع درآمده است و شرکت مادر تخصصی توانیر و شرکت‌های زیرمجموعه، شرکت مادر تخصصی تولید نیروی برق حرارتی و شرکت‌های زیرمجموعه و شرکت‌های تولید نیروگاه‌های برق آبی و اتمی و همچنین نیروگاه‌های خصوصی که سهم بالایی در تولید برق دارند، ایجاد شده است.

مقررات مربوط به نرخ خرید برق از نیروگاه‌ها و خدمات برق‌رسانی در هیأت تنظیم بازار برق ایران که ترکیبی متکثر از نمایندگی بخش‌های مختلف دارد، تعیین می‌شود و تعرفه‌های فروش برق توسط هیأت وزیران مصوب و ابلاغ می‌گردد. تعرفه‌های فروش تکلیفی برق فاصله معناداری با هزینه تمام‌شده عرضه برق دارند. عدم توازن میان درآمدها و هزینه‌های برق‌رسانی، بدهی انباشته‌ای به تولیدکنندگان و پیمانکاران توسعه و احداث و نگهداری و تعمیرات به وجود آورده و تأمین مالی پروژه‌های موجود و آتی به دلیل مشکلات ارائه تسهیلات توسط صندوق‌های مالی و بانک‌ها و عدم تحقق کافی ظرفیت‌های قانونی مثل ماده ۱۲ قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور، دچار مشکل است. اگرچه مطابق قوانین و مقررات موجود، دولت پرداخت این مابه‌التفاوت به صنعت برق را مکلف شده است.

شفافیت، مسئولیت‌پذیری، پاسخگویی، مشارکت و خدمات‌رسانی از اجزاء کلیدی حکمرانی خوب (Good Governance) به شمار می‌آید که با انطباق با وضعیت تصویر شده فوق، گزاره‌های زیر نتیجه‌گیری می‌شود:

- تغییر ساختار در بخش برق اگرچه مزایایی را به همراه داشت ولیکن در عمل، به اهداف اولیه مانند جلب سرمایه بخش خصوصی به صورت واقعی، افزایش رقابت و شفافیت و ... به طور کامل منجر نشد.

- با تفکیک‌های نهادی انجام‌شده، مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی توزیع شده و در بحران‌ها با تشکیل ستادها و کارگروه‌ها مدیریت می‌شوند.

- تنظیم مقررات با توجه به تمرکز بر سمت عرضه و عدم پوشش دادن به سمت تقاضا (تعرفه و اقدامات مدیریت تقاضا) به دلایل مختلف مانند عدم داشتن اختیار قانونی

موجب عدم توازن درآمد و هزینه برق‌رسانی شده و نرخ‌گذاری‌های کنونی، بازخورد خوبی را به سرمایه‌گذاران نمی‌دهد.

- علیرغم حاکمیت وزارت نیرو بر نهاد‌های سمت عرضه به دلیل حکمرانی شرکتی شرکت‌های مادر، اساساً این وزارتخانه بر سمت تقاضا و مصرف برق، حاکمیتی ندارد و با توجه به عدم اختیار اصلاح تعرفه‌ها و عدم هماهنگی و همکاری کافی میان بخش‌های مورد نیاز برای پیشبرد اقدامات مدیریت تقاضا و مصرف برق، اقدامات واکنشی مانند اعمال محدودیت در دستور کار قرار می‌گیرد.

- ساختار و میزان تعرفه‌های برق به گونه‌ای است که کمترین انگیزه برای مدیریت مصرف برق صورت می‌پذیرد.

بر اساس مطالب فوق، راهکارهای زیر برای بهبود کیفیت حکمرانی پیشنهاد می‌شود:

- با تأکید بر اهمیت زیرساخت اصلی شبکه انتقال برق کشور و الزامات قانونی، بخش دولتی باید نسبت به حفظ و ارتقاء شبکه اصلی برق کشور اهتمام ورزد.

- با توجه به مزایای انطباق حوزه عملکرد نهاد‌های خدماتی با تقسیمات سیاسی کشور، تفویض مسئولیت و پاسخگویی شرکت‌های برق استانی در خصوص مأموریت تأمین برق مشترکین و متقاضیان استان مربوطه حائز اهمیت است.

- تنظیم مقررات برای تعیین نرخ‌ها و تعرفه‌های خرید و فروش برق باید به گونه‌ای باشد که پایداری اقتصادی بازیگران این عرصه، با رعایت منافع و مصالح عمومی، حفظ گردد و به تدریج به سمت تنظیم مقررات به صورت استانی سوق یابد.
- با دخیل نمودن ذینفعان عمده تقاضا و مصرف برق، امکان مشارکت بازیگران عمده در تصمیم‌گیری‌های حوزه مدیریت تقاضا و مصرف برق فراهم شود تا سطح مشارکت سمت تقاضا را برای برقراری توازن تولید و مصرف افزایش داد.

- صنعت برق باید قادر به تأمین سرمایه مورد نیاز خود بوده و به الزامات جذب سرمایه‌های داخلی و خارجی، پاسخگویی اعتمادزا داشته باشد.

- دولت باید نسبت به حفظ نیروگاه‌های دولتی و سرمایه‌گذاری لازم برای افزایش سطح تولید، به میزانی که برای حفظ امنیت شبکه، جلوگیری از انحصار توسط بازیگران پر قدرت بازار و حفظ منافع اقشار کم‌درآمد کشور، ضرورت دارد اقدام نماید. بدیهی است که این میزان نباید خود موجب ایجاد انحصار در بازار گردد. ♦♦

علیرغم تشکیل وزارتخانه‌های نفت و نیرو، نگارنده معتقد است که در ایران نهاد کاملاً پاسخگو در حوزه انرژی هنوز استقرار نیافته است.

ساخت حدود ۱۰۰۰ واحد صنعتی انرژی بر طی چهار سال اخیر بدون اطمینان از وضعیت تأمین انرژی پایدار گواه این مدعاست.

شاخص شدت مصرف انرژی بیش از ۲٫۲ برابری نسبت به متوسط جهانی نیز از دیگر مصادیق فقدان حکمران انرژی در ایران است.

سایه سنگین دیپلماسی بر سر توسعه اقتصادی

◆ کاظم شاملو

رئیس خبرگزاری جمهوری اسلامی (ایرنا) استان یزد

در سال‌های اخیر به مدد پیشرفت ابزارهای ارتباط جمعی و توسعه وسایل حمل‌ونقل، روابط میان کشورها در مقایسه با چند قرن قبل افزایش چشمگیری یافته و در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی کشورها اثرات ملموسی را بر جا گذاشته است.

بدون شک یکی از مهم‌ترین پیامدهای افزایش ارتباطات میان کشورها، توسعه تجارت در چند قرن گذشته بوده است، گزارش‌های سالانه سازمان تجارت جهانی هر ساله روندی فزاینده از حجم تجارت میان کشورها را نشان می‌دهد، اگرچه در حدود دوسال اخیر به دلیل شیوع کرونا رشد اقتصادی و حجم

تجارت بین‌المللی اندکی نسبت به قبل از آن کاهش یافت، اما بر اساس آخرین گزارش این سازمان روند موجود برای سال ۲۰۲۱ مبین بهبود وضعیت اقتصادی و تجارت جهانی است. سازمان تجارت جهانی افزایش هشت درصدی میزان تجارت

بین‌المللی را در سال ۲۰۲۱ پس از کاهش ۵.۳ درصدی آن در سال گذشته، پیش‌بینی کرده که مبین بهبود وضعیت پس از رکود ناشی از همه‌گیری کروناست.

حجم سالانه بیش از ۲۰ هزار میلیارد دلاری ارزش تجارت بین‌الملل باعث شده تا تعاملات اقتصادی میان کشورهای افزایش چشمگیری پیدا کند و در روابط دیپلماتیک نیز ملاحظات اقتصادی در مقایسه با ملاحظات سیاسی نقش پررنگ‌تری را پیدا کرده‌است؛ به گونه‌ای که رویکرد قدرت‌های سیاسی برای فشار به برخی کشورهای جایگزینی اعمال تحریم‌های اقتصادی به جای تهدید نظامی و دیگر روش‌های محدودکننده است.

دیپلماسی علم اداره روابط بین‌المللی است. در واقع دیپلماسی، کوششی است که یک بازیگر بین‌المللی برای مدیریت و حل و فصل اختلافات محیط بین‌الملل از طریق کار با یک بازیگر بین‌المللی دیگر به کار می‌گیرد.

روابط دیپلماتیک بیشتر مبین ارتباط رسمی بین کشورهاست، اما در سال‌های اخیر این ارتباطات از محدوده روابط صرفاً سیاسی میان دولت‌ها در حال خارج شدن است و با توجه به ابعاد گسترده ارتباطات بین‌المللی به خصوص در حوزه مبادلات اقتصادی، ملاحظات دولت‌ها نیز در روابط بین‌الملل بسیار متأثر از ملاحظات اقتصادی شده است.

در چند سال اخیر که ایران مورد شدیدترین تحریم‌های اقتصادی قرار گرفته است، با وجود قطع نشدن روابط سیاسی میان ایران و سایر کشورها، عملاً دسترسی ایران به بسیاری از منابع درآمدی حاصل از فروش نفت و همچنین تجارت با سایر کشورها، قطع، بسیار محدود یا با مشکلات زیاد برای مبادله ارزی همراه شده است.

افزایش ارتباطات و وابستگی کشورها در زمینه مختلف اقتصادی به یکدیگر در سال‌های اخیر، بقاء جوامعی که قصد فعالیت در خارج از چارچوب نظام تجارت جهانی را دارند با چالش‌های جدی مواجه کرده است. فضای به شدت رقابتی اقتصاد در عصر حاضر نیز باعث افزایش فاصله میان کشورهای توسعه‌یافته و درحال توسعه شده است و جوامعی که شتاب کمی در زمینه توسعه اقتصادی دارند با زیان‌های انباشه بیشتری در این شرایط مواجه می‌شوند.

برخی کارشناسان یکی از دلایل خروج آسان آمریکا از برجام را فقدان منافع اقتصادی در این توافق برای آمریکا عنوان می‌کنند. بدون شک اگر پای سرمایه‌گذاران این کشور در دوران پس‌برجام در طرح‌های مختلف باز می‌شد، تحت تأثیر مخالفت‌های سرمایه‌گذاران آمریکایی و با توجه به منافع اقتصادی که برای آنان از دست می‌رفت، خروج آمریکا از برجام به آسانی آنچه که در دوران ترامپ اتفاق افتاد، صورت نمی‌گرفت.

حوزه اقتصادی نسبت به تحولات سیاسی بسیار حساس است

و آثار هرگونه تصمیمی در حوزه سیاسی بلافاصله در بخش اقتصادی آشکار می‌شود. در سال‌های اخیر نوعی انفصال میان دیپلماسی سیاسی و اقتصادی کشور را شاهد بودیم و دستگاہ دیپلماسی از طریق برجام درصدد رفع این نقیصه با برداشتن تحریم‌ها بود که با وجود رایزنی‌های چندساله نتوانستیم این مسئله را حل کنیم.

بدون شک تهدیدی که غرب به خصوص آمریکا از ناحیه چین و روسیه احساس می‌کند، بسیار جدی‌تر از تهدید ناشی از ایران است اما این دو کشور با وجود اختلافات ایدئولوژیک بیشترین حجم مبادلات اقتصادی را با بلوک غرب دارند و هر دو طرف به اهمیت و منافع این مبادلات آگاه هستند و در موضوع‌گیری‌های خود به گونه‌ای عمل می‌کنند که روابط اقتصادی میان آنان تحت تأثیر ملاحظات سیاسی قرار نگیرد.

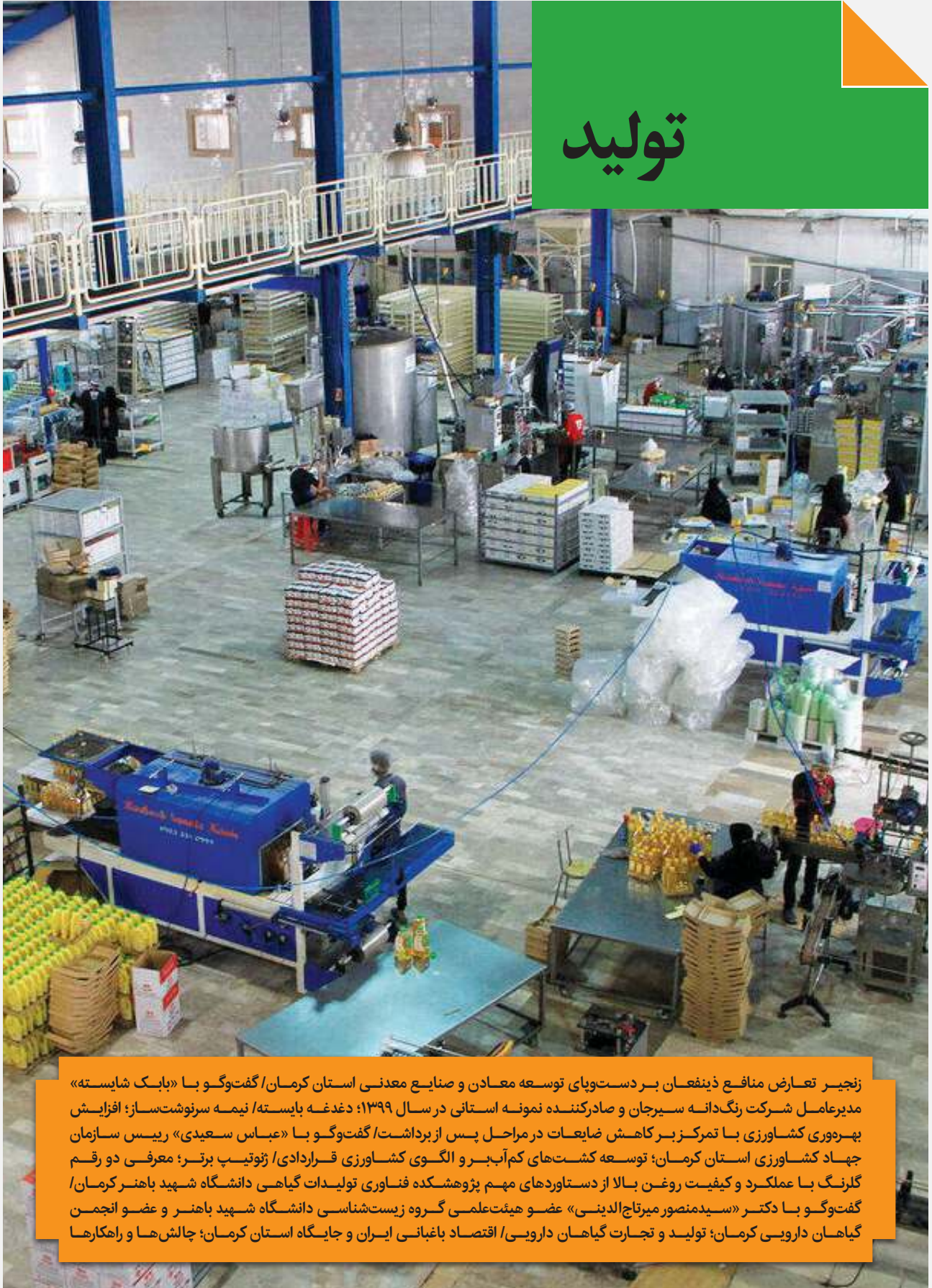
واقعیت این است که در کشور ما به جای آنکه حوزه سیاسی بستر ساز برای توسعه سیاسی باشد، هنوز حوزه اقتصادی را به دنبال خود می‌کشد و این مسئله باعث شده تا هزینه زیادی بر حوزه اقتصادی تحمیل شود و نتواند از مزیت‌های خود در عرصه تجارت جهانی بهره ببرد.

لذا با توجه به آغاز به کار دولت سیزدهم و مشکلات اقتصادی که کشور با آن دست به گریبان است، تغییر رویکرد حوزه سیاسی برای رونق هرچه بیشتر در عرصه اقتصادی و گره‌گشایی از موانع تعاملات بین‌المللی تجارت با سایر کشورها ضرورتی است که جدای از نوع تفکر حاکم بر دولت باید به صورت جدی برای آن اندیشه شود، در غیر این صورت با تداوم روند موجود، اندک بازارهای باقی‌مانده برای محصولات ایرانی نیز با توجه به رقابت نابرابر تولیدکنندگان ایران با سایر کشورها از دست خواهد رفت و در چنین شرایطی صنایع کوچک و بخش تولیدات غیرنفتی که سهم قابل‌توجهی از اشتغال کشور را به خود اختصاص داده‌اند بیش از سایر بخش‌ها زیان خواهند دید، کما اینکه با از دست رفتن برخی بازارها در یک دهه اخیر تعداد قابل‌توجهی از صنایع کوچک کشور ورشکست شده و یا با کمترین میزان ظرفیت، فعالیت می‌کنند.

واقعیت این است که اعمال تحریم‌های اقتصادی بر ایران در چند سال اخیر باعث شده تا رقبا از خلأ عدم حضور ما در بازارهای جهانی کمال بهره را ببرند و سایر کشورها نیز ترجیح می‌دهند برای تأمین نیازهای خود، روی کشوری برنامه‌ریزی کنند که در همکاری اقتصادی با آن کشور دچار مشکل نشوند بنابراین در جریان تحریم‌ها نه تنها درآمدهای ما از دست رفت، بلکه مشتریانی که با زحمت فراوان جذب محصولات ایران شده بودند با کشورهای رقیب وارد تجارت شدند و با رفع تحریم‌ها نیز بازگشت شرایط به قبل از آن و بازپس‌گیری بازار برای ما به سادگی حاصل نخواهد شد. ♦♦

برخی کارشناسان یکی از دلایل خروج آسان آمریکا از برجام را فقدان منافع اقتصادی در این توافق برای آمریکا عنوان می‌کنند. بدون شک اگر پای سرمایه‌گذاران این کشور در دوران پس‌برجام در طرح‌های مختلف باز می‌شد، تحت تأثیر مخالفت‌های سرمایه‌گذاران آمریکایی و با توجه به منافع اقتصادی که برای آنان از دست می‌رفت، خروج آمریکا از برجام به آسانی آنچه که در دوران ترامپ اتفاق افتاد، صورت نمی‌گرفت.

تولید

زنچیر تعارض ذینفعان بردستویای توسعه معادن و صنایع معدنی استان کرمان/ گفت‌وگو با «بابک شایسته» مدیرعامل شرکت رنگ‌دانه سیرجان و صادرکننده نمونه استانی در سال ۱۳۹۹؛ دغدغه بایسته/ نیمه سرنوشت‌ساز؛ افزایش بهره‌وری کشاورزی با تمرکز بر کاهش ضایعات در مراحل پس از برداشت/ گفت‌وگو با «عباس سعیدی» رئیس سازمان جهاد کشاورزی استان کرمان؛ توسعه کشت‌های کم‌آبر و الگوی کشاورزی قراردادی/ ژنوتیپ برتر؛ معرفی دو رقم گلرنگ با عملکرد و کیفیت روغن بالا از دستاوردهای مهم پژوهشکده فناوری تولیدات گیاهی دانشگاه شهید باهنر کرمان/ گفت‌وگو با دکتر «سیدمنصور میرتاج‌الدینی» عضو هیئت‌علمی گروه زیست‌شناسی دانشگاه شهید باهنر و عضو انجمن گیاهان دارویی کرمان؛ تولید و تجارت گیاهان دارویی/ اقتصاد باغبانی ایران و جایگاه استان کرمان؛ چالش‌ها و راهکارها

زنجیر تعارض منافع ذینفعان

بر دست‌وپای توسعه معادن و صنایع معدنی استان کرمان

♦ دکتر سعید کریمی نسب

عضو هیئت‌علمی گروه مهندسی معدن دانشگاه شهید باهنر کرمان

مقدمه

در ابتدا باید گفت که اگر کلاه خودمان را قاضی کنیم چالش‌های پیش روی معادن استان کرمان، در واقع ناشی از تعارض منافع است نه جهل دانش مدیریتی، سیاست‌گذاری و... اصولاً باید منافع معادن به سراسر سطح استان کرمان برسد تا توازن در استان برقرار شود. استان کرمان حدود ۳۰ درصد از فعالیتهای معدنی کشور، معادل ۴۲ درصد ارزش‌افزوده بخش معدن کشور، حدود ۴۰ درصد تولید ناخالص معدنی (غیرنفتی) کشور و نزدیک به پنجاه درصد حقوق دولتی معادن کشور را تأمین می‌کند و به حساب خزانه واریز می‌نماید (حقوق دولتی معادن سرچشمه و شهرباک در سال ۹۸ میزان ۱۱۶۴ میلیارد تومان بوده است). بر اساس قانون معادن باید ۶۵ درصد از درآمد حقوق دولتی که در کشور از معادن وصول می‌شود برای توسعه بخش معدن و ۱۵ درصد برای توسعه زیرساخت‌های شهرستان محل استقرار معدن هزینه شود، اما سهم استان از تمامی حقوق دولتی کلیه معادن استان کمتر از یک درصد است! تعارض منافع ذینفعان تولیدکنندگان فولاد خارج از استان نمونه دیگری از دست‌اندازی به ثروت بین نسلی این استان است، فقط مابه‌التفاوت قیمت واقعی سنگ‌آهن و قیمت دستوری که دولت برای سنگ‌آهن کرمان می‌دهد، سالانه نزدیک به ۴ هزار میلیارد تومان است! در واقع دولت سالانه ۴ هزار میلیارد تومان درآمد فقط معادن سنگ‌آهن استان را در اختیار شرکت‌های فولادی خارج از استان قرار می‌دهد، این مابه‌التفاوت موجب رانت در نظام فرآیند تولید و توزیع در چرخه فولاد کشور شده است. با قیمت‌گذاری دستوری که زیربنای رانتی دارد، معادن بزرگ و پرعیار که قیمت تمام شده پایینی دارند نسبتاً اقتصادی هستند

در حال حاضر

کلیه معادن بزرگ

به استثنای معادن

نفت و گاز، قابل

واگذاری به بخش

خصوصی هستند،

اما علی‌رغم اینکه

مشکل واگذاری

معادن بزرگ نیز

مرتفع گردیده، ولی

صدور مجوزها

و نظارت‌ها از

طریق وزارت

صنعت معدن

و تجارت کاملاً

برقراری می‌باشد.

تقسیم منطقه

معدنی گل‌گهر

به چندین شرکت

که هر کدام برای

خودشان سازمان

و تشکیلات و

مدیرعاملی دارد،

جلوه عینی تعارض

منافع ذینفعان در

مبحث «معادن»

است!

اما سایر معادن که قیمت تمام شده آنها بالا است مانند معادن هماتیسی، معادن کوچک و متوسط، معادن عمیق و معادن کم‌عیار غیراقتصادی خواهند شد و سرمایه‌گذاری در این حوزه متوقف خواهد شد. در چنین وضعیتی از تعارضات شدید منافع در هم تنیده با فساد، توسعه‌یافتگی استان کرمان مسیری بسیار سخت را در پیش رو دارد. به بیانی شفاف‌تر، ترمز اصلی توسعه استان و بالطبع توسعه کشور را در تعارض منافع ذینفعان باید جستجو کرد.

راه‌های توسعه معدن و صنایع معدنی استان را باید در رفع چالش‌ها و توجه به فرصت‌هایی که در ادامه آمده است جستجو کرد:

الف- مشکلات مترتب بر قانون معادن: در کنکاش چرایی عقب‌افتادگی در مسائل معدنی، تعارض منافع ذینفعان به خوبی جلوه می‌کند. فقط اگر به رصد سیر تغییرات قانون معادن در سال‌های، ۱۳۶۲، ۱۳۷۷ و ۱۳۹۰ که فصل‌الخطاب عملیات معدنی است، پرداخته شود، ردپای تعارض منافع ذینفعان به خوبی دیده می‌شود. عدم شفافیت در قانون معادن، زمینه‌ساز رشد فساد و ناکارآمدی را در عرصه معادن رقم زده است.

به‌عنوان نمونه در فرآیند بررسی معنای «معادن بزرگ» که تأثیرات بسیار زیادی در عرصه‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی بر مناطق محدوده خودشان دارند، به خوبی می‌توان مشاهده کرد که چگونه با بهره‌گیری

عمومی در اختیار دولت است.»
 معادن بزرگ مطابق قانون اساسی و قانون معادن ۱۳۶۲، در اختیار دولت و غیرقابل واگذاری به بخش خصوصی و تعاونی بود ولی در قانون معادن ۱۳۷۷ و به تبع آن اصلاحیه ۱۳۹۰، قانون‌گذار، موانع و مشکلات حضور بخش خصوصی در امر معدن را برطرف نموده است. به همین خاطر برخلاف قانون معادن ۱۳۶۲، بر اساس قانون ۱۳۷۷ هیئت دولت می‌تواند راجع به معادن بزرگ تصمیم‌گیری کرده و بهره‌برداری آن را حتی به بخش خصوصی واگذار کند. نکته قابل ذکر این است که قانون‌گذار تشخیص «معادن بزرگ» را بر عهده هیئت‌وزیران نهاده است و خود تعریف دقیق و جامعی از معادن بزرگ ارائه نکرده است؛ چرا که تعارض منافع ایجاد می‌کرده است که تعریف مشخص از «معادن بزرگ» مطرح نشود!
 لازم به ذکر است که در قانون اصلاح قانون معادن ۱۳۹۰، قانون‌گذار ماده ۱۲ را که لفظ «معادن بزرگ» در آن بود، کلاً حذف و ماده دیگری جایگزین آن کرده است! بنابراین

از ابهامات قانونی تصمیماتی به نفع ذینفعان اخذ شده است و پس از تثبیت منافع، برای جلوگیری از ورود دیگران، ابهامات قانونی مرتفع شده است. موضوع «معادن بزرگ» همیشه موجب مشکلاتی بوده است، چرا که در هر زمانی با توجه به پیشرفت تکنولوژی و صنعت، معانی معادن بزرگ ممکن است فرق کند. معادنی که چند دهه پیش معدن بزرگ محسوب می‌شوند، امروزه با پیشرفت تکنولوژی و تسلط بشر بر اعماق زمین شاید نتوانند جزء معادن بزرگ به حساب بیایند. طبق قانون معادن:

از جمله معادنی که قواعد و مقررات ناظر به اکتشاف و بهره‌برداری از آن‌ها از شمول قانون معادن خارج گردیده است «معادن بزرگ» است اصل چهل و چهارم قانون اساسی جمهوری اسلامی مقرر می‌دارد: «نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران بر پایه سه بخش دولتی، تعاونی و خصوصی و با برنامه‌ریزی منظم استوار است. بخش دولتی شامل کلیه صنایع بزرگ، صنایع مادر، معادن بزرگ و مانند این‌هاست که به صورت مالکیت

به خاطر قیمت‌های فعلی جهانی دارای توجیه اقتصادی نیستند و از دیدگاه بسیاری از سرمایه‌گذاران این نوع سرمایه‌گذاری به هیچ‌وجه اقتصادی نیست و هدر دادن پول محسوب می‌شود.

در خصوص اکتشافات منابع معدنی کشور به دلیل عدم وجود برنامه مشخص و تدوین شده، موجب عقب‌افتادگی این بخش شده است. بعد از انقلاب به موضوع اکتشاف منابع معدنی بیشتر پرداخته شد، ولی بی‌برنامگی در آن نمایان بود؛ زیرا مسئولان دولتی که در بخش‌های معدنی فعالیت داشتند از تجربه لازم در زمینه اکتشاف برخوردار نبودند و به همین دلیل درک لازم در مقوله اکتشاف به وجود نیامد. در نتیجه تعارض منافع آن‌ها ایجاد کرد که به جای سرمایه‌گذاری در طرح‌های اکتشاف سیستماتیک، اعتبارات مالی در طرح‌های کوچک اکتشافی و تکراری هزینه شود.

گسترش بخش خصوصی به منظور سرمایه‌گذاری در حوزه معدن از یک سو و محدودیت منابع قطعی اثبات شده و مغفول ماندن این بخش در سال‌های پس از انقلاب اسلامی، ضرورت اکتشافات جدید را برای تأمین خوراک معادن و صنایع معدنی استان کرمان افزایش داده است. عدم اکتشاف بخش عظیمی از ذخایر معدنی، به ثمر نرسیدن ذخایر اندک کشف شده و عدم حضور سرمایه‌گذاران داخلی در بخش اکتشاف از چالش‌های این بخش می‌باشد.

از مهم‌ترین چالش‌ها و موانع اکتشاف به «تعارض منافع معادن با دستگاه‌های اجرایی موضوع ماده ۲۴ قانون معادن» باید اشاره کرد.

ماده ۲۴ قانون اصلاح قانون معادن ۱۳۹۰: جهت تسریع در امر اکتشاف و بهره‌برداری از معادن، دستگاه‌های اجرائی و متولیان قانونی مربوط مکلفند حداکثر ظرف دو ماه نسبت به استعلام از وزارت صنعت، معدن و تجارت جهت صدور پروانه اکتشاف در هشت مورد اقدام نمایند. وجود تعارض منافع، تداخل وظایف و ناهماهنگی میان فعالیت‌های معدنی با سایر دستگاه‌های اجرایی موضوع ماده (۲۴) قانون معادن، اعم از محیط‌زیست، منابع طبیعی، انرژی اتمی، راه و شهرسازی، وزارت کشور، نیروی‌های مسلح و... موجب شده تا متقاضیان فعالیت معدنی در زمان اخذ مجوز و حین فعالیت معدنی با تعارضات و تداخلاتی روبه‌رو شوند. نبود معیارها و استانداردهای زیست‌محیطی و منابع طبیعی برای فعالیت‌های معدنی و احیا و بازسازی معادن، عدم اجرای برخی مواد مهم قانون معادن، برخی خلأهای قانونی و

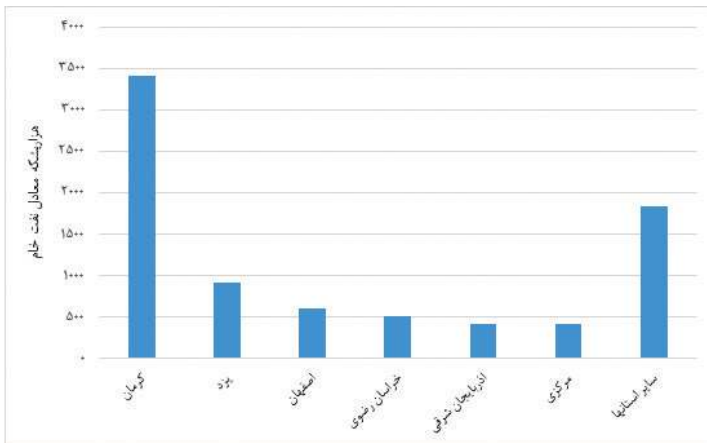
در حال حاضر کلیه معادن بزرگ به استثنای معادن نفت و گاز، قابل واگذاری به بخش خصوصی هستند، اما علیرغم اینکه مشکل واگذاری معادن بزرگ نیز مرتفع گردیده، ولی صدور مجوزها و نظارت‌ها از طریق وزارت صنعت معدن و تجارت کاملاً برقرار می‌باشد. تقسیم منطقه معدنی گل‌گهر به چندین شرکت که هر کدام برای خودشان سازمان و تشکیلات و مدیرعاملی دارد، جلوه عینی تعارض منافع ذینفعان در مبحث «معادن بزرگ» است!

ب) مشکلات مربوط به اکتشافات پایه و تکمیلی در استان: اکتشاف مواد معدنی برای دسترسی بهتر و مطمئن‌تر به یک ذخیره معدنی از اهمیت زیادی برخوردار است تا سرمایه‌های ملی در پی کشف و شناسایی محدوده‌های امیدبخش از سوی بخش خصوصی و سازمان‌هایی که کار موازی در زمینه اکتشاف انجام می‌دهند تلف نشود. جلوگیری از حیف و میل سرمایه‌ها در این بخش مستلزم بهره‌گیری از توان سازمانی است که کار تخصصی و وظیفه قانونی‌اش، اکتشاف است. در واقع یکی از مهم‌ترین معضلات موجود در بخش اکتشاف کشور، مدعیان متعدد اکتشاف هستند. سازمان زمین‌شناسی کشور، سازمان توسعه و نوسازی معادن و صنایع معدنی ایران (ایمیدرو)، شرکت تهیه و تولید مواد معدنی، شرکت ملی صنایع مس ایران و ... مدعیان اکتشاف معادن کشور هستند در صورتی که یکی از اصلی‌ترین متولیان موضوع اکتشاف سازمان زمین‌شناسی و اکتشافات معدنی کشور است و بخش خصوصی باید آن را مطالبه کند. سازمان زمین‌شناسی کشور باید نسبت به آزادسازی اطلاعات اکتشافی کشور با سازوکاری قانونمند و به دور از رانت، اقدام کند تا بخش خصوصی توانمند وارد میدان شود. به عبارات دیگر در مبحث اکتشاف، پیش از آزادسازی پهنه‌ها و معادن، نیازمند آزادسازی اطلاعات از سوی سایر دستگاه‌ها باید بود. از طرف دیگر اکتشاف باید اصولی و منطبق با استانداردهای جهانی باشد تا شرکای بین‌المللی بتوانند سرمایه‌گذاری نمایند.

دولت باید نقشه‌های زمین‌شناسی و داده‌های اکتشاف مقدماتی را به بخش خصوصی واگذار کند تا از این طریق با ایجاد رغبت در بخش خصوصی آنان را متمایل به سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های اکتشافی نماید. از طرف دیگر اکتشاف معادن مراحل متعدد دارد و فرایند یک کار اکتشافی کامل، هزینه‌بر، زمان‌بر و همراه با ریسک است. بسیاری از ذخایر معدنی اکتشاف شده

بر اساس قانون
معادن باید ۶۵ درصد از درآمد حقوق دولتی که در کشور از معادن وصول می‌شود برای توسعه بخش معدن و ۱۵ درصد برای توسعه زیرساخت‌های شهرستان محل استقرار معدن هزینه شود، اما سهم استان از تمامی حقوق دولتی کلیه معادن استان کمتر از یک درصد است! تعارض منافع ذینفعان تولیدکنندگان فولاد خارج از استان نمونه دیگری از دست‌اندازی به ثروت بین نسلی این استان است،

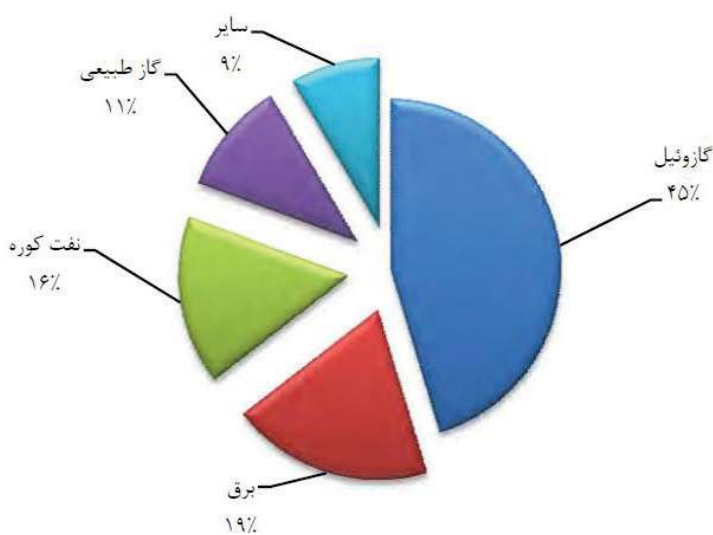

نمودار شماره ۱- مقدار مصرف انواع حامل‌های انرژی در معادن کشور، ۱۳۹۱

بسیار مناسبی برای ایجاد بندر خشک دارد. بالاترین نیاز جنوب کرمان راه آهن است، با توسعه ناوگان ریلی در استان موجب صرفه جویی در سوخت و افزایش حمل ریلی روند توسعه‌ای نیز بهتر می‌شود.

وجود محصولات و کالاهای استراتژیکی مواد معدنی مس، سنگ آهن، ذغال سنگ، ... نیاز به سیستم جدید و یکپارچه لجستیکی برای جابه جایی و توزیع آن‌ها را ضروری کرده است. شبکه حمل و نقل ریلی استان کرمان با اتصال به شبکه ریلی شرق به غرب و همچنین شمال به جنوب و فاصله مناسب با بنادر مهم جنوب و جنوب شرق کشور، مزیت بسیار خوبی برای فعالیت بنادر خشک را فراهم آورده است. بنادر خشک علاوه بر تسهیل و کاهش سرعت حمل و نقل کالا، زمینه ساز جذب

نمودار شماره ۲- درصد مصرف انواع حامل‌های انرژی در معادن کشور، ۱۳۹۱

عدم هماهنگی و تفاهم وزارت صمت با دستگاه‌ها برای پیشبرد اهداف توسعه بخش معدن موجب شده است که این تداخلات و تعارضات به مانع مهمی در برابر تولید در حوزه معادن و صنایع معدنی تبدیل شود.

زیرساخت‌های لازم برای پی‌جویی و اکتشاف را می‌توان به شرح زیر تقسیم‌بندی نمود:

- ایجاد سازوکار مناسب برای رفع تعارض منافع در فرآیند قانون‌گذاری،
- اصلاح قانون معادن و آئین‌نامه‌های مربوطه،
- تلاش در جهت شفاف‌سازی،
- آزادسازی اطلاعات اکتشافی.

ج) بلوکه شدن بخش‌های زیادی از معادن استان:

در سال ۱۳۸۷ به‌واسطه یک بخشنامه، مصوب شده است «محدوده‌هایی که در آن‌ها عملیات معدنی انجام نمی‌شود، بلوکه شود»، به‌واسطه این بخشنامه حدود ۸۰ درصد مساحت استان بلوکه شد. در واقع معادن استان کرمان توسط افرادی که نه صلاحیت فنی، نه مالی و نه تخصصی دارند، به زنجیر کشیده شده است. علاوه بر آن در سال ۸۹ به‌وسیله سازمان محیط‌زیست استان ۱۴ درصد از مساحت استان توسط مصوبه‌ای گرفته و بلوکه شده است و امکان کار معدنی در این بخش وجود ندارد همچنین بیش از ۲۰ درصد از مساحت استان نیز به‌وسیله سازمان انرژی اتمی بلوکه شده است.

د) چالش وسعت استان و محدودیت منابع مالی: کرمان

به لحاظ وجود معادن غنی، فرصت‌های بسیاری برای حضور در بازارهای داخلی و خارجی دارد، اما به دلیل وسعت زیاد و ناکافی بودن ظرفیت شبکه حمل و نقل با مشکلات زیادی در حوزه صادرات کالا مواجه است.

قرار گرفتن کرمان در ۲ مسیر ترانزیتی شمال به جنوب و شرق به غرب و همچنین نزدیکی به بنادر جنوبی موقعیت ویژه‌ای جهت راه‌اندازی بنادر خشک (Dry port) و استفاده از مزیت‌های اقتصادی آن فراهم کرده است که باید به‌سرعت به این موضوع توجه شود.

وسعت زیاد استان کرمان موجب شده است تا از جنوب استان غفلت شود و نتیجه این اتفاق، توسعه نیافتگی این بخش از استان کرمان است. جنوب کرمان ذخایر معدنی قابل توجهی همچون کرومیت، مس، آهن، منگنز، طلا، تیتانیوم و... دارد.

ه) لجستیک و حمل و نقل هوایی، ریلی و جاده‌ای: استان

کرمان در زمان حاضر با پنج فرودگاه فعال، ۱۰ هزار کیلومتر راه اصلی و فرعی و با بیش از ۷۷۰ کیلومتر طول خطوط اصلی و فرعی ریل راه آهن در مجموع شرایط

بوده است (نمودار شماره ۲). بررسی مقدار برق مصرفی معادن بر اساس نوع فعالیت، استخراج سنگ آهن ۷۳۶، استخراج سنگ مس ۳۷۳ و استخراج سنگ‌های تزئینی ۲۱۶ هزار بشکه معادل نفت خام بیشترین مقدار برق را در میان گروه‌های معدنی مصرف کرده‌اند (نمودار شماره ۳). با توجه به نتایج بررسی‌های آماری، ضروری است که استان نسبت به ذخیره‌سازی مواد هیدروکربوری موردنیاز معادن اقدام کند تا در برابر تلاطم‌های ناشی از کمبود این مواد در فصول و شرایط خاص دچار آسیب نشود. شرایط محیطی معادن ظرفیت بسیار خوبی را برای ذخیره‌سازی مواد هیدروکربوری موردنیاز در سازه‌های زیرسطحی در احجام بسیار بالا در مجاورت معادن به وجود آورده است که براساس تکنولوژی‌های بومی قابلیت اجرا و بهره‌برداری در معادن را دارد.

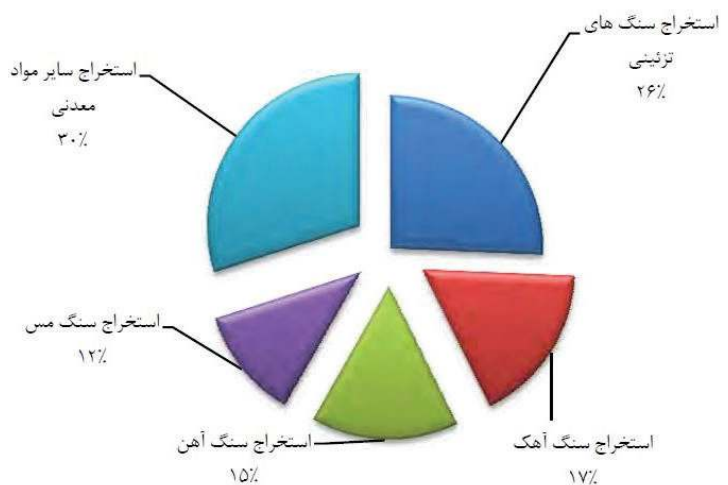
مسیر توسعه استان از طریق ابرپروژه‌های خطوط انتقال

از طریق لوله می‌گذرد!

معادن و صنایع زیادی همچون فولاد، ذغال سنگ، مس، کرومیت و ... در این استان فعالیت دارند، چالش‌های توسعه آن‌ها پس از رفع موانع ناشی از تعارض منافع، تأمین آب، تأمین انرژی و پیامدهای زیست‌محیطی آن‌ها خواهد بود. بدون ایجاد زیرساخت‌های لازم نمی‌توان انتظار توسعه را داشت. با انتقال آب خلیج فارس به استان کرمان، سرعت توسعه افزایش خواهد یافت، سرمایه‌گذار راحت‌تر جذب خواهد شد و تولید رونق بیشتری خواهد گرفت.

تجربه ملی انتقال آب خلیج فارس به نواحی مرکزی ایران می‌تواند نویدبخش اجرای ایده‌های بسیار جذاب دیگری به کمک تکنولوژی انتقال با خطوط لوله باشد. توسعه صنعتی استان نیاز به زیرساخت‌های پایدار تأمین انرژی دارد. در این میان با توجه به مصرف سوخت معادن استان ضروری است در این راستا اقدام اساسی صورت پذیرد. ایجاد پایانه نفتی جاسک در فاصله حدود ۲۰۰ کیلومتری از جنوب کرمان موقعیت بسیار ارزشمندی را برای استان خلق کرده است.

پایانه‌های نفتی نیازمند مخازن ذخیره‌سازی مواد نفتی می‌باشند. به این منظور بندر جاسک احداث ۲۰ مخزن فلزی هر یک به ظرفیت ۵۰۰ هزار بشکه را در دست اقدام دارد. هر چند با احداث این مخازن بزرگ فلزی نسبت به افزایش ظرفیت ذخیره‌سازی مواد نفتی اقدام می‌شود، ولی ظرفیت این نوع مخازن در برابر مخازن زیرسطحی و زیرزمینی بسیار محدود و از طرف دیگر بسیار آسیب‌پذیر می‌باشند. امروزه کشورهای

نمودار شماره ۳- درصد گازوئیل مصرفی معادن کشور برحسب فعالیت، ۱۳۹۱

سرمایه‌گذار، ایجاد اشتغال، کاهش مخاطرات، اتصال به شبکه حمل‌ونقل بین‌المللی و بازارهای هدف و در نهایت توسعه پایدار و تحول استان کرمان خواهد شد.

(و مصرف انرژی معادن: بر اساس نمودار شماره (۱) مصرف انرژی معادن استان کرمان بالاترین مصرف در بین استان‌های معدن خیز است. مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۱، به مصرف انرژی معادن پرداخته است. در این بررسی به تفکیک حامل‌های مختلف و پس از تبدیل مقدار انرژی مصرفی به بشکه معادل نفت خام، کل مقدار انرژی مصرفی معادن محاسبه شده است.

آمارگیری از مقدار مصرف حامل‌های انرژی در معادن در حال بهره‌برداری کشور در سال ۱۳۹۱ نشان می‌دهد که سرانه مصرف انرژی در معادن کشور به میزان ۲۱۸۵ بشکه معادل نفت خام می‌باشد. همچنین سرانه مصرف گازوئیل ۹۹۱ و سرانه مصرف برق ۴۱۹ بشکه معادل نفت خام بوده است.

بررسی مقدار انرژی مصرفی معادن در حال بهره‌برداری به تفکیک استان‌های کشور، نشان می‌دهد استان‌های کرمان و یزد بیش‌ترین و استان کهگیلویه و بویراحمد و البرز کمترین مصرف انرژی را در میان استان‌ها داشته‌اند. این مقدار برای استان‌های کرمان و یزد به ترتیب ۳۴۰۷ و ۹۱۷ هزار بشکه معادل نفت خام و برای استان کهگیلویه و بویراحمد و البرز به ترتیب ۱۰ و ۱۱ هزار بشکه معادل نفت خام بوده است.

بعد از گازوئیل، بیشترین مصرف حامل‌های انرژی در معادن کشور، به برق تعلق دارد. کل برق مصرفی معادن در حال بهره‌برداری، ۱۵۵۸ هزار بشکه معادل نفت خام

بالائی بر محصول نهائی تحمیل می‌کند، اما می‌توان با تکنولوژی انتقال مواد معدنی به صورت پالپ از طریق خطوط لوله نیز اقدام نمود. تجارب انتقال مواد معدنی از طریق خطوط لوله در کشورهای توسعه‌یافته نشان می‌دهد که این شیوه انتقال، نهایتاً بسیار ارزان‌تر از انتقال از طریق خطوط جاده‌ای و ریلی خواهد بود. به‌عنوان نمونه می‌توان کنسانتره معادن آهن گل‌گهر و یا زغال‌سنگ را با خطوط لوله به بندرعباس منتقل نمود و در مسیر انتقال، مواد اولیه کارخانه‌هایی که در مسیر خط لوله هستند را تأمین نمود. ♦♦

منابع

- مرکز آمار ایران، نتایج آمارگیری از مقدار مصرف حامل‌های انرژی و مولدهای مقیاس کوچک معادن در حال بهره‌برداری کشور ۱۳۹۱ (به غیر از شن و ماسه).
- زینلی نژاد فردوسی، ابراهیم، فرومند، لادن، سوری، رضا. حاکمیت بر معادن در حقوق ایران، پنجمین همایش ملی فقه، حقوق و علوم جزا، ۱۳۹۶.
- معاونت پژوهش‌های اقتصادی، دفتر مطالعات اقتصاد بخش عمومی، تعارض منافع - راهکارهای پیشگیری و مدیریت، ۱۳۹۶.

مهم صادرکننده و واردکننده نفت، نسبت به احداث این قبیل مخازن زیرسطحی و زیرزمینی اقدام کرده‌اند و بحران‌های مختلف نفتی را مدیریت کرده‌اند.

جنوب استان کرمان به لحاظ زمین‌شناسی این پتانسیل را دارد که از طریق خط لوله در فاصله‌ای نزدیک به بندر جاسک، مخازن عظیم زیرزمینی و زیرسطحی ذخیره‌سازی مواد هیدروکربوری را در دل زمین مناطق امن خود ساماندهی کند. این موضوع از زوایای متعددی می‌تواند معنی‌دار باشد. با توجه به امکان توسعه نیروگاه‌های خورشیدی، منابع عظیم زغال‌سنگ حرارتی در استان با ایجاد مخازن عظیم ذخیره‌سازی زیرزمینی در استان حرکت به سمت هاب انرژی (Energy Hub) شرق کشور، پشتوانه‌ای مطمئن برای ذخیره‌سازی مواد نفتی کشور در فرآیند صادرات و انباشت نفت، توسعه نیروگاه‌های تولید برق، ایجاد پالایشگاه‌های نفت، توسعه پتروشیمی، توسعه بورس نفت و... را می‌توان رقم زد.

وجود پتانسیل‌های معدنی سنگ‌آهن در استان و پراکندگی آن موجب ایجاد و تمرکز کارخانجات فولاد در استان شده است. کارخانه‌های فولاد خارج از استان نیز نیاز خود را از طریق حمل مواد معدنی غنی‌شده از طریق جاده و یا خطوط ریلی تأمین می‌نمایند که هزینه

گفت‌وگو با «بابک شایسته» مدیرعامل شرکت رنگ‌دانه سیرجان و صادرکننده نمونه استانی در سال ۱۳۹۹

دغدغه بایسته

بابک شایسته مدیرعامل شرکت رنگ‌دانه سیرجان و صادرکننده نمونه استانی در سال ۱۳۹۹ در گفت‌وگو با ما می‌گوید، استان کرمان دارای ظرفیت بالا در تولید محصولات نساجی، قطعات پلاستیکی خودرو و لوله‌سازی است. او کمبود سرمایه موردنیاز برای تأمین مواد اولیه و تجهیزات موردنیاز، سردرگمی‌های ناشی از عدم آشنایی با برخی مقررات و ناشناس بودن در صنعت مربوطه را از مهم‌ترین چالش‌های موجود بر سر راه بنگاه‌های کوچک می‌داند و یادآوری می‌کند که مدیر بنگاه ایرانی در مقایسه با مثلاً یک مدیر بنگاه ژاپنی که با کم‌ترین دغدغه بر امراتی متمرکز است که تقویت جایگاه بنگاهش در عرصه ملی و بین‌المللی را رقم می‌زند، اما او در ایران با طیف گسترده‌ای از مسائل روبه‌روست که نباید مورد دغدغه جدی مدیریت بنگاه باشد.

مشروح این گفت‌وگو را در ادامه می‌خوانیم.

محصولات تولیدی این مجتمع در سطح جهانی و به‌صورت انحصاری در منطقه می‌باشد.

◆ به نظریکی از مهم‌ترین چالش‌های داخلی در کنار چالش‌های فراوان محیطی بنگاه‌های اقتصادی ما حالا در چه صنعت و چه در تجارت می‌تواند کیفیت مدیریت بنگاه باشد، برای مثال در مجموع مقایسه شما از مدیران ژاپنی و مدیران ایرانی در بنگاه اقتصادی چیست؟

به طور کلی مدیریت بنگاه از آن جهت اهمیت دارد که تجزیه و تحلیل آینده بازار چه در زمینه تأمین مواد اولیه، فروش محصولات، شرایط سیاسی کشور و تأثیر آن بر صادرات و واردات، مدیریت منابع انسانی و سایر موارد می‌تواند تأثیر بسزایی در آینده بنگاه داشته باشد. پس دیدگاه جامع به تمام موضوعات مرتبط، اطلاعات به‌روز و قدرت تجزیه و تحلیل و تصمیم‌گیری نهایی از جمله توانایی‌های مهم در مدیریت بنگاه بر مبنای آینده‌پژوهی خواهد بود.

برای مثال در کشوری مانند ژاپن بنگاه‌ها دغدغه کمی در رابطه با تأمین مواد اولیه، فروش محصولات، صادرات و واردات دارند پس می‌توان گفت که مدیریت آن بنگاه‌ها تمرکز خود را بر روی مسائلی که مستقیماً به تقویت جایگاه آن‌ها در عرصه ملی و بین‌المللی دارد معطوف می‌نماید، اما در ایران نیاز است به طیف گسترده‌ای از مسائل توجه شود که در واقع نباید مورد دغدغه مدیریت باشند.

◆ به نظر شما چرا تولید در کشور زمین‌گیر است؟

مسائل بسیاری در این امر دخیل هستند به عنوان مثال:

• نبود سیستم بانکی جامع، شفاف و حامی تولیدکنندگان واقعی

◆ شما چه تصویری از یک سیاست‌گذاری درست صنعتی برای

استان کرمان دارید؟

با توجه به منابع طبیعی و شرایط استراتژیک جغرافیایی استان کرمان، صنایعی که از نظر نیاز به آب، پرمصرف محسوب می‌شوند، محکوم به شکست خواهند بود؛ بنابراین علی‌رغم جایگاه ارتباطی مناسب منطقه ویژه اقتصادی به عنوان یک کریدور و شاهراه اصلی در این استان، برخی زمینه‌های تولید که برای به ثمر رسیدن نیازمند آب‌وهوای خنک و یا آب فراوان هستند از دیدگاه سیاست‌های کلان اقتصادی و صنعتی قابلیت اجرایی شدن نخواهند داشت و یا در صورت اجرا از نظر اقتصادی و اقلیمی هزینه‌های بی‌شماری را تحمیل خواهند کرد که صرفه اقتصادی ندارد.

◆ برای ترویج صنعتی سازی جدی و پایدار آن هم به نحو

فراگیر در استان کرمان چه باید کرد؟

در وهله اول، می‌بایست خواستگاه جغرافیایی محلی که قرار است کارخانه در آن احداث شود، از جوانب مختلف امکان‌سنجی و بررسی شود. یکی از مهم‌ترین نکات در این زمینه، فاصله و بعد مکانی از مراجع تأمین‌کننده مواد اولیه موردنیاز برای تولید و همچنین مشتریان محصولات تولید شده است. علاوه بر آن می‌بایست به صورت دقیق تمامی موارد موردنیاز از جمله حامل‌های انرژی، میزان مصرف برق، آب و سایر موارد موردنیاز برای تولید پایدار بررسی شود تا تولیدات موسمی یا موقت نباشد و خالص تولید فصول مختلف در بازه‌های زمانی مشخص و قابل اندازه‌گیری باشد.

علاوه بر آن لزوم وجود بانک اطلاعاتی قابل استناد به تفکیک حوزه صنعتی و هر شهرستان به منظور برنامه‌ریزی برای امکان ایجاد پایگاه فرصت‌های سرمایه‌گذاری حوزه صنعت و معدن نیز نباید مورد غفلت قرار گیرد.

در کنار موارد ذکر شده اگر اشاره‌ای به زمینه‌های فعالیت مجتمع سیرجان داشته باشیم، می‌توان گفت، تجربه نشان داده است که با توجه به پتانسیل بالای استان کرمان در تولید محصولات نساجی، قطعات پلاستیکی خودرو و لوله‌سازی با عرضه مواد اولیه باکیفیت موردنیاز این صنایع به صورت جدی می‌توان در این استان مشغول به فعالیت و توسعه ظرفیت تولید شد.

لازم به توضیح است که مجتمع سیرجان از پنج مجموعه فعال تولیدی از جمله شرکت رنگدانه سیرجان تشکیل شده است که علاوه بر تولید انواع کامپاند، مستریج‌های رنگی با پایه‌های پلیمری خاص قابل مصرف در صنایع لوازم خانگی، خودرو، یکبار مصرف، فرش و سایر صنایع نساجی، در حال تولید مواد اولیه موردنیاز صنایع نفت، گاز و پتروشیمی نیز می‌باشد. الیاف‌های خاص قابل مصرف در صنایع ساختمانی و آسفالت نیز از دیگر

هستند که در کیفیت ضعیف عمل می‌کنند، یا محصولاتی با قیمت بالا عرضه می‌کنند؛ زیرا باید با شرکت‌های داخلی رقابت کنند و خرید محصولات آن‌ها از نظر مشتریان معقول باشد. به‌طور کلی اگر واردات آزاد شود، شرکت‌های داخلی برای عرضه محصولات باکیفیت‌تر و با قیمت مناسب تلاش خواهند کرد و سعی می‌کنند گوی را از رقبای خارجی حداقل در سطح ملی و نه صادراتی برابند. در خصوص حمایت دولت از بنگاه‌ها، توجه به برخی موارد ضروری است؛ مواردی چون زمینه فعالیت شرکت‌ها و میزان اهمیت آن‌ها در برطرف نمودن نیازهای ضروری روز کشور، سابقه علمی و صنعتی اعضای هیئت‌مدیره، وضعیت بازار داخلی، هزینه‌های سالانه آن‌ها و ...

◆◆ به نظر شما دولت چه میزان در اجرای طرح پرداخت

تسهیلات رونق تولید و اشتغال موفق عمل کرده است؟

دولت در پیاده‌سازی طرح پرداخت تسهیلات رونق تولید و اشتغال موفق تا حدودی موفق عمل کرده است. البته صف‌های طولانی انتظار شرکت‌ها برای دریافت حمایت، سقف حمایت تعیین شده، طبقه‌بندی شرکت‌ها و نحوه پرداخت تسهیلات نیاز به بازنگری دارند تا موانع بر سر راه اجرای این طرح به حداقل برسد و با توجه به تورم سالیانه که به صورت لحظه‌ای در حال افزایش است وام‌های مصوب با ارقام قبلی در خصوص واحدهای کوچک ضعیف بوده و جوابگوی وضعیت فعلی نیست.

◆◆ چالش‌های امسال در بنگاه‌های صنعتی بویژه بنگاه‌های

کوچک که آسیب‌پذیری بیشتری دارند چیست و چگونه می‌توان با آن‌ها مقابله کرد؟

البته باید گفت چالش مربوط به امروز و دیروز نیست و همیشه گریبان‌گیر بنگاه‌های کوچک بوده است، ولی به نظر می‌آید سرمایه موردنیاز برای تأمین مواد اولیه و خرید لوازم برای تکمیل تجهیزات بنگاه، ناشناس بودن در صنعت مربوطه، ناآشنا بودن با برخی مقررات و سردرگمی‌های ناشی از آن بزرگ‌ترین چالش‌های موجود بر سر راه بنگاه‌های کوچک است.

از جمله مواردی که می‌تواند چالش‌های موجود را کاهش دهد، به مواردی مانند اعطای وام با سود کم و مدت‌زمان مجاز طولانی‌تر برای بازپرداخت آن، اعطای کمک هزینه برای بیمه کردن تجهیزات، فراهم کردن سازوکار بازار برای فروش از طریق ایجاد ارتباط بین بنگاه‌های تولیدی و سازمان‌های دولتی به عنوان مشتری یا بازاریاب، تخفیف در تعرفه‌های گمرکی برای شرکت‌هایی که مواد اولیه وارد می‌کنند یا محصول خود را صادر می‌کنند، می‌توان اشاره کرد. ◆◆

و نرخ بالای سود بانکی،
• عدم تمرکز کامل روی محصولات دانش‌بنیان و تولید به شیوه قدیمی که با هزینه‌های بالا و فناوری پایین صورت می‌گیرد.
نگاه تولید با کیفیت صادرات محور در بسیاری از تولیدات استان یا سطح ملی وجود ندارد،
• واردات بی‌رویه و بدون توجه،
• قاچاق در اثر سیاست‌های اشتباه،
• عدم استمهال بانک‌ها روی وام‌های تولیدی شفاف،
• سیاست‌های اشتباه ارزی که دامن‌گیر تولید شده است،
• عدم موازنه تولید و مصرف دخالت در بازار.
در مجموع می‌توان گفت برخی سیاست‌های نادرست، قانون‌گذاری‌های بدون بررسی کارشناسانه و برخی از مواردی که منجر به ایجاد تبعیض می‌شود بسیاری از بنگاه‌ها را از ادامه فعالیت ناامید می‌کند؛ به عنوان مثال، واردات محصولاتی که در ایران به راحتی قابل تولید هستند، برخی معافیت‌های مالیاتی، متلاطم بودن بازار خریدوفروش مواد، تغییرات نرخ ارز و ... از جمله مواردی هستند که به عنوان آفت به جان تولید کشور افتاده و با توجه به شرایط تورمی با سرعت زیادی به زیرساخت‌های آن لطمه می‌زند.

◆◆ واقعیت این است که با آزاد شدن واردات، صنایع مشابهی که

در سایه حمایت دولتی رشد کرده‌اند، تعطیل می‌شوند؛ صنایع در وضعیت رقابت بهتر عمل می‌کنند. نظر شما بر چگونگی

حمایت‌گرایی دولت و صنایع در ایران چیست؟

این‌که در سؤال به عنوان یک واقعیت مطرح شده است، می‌تواند جای بحث باشد. چرا که لزوماً نمی‌توان گفت بنگاه‌هایی که از حمایت دولت برخوردار هستند، شرکت‌هایی

نیمه سرنوشت ساز

افزایش بهره‌وری کشاورزی با تمرکز بر کاهش ضایعات در مراحل پس از برداشت

♦ واحد تحقیق و توسعه شرکت پارس پایا لوتوس کارمانیا (PLK) *

مقدمه

افزایش روزافزون جمعیت و وضعیت رو به کاهش منابع تولید، جامعه جهانی را با چالش جدی پاسخگویی به نیازهای اولیه بشری بویژه تأمین غذا روبرو ساخته است. برآوردها نشان می‌دهند که در پانزده سال آینده نیاز بشر به آب، انرژی و مواد غذایی به ترتیب ۳۰، ۵۰ و ۵۰ درصد بیشتر خواهد شد. از طرف دیگر، دستیابی به منابع و عوامل تولید به دلیل تأثیر فعالیت‌های بشری در کمیت و کیفیت این منابع و نیز تغییرات آب و هوایی در کره زمین، روز به روز محدودتر می‌شود؛ بنابراین، این دو عامل در کنار هم تأمین غذای سالم و کافی را روز به روز نامطمئن‌تر می‌سازد.

طبق آمار فائو، سالانه حدود ۴۳٫۵ درصد از محصولات کشاورزی اساسی در کشورهای غیر توسعه‌یافته بر اثر آفات، بیماری‌ها، علف‌های هرز و خشکسالی در مرحله پس از برداشت از بین می‌رود. در ایران، بر اساس برآوردهای وزارت جهاد کشاورزی، حدود ۱۶ درصد از محصولات زراعی و حدود ۲۸ درصد از فرآورده‌های باغی در مراحل مختلف تولید تا مصرف از بین می‌رود. از آنجا که کاهش ضایعات در حقیقت نوعی افزایش بهره‌وری منابع تولید است؛ بنابراین از طریق آن می‌توان تا حد قابل‌ملاحظه‌ای بر چالش امنیت غذایی غلبه نمود.

امروزه در اغلب کشورهای تولیدکننده محصولات کشاورزی دنیا و بویژه ایران، بیشتر فعالیت‌های علمی و اجرایی بر نیمه اول کشاورزی که اتفاقاً موجب فشار بر نهاده‌های تولید و کاهش کمی و کیفی آن است، متمرکز بوده و نیمه دوم آن یعنی مراقبت‌های پس از برداشت مغفول مانده است. لذا به‌روشنی پیدا است که با کاهش ضایعات محصولات کشاورزی می‌توان بخش عظیمی از محصولات تولیدشده را به چرخه مصرف بازگرداند. کاهش

ضایعات در مراحل پس از برداشت راهکاری است که بدون نیاز به افزایش سطح زیر کشت که همان تکیه بر مصرف آب، زمین، انرژی و نیروی کار بیشتر است، امکان دستیابی به بهره‌وری و تولید بیشتر را فراهم می‌سازد. عدم مراقبت‌های مناسب پس از برداشت محصولات کشاورزی علاوه بر از بین رفتن محصول، اثرات و زیان‌های آشکار و پنهان دیگری نیز نظیر فقر و گرسنگی، افزایش قیمت محصول، کاهش کیفیت و سلامت محصول، تخریب محیط‌زیست و عدم پایداری در تأمین امنیت غذایی و امنیت ملی کشور را به دنبال دارد. به‌این‌ترتیب می‌توان گفت که کاهش ضایعات محصولات کشاورزی از اساسی‌ترین راهبردها در ارتقاء بهره‌وری و تأمین امنیت غذایی و ملی بوده و پرداختن به این موضوع به‌عنوان یکی از چالش‌های اصلی پیش روی، امری لازم و انکارناپذیر است.

نقش و جایگاه کاهش ضایعات در امنیت غذایی

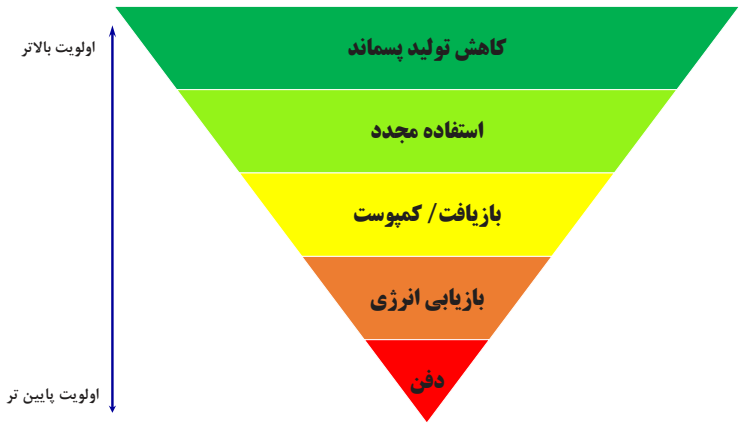
طبق تعریف، ضایعات (waste) عبارت است از موادی که از کیفیت لازم و مناسب جهت استفاده برخوردار نبوده و تولیدکننده هیچ برنامه‌ای برای استفاده از آن‌ها در تولید، تبدیل و مصرف ندارد و اتلاف (loss) عبارت است از هر کاری که در سیستم انجام می‌شود، بدون آنکه ارزش‌افزوده‌ای برای محصول داشته باشد. از دیدگاه سازمان جهانی غذا، فائو، هر تغییری که کاهش

فاصله بین تولید و مصرف است. این امر سبب شده امنیت غذایی کشور تا حدی به چالش کشیده شود.

برای غلبه بر این چالش و ارتقاء سطح امنیت غذایی با رویکرد مدیریت بحران راه‌حل‌های متعددی به شرح زیر قابل بررسی است:

- افزایش سطح و عملکرد تولیدات
- کنترل رشد مصرف از طریق کاهش مصرف سرانه و کنترل جمعیت
- واردات محصولات کشاورزی
- اصلاح الگوی مصرف
- مدیریت پس از برداشت با هدف کاهش ضایعات
- استفاده‌های نوین از ضایعات به وجود آمده

بنابراین، می‌توان گفت که در کنار اقدامات مربوط به افزایش تولید، توجه به کاهش ضایعات و فرآوری محصولات نقش اساسی در راستای تحقق اهداف یاد شده دارد. لذا به نظر می‌رسد که عملی‌ترین و شاید مناسب‌ترین و ساده‌ترین راه ارتقای بهره‌وری و تأمین امنیت غذایی، استفاده بهینه از تولیدات موجود با رویکرد کاهش ضایعات محصولات کشاورزی (waste prevention) است. همچنین بسیاری از ضایعات کشاورزی و مواد غذایی، حاوی مقادیر کم ولی ارزشمندی از ترکیبات مختلف است که دارای ارزش تجاری بالایی می‌باشند. به عنوان مثال فیتوکمیکال‌های موجود در ضایعات میوه و سبزی‌ها می‌توانند استخراج و به‌عنوان ترکیبات فراسودمند در مواد غذایی و یا در صنایع آرایشی و بهداشتی و داروسازی استفاده شوند (re-use). در شکل (۱) هرم ضایعات به ترتیب اولویت و اهمیت از بالا به پایین نشان داده شده است:

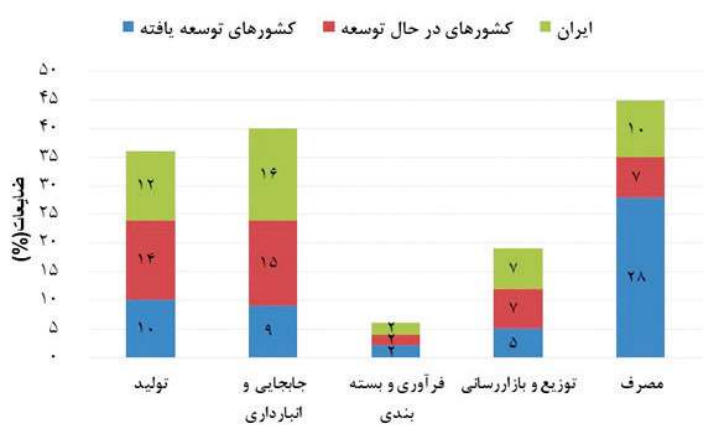
شکل ۱- هرم ضایعات

ارزش اقتصادی و غذایی محصول را در پی داشته باشد، عامل ضایعات تلقی می‌شود. ضایعات شامل ضایعات کمی، کیفی، مستقیم یا غیرمستقیم است. طبق تعریف بانک جهانی، امنیت غذایی یعنی دسترسی همه مردم در تمامی اوقات به غذای کافی برای داشتن یک زندگی سالم. بر این اساس، سه محور موجود بودن غذا، دسترسی به غذا و پایداری در دریافت غذا از ارکان اصلی امنیت غذایی است. تأمین امنیت غذایی به معنی دسترسی به غذای کافی، مطلوب و سالم از محورهای اصلی توسعه، سلامت جامعه و توسعه زیرساخت‌های نسل‌های آینده کشور است. تأمین امنیت غذایی از وظایف اصلی بخش کشاورزی هر کشوری بوده و در ایران نیز دستیابی به این امر مهم رسالت اصلی وزارت جهاد کشاورزی است. علی‌رغم تلاش مسئولان بخش کشاورزی، در سال‌های گذشته تولید محصولات کشاورزی همگام و مناسب با رشد مصرف نبوده است. محدود بودن نهاده‌های کشاورزی، شرایط جوی و محیطی و ضایعات بیش‌ازحد تولیدات کشاورزی از جمله عوامل ایجاد این

تبیین وضع موجود

سالانه در جهان چهار میلیارد تن مواد غذایی تولید می‌گردد که از این مقدار در حدود ۳۰ تا ۵۰ درصد بر اثر شرایط و روش‌های نامناسب برداشت، حمل‌ونقل، ذخیره‌سازی، توزیع و مصرف از بین می‌رود. این بدان معنی است که ۱/۲ تا ۲ میلیارد تن مواد غذایی تبدیل به ضایعات گردیده و از دسترس مصرف‌کننده خارج می‌شود؛ ضمن اینکه تخمین زده شده است که هزینه ضایعات هر تن مواد غذایی بین ۵۰۰۰-۲۰۰۰ دلار است. از طرفی تنها با کاهش ۲۵ درصد در حجم ضایعات ایجاد شده در کشورهای غربی می‌توان یک میلیارد نفر را از سوءتغذیه نجات داد.

شکل (۲) ضایعات جهانی مواد غذایی به تفکیک ایران،

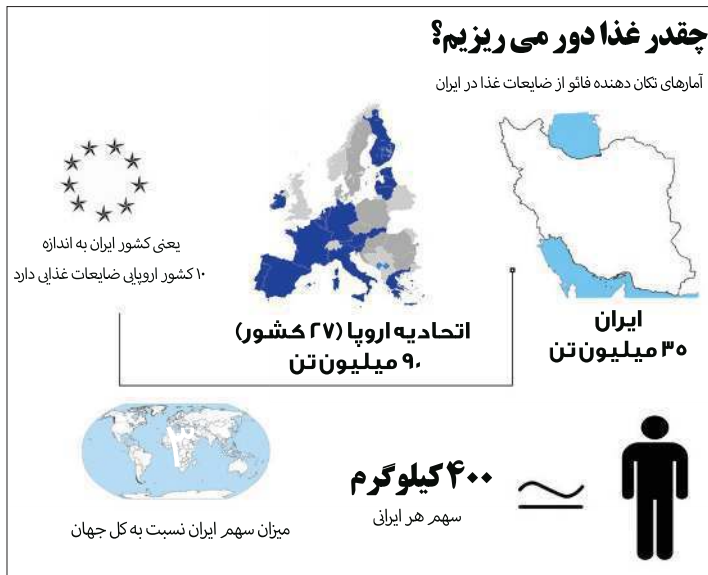

شکل ۲ - ضایعات جهانی مواد غذایی به تفکیک ایران، کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته

چقدر غذا دور می ریزیم؟

آمارهای تکان دهنده فائو از ضایعات غذا در ایران

شکل ۳ - اینفوگراف ضایعات غذا در ایران و مقایسه آن با سایر کشورها

منابع:

- کاهش ضایعات محصولات کشاورزی راهبرد اصلی در ارتقاء امنیت غذایی، موسسه تحقیقات فنی و مهندسی کشاورزی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۹۷
- کاهش ضایعات محصولات کشاورزی با بهینه‌سازی فرآیندهای تبدیلی و فناوری‌های پس از برداشت، موسسه تحقیقات فنی و مهندسی کشاورزی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۹۴
- اصول کاهش ضایعات در صنایع غذایی، دکتر محمد دانشی، دانشگاه آزاد اسلامی یزد، ۱۳۹۹

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

ضایعات موجود در بخش کشاورزی اثرات منفی زیادی بر رشد و توسعه کشور دارد. این در حالی است که ضایعات در تمام مراحل تولید از کاشت تا برداشت و پس از برداشت وجود دارد، اما بیشترین میزان ضایعات در بخش کشاورزی در مراحل پس از برداشت و به هنگام فرآوری و بازار رسانی ایجاد می‌شود و عوامل متعددی نظیر؛ عوامل بیولوژیک، اقتصادی، اجتماعی و غیره بر افزایش آن تأثیر دارد؛ بنابراین برای ایجاد پایداری در بخش کشاورزی و جلوگیری از هدر رفتن منابع، لازم است که ابتدا عناصر مؤثر بر ضایعات در مراحل مختلف را شناسایی و پس از بررسی دقیق وضعیت موجود، با آینده‌نگری و در نظر گرفتن تحولات جهت نیل به توسعه پایدار به مدیریت ضایعات در بخش کشاورزی پرداخت. ایجاد و توسعه صنایع تبدیلی کشاورزی، انبارداری صحیح، ایجاد شبکه‌های پیشرفته و ایجاد بازارهای مناسب محصولات کشاورزی که همگی در راستای مدیریت ضایعات در مراحل پس از برداشت می‌باشند. ♦♦

عوامل مؤثر بر ایجاد ضایعات محصولات کشاورزی در مرحله پس از برداشت

شکل ۴ - عوامل مولد ضایعات در مرحله پس از برداشت

گفت‌وگو با «عباس سعیدی»
رئیس سازمان جهاد کشاورزی استان کرمان

توسعه کشت‌های کم‌آب بر و الگوی کشاورزی قراردادی

در شمال استان کرمان، توسعه الگوی کشاورزی قراردادی دنبال می‌شود. الگوی کشت حاکم بر کشاورزی با نیاز آبی کم و سازگار با شرایط خشکی استان در بیشترین شهرستان‌های شمال استان کرمان قابل مشاهده است. یکی از مؤلفه‌های مهم در افزایش بهره‌وری و کنترل بهتر منابع پایدار بخش کشاورزی، دانش فنی و تکنیکی بهره‌برداران است؛ به نحوی که برای مثال در شرایط یک سال محیطی، کشاورزان نمونه و تولیدکنندگان برتر گاهی بیش از سه برابر متوسط تولید سایرین برداشت می‌کنند. عباس سعیدی رئیس سازمان جهاد کشاورزی استان کرمان همچنین با اشاره به مهم‌ترین ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری بخش کشاورزی استان از اهداف استراتژیک برنامه توسعه این بخش یاد کرده که در مطالعه مشروح گفت‌وگو با او قابل‌ملاحظه است.

ماکارونی محقق گردید و کشاورزان محصولات خود را به صورت نقدی و با قیمت بالاتر فروختند. در حال حاضر برنامه کشت قراردادی علوفه تدوین شده است و در صورت آمادگی تشکلهای دامداران استان این امکان برای تولید علوفه نیز فراهم است؛ البته در صورت مشارکت بخش خصوصی و همراهی تولیدکنندگان این رویه برای کلیه محصولات استان قابل پیاده شدن است.

♦♦ **بنا به اعلام مراجع ذیربط، امسال خشک‌ترین سال آبی در ۵۰ سال اخیر است. بدیهی است که کاشت محصولات کشاورزی به گونه سال‌های گذشته در شرایط آبی موجود خسارت زا خواهد بود، چه اقداماتی برای مناسب‌سازی الگوی کشت انجام شده است؟**

خشک‌سالی و بروز دوره‌های طولانی مدت کم بارش از ویژگی‌های مناطق خشک است و لذا این موضوع در طول سالیان سال مورد توجه کشاورزان این مناطق بوده است؛ کما این که الگوی کشت حاکم بر کشاورزی استان نیز بر این اصل استوار است به طوری که در حوزه شمال استان که بارش‌ها اندک و از پراکندگی مناسب برخوردار نیستند توسعه باغات و بخصوص باغات پسته با نیاز آبی کم و سازگار با شرایط خشک استان در اکثر شهرستان‌های شمالی استان قابل مشاهده است و این الگوی کشت به دلیل سازگاری با اقلیم منطقه تاکنون حفظ شده است و البته توسعه ارقام مناسب با شرایط سازگاری بهتر و تولید بیشتر بخصوص در حوزه نخیلات، گردو و پسته در دستور کار سازمان جهاد کشاورزی می‌باشد؛ برای مثال توسعه ارقام خرمای مجول و پیارم که از شرایط انبارداری بهتری برخوردارند و به دلیل

♦♦ **در مورد مدیریت محصول و بازار در بخش کشاورزی در سال گذشته و برنامه‌های سال جاری (۱۴۰۰) توضیح دهید؟**

الگوی کشت استان کرمان به جز منطقه جنوب عمدتاً باغی است و این الگو متناسب با اقلیم استان و بر اساس سال‌ها تجربه و دانش فنی ایجاد شده است و به دلیل توسعه مناسب سیستم‌های انبارداری و امکان نگهداری بهداشتی و مناسب محصولات عمده باغی استان، تولیدکنندگان عمدتاً در بازاریابی و فروش محصولات خود در داخل کشور مشکل خاصی ندارند و بیشتر مشکلات آنان ناشی از شرایطی است که گاهی برای صادرات محصولات و یا بازارهای خارج از کشور به وجود می‌آید که برای آن‌هم در مواقع بروز مشکلات و متناسب با مشکلات به وجود آمده از سوی دستگاه‌های متولی اعم از دولتی و بخش خصوصی در کشور راهکارها و تصمیمات لازم اتخاذ می‌گردد.

در حوزه مدیریت بازار محصولات زراعی در حوزه شمال استان (که بیشتر جنبه مصرف داخل کشور دارد) این سازمان توسعه الگوی کشاورزی قراردادی را دنبال می‌نماید و به دنبال ایجاد زنجیره‌های تولید است به طوری که در سال گذشته این مهم در تولید و فروش ۴۰ هزار تن گندم ماکارونی در قالب کشت قراردادی بین کشاورزان گندم‌کار و کارخانجات تولید

محصولات کشاورزی جلوگیری کرد، در این زمینه در استان چه برنامه‌هایی اندیشیده و اجرا شده است و راهکارهای منتخب برای آینده چیست؟

همان‌گونه که مستحضرید سالانه بخش قابل‌توجهی از محصولات تولیدی بخش کشاورزی استان از بین می‌رود. میزان ضایعات محصولات کشاورزی استان کرمان به‌طور متوسط حدود ۳۰ درصد برآورد گردیده است. محصول درجه یک تولیدی کشاورزی استان معمولاً به‌صورت تازه خوری یا صادرات مورد استفاده قرار می‌گیرد و محصول درجه دو و سه بایستی فرآوری و تبدیل به محصول با کیفیت گردد. یکی از راهکارهای اساسی جهت کاهش ضایعات بخش کشاورزی ایجاد صنایع تبدیلی و تکمیلی می‌باشد و ایجاد این صنایع نقش معناداری در کم کردن ضایعات بخش دارد.

سازمان جهاد کشاورزی در راستای ایجاد صنایع تبدیلی و به دنبال کاهش ضایعات محصولات همواره اهتمام ویژه‌ای داشته و تلاش نموده زمینه بسته‌بندی، فرآوری و تبدیل محصولات تولیدی بخش کشاورزی استان را فراهم نماید. با توجه به محصولات عمده تولیدی کشاورزی، صنایع جنبی مرتبط با آن تا حد قابل قبولی ایجاد گردیده است. پسته اصلی‌ترین محصول تولیدی استان می‌باشد که سعی گردیده از طریق ایجاد ترمینال‌های فرآوری مکانیزه و همچنین ایجاد واحدهای فرآوری از جمله بسته‌بندی، مغز و خلال، تولید مغز سبز و...، ضایعات را کاهش دهد. در زمینه خرما نیز با ایجاد واحدهای سردخانه نگهداری، بسته‌بندی، فرآورده‌های خرما، خمیر خرما، پودر هسته خرما، خوراک دام از ضایعات خرما، تولید نئوپان از ضایعات نخيلات و... در کاهش ضایعات و ایجاد ارزش افزوده تأثیرگذار بوده است. در مورد سایر صنایع تبدیلی از جمله گلاب و عرقیات گیاهی، فرآورده‌های لبنی، بسته‌بندی گیاهان دارویی و... نیز اقدامات چشمگیری در جهت کاهش ضایعات این محصولات انجام شده است.

با ایجاد و گسترش صنایع تبدیلی، محصولات مازاد و درجه دو و سه بخش کشاورزی تبدیل به یک فرآورده جدید و با قابلیت ماندگاری بیشتر شده و ارزش افزوده آن نیز بالا می‌رود. -از برنامه‌های آتی سازمان تأکید و فراهم نمودن شرایط لازم جهت ایجاد و گسترش صنایع تبدیلی و فعال نمودن ظرفیت خالی صنایع تبدیلی موجود جهت ایجاد ظرفیت مناسب برای فرآوری و بسته‌بندی محصولات کشاورزی و نتیجتاً کاهش بخشی از ضایعات می‌باشد.

- از دیگر برنامه‌های سازمان ایجاد و تقویت زنجیره تولید بخش کشاورزی از تأمین نهاد تا مصرف می‌باشد که با برنامه مشخص روند تولید تا مصرف تحت کنترل قرار گرفته و تهدیدهای موجود از جمله فساد و ضایع شدن محصولات

بازار پسندی ارزش اقتصادی بالاتری دارند و نیز ارقام گروهی مقاوم به سرما و یا گردوی گرمسیری موردتوجه می‌باشد. در بخش تولید محصولات زراعی در طی سنوات اخیر تغییر الگوی کشت با نیاز آبی کم و ارزش اقتصادی بالا مانند گیاهان دارویی، زعفران، گل محمدی و... در دستور کار بوده و ترویج شده است به‌طوری‌که از سال ۹۲ تاکنون بالغ بر سه هزار هکتار تغییر الگوی کشت صورت پذیرفته است. یکی از اقدامات اساسی استان نیز توجه ویژه به توسعه کشت‌های گلخانه‌ای است و حمایت‌های لازم از متقاضیان احداث گلخانه صورت می‌گیرد. از سایر اقدامات و برنامه‌ها می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

الف) ترویج استفاده از محصولات کم آب بر نظیر سورگوم، تریپتیکاله، ارقام گندم و جو زودرس و مقاوم به تنش جهت فرار از خسارت خشکی و بادزدگی آخر فصل رشد و بذور هیبرید متوسط رس و زودرس ذرت در الگوی کشت، ب) تدوین برنامه کشت دانه‌های روغنی و محصولات علوفه‌ای، ج) استفاده از سیستم آبیاری نواری تیپ در محصولات زراعی و سیستم آبیاری کم‌فشار زیرسطحی در باغات پسته، د) توسعه کشت‌های حفاظتی با عملیات کم خاک‌ورزی بر پایه حفظ آب‌و‌خاک.

♦♦ مهم‌ترین فرصت‌های سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی استان کدامند؟ بنابراین فرصت‌ها برای جذب سرمایه چه کرده و چه برنامه‌ای دارید؟

الف) در حوزه محصولات کشاورزی و دامی شامل: توسعه کشت‌های گلخانه‌ای، تولید قارچ، تولید کمپوست و بستر برای تولید قارچ، احداث واحدهای پرورش مرغ گوشتی و تخم‌گذار، احداث واحدهای پرورش ماهیان سردآبی و گرم آبی در استخرهای دومتوجه کشاورزی و...

ب) در حوزه صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی شامل: توسعه صنایع تبدیلی، فرآوری و بسته‌بندی خرما، توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی گل محمدی (عرقیات، عطر و اسانس)، توسعه صنایع تبدیلی ضایعات محصولات کشاورزی از قبیل پوسته سبز پسته، شاخ و برگ درختان و بخصوص نخيلات به خوراک دام، استفاده از ضایعات ناشی از هرس باغات و سرشاخه‌ها برای تولید نئوپان، توسعه صنایع فرآوری، تبدیلی و بسته‌بندی گیاهان دارویی و...

♦♦ ضایعات محصولات کشاورزی در کشور بویژه در استان کرمان در حد بسیار قابل توجه است، چگونه می‌توان از اتلاف

در سال گذشته

این مهم در تولید

وفروش ۴۰ هزار

تن گندم ماکارونی

در قالب کشت

قراردادی بین

کشاورزان گندم‌کار

و کارخانجات تولید

ماکارونی محقق

گردید و کشاورزان

محصولات خود

را به صورت نقدی

و با قیمت بالاتر

فروختند. در حال

حاضر برنامه کشت

قراردادی علوفه

تدوین شده

است و در صورت

آمادگی تشکل‌های

دامداران استان

این امکان برای

تولید علوفه نیز

فراهم است؛ البته

در صورت مشارکت

بخش خصوصی

و همراهی

تولیدکنندگان این

رویه برای کلیه

محصولات استان

قابل پیاده شدن

است.

توسعه کشت محصولات سالم و ارگانیک، تدوین الگوی کشت تولیدات گیاهان زراعی و باغی بر اساس شرایط اقلیمی و توان اکولوژیکی، زمینه‌سازی برای سرمایه‌گذاری و مشارکت بخش خصوصی با هدف خودکفایی محصولات اساسی و...، افزایش بهره‌وری ماشین‌آلات کشاورزی (توسعه مکانیزاسیون در اراضی زراعی و باغی، توسعه مکانیزاسیون کم‌خاک‌ورزی و بی‌خاک‌ورزی و کشت مستقیم، توسعه فن‌آوری‌های مکانیزه در زیر بخش‌های آبی‌پروری، دام و طیور)، توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی و کاهش ضایعات بخش کشاورزی و...

- استفاده بهتر از منابع محدود: توسعه کشت‌های کم‌آب و اقتصادی، حذف اراضی کم‌بازده، توسعه کشت‌های گلخانه‌ای و متراکم، استفاده از نژادهای نوترکیب و اصلاح‌شده،
- استفاده بهتر از سرمایه‌های انسانی و افزایش بهره‌وری نیروی انسانی: آموزش و توانمندسازی کشاورزان و افزایش دانش فنی و تکنیکی آنان با هدف بهره‌برداری بهینه و صحیح از منابع در اختیار بخصوص آب‌و خاک، افزایش ضریب نفوذ دانش در واحدهای تولیدی و مهندسی نمودن فرایند تولید،
- حفظ اشتغال موجود: بستر سازی برای سرمایه‌گذاری مضاعف بخش خصوصی و دولتی برای فعال‌سازی پروژه‌های اقتصادی در پهنه‌های تولیدی، توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی، توجه به تشکلهای و تعاونی‌های تولیدی و توسعه زنجیره‌های تولید و کشاورزی قراردادی مبتنی بر نیاز بازار با هدف اقتصادی نمودن تولید و کاهش هزینه‌ها و...
- توازن بوم‌شناختی: فرهنگ‌سازی و توجه به استفاده صحیح از منابع طبیعی و حفاظت از محیط‌زیست.

◆ چنانچه توضیحات تکمیلی لازم میدانید، عنوان نمایید.

زمین و کشاورزی از دیرباز همواره مورد توجه انسان بوده است؛ چرا که اصلی‌ترین منبع تأمین نیازهای غذایی برای انسان بوده است. با توجه به اینکه امروزه تمام صنایع از علم و دانش خاص خود برخوردار می‌باشند، صنعت کشاورزی نیز به متخصصانی ویژه کشاورزی و در رابطه با آن نیازمند است که بتوانند با استفاده از علم و دانش خود قابلیت‌ها و توانایی‌های کمی و کیفی این صنعت را افزایش دهند.

همچنین با توجه به اهمیت و گستره این صنعت، امروزه نمی‌توان تمام موارد و مطالب پیرامون صنعت کشاورزی را در یک‌رشته یا گرایش خلاصه کرد؛ لذا حضور فارغ‌التحصیلان با گرایش‌های مختلف کشاورزی در اجرای طرح‌های کشاورزی و حمایت از آنها ضمن اشتغال‌زایی لازم در این بخش، سبب ورود دانش به مزرعه شده و کشاورزی سنتی را به سمت کشاورزی مدرن سوق خواهد داد. ◆◆

به حداقل برسد.

-کمک به فراهم شدن زمینه صادرات هر چه بیشتر محصولات کشاورزی استان که می‌تواند در کاهش ضایعات مؤثر باشد از دیگر برنامه‌های سازمان می‌باشد.

◆ چه میزان از ضریب تولید محصولات کشاورزی استان مربوط به طبیعت و چه میزان ناشی از دخالت انسان یعنی نقش مدیریت و بهره‌وری است؟

هرچه کشاورزی از سنتی به سمت سوی صنعتی و مدرن پیش می‌رود نسبت و ضریب مدیریت و بهره‌وری ناشی از دخالت انسان افزایش یافته و نقش عوامل محیطی کم‌رنگ‌تر می‌شود به طوری که در کشت‌های گلخانه‌ای و محیط‌های کنترل شده نقش عوامل محیطی به کمترین میزان خود تنزل می‌یابد و جای خود را به نقش و مدیریت انسانی می‌دهد. یکی از مؤلفه‌های مهم در افزایش بهره‌وری و کنترل بهتر منابع پایدار بخش کشاورزی، دانش فنی و تکنیکی بهره‌برداران است که با افزایش دانش فنی آنان، کنترل منابع تولید به نفع بهره‌وری بیشتر و افزایش تولید رقم می‌خورد؛ برای مثال در شرایط یکسان محیطی، کشاورزان نمونه و تولیدکنندگان برتر گاهی تا بیش از سه برابر متوسط تولید سایرین رکورد می‌زنند و این بیانگر تسلط دانش فنی بر عوامل محیطی در شرایط یکسان تولید است و یا به عبارتی نقش مدیریت و بهره‌وری در تولید است.

◆ اهداف استراتژیک برنامه توسعه کشاورزی استان و برنامه‌های عملیاتی برای وصول به این اهداف چیست؟

هدف استراتژیک، اصلی و مهم برنامه توسعه بخش کشاورزی تأمین امنیت غذایی و تولید غذای سالم و ارزان برای آحاد مردم است. از دیگر اهداف استراتژیک توسعه کشاورزی می‌توان به توسعه کاشت و جایگزینی محصولات کم‌آب، بر، بهبود و افزایش در راندمان مصرف آب و عملکرد تولید، استفاده مناسب از بخش تحقیقات در بخش‌های مرتبط مانند تولید واریته‌های مقاوم و پربازده و تهیه و تدوین راهکارهای بهبود صادرات اشاره نمود. برای تحقق این مهم برنامه‌ها و پروژه‌های عملیاتی مورد تأکید وزارت جهاد کشاورزی و به تبع آن استان‌هاست که به‌اختصار بدان اشاره می‌شود:

- افزایش بهره‌وری در بخش کشاورزی: افزایش کارایی مصرف آب و ارتقاء راندمان آبیاری با توسعه سیستم‌های نوین آبیاری، تأمین و استفاده صحیح از نهاده‌ها (بذر، کود و...)، گسترش مبارزه تلفیقی مصرف بهینه سموم و ترویج استفاده از کودهای آلی و زیستی در سطح مزارع و باغات،

هرچه کشاورزی از سنتی به سمت سوی صنعتی و مدرن پیش می‌رود نسبت و ضریب مدیریت و بهره‌وری ناشی از دخالت انسان افزایش یافته و نقش عوامل محیطی کم‌رنگ‌تر می‌شود به طوری که در کشت‌های گلخانه‌ای و محیط‌های کنترل شده نقش عوامل محیطی به کمترین میزان خود تنزل می‌یابد و جای خود را به نقش و مدیریت انسانی می‌دهد.

ژنوتیپ برتر

معرفی دو رقم گلرنگ با عملکرد و کیفیت روغن بالا از دستاوردهای مهم پژوهشکده فناوری تولیدات گیاهی دانشگاه شهید باهنر کرمان

این ژرم پلاسما نیز انجام گرفته است. با هدف افزایش عملکرد دانه، روغن و ارتقاء میزان اولئیک اسید تلافی‌های متعددی بین ارقام خارجی با ارقام برتر ایرانی صورت گرفته است و دو رقم پاییزه گلرنگ با مشخصات ذیل توسط محققین این پژوهشکده آقای دکتر قاسم محمدی نژاد و خانم دکتر فاطمه ابراهیمی آماده معرفی می‌باشد.

- رقم با پتانسیل عملکرد بالا (۲/۵ تا ۳ تن در هکتار)، تعداد غوزه زیاد (به طور متوسط تعداد ۴۰ تا ۵۰ غوزه)، وزن هزار دانه بالا (۵۰ گرم) و درصد روغن ۲۰ تا ۲۷ درصد که مناسب جهت کشت پاییزه می‌باشد. این رقم با نیاز آبی کم و عملکرد مناسب جهت بهره‌وری بیشتر آب در مناطق خشک مناسب می‌باشد. معرفی ژنوتیپهای برتر گلرنگ متحمل به تنش خشکی و با عملکرد بالای روغن علاوه بر ارتقاء شاخص بهره‌وری مصرف آب در بخش کشاورزی، افزایش تولید محصول به ازای واحد حجم مصرفی را به دنبال دارد. تحمل بالا به شوری و خشکی، مصرف ۲،۵ هزار مترمکعب آب کمتر در هر هکتار نسبت به ارقام مرسوم، زودرس بودن، بدون خار و رنگ گلبرگ آن قرمز و در نتیجه بازاری پسندی آن از جمله خصوصیات دیگر رقم جدید گلرنگ است.

- رقم بدون خار با ۳۲ درصد روغن و درصد بسیار بالای اولئیک اسید (۸۰ درصد) مناسب جهت کشت پاییزه. عملکرد آن حدود ۲،۵ تن در هکتار می‌باشد. تأکید بر زودرسی، نبود خار، تعداد و اندازه قوزه مناسب علاوه بر کمیت و کیفیت روغن آن دلیل انتخاب این رقم از جمعیت حاصل از تلاقی بود. ارتفاع این رقم حدود ۹۰ سانتی‌متر و حداکثر تعداد قوزه در بوته این رقم ۳۰-۴۰ عدد می‌باشد. وزن هزار دانه این رقم ۳۵ تا ۴۰ گرم می‌باشد رنگ گل آن در ابتدا نارنجی متمایل به قرمز و بعد از گذشت چند روز قرمز تیره می‌شود. در طی ایجاد نسل اول و نسل‌های در حال تفکیک جهت شناسایی لاین برتر و رسیدن به این رقم از نشانگرهای مولکولی بهره گرفته شده است. ♦♦

♦ دکتر قاسم محمدی نژاد*

عضو هیئت‌علمی گروه مهندسی زراعت و اصلاح نباتات دانشگاه شهید باهنر کرمان

از میان گیاهان روغنی با کیفیت و کمیت روغن بالا و بومی ایران، گلرنگ با توانایی تحمل نسبی بالا به تنش‌های غیر زیستی از جمله شوری و خشکی به عنوان یک گیاه روغنی مهم برای نواحی خشک و نیمه‌خشک بسیار مورد توجه است. این گیاه بومی دامنه تنوع ژنتیکی وسیعی در ایران دارد و به دلیل ویژگی‌های مطلوب و خاص؛ نظیر استفاده‌های دارویی و غذایی از گل‌های آن، تولید روغن نباتی با کیفیت بالا به دلیل بیش از ۹۰ درصد اسیدهای چرب غیراشباع خصوصاً لینولئیک و اولئیک، تولید کنجاله به عنوان مکمل غذایی برای دام، مقاومت نسبتاً زیاد آن به تنش‌های محیطی (مانند خشکی، شوری و سرمای زمستانه)، از اهمیت خاصی برخوردار است. با توجه به بحران آب در کشور، تولید و معرفی گیاهان مقاوم به کم‌آبی و با پتانسیل بالای عملکرد از جمله گلرنگ از ضرورت‌هاست.

طی ۱۲ سال فعالیت علمی منسجم بر روی گلرنگ، ۳۲۴ ژنوتیپ متنوع از نقاط مختلف جهان جمع‌آوری گردید و ضمن ارزیابی‌های چندین سال و مکان، پتانسیل سنجی در شرایط تنش‌های محیطی، توالی یابی ژنوم

بازدید مسئولین اجرایی و تحقیقاتی استانی و وزارت جهاد کشاورزی از مزرعه ارقام جدید گلرنگ

ایسسه عالی، پژوهش‌های فناوری ارزش افزوده در خدمت تولید ملی

شماره: ۹۸/۶۱/۳۶۱-۱۳۹۸
تاریخ: ۱۳۹۸/۱۱/۱۶

گواهی می‌شود:
در بیستمین نمایشگاه دستاوردهای پژوهش، فناوری و فن بازار - آذر ۱۳۹۸
فناوری: تولید رقم جدید گلرنگ با کیفیت روغن بالا
متعلق به: جناب آقای قاسم محمدی نژاد
با همکاری: دانشمندی ابراهیمی
در سامانه ارزیابی فناوری ایران (سافا)، حائز سطح آمادگی فناوری (TRI) ۷ گردید.
نمده ۲ (بازار داخلی) و نمده ۱ (بازار سطح جهانی) برنده شد که از طریق فرآیند ارزیابی و امتیاز مستندانه ارائه شده در قالب هیئت‌های داوران تعیین شده است.

دکتر علی باستانی
رئیس مرکز پژوهش‌ها و فناوری گلان و
دبیر اجرایی پژوهش‌های دستاوردهای
پژوهش، فناوری و فن بازار

ایسسه عالی، پژوهش‌های فناوری ارزش افزوده در خدمت تولید ملی

شماره: ۹۸/۶۱/۳۶۱-۱۳۹۸
تاریخ: ۱۳۹۸/۱۱/۱۶

گواهی می‌شود:
در بیستمین نمایشگاه دستاوردهای پژوهش، فناوری و فن بازار - آذر ۱۳۹۸
فناوری: رقم جدید گلرنگ متحمل به خشکی
متعلق به: سرکار خانم فاطمه ابراهیمی
با همکاری: قاسم محمدی نژاد
در سامانه ارزیابی فناوری ایران (سافا)، حائز سطح آمادگی فناوری (TRI) ۵ گردید.
نمده ۲ (بازار داخلی) و نمده ۱ (بازار سطح جهانی) برنده شد که از طریق فرآیند ارزیابی و امتیاز مستندانه ارائه شده در قالب هیئت‌های داوران تعیین شده است.

دکتر علی باستانی
رئیس مرکز پژوهش‌ها و فناوری گلان و
دبیر اجرایی پژوهش‌های دستاوردهای
پژوهش، فناوری و فن بازار

دریافت TRI برای دو رقم گلرنگ

گفت‌وگو با دکتر «سید منصور میرتاج‌الدینی» عضو هیئت علمی گروه زیست‌شناسی دانشگاه شهید باهنر و عضو انجمن گیاهان دارویی کرمان

تولید و تجارت گیاهان دارویی

در استان کرمان برای تولید گیاهان دارویی ظرفیت طبیعی مناسب وجود دارد، اما با وجود کم‌آبی یکی از بهترین روش‌ها افزایش علمی و اصولی کشت گلخانه‌ای است. در زمینه ظرفیت‌های فناورانه و تکنولوژیک، کشور ما و به تبع آن استان کرمان در وضعیت نسبتاً ضعیف می‌باشند و بدون توجه به تکنولوژی و صنایع جدید نمی‌توان در رقابت با کشورهای دیگر موفق بود.

سهم ایران در تولید و تجارت جهانی گیاهان دارویی کمتر از دو درصد است. سرمایه‌گذاری در حوزه گیاهان دارویی در کشورهای پیشرفته با مطالعه و هدفمند، توسط بخش خصوصی انجام می‌شود، اما در کشورهایی مانند کشور ما به دلیل نبود زیرساخت اجرایی و علمی مناسب، نمی‌توان بدون حمایت مالی، علمی و آموزشی دولت به نتیجه رسید. استان کرمان مانند بسیاری از استان‌های کشور در حوزه گیاهان دارویی موفق نیست. در این استان حتی یک گزارش دقیق و علمی از پتانسیل‌های گیاهان دارویی وجود ندارد.

دکتر سید منصور میرتاج‌الدینی عضو هیئت علمی دانشگاه شهید باهنر کرمان و عضو انجمن گیاهان دارویی همچنین یادآوری می‌کند که استفاده از ظرفیت طبیعت در مورد گیاهان دارویی که از قدیم رایج بوده، تأمین‌کننده نیاز داخل است، اما زمانی که صحبت از تجارت خارجی و صادرات می‌شود، ظرفیت طبیعت آن قدر نیست که بتواند این نیاز را پوشش دهد. از طرفی بهره‌برداری بیشتر از حد نیز باعث آسیب جدی به طبیعت می‌شود، لذا استفاده و برداشت مستقیم از گیاهان خودر در طبیعت با هدف صادرات باید منع شود؛ با اهلی کردن و کاشت برخی از گونه‌ها می‌توان به مهم تحقق تولید در اندازه صادرات و تجارت خارجی دست یافت.

او به نکات و پیشنهاداتی در راستای توسعه تولید تجارت گیاهان دارویی کشور اشاره می‌کند که دعوت می‌شود شرح کامل این گفتگو را مطالعه نمایید.

◆ در مورد ظرفیت استان کرمان در تولید گیاهان دارویی و فرآوری آن‌ها و جایگاه و چگونگی نقش‌آفرینی استان در حوزه گیاهان دارویی کشور توضیح دهید.

ظرفیت‌های استان کرمان در تولید گیاهان دارویی را می‌توان از جنبه‌های مختلف موردبررسی قرار داد، از جمله ظرفیت‌های طبیعی، ظرفیت‌های تکنولوژیک یا فناورانه و ظرفیت‌های منابع انسانی.

در مورد ظرفیت‌های طبیعی یکی از شرایطی که برای تولید گیاهان دارویی در استان کرمان فراهم است، زمین و خاک مناسب می‌باشد که از این لحاظ در استان کرمان از نظر تنوع و وسعت محدودیتی وجود ندارد. در مورد آب‌وهوا که در تولید و در بعضی موارد، فرآوری گیاهان دارویی اهمیت دارد نیز استان کرمان به لحاظ تنوع وضعیت زمین‌شناختی و وجود پستی‌وبلندی‌ها و جلگه‌های زیاد، تقریباً همه نوع آب‌وهوایی به‌جز آب‌وهوای مرطوب را دارا است. نیاز به آب در صنعت گیاهان دارویی مشابه با هر صنعتی از ضروریات است که در این زمینه نه‌تنها در استان که در کشور نیز همیشه مشکل کم‌آبی را داشته و داریم؛ بنابراین لازم است متناسب با شرایط آب‌وهوایی موجود عمل شود. یکی از بهترین روش‌ها برای رفع این نقیصه، افزایش علمی و اصولی کشت گلخانه‌ای است.

همچنین، استان کرمان دارای گونه‌های گیاهی خودرو و وحشی زیادی است که برخی از آن‌ها به‌صورت انحصاری در استان کرمان وجود دارند و این گونه‌ها در هیچ جای دیگری از جهان یافت نمی‌شوند. برای مثال نوعی بادرنجبویه کوهی که اصطلاحاً «زرین‌گیاه» یا «مفرحو» نامیده می‌شود، خاص کوه‌های استان کرمان است. «ظرفیت فناورانه و تکنولوژیک» صنعت تولید و فرآوری گیاهان دارویی نیز از موارد مهم دیگر است. در حال حاضر هر فعالیتی در هر زمینه که در جهان شکل می‌گیرد، از جمله فعالیت‌های خدماتی، تولیدی، حمل‌ونقل و ... وابسته به تکنولوژی روز است. به عبارتی بدون توجه به تکنولوژی و صنایع جدید نمی‌توان در رقابت با کشورهای دیگر موفق بود که در این مورد کشور ما و به‌تبع آن استان کرمان نسبتاً ضعیف است.

ظرفیت دیگر «وجود منابع انسانی» است که باید از لحاظ تعداد، تخصص و فرهنگ اجتماعی موردبررسی قرار گیرد. به لحاظ تعداد، خوشبختانه نیروی‌های جوان تحصیل‌کرده زیادی در کشور و استان وجود دارد. توجه به این نکته ضروری است که بخشی از تخصص گیاهان دارویی شامل تخصص دانشگاهی و بخش دیگر تخصص

کاربردی است که در زمینه آموزش کاربردی چندان قوی نیستیم؛ دلیل آن این است که سازمان‌های آموزشی در زمینه خدمات آموزشی کاربردی چندان موردحمایت نیستند. هدف دانشگاه تربیت افراد متخصص در رشته‌های خاص است و تا زمانی که تخصص به مرحله کاربرد نرسد لازم است آموزش تکمیلی وجود داشته باشد که این امر فقط بر عهده دانشگاه نیست و باید سازمان‌های دیگر از جمله سازمان فنی حرفه‌ای نیز در این زمینه همکاری و مشارکت داشته باشند.

در بُعد فرهنگی از آنجایی که افراد تحت تأثیر شرایط اطراف خود هستند، در مورد تولید و مصرف گیاهان دارویی عادات خاصی در جامعه وجود دارد که این عادات سابقه چند صدساله یا چند هزارساله دارد بنابراین، توجه به نیاز مشتریان و مصرف‌کنندگان در موضوع تولید گیاهان دارویی از مهمات است. البته در این مورد میان مشتریان داخل و خارج تفاوت زیادی وجود دارد. در مجموع می‌توان گفت وجود ظرفیت و پتانسیل در زمینه گیاهان دارویی در استان کرمان یک بحث است و شکوفایی این ظرفیت‌ها و به مرحله عملیاتی و به ثمر رساندن آن بحثی دیگر است؛ بنابراین با وجود ظرفیت‌های ذکر شده، استان کرمان همچون بسیاری از استان‌های دیگر جزو استان‌های موفق نیست و لازم است در این زمینه عوامل عدم موفقیت با حضور افراد متخصص در زمینه گیاهان دارویی، کشاورزی و بازار و مدیران استانی موردبررسی قرار گیرد.

◆ به هر حال کشور ما، هم صادرکننده گیاهان دارویی و فرآورده‌های مربوطه است و هم واردات این اقلام را در کشور داریم، جایگاه ایران در زمینه تولید و تجارت این محصولات در جهان چگونه است؟

با توجه به دیدگاه متخصصان، جایگاه ایران در تولید

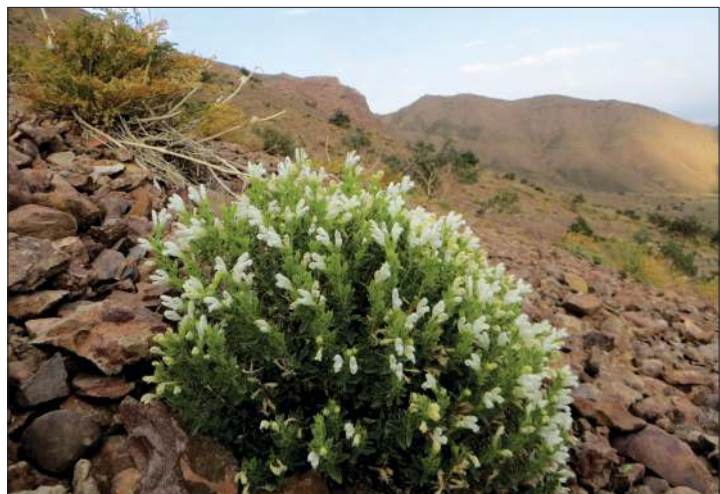
که نیاز به آب کمتری دارند باید در اولویت قرار بگیرد. برای تولید مقدار مشخصی از یک فرآورده کشاورزی فارغ از اینکه این فرآورده چه ارزش اقتصادی دارد، باید به این موضوع توجه کرد که وزن مشخصی از آن، نیاز به مقدار مشخصی آب دارد و در صورتی که آن وزن مشخص از لحاظ اقتصادی قیمت بالایی داشته باشد ما درست عمل کرده ایم. برای مثال ما نمی‌توانیم کشور تولیدکننده چوب باشیم، برای موفقیت در صنعت چوب باید حجم زیادی از این محصول تولید شود، اما در تولید زعفران امکان موفقیت بیشتری داریم (تولید یک گرم زعفران را با یک گرم چوب مقایسه کنید!).

♦♦ با توجه به سال‌ها فعالیت جناب عالی در بخش گیاهان دارویی، پتانسیل سرمایه‌گذاری در استان را با توجه به ظرفیت کشت و تولید گیاهان دارویی و صنعت فرآوری چه میزان می‌دانید و این‌که برای ایجاد انگیزه لازم در سرمایه‌گذاری در این حوزه چه باید کرد؟ توضیح دهید.

من معتقدم که سرمایه‌گذاری در بسیاری از فعالیت‌ها در کشور ما باید از پله اول شروع شود؛ در حالی که در شرایط فعلی در بسیاری از فعالیت‌ها سرمایه‌گذاری در مرحله آخر زنجیره تولید است. در بحث تولید گیاهان دارویی نیز باید سرمایه‌گذاری در پله نخست؛ یعنی در زمینه شناسایی پتانسیل‌های این صنعت شروع شود. در حالی که اغلب مدیران و بسیاری از تولیدکنندگان اعتقاد دارند فرصت کم است و باید مستقیماً سراغ تولید رفت. همچون دنده‌ای که اعتقاد دارد فرصت کافی برای بستن بندهای کفش‌هایش را ندارد و حاضر نیست یک‌بار برای همیشه این رویه را کنار بگذارد و از شکست‌های دائمی‌اش ممانعت کند. با توجه به ظرفیت‌های استان کرمان که در سؤال اول مورد بحث قرار گرفت، ابتدا باید شناخت کامل در زمینه ظرفیت‌ها انجام شود. سرمایه‌گذاری و صرف هزینه بدون شناخت لازم موجب می‌شود که تولید با شکست و ناکامی روبرو شود. البته هزینه زیاد دلیل و نشانی بر سرمایه‌گذاری درست نیست و سرمایه‌گذاری باید کاملاً با مطالعه و هدفمند باشد. این کار در کشورهای پیشرفته توسط بخش خصوصی انجام می‌شود، اما در کشورهایی مانند کشور ما به دلیل نبود روش و زیرساخت اجرایی و علمی مناسب، نمی‌توان بدون حمایت مالی، علمی و آموزشی سازمان‌های دولتی به چنین برنامه‌ای رسید. به‌جرت می‌توان گفت که در استان کرمان حتی یک گزارش دقیق و علمی از پتانسیل تولید گیاهان دارویی وجود ندارد و گزارش‌ها فقط محدود به آمار تولیدات

و تجارت جهانی گیاهان دارویی کمتر از ۲ درصد است؛ با وجودی که پتانسیل کشور ما در این زمینه بیشتر از این مقدار است؛ به عبارتی با توجه به گستردگی کشور، امکان افزایش این رتبه را در جهان داریم. کشور ما علاوه بر این‌که از تولیدکنندگان گیاهان دارویی است، از واردکنندگان و مصرف‌کنندگان بزرگ در جهان نیز هست. نیاز به مصرف گیاهان دارویی خارجی در کشور، عمدتاً به گیاهانی که در آب‌وهوای متفاوت از آب‌وهوای ایران رشد می‌کنند، برمی‌گردد. در ایران مناطق معتدل، معتدل سرد، معتدل و مرطوب، معتدل و خشک و گرم و خشک وجود دارد، ولی آب‌وهوای گرم و مرطوب در ایران وجود ندارد و همین دلیل باعث شده که از گذشته‌های دور ما مصرف‌کننده گیاهان دارویی این مناطق باشیم. کشور ما از قرن‌ها پیش، واردکننده گیاهان دارویی از کشور هندوستان بوده است و عمده این نیاز به فرهنگ، سنت و عادت مردم به استفاده از گیاهان دارویی و ادویه‌های خاصی برمی‌گردد. علاوه بر کشور هند، ما واردکننده گیاهان دارویی از کشور امارات متحده عربی نیز هستیم و علیرغم این‌که این کشور دارای آب‌وهوای خشک است، ولی صادرات زیادی به ایران دارد که از دلایل مهم آن می‌توان به ارتباطات زیاد تجاری ایران با این کشور و همچنین فرآوری و بسته‌بندی بیشتر گیاهان دارویی در این کشور نسبت به کشور ما اشاره کرد. کشورهای اندونزی، کره، اروپایی و آفریقایی نیز از صادرکنندگان گیاهان دارویی به ایران هستند.

نکته بسیار ضروری و قابل‌ذکر در مورد ارتقاء جایگاه ایران در تجارت جهانی گیاهان دارویی، توجه به میزان ظرفیت آب در کشور است؛ به عبارتی کشور ما از لحاظ منابع آبی محدودیت‌های زیادی دارد؛ بنابراین کشت محصولات

تبلیغات و بازاریابی نیز در کشور بسیار ضعیف است. یکی از مشکلاتی که صادرکنندگان ما در زمینه صنعت گیاهان دارویی دارند، نبود سایت اینترنتی مشخص و فعال برای اغلب شرکت‌ها که بتوانند پیوسته با مشتریان در سراسر جهان در حال ارتباط باشند از مهم‌ترین موارد است. در زمینه تولید و تجارت گیاهان دارویی باید حساب گیاهانی که کاشته می‌شوند را از گیاهانی که از طبیعت جمع‌آوری می‌شوند را جدا کرد. استفاده از ظرفیت‌های طبیعت در مورد گیاهان دارویی از قدیم رایج بوده و ادامه خواهد داشت و تأمین‌کننده نیاز داخل است، چون نیاز ما در داخل با ظرفیت طبیعت متناسب است، اما زمانی که صحبت از تجارت خارجی و صادرات می‌شود باید بهره‌برداری مستقیم از طبیعت را کنار گذاشت. ظرفیت طبیعت آنقدر نیست که بتواند این نیاز را پوشش دهد و بهره‌برداری و استفاده بیشتر از حد نیز باعث آسیب جدی به طبیعت می‌شود؛ بنابراین به اعتقاد من استفاده و برداشت مستقیم از گیاهان خودرو در طبیعت با هدف صادرات باید منع شود. با اهلی کردن یا کاشت برخی از گونه‌ها در طبیعت می‌توان این مشکل را حل کرد.

یکی از عمده مشکلاتی که صادرکنندگان فعال گیاهان دارویی دارند این است که دائم محصولات خود را تغییر داده و این تغییر و تنوع در محصولات را با توجه به تغییر شرایط تولید و با هدف جذب مشتریان بیشتر انجام می‌دهند، در تجارت داخلی چنین روشی ممکن است، ولی در صادرات خیر. چون صادرات بر پایه بالاترین کیفیت و کمترین هزینه و در رقابت با قوی‌ترین رقبای جهانی میسر است و این مهم زمانی حاصل می‌شود که در تمامی مراحل تولید تا صادرات، تخصص و علم روز به کار گرفته شود.

است و سایر گزارش‌ها کلی و کلیشه‌ای‌اند. متأسفانه این روش را هر سال ادامه می‌دهیم و در تولید و تجارت خارجی، اغلب با شکست روبرو می‌شویم. در زمینه موضوع برنامه‌ریزی برای رونق تولید گیاهان دارویی، وظیفه یک مدیر دولتی، تصمیم‌گیری بر مبنای استنباط‌های شخصی وی و اطرافیان راه به جایی نمی‌برد و مدیران باید بر مبنای گزارش‌های دقیق و نقد شده کارشناسان خبره تصمیم‌گیری نمایند.

در مورد رسالت انجمن گیاهان دارویی و نقش آن در معرفی پتانسیل‌های گیاهان دارویی در استان می‌توان گفت این انجمن هرچند که یک مجموعه صنفی است و تولیدکنندگان و تجار گیاهان دارویی را دور هم جمع می‌کند. سعی دارد مشکلات را به گوش مسئولان برساند که می‌توان گفت تاکنون عملاً چندان نتیجه‌ای نگرفته است. لازم است این انجمن و کارشناسان مشاور آن‌ها با توجه به اینکه مشکلات را تا حدی از لحاظ سودآوری می‌دانند در کنار افراد دلسوز و صاحب‌نظر در تصمیم‌گیری‌های استانی شرکت داده شوند.

♦♦ مهم‌ترین چالش‌ها و مشکلات تولید و تجارت گیاهان دارویی و فراورده‌های مربوطه را چه می‌دانید و چه راه‌هایی برای رفع این مسائل پیشنهاد می‌کنید؟ به‌طور کلی مراحل تولید و تجارت گیاهان دارویی عبارتند از: کاشت (برداشت از طبیعت)، رسیدگی و داشت، برداشت و آماده‌سازی صحیح، فرآوری، بسته‌بندی، تبلیغات و بازاریابی، حفظ بازار و مشتری و نهایتاً هماهنگی با عادات و ویژگی‌های فرهنگی مصرف‌کنندگان. در مرحله کاشت و داشت، مشکلات زیادی وجود دارد؛ تقریباً همان مشکلاتی که در کشاورزی دیده می‌شود که یکی از مشکلات اصلی کمبود آب است، کمبود نیروی متخصص و ماهر و هدایت‌شده و محدودیت در استفاده از تکنولوژی و استفاده از روش‌ها و مواد مناسب و جدید نیز از مشکلات دیگر است که در بسیاری از فعالیتهای تولیدی دیده می‌شود.

در مرحله آماده‌سازی و برداشت نیز مشکلاتی از جمله نبود تکنولوژی جهت خشک کردن صحیح و یا پاک کردن گیاه وجود دارد. در مرحله فرآوری که می‌تواند شامل مواردی همچون تبدیل محصول به پودر، مایع تقطیر، عصاره گیاه و یا به‌صورت پیشرفته‌تر افزایش غلظت یا جداسازی کامل ماده مؤثر باشد، تکنولوژی و نیروی انسانی آگاه و آموزش‌دیده و همچنین سرمایه‌گذاری مالی مناسبی وجود ندارد.

◆ می‌دانیم که تولیدات بعضی از شرکت‌ها در بازار خارجی، به نسبت ورود و بروز خوبی داشته است، این مهم چگونه میسر شده و ادامه یافته است؟

از جمله مهم‌ترین عوامل موفقیت شرکت‌ها، می‌توان به کاهش در تنوع محصولات صادراتی اشاره کرد؛ به عبارتی اگر شرکت گیاهان دارویی قصد تولید چند نوع گیاه دارویی را داشته باشد، باید در مراحل تولید تا صادرات همه آن‌ها متخصص باشد و کسب این توانایی تقریباً ناممکن است. یکی از عمده مشکلاتی که صادرکنندگان فعال گیاهان دارویی دارند این است که دائم محصولات خود را تغییر داده و این تغییر و تنوع در محصولات را با توجه به تغییر شرایط تولید و با هدف جذب مشتریان بیشتر انجام می‌دهند، در تجارت داخلی چنین روشی ممکن است، ولی در صادرات خیر. چون صادرات بر پایه بالاترین کیفیت و کمترین هزینه و در رقابت با قوی‌ترین رقبای جهانی میسر است و این مهم زمانی حاصل می‌شود که در تمامی مراحل تولید تا صادرات، تخصص و علم روز به کار گرفته شود. یکی از شرکت‌های موفق شرکت گلاب زهرا است. این شرکت به‌عنوان یک شرکت صادراتی مهم در محصولات صادراتی‌اش تنوع پایینی

دارد و برعکس در محصولات داخلی به دلیل وجود تقاضای زیاد و بدون فرآوری زیاد، تنوع زیادی دارد. از عوامل دیگر می‌توان به استفاده از آخرین دستاوردهای علمی و افراد متخصص، ایجاد واحدهای پژوهشی هرچند مختصر در مجموعه هر شرکت اشاره کرد. در یک سیستم خصوصی واحد تحقیقات باید به‌صورت جدی دنبال شود تا بتواند علم روز را در فعالیت‌هایش بگنجاند و روش‌ها را دائماً نو و به‌روز کند. اگر شرکتی در این زمینه ضعیف است باید با واحدهای تحقیقاتی خارج از مجموعه ارتباط برقرار کند و نقص‌هایش را برطرف نماید. طی نمودن مراحل تولید و تجارت به شکل صحیح که در سؤال قبل ذکر شد نیز لازمه موفقیت شرکت‌ها است. قطعاً داشتن شرایط متعدد مذکور دشوار است و بسیاری از شرکت‌ها در این صحنه رقابت حذف می‌شوند. به همین دلیل بهتر است این چنین شرکت‌هایی با ادغام در یکدیگر و محور قرار دادن بهترین شرکت، یک مجموعه قدرتمند بسازند. درحالی‌که در ایران، عملاً شرکت‌های متعدد با داشتن فعالیت‌های مشابه و موازی باعث رقابت درونی و شکست یکدیگر در صحنه بین‌المللی می‌شوند.

می‌تواند موفق شود.

* صاحبان شرکت‌ها، تولیدکنندگان و تجار آگاهی خود را در زمینه مراحل تولید و تجارت گیاهان دارویی بالا ببرند و در این زمینه به‌روز باشند.

* توجه به داشته‌های طبیعی کشورمان که کشورهای دیگر از آن‌ها بی‌بهره یا کم‌بهره‌اند، از جمله خاک و آب و هوای خاص و وجود گونه‌های گیاهی خاص و انحصاری که در ایران و بویژه در کرمان یافت می‌شوند.

* ایجاد مزارع و مراکز تحقیقاتی با هدف اهلی سازی بسیاری از گیاهان خُودرو؛ برای مثال در زمینه تولید زیره سیاه (زیره کوهی) با این که فعالیت‌هایی در کشور انجام گرفته، اما هنوز کشورهایی مثل افغانستان که تکنولوژی خاصی ندارند و صرفاً با کاشت گیاه در زیستگاه طبیعی‌اش و برداشت و صادرات مقدار متناهی زیره از ما جلوتر هستند و کشور ما یکی از واردکنندگان زیره از افغانستان است.

* شناخت دقیق گونه‌های طبیعی و خودروی گیاهان دارویی که در استان کرمان زیاد هستند. در این زمینه دانشگاه‌ها و مرکز تحقیقات منابع طبیعی و کشاورزی فعالیت‌هایی داشته‌اند، اما فعالیت آن‌ها کافی و مؤثر نیست؛ چون اجرای کامل و گسترده طرح‌ها نیاز به بودجه کافی دارد. همچنین، تحقیقات این نهادها عموماً بر اساس خواست مدیران این سازمان‌ها به‌صورت مقاله محور تعریف می‌شوند و فعالیت‌ها و تحقیقات به سمت کاربردی پیش نمی‌روند. برای این منظور، یک راهکار پیشنهادی مناسب، اصلاح سیستم و روش‌های مربوط به مراکز تحقیقاتی و دانشگاهی است. البته این اقدام در سطح استانی عملی نیست و باید وزارتخانه‌ها تصمیم بگیرند. پیشنهاد عملی و ساده‌تر، بهره‌گیری از سازمان‌هایی همچون استاندارد است که دارای بودجه‌های بالا و اختیارات زیاد هستند که می‌توانند با گوشه کوچکی از اعتبارات خود که در عمران و صنعت استفاده می‌کنند، برای حل مشکلات صنعت گیاهان دارویی پیش‌قدم شوند.

* تهیه یک اطلس رنگی و یک دایره‌المعارف از گیاهان طبیعی استان کرمان همراه با توضیحات کامل و کافی شامل نام‌های محلی و علمی گیاه، ویژگی‌های آب‌وهوایی و بوم‌شناختی گونه‌ها، پراکنش جغرافیایی گیاه و همه اطلاعات محلی و علم بومی و موارد استفاده سنتی که افراد بومی از گیاهان دارویی دارند یا در گذشته داشته‌اند و با تغییر رویه زندگی در حال نابودی هستند.

* اجرای تحقیقات مربوط به کارایی قوانین مرتبط با جنبه‌های فرهنگی، اجتماعی و حقوقی تولید و تجارت.

* بررسی امکان آموزش و اطلاع‌رسانی برای شرکت‌های مربوطه در زمینه‌های گوناگون. ♦♦

♦♦ با فقدان اقدامات لازم برای ایجاد ارزش‌افزوده در بخش گیاهان دارویی، برخی کشورهای اروپایی با خرید ارزان محصولات مرغوب ایرانی، ارزش‌افزوده فوق‌العاده‌ای را کسب می‌کنند، چرا باید چنین باشد؟

از جمله دلایلی که مانع از ایجاد ارزش‌افزوده در تولیدات گیاهان دارویی در کشور است، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: پراکنده کاری و به اصطلاح نداشتن فعالیت تخصصی، تمایل به رسیدن به سوددهی در کوتاه‌مدت، عدم استفاده از دانش و تکنولوژی روز جهانی، عدم استفاده از افراد متخصص با تصور کم کردن هزینه‌های تولید، نداشتن اعتماد به خود و نگرانی از شکست در تجارت جهانی و رقابت با رقبای بزرگ، ارتباط ضعیف صنعت گیاهان دارویی با مراکز علمی و پژوهشی و درنهایت، نبود سیستم ارزیابی برای افزایش کیفی تجارت داخلی. در توضیح دلیل اخیر باید گفت مصرف گیاهان دارویی در داخل متفاوت از مصرف در بسیاری از کشورهای پیشرفته است. در ایران مردم بر اساس عادت و فرهنگشان مصرف‌کننده گیاهان مشخصی هستند و آن‌ها را از عطاری خریداری می‌کنند و به‌صورت پودر یا جوشانده استفاده می‌کنند. این روش به‌طور ثابت و با اندک تغییری در طول صدها سال ادامه دارد و کسی از کیفیت محصول چیزی نمی‌داند و هیچ سازمانی هم آن‌ها را سنجش کافی نمی‌کند. اغلب تجار گیاهان دارویی با همین تفکر و همین روش‌ها تصمیم به ورود به بازارهای جهانی می‌گیرند. درحالی‌که مصرف گیاهان دارویی در خارج از کشور به‌صورت فرآوری نشده کمتر رواج دارد؛ برای مثال گیاه ترخون که در سال‌های اخیر در مزارع کلباف کاشته می‌شود به‌صورت عمده و بدون هرگونه فرآوری صادر می‌شود و به دلیل نداشتن استانداردهای کافی و نبود زیرساخت‌های لازم، اقدامات بعدی برای فرآوری در کشورهای مقصد یا کشورهای واسط انجام می‌شود و در آنجا فرآورده‌های این گیاه به‌صورت ادویه، استفاده در نوشیدنی‌ها و داروها و ... کاربرد دارند. این رویه در بسیاری از محصولات دیگر هم اجرا می‌شود. به‌عبارت‌دیگر، مشکل اصلی در صادرات گیاهان دارویی به شکل فرآوری شده، حاکم بودن تفکر سنتی و نادیده گرفتن لزوم داشتن توانایی‌های به روز و لزوم اختصاص بخشی از سود برای این امر مهم است. نقش و جایگاه بخش دولتی برای راه‌اندازی چنین ساختاری و حمایت‌های اولیه و مهم‌تر از همه، آموزش و اطلاع‌رسانی در این زمینه بسیار مهم است و نباید نادیده گرفته شود.

♦♦ چنانچه توضیحات تکمیلی لازم می‌دانید، عنوان نمایید.

در آخر نکاتی را ذکر می‌کنم که به اعتقاد من با توجه و عمل به آن‌ها، کشور ما در زمینه تولید و تجارت گیاهان دارویی

اقتصاد باغبانی ایران و جایگاه استان کرمان؛ چالش‌ها و راهکارها

♦ دکتر رضا صداقت*

دکتری اقتصاد کشاورزی، دانشیار پژوهش و مدیر گروه تحقیقاتی
پژوهشکده پسته، موسسه تحقیقات علوم باغبانی کشور

دارای رتبه کمتر از ۱۰ جهانی است و در مجموع ایران توانسته است رتبه ۸ دنیا در تولید مهم‌ترین محصولات باغبانی را به خود اختصاص دهد. کشور ما در تولید زعفران رتبه اول، در تولید پسته، خرما، زردآلو رتبه دوم، در تولید گردو، گیلاس و هندوانه رتبه سوم، در تولید انجیر، سیب‌درختی، پرتقال و خیار رتبه چهارم، در تولید بادام و بادمجان رتبه پنجم، در تولید چای رتبه هفتم و در تولید انگور رتبه نهم جهانی را به خود اختصاص داده است.

با استناد به آمار مستخرج از وبسایت سازمان توسعه تجارت در سال ۱۳۹۹، جمع ارزش صادرات ۱۰ محصول مهم باغبانی در سال ۱۳۹۹ حدود ۳۷۵۲ میلیون دلار بوده است. جمع کل صادرات همه محصولات باغبانی به غیر از صنایع غذایی مربوطه، ۴۰۸۸ میلیون دلار گزارش شده است. لذا سهم کلیه محصولات باغبانی از صادرات کشاورزی و صنایع غذایی کشور (۶۱۵۷ میلیون دلار) در سال مزبور ۶۶٫۴ درصد می‌باشد. سهم ۱۰ محصول مهم باغبانی از کل صادرات کشاورزی و صنایع غذایی ۶۰٫۹۳ درصد بوده است. کل صادرات غیرنفتی کشور در سال ۱۳۹۹ تقریباً ۳۴۷۹۳ میلیون دلار گزارش گردیده است که صادرات باغبانی کشور حدود ۱۲ درصد از آن را به خود اختصاص داده است. صادرات پسته به تنهایی حدود ۴ درصد از صادرات غیرنفتی و ۳۳٫۴ درصد از صادرات باغبانی کشور را دارد. سهم صادرات مجموعه کالاهای صنایع غذایی و کشاورزی حدود ۱۷٫۶ درصد از ارزش کل صادرات غیرنفتی در سال ۱۳۹۹ بوده است.

در ایران با استناد به آمارنامه محصولات باغبانی منتشرشده وزارت جهاد کشاورزی در سال ۱۳۹۸، سطح زیر کشت محصولات باغبانی به میزان ۲۹۵۳۹۷۱ هکتار است که ۲۳۴۵۹۴۶۷ تن محصول سالیانه تولید می‌گردد. ۸۴٫۹ درصد از سطح زیر کشت این محصولات بارور و ۱۵٫۱ درصد آن غیربارور است. ۸۶٫۹ درصد از سطح بارور محصولات باغبانی کشور آبیاری شده درحالی‌که ۱۳٫۱ درصد آن دیم می‌باشد. ۹۳٫۷ درصد از تولید باغبانی کشور آبی و ۶٫۳ درصد آن دیم است. بیشترین سطح بارور محصولات باغی به ترتیب در استان‌های خراسان رضوی، فارس، کرمان، مازندران و آذربایجان غربی می‌باشد، درحالی‌که بیشترین میزان تولید سالیانه به ترتیب متعلق به استان‌های فارس، مازندران، تهران، آذربایجان غربی و جنوب استان کرمان است. بیشترین سطح زیر کشت محصولات باغی کشور به ترتیب مربوط به پسته، انگور، سیب، بادام و پرتقال است. بیشترین میزان تولید محصولات باغبانی به ترتیب مربوط به سیب، پرتقال، انگور، خیار و خرما می‌باشد. ۵۶٫۴ درصد از سطح زیر کشت بارور و ۴۰٫۵ درصد از تولید محصولات باغی کشور مربوط به محصولات نیمه گرمسیری و خشک است. با وجودی که تنها ۰٫۵ درصد از سطح زیر کشت بارور متعلق به محصولات گلخانه‌ای بوده است، این محصولات ۱۲ درصد از تولیدات باغبانی را به خود اختصاص داده‌اند که این خود نشان از بهره‌وری بالای عوامل و نهاده‌های تولید بویژه آب، زمین و نیروی انسانی در بخش تولیدات گلخانه‌ای دارد و به نظر می‌رسد توسعه این بخش از محصولات در شرایطی که کشور ما از محدودیت شدید منابع آب در دسترس کشاورزی رنج می‌برد، بایستی در اولویت توسعه بخش کشاورزی و باغبانی قرار گیرد.

بر اساس آمار سال‌های ۲۰۱۶ تا ۲۰۱۹ سازمان خواروبار و کشاورزی ملل متحد (فائو)، ایران در تولید ۱۵ محصول باغی

می‌باشد که ۱۱,۶ درصد از سطح زیر کشت بارور محصولات باغبانی کشور را به خود اختصاص داده است و پس از استان‌های خراسان رضوی و فارس رتبه ۳ را دارد. از این میزان سطح زیر کشت در سال ۱۳۹۸، ۵۷۸۷۳۵ تن محصولات باغبانی تولید شده که ۲,۵ درصد از کل تولیدات باغبانی کشور با رتبه ۱۴ کشوری را به خود اختصاص داده است. سطح زیر کشت بارور محصولات باغبانی در جنوب استان کرمان ۷۸۴۸۶ هکتار می‌باشد که ۳,۱ درصد از سطح زیر کشت بارور محصولات باغبانی کشور را به خود اختصاص داده است و از این جهت دارای رتبه ۸ کشور می‌باشد. از این میزان سطح زیر کشت در سال ۱۳۹۸، ۱۲۶۵۸۵۲ تن محصولات باغبانی تولید شده است که ۵,۴ درصد از کل تولیدات باغبانی کشور با رتبه ۵ کشوری را به خود اختصاص داده است. از نظر تنوع تولید، طیف گسترده‌ای از محصولات باغبانی هم در شمال و هم در جنوب استان کرمان تولید می‌گردد. میوه‌های نیمه گرمسیری مانند خرما، انواع مرکبات و انار و میوه‌های خشک مانند پسته، بادام و گردو از مهم‌ترین محصولات باغی در شمال استان هستند، در حالی که میوه‌های نیمه گرمسیری مانند

پسته، میوه‌ها و سبزی‌های تازه، گوجه‌فرنگی، سیب‌درختی، خرما، کشمش، زعفران، هندوانه، پیاز و سیب‌زمینی به ترتیب ۱۰ محصول صادراتی مهم باغبانی از نظر ارزش برای اقتصاد ایران بوده‌اند.

اگر چه کشور ما در تولید محصولات کشاورزی و بویژه تولیدات باغبانی توانسته است رتبه جهانی خوبی را به دست آورد، اما متأسفانه از نظر حجم و ارزش صادرات موفقیت قابل‌توجهی نداشته‌ایم و فاصله ما با کشورهای مطرح صادرکننده دنیا بسیار زیاد است. بر اساس آمار فائو در سال ۲۰۲۱، برای نمونه کشور برزیل به‌عنوان پنجمین صادرکننده جهانی توانسته است با ۵۵,۴ میلیارد دلار ارزش‌آوری قابل‌توجهی را از محصولات کشاورزی خود داشته باشد، در حالی که مجموع صادرات کشاورزی و صنایع غذایی کشور ما در سال ۱۳۹۹ تنها حدود ۶,۲ میلیارد دلار بوده است.

جایگاه استان کرمان در تولید محصولات باغبانی کشور

با استناد به آمارنامه محصولات باغبانی منتشر شده وزارت جهاد کشاورزی در سال ۱۳۹۸، سطح زیر کشت بارور محصولات باغبانی در شمال استان کرمان ۲۹۰۵۹۸ هکتار

- بهره‌وری پایین در تولید برخی محصولات اصلی بخش کشاورزی و باغبانی،
- فقر بهره‌برداران خرده‌مالک و شکل‌گیری دور باطل توسعه‌نیافتگی در بخش کشاورزی و باغبانی،

برخی راهکارهای مدیریتی و اقتصادی مقابله با چالش‌های

ساختاری بخش کشاورزی و باغبانی ایران و استان کرمان

۱- برنامه‌ریزی برای تولید و درآمد پایدار و اقتصادی محصولات کشاورزی و باغبانی در درازمدت با تغییر نگاه از رویکردهای جزیره‌ای، ناهماهنگ و کوتاه‌مدت مبتنی بر منافع شخصی و بخشی به نگاه و رویکردهای سیستمی و بلندمدت مبتنی بر منافع جمعی و ملی در مقوله‌های تولید و بازار هم از طرف بهره‌برداران و هم تصمیم سازان و مدیران بخش کشاورزی،

۲- اجرای طرح آمایش سرزمین، رعایت الگوی بهینه کشت و برقراری تعادل بهینه بین آب کشاورزی در دسترس با سطح زیر کشت محصولات کشاورزی و باغبانی، متناسب با امکانات و منابع تولید و بویژه در نظر گرفتن مدیریت پایدار استفاده از نهاده‌ها و بویژه منبع تولید کمپاب آب و لحاظ نمودن تقاضای داخلی و صادراتی،

۳- تکمیل زنجیره تولید و ارزش با هدف ایجاد حداکثر ارزش‌افزوده و اشتغال ممکن از تولید و بازار (تنوع‌بخشی به محصولات جانبی و فرآورده‌های حاصل از محصولات کشاورزی و باغبانی)،

۴- برنامه‌ریزی علمی و اجرایی برای تولید اقتصادی محصولات کشاورزی و باغبانی با بکارگیری مدیریت کشاورزی سیستمی مبتنی بر کشاورزی قراردادی و بهره‌گیری از تجارب موفق داخلی و خارجی در این زمینه، با هدف مدیریت و کاهش هزینه‌های تولید، بهبود بهره‌وری تولید، ارتقای سودآوری تولید، بهبود کیفیت محصولات تولیدی، کمک به اصلاح مدیریت بازار داخلی و خارجی محصولات کشاورزی،

۵- مدیریت بازار، حفظ، تقویت و توسعه بازارهای صادراتی محصولات کشاورزی و باغبانی و تلاش برای افزایش قدرت رقابتی این محصولات در بازارهای بین‌المللی،

۶- مدیریت کارآمد و منسجم در بازار داخلی محصولات کشاورزی و باغبانی، با هدف تضمین حاشیه سود کافی برای کشاورزان و باغ‌داران، رضایت مصرف‌کنندگان داخلی و کاهش سودجویی و درآمدهای نامعقول واسطه‌های بازار، مخصوصاً در سطح خرده‌فروشی و سوپرمارکت‌ها، با هدف افزایش تقاضا و توسعه بازارهای داخلی محصولات کشاورزی و باغبانی کشور. ♦♦

خرما و انواع مرکبات و محصولات گلخانه‌ای مانند خیار، گوجه‌فرنگی، بادمجان، فلفل و توت‌فرنگی از مهم‌ترین محصولات باغی در جنوب استان می‌باشند.

برخی چالش‌های بخش کشاورزی و باغبانی در ایران و استان کرمان

• عدم استقرار مدیریت یکپارچه (سیستمی) واحدهای تولیدی بویژه برای واحدهای کوچک و خرده‌مالکی،

• عدم رعایت الگوی بهینه کشت متناسب با میزان منابع و امکانات تولیدی و تقاضای بازار محصولات کشاورزی و باغبانی،

• عدم شناسایی و تکمیل زنجیره‌های تولید و ارزش محصولات کشاورزی و باغبانی،

• ضعف در مدیریت بازار داخلی و صادراتی محصولات کشاورزی و باغبانی و ناکارآمدی نظام توزیع و تنظیم بازار،

• ضعف در مدیریت منابع آب، پایین بودن بهره‌وری آب و کمبود سرمایه‌گذاری در آب‌وخاک و منابع پایه،

• ناکارآمدی سیاست‌های حمایتی ناشی از عدم تناسب نظام تعرفه‌ای و یارانه‌ها با ساختار تولید و بازار،

• ضعف در حفظ منابع تولید و کم‌توجهی به پایداری تولید و درآمد بخش کشاورزی و باغبانی،

• ضعف در فناوری‌های پیشرفته، حمل‌ونقل، صنایع تبدیلی، فرآوری و نگهداری، مکانیزاسیون، تولید نهاده‌های باکیفیت (سم، کود) و ...،

• عدم وجود نظام بهره‌برداری مناسب و ضعف تشکل‌های کشاورزی و بویژه تعاونی‌های تولید کشاورزی در ساماندهی به نظام بهره‌برداری،

• بالا بودن سن و پائین بودن سطح سواد رسمی و دانش کشاورزان و عدم تمایل نسل جوان و تحصیل‌کرده به ورود به عرصه تولید محصولات کشاورزی و باغبانی،

• خرد و پراکنده بودن اراضی کشاورزی و باغبانی،

• بالا بودن و روند فزاینده هزینه‌های تولید و قیمت تمام شده محصولات کشاورزی و باغبانی،

• سرمایه‌گذاری اندک در بخش کشاورزی و شرایط سخت و بهره‌بالای آشکار و پنهان تسهیلات بخش کشاورزی،

• ریسک بالای فعالیت‌ها در بخش کشاورزی و عدم پوشش بیمه جامع و انگیزه پایین کشاورزان برای بیمه محصولات کشاورزی و باغبانی،

• ضایعات و فسادپذیری نسبتاً زیاد محصولات کشاورزی و باغبانی،

• تغییرات شدید اقلیمی و تأثیر منفی بر تولیدات محصولات کشاورزی و باغبانی،

• سن بالای بسیاری از باغات و کاهش بهره‌وری تولید آن‌ها،

▲ اگر چه کشور ما در تولید محصولات کشاورزی و بویژه تولیدات باغبانی توانسته است رتبه جهانی خوبی را به دست آورد، اما متأسفانه از نظر حجم و ارزش صادرات موفقیت قابل توجهی نداشته‌ایم و فاصله ما با کشورهای مطرح صادرکننده دنیا بسیار زیاد است. بر اساس آمار فائودر سال ۲۰۲۱، برای نمونه کشور برزیل به‌عنوان پنجمین صادرکننده جهانی توانسته است با ۵۵,۴ میلیارد دلار آرزآوری قابل توجهی را از محصولات کشاورزی خود داشته باشد، در حالی که مجموع صادرات کشاورزی و صنایع غذایی کشور ما در سال ۱۳۹۹ تنها حدود ۶,۲ میلیارد دلار بوده است.

بازرگانی و خدمات

نخلستان‌ها؛ معادن روباز تجدیدپذیر/ گفت‌وگو با «احمدرضا نیک طبع اطاعتی» مدیرعامل شرکت نقش کریمان (کنسرسیون صادراتی سنگ استان کرمان)؛ صادرات سنگ‌های تزئینی؛ مغلوب بازار داخلی/ ظرفیت مغفول‌مانده؛ استان کرمان نیازمند توجه به پتانسیل‌های گردشگری به عنوان پیشران توسعه/ فن بازار، اکوسیستم مبادلات فناوری کشور/ تسهیل‌گری صادرات؛ نمونه‌ای از اقدامات اتاق اصفهان در رفع موانع صادراتی

نخلستان‌ها؛ معادن روباز تجدیدپذیر

محمدحسین اکبری

عضو هیئت نمایندگان اتاق کرمان و نایب‌رئیس انجمن ملی خرمای ایران

مقدمه

خرما یکی از محصولاتی است که سابقه تولید آن در کشور به گذشته‌های بسیار دور برمی‌گردد. این محصول ارزشمند که میوه بهشتی نام گرفته و بارها در قرآن کریم از آن نام برده شده است، ارزش و جایگاه خاصی در بین مردم ایران دارد. شاید بشود گفت خرما از چند منظر یک محصول استراتژیک محسوب می‌شود. در بحران‌هایی نظیر بلاهای طبیعی و یا در زمان جنگ ارزش این محصول برای حفظ سلامت مردم و تغذیه آنان دوچندان می‌گردد، نخلستان‌ها معادن روباز تجدیدپذیر هستند که اگر قدر بدانیم ارزش اقتصادی بالایی برای کشور داشته و هر نخل درآمدی معادل یک بشکه نفت به همراه خواهد داشت، هزینه ایجاد شغل در صنعت خرما نسبت به صنایع دیگر بسیار پایین‌تر است.

میزان سطح زیر کشت خرما در کشور در حدود ۲۶۰ هزار هکتار و میزان تولید آن در حدود ۱,۳ میلیون تن برآورد می‌گردد (آمار فائو ۲۰۱۹) که به لحاظ سطح زیر کشت جایگاه نخست جهان و به لحاظ میزان تولید مقام دوم دنیا را داریم. در حال حاضر میزان صادرات خرمای ایران بین ۲۰۰ تا ۳۰۰ هزار تن در سال است. ارزش صادراتی خرمای ایران به دلیل قیمت پایین خرما، قابل‌توجه

تهدیدات بخش تولید

هرچند تولید خرما در ایران دارای سابقه طولانی است ولی اکنون به دلیل مشکلات پیش آمده حال روز این صنعت خوب نیست و با تهدیدات و چالش‌هایی روبروست:

- بحران کمبود آب و آبیاری غیراصولی (هدر رفت آب)، آفات،
  - خشک‌سالی، خشک‌سالی و تغییرات اقلیمی باعث کاهش بهره‌وری باغات به نسبت زیادی شده است و میزان تولید در هکتار را کاهش داده است،
  - تغییرات آب و هوایی و اقلیمی،
  - خرده مالکی نخلستان‌ها،
  - سنتی بودن مراحل کاشت و داشت و برداشت،
  - ضایعات بیش از حد در تولید،
  - عدم وجود نقشه راه تولید،
  - کهنسال شدن نخلستان‌ها،
  - عدم وجود مرکز تحقیقات نخیلات و بازار در بخش خصوصی، از جمله چالش‌هایی است که صنعت خرما را کشور با آن مواجه است.
- اگر بخواهیم تهدیدات فوق را ریشه‌یابی کنیم باید گفت ریشه چالش‌ها و تهدیدات در عدم وجود نقشه راه در بخش‌های مختلف صنعت خرما است. سال‌های زیادی است که این صنعت مسیری را بدون برنامه و هدف و

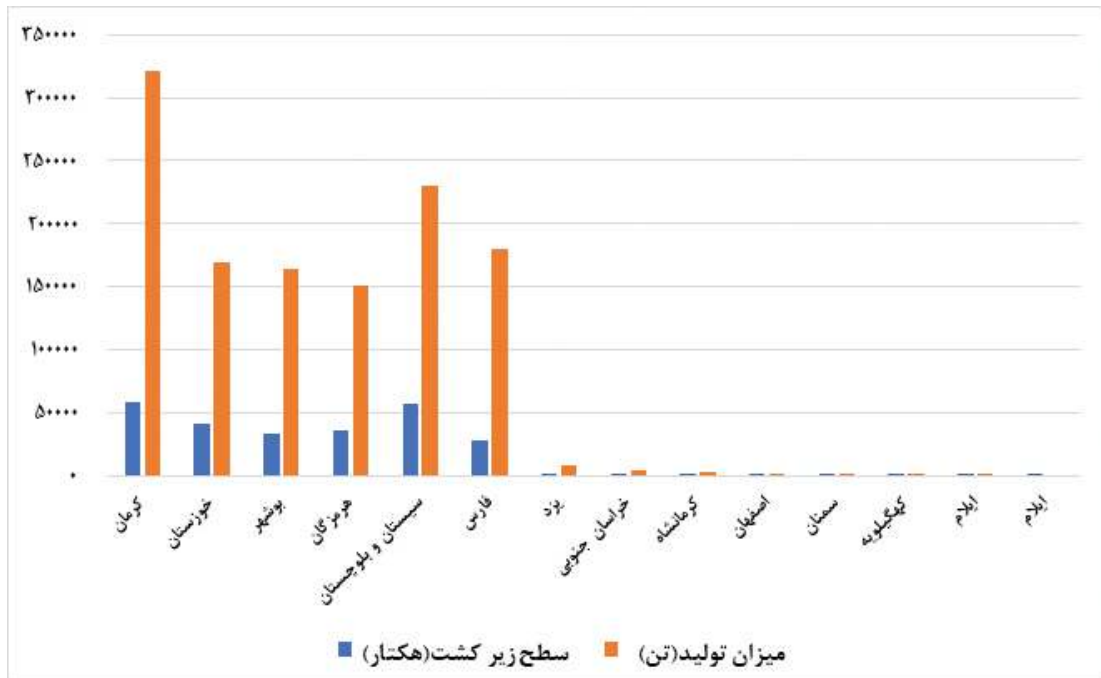
نمی‌باشد؛ یعنی هرچند رتبه صادراتی ایران به لحاظ وزن در مقام دوم و سوم است ولی به لحاظ ارزش در مقام پنجم قرار دارد که علت این امر در قسمت‌های بعدی توضیح داده خواهد شد.

خرما در استان‌های کرمان، خوزستان، سیستان و بلوچستان، هرمزگان، بوشهر و فارس جزو محصولات اصلی بوده و نقش آن در زندگی مردم این مناطق اهمیت بسزایی دارد و بیشترین تولید در استان کرمان با ۳۲۱۴۴۹ تن می‌باشد. همچنین در استان‌های ایلام، اصفهان، یزد، خراسان جنوبی، لرستان، کهگیلویه و کرمانشاه نیز تولید می‌شود که جمع تولید در این استان‌ها ۱۷۱۸۷ تن برآورد می‌گردد. (طبق آمار وزارت جهاد کشاورزی-۱۳۹۸)

بیش از ۵۰۰ هزار خانواده به‌طور مستقیم درگیر تولید خرما هستند (نخل‌داران) و همین تعداد خانوار در مراحل بعد تولید (صنایع جنبی، فرآوری بسته‌بندی و تجارت) مشغول به فعالیت می‌باشند.

واحد شمارش نخل همانند انسان نفر است و این نشان از شباهت این درخت ارزشمند با انسان دارد. در بعضی مناطق کلمه کشتن به حذف نخل اطلاق می‌گردد.

صنایع دستی تولیدشده از سرشاخه‌های خرما و از هسته خرما بسیار دیدنی و ارزشمند بوده و اشتغال‌زایی مناسبی ایجاد کرده است که نیاز به حمایت دولت و مردم دارد.

نمودار شماره ۱- سطح زیر کشت و میزان تولید خرما در ایران در سال ۱۳۹۸ به تفکیک استان‌ها (آمار وزارت جهاد کشاورزی)

معنی این سخن آن است که متولیان امر برنامه‌ای برای نخلستان‌های در حال ایجاد و اصلاح نخلستان‌های قدیمی نداشته و ندارند.

در سال‌های اخیر وزارت جهاد کشاورزی تسهیلاتی را برای اصلاح نخلستان‌ها در نظر گرفته است که با استقبال باغداران مواجه نشد؛ زیرا سود بالا و دوره بازپرداخت کوتاه‌مدت این تسهیلات باعث عدم توجیه استفاده از این تسهیلات بوده است. دوره به ثمر رسیدن نخل حداقل ۱۰ سال است در صورتی که دوره بازپرداخت تسهیلات ۵ سال می‌باشد. مسلماً باغداران نمی‌توانند از این تسهیلات استفاده نمایند.

آفات زیادی نخلستان‌ها را تهدید می‌کند. بعضی از این آفات از کشورهای دیگر وارد کشور می‌شوند که نیاز است قوانین قرنطینه‌ای سخت‌گیرانه‌تر اجرا شوند. بعضی آفات مهمان چندین ساله نخلستان‌ها هستند که عدم برنامه‌ریزی برای مبارزه با این آفات، آن‌ها را به میهمان‌های ناخوانده همیشگی تبدیل کرده است؛ هم روش‌های مبارزه با این آفات را سخت‌تر کرده و هم هزینه مبارزه را بالا برده است.

مبارزه با آفات مختلف نخل و همچنین استفاده از ماشین‌آلات برای مراحل داشت و برداشت که باعث افزایش بهره‌وری باغات خواهد شد، اصلاح نخلستان‌ها را ضروری و واجب می‌نماید. تبدیل روش‌های سنتی به

سرخود طی کرده است که نتیجه حرکت در این مسیر تاریک، تهدیدات و چالش‌هایی است که با آن‌ها روبرو شده است و برای مقابله با آن‌ها نیازمند برنامه و نقشه راهی است که بتواند در بخش‌های مختلف راه و مسیر حرکت را نشان دهد و همچنین میان بخش تولید و بخش‌های دیگر ارتباط و هماهنگی و پیوستگی ایجاد نماید.

در سال‌های گذشته نبود برنامه و نقشه باعث رشد غیراصولی یک بخش و عدم سرمایه‌گذاری در بخش دیگر شده است؛ به‌عنوان مثال، سطح زیر کشت نخلستان در بعضی مناطق به‌طور غیراصولی و علمی و بدون در نظر گرفتن اینکه چه وارثه‌ای مناسب کشت است، رشد داشته است ولی در کنار توسعه نخلستان‌ها هیچ برنامه‌ای برای ایجاد صنایع جنبی بعد از تولید و همچنین توسعه بازار وجود نداشته است و اگر هم بوده تک‌بعدی بوده است و همه‌جانبه نگری وجود نداشته است. همان‌طور که در (نمودار ۲) مشاهده می‌نمایید، تولید حدود ۱۷۴ هزار تنی در سال ۱۳۶۷ به حدود یک‌میلیون و سیصد و پنجاه‌هزار تن در سال ۱۳۹۹ رسیده است؛ یعنی طی ۳۲ سال تولید خرما حدوداً رشدی ۸ برابری داشته است، در حالی که صنایع جنبی و بازار از چنین رشدی برخوردار نبوده‌اند.

نخلستان‌ها اکثراً شرایط اجرای عملیات مکانیزه را ندارند و

علت دیگر کسر

ارزش صادراتی

خرما، عدم برند

سازی در بازارهای

خارج می‌باشد که

باعث شده نتوانیم

در فروشگاه‌های

معتبر خارج از

کشور حضور خوب

و دائمی داشته

باشیم. حضور در

این بازارها، نیازمند

خواست و توانایی

بخش خصوصی

و حمایت دولت

است. در حال

حاضر خرما

ایران همچون

زعفران ایران با

نام و برندهای

سایر کشورها در

بازارهای دنیا

عرضه می‌شود

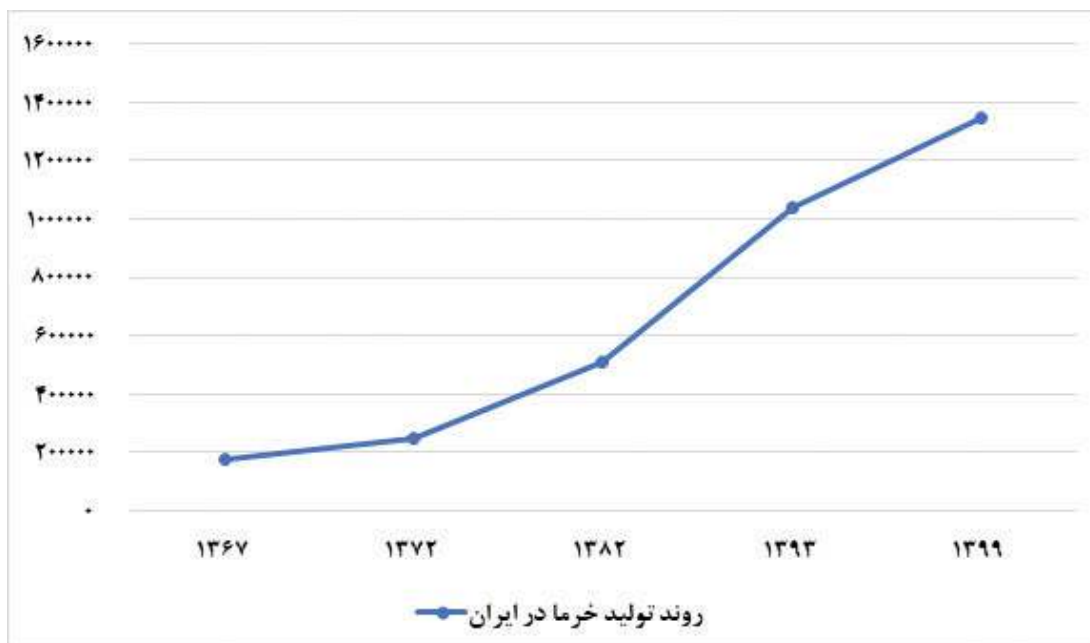
و متأسفانه

ارزش افزوده این

محصول نصیب

تجار غیر- ایرانی

می‌گردد.

نمودار شماره ۲ - میزان تولید خرما از سال ۱۳۶۷ تا ۱۳۹۹ طبق آمار وزارت جهاد کشاورزی

فرصت‌های بخش تولید

- ایران در تولید خرما دارای مزیت نسبی است به دیگر سخن تولید خرما در ایران در مقایسه با بسیاری از کشورهای دیگر ارزان‌تر است و قدرت رقابت ما را در بازارها بالاتر می‌باشد. هرچند به عللی که در بالا آمد این مزیت نسبی رو به کاهش است و با تهدید روبروست. البته بیان این نکته حائز اهمیت است که بعضی از کشورهای رقیب به دلیل سیاست‌های حمایتی دولتشان، دارای مزیت نسبی بهتری نسبت به ما هستند. اینجاست که تأثیر وجود نقشه راه و سیاست‌های حمایتی دولت مشخص‌تر می‌شود.

- تغییر رویکرد از تولید سنتی به تولید صنعتی و افزایش بهره‌وری در بخش‌های مختلف که باعث کاهش قیمت تمام شده و افزایش توان رقابتی خواهد شد، یک فرصتی است که در آینده باید از آن استفاده نمود.

- نیروی انسانی متخصص که علم و تجربه را در هم آمیخته است و با وجود آن‌ها می‌توان آینده خوبی را برای صنعت خرما رقم زد.

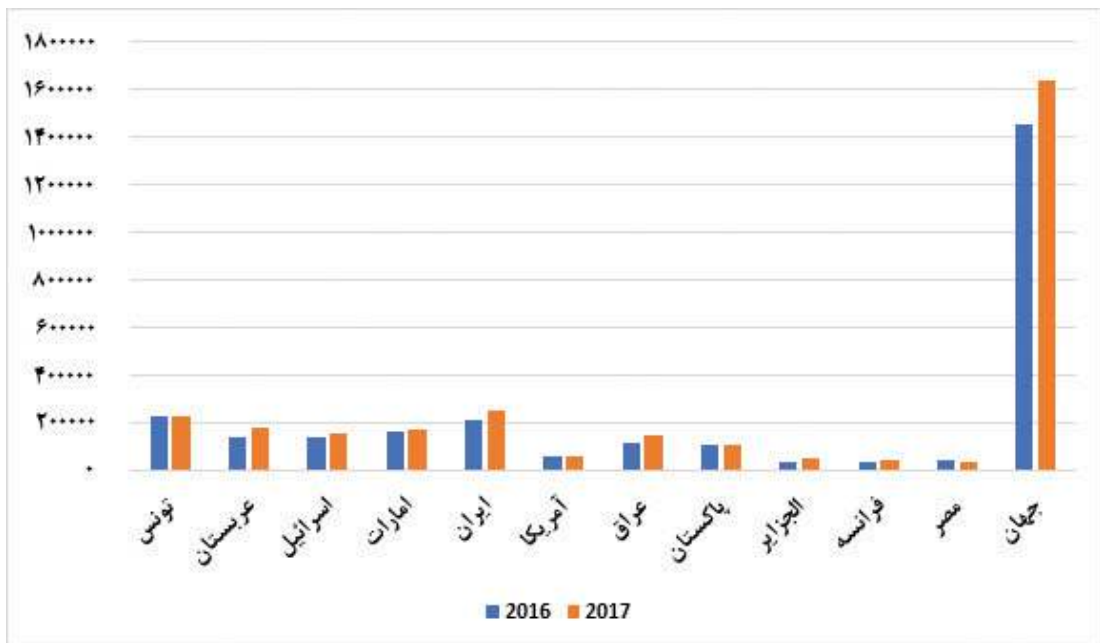
- وجود صنایع فرآوری در کنار تولیدات خوب، فرصتی است که در آینده می‌تواند به رشد و توسعه صنعت خرما کمک کند.

- ارگانیک بودن خرماهای ایران و همچنین سالم بودن تولیدات.

روش‌های جدید و مکانیزه، نیازمند اصلاح نخلستان‌هاست. در حال حاضر بسیاری از نخلستان‌ها به دلیل شرایط فیزیکی موجود قادر به استفاده از روش‌های جدید داشت و برداشت نیستند. ادوات کشاورزی قادر به کار در این نخلستان‌ها نمی‌باشند که همین امر باعث شده بهره‌وری این نخیلات بسیار پایین باشد و قیمت تمام شده محصول افزایش یافته و با قیمت فروش هیچ هم‌خوانی نداشته باشد و ادامه این روند انگیزه ادامه فعالیت را از نخل‌داران خواهد گرفت.

در حال حاضر میزان ضایعات خرما در مراحل مختلف حدود ۲۰ درصد است که کاهش این میزان ایجاد ثروت زیادی برای کشور به همراه دارد و این تهدیدی است که می‌تواند به فرصت تبدیل گردد.

همان‌طور که در ابتدای گفتار بیان شد سابقه تولید خرما در ایران طولانی است، به همین علت بسیاری از نخلستان‌های ما دارای عمری بیش از ۵۰ سال می‌باشند که ادامه کار این نخلستان‌ها توجیه اقتصادی برای نخل‌داران ندارد، لذا نیاز است این نخلستان‌ها جوان‌سازی شوند که اگر این امر صورت نگیرد میزان زیادی از نخلستان‌ها از گردونه تولید خارج خواهند شد و زمین‌های این نخلستان‌ها تغییر کاربری پیدا خواهند کرد و متأسفانه تأثیر منفی بر بخش‌های مختلف صنعت بزرگ خرما خواهد گذاشت.

نمودار شماره ۳- میزان ارزش صادرات خرمای ۱۱ کشور در سال ۲۰۱۶ و ۲۰۱۷ به دلار

تهدیدات و چالش‌های صنایع جنبی

دام، صنایع کاغذسازی و حتی صنعت اتومبیل استفاده می‌شود. ولی به دلایلی بعضی از صنایع فوق ایجاد نشده است و فعالیت بعضی از کارخانه‌های ایجاد شده با حداقل ظرفیت صورت می‌پذیرد که نیازمند حمایت می‌باشند.

کمبود نقدینگی و سرمایه در گردش، هزینه‌های بالای بازاریابی، بالا بودن نرخ تسهیلات بانکی، عدم شناخت بازار مصرف نسبت به بعضی محصولات، تحریم‌های ظالمانه بین‌المللی و عدم حمایت دولت از این بخش، مشکلاتی است که صنایع جنبی خرما را تهدید می‌کند. یکی از حمایت‌هایی که می‌تواند از صنایع جنبی، صورت پذیرد، هدفمند کردن یارانه‌ها به نفع این تولیدات است. همچنین اصلاح فرهنگ مصرف مردم به سوی مصرف محصولات جانبی سالم خرما، که تغذیه بسیار مناسبی محسوب می‌شوند می‌تواند بازار دائمی در داخل کشور برای این محصولات به وجود آورد.

نقش صداوسیما و رسانه‌ها در حمایت از این صنایع بر کسی پوشیده نیست. فرهنگ‌سازی برای مصرف محصولات خرمایی می‌تواند این صنایع را سرپا نگه دارد خصوصاً این که محصولات تولیدشده از خرما به سلامت جامعه کمک خواهد نمود.

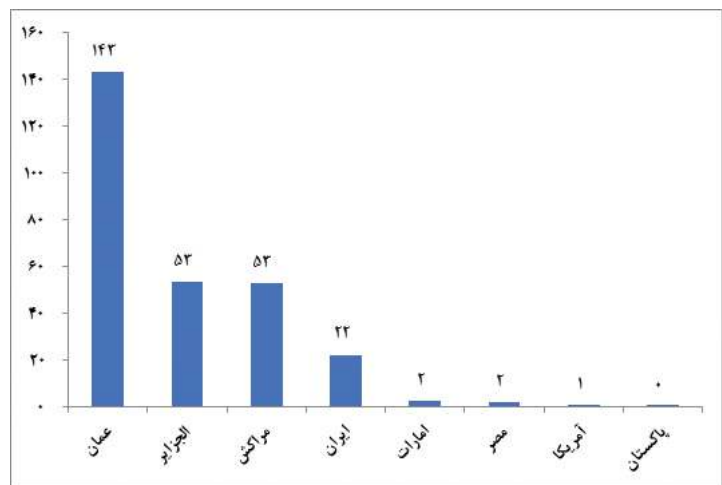
یکی از راه‌های دیگر برای کمک به این صنایع، سهم کردن باغداران در تولید این محصول است. این امر باعث می‌شود که نیاز به نقدینگی تا حد قابل‌ملاحظه‌ای کاهش یابد و بر درآمد باغداران نیز خواهد افزود. نرخ سود بانکی تسهیلات اعطایی به این بخش‌ها متناسب با سود حاصل از فعالیت این بخش نیست و نیاز است که این نرخ‌ها بازبینی شده یا از یارانه‌های دولتی برخوردار گردند.

فرصت پیش‌روی صنایع جنبی

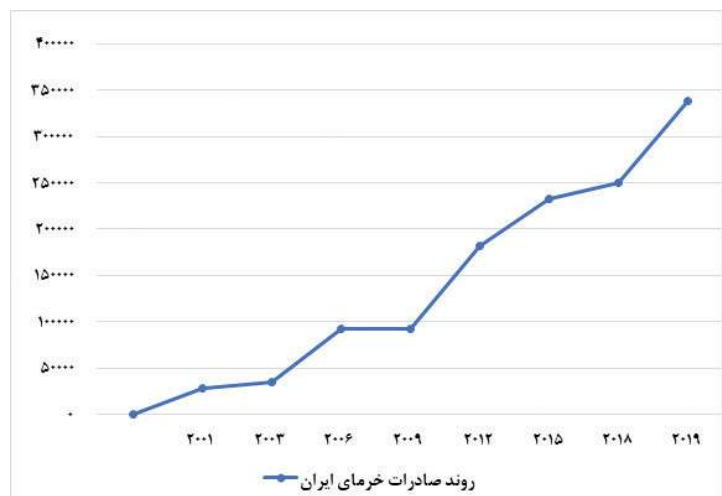
- افزایش توجه مردم به مصرف محصولات ارگانیک و سالم فرصتی است که با اصلاح فرهنگ مصرف و روی آوردن مردم به سمت مصرف این محصولات می‌توان آینده روشنی را برای این صنایع انتظار داشت.
- به دلیل کمبود نیروی انسانی در بسته‌بندی سنتی خرما، سرمایه‌گذاری در بسته‌بندی مدرن، فرصت مناسبی برای صنعت بسته‌بندی است.
- افزایش میزان تولید خرما در کشورهای همسایه در آینده، می‌تواند در تأمین مواد اولیه این صنایع تأثیر مثبت داشته باشد.

صنایع جنبی خرما شامل صنایع بسته‌بندی و فرآوری و صنایع دستی، بخش‌های بعد از تولید و تکمیل‌کننده تولید هستند که اگر به آن‌ها توجه نشود در حقیقت به تولید ضربه وارد خواهد شد. با وجود صنایع تبدیلی می‌توان ضایعات خرما و نخل را به ثروت تبدیل کرد.

امروزه از ضایعات سرشاخه‌های خرما و همچنین ضایعات خرما محصولاتی با ارزش‌افزوده بالا تولید می‌شود. این صنایع در استان‌های مختلف خصوصاً در آذربایجان شرقی ایجاد شده است ولی هنوز ظرفیت برای سرمایه‌گذاری در این زمینه وجود دارد. در حال حاضر محصولاتی مثل شیر خرما، عسل خرما، قند مایع خرما، قند حبه خرما، خمیر خرما، مارمالاد، سس، شکلات، بیسکویت، کیک، کلوچه، لواشک، ترافل و چند محصول دیگر از خرما فرآوری می‌گردد و همچنین از ضایعات خرما و نخل در صنایع کود سازی، خوراک

نمودار شماره ۴ - متوسط مزیت نسبی صادرات خرما در طول دوره زمانی ۱۹۹۱ تا ۲۰۱۱

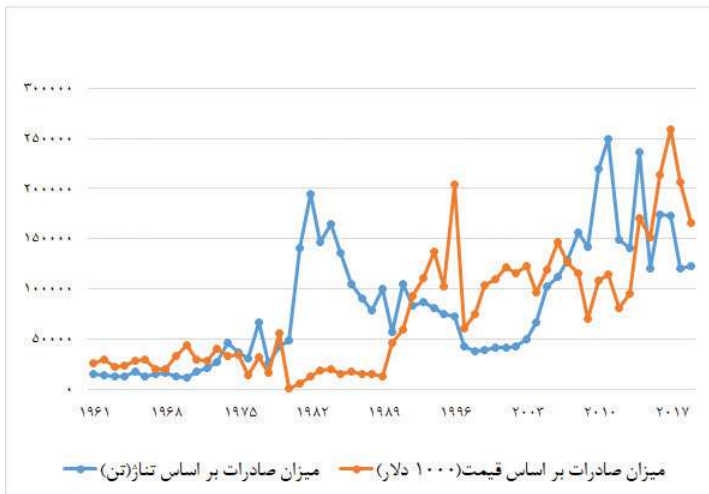
نمودار شماره ۵ - روند صادرات خرمای ایران طی سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۹

تهدیدات بخش تجارت

به واسطه میزان تولید زیاد و همچنین علاقه و رغبت مردم ایران به مصرف خرما، تجارت خرما نیز دارای سابقه طولانی است، اما تجارت این محصول ارزشمند مانند تولید آن دارای چالش‌هایی است که باید دیده شود و برای برداشتن این چالش‌ها و تهدیدات راه‌حل‌هایی اندیشیده گردد، این چالش‌ها عبارتند از:

- سنتی بودن سیستم تجارت،
- عدم برنامه‌ریزی میان‌مدت و بلندمدت،
- بی‌سروسامان بودن بازار و عدم نظارت دولت بر فروش و صادرات خرما،
- بالا بودن هزینه‌های بازاریابی و تبلیغات و عدم حمایت دولت از این بخش،
- بالا بودن نرخ تسهیلات اعطایی در بخش صادرات، به طوری که نرخ سود تسهیلات به شرکت‌ها در کشورهای رقیب بسیار پایین‌تر از کشور ماست،
- تحریم‌های بین‌المللی،
- تصمیمات غیر کارشناسی و خلق‌الساعه دولت،
- محدود بودن صادرات به چند کشور خاص.

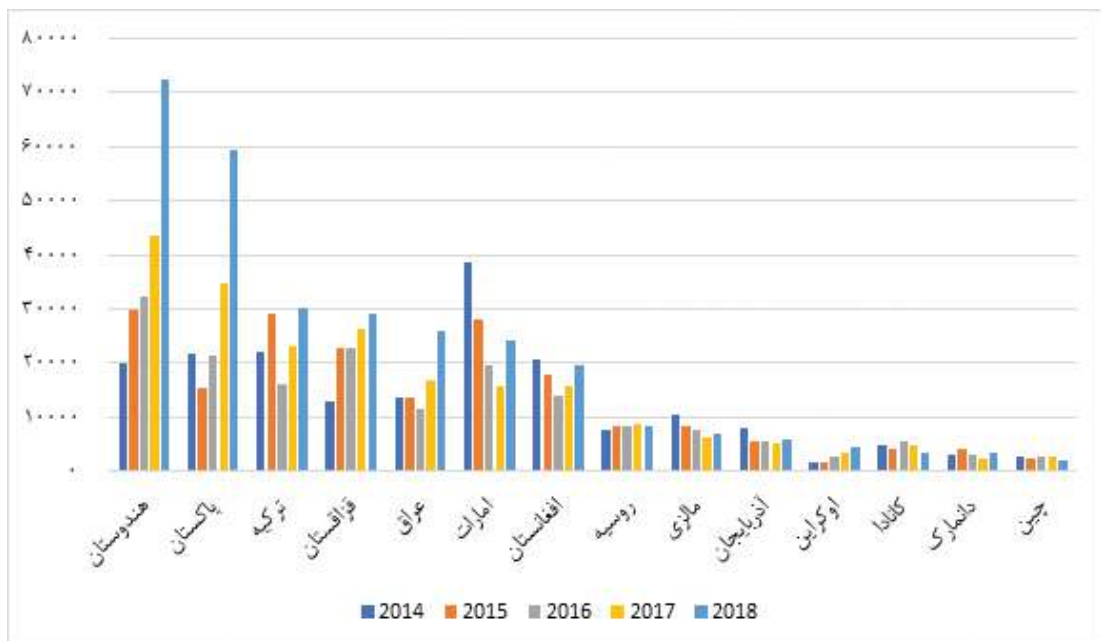
علی‌رغم روند صعودی صادرات خرمای ایران طی ۲۰ سال گشته (نمودار ۵) ولی سهم کشورمان از ارزش صادرات خرما قابل‌توجه نبوده است و ارزش افزوده قابل‌انتظار را تأمین نکرده است، به طوری که کشور ما به لحاظ تناژ صادراتی مقام اول را دارد ولی به لحاظ ارزش صادراتی مقامی بهتر از پنجم کسب نکرده است (نمودار ۶). این مسئله ناشی

نمودار شماره ۶ - میزان صادرات خرمای ایران به لحاظ تناژ و ارزش طی سال‌های ۱۹۷۰ تا ۲۰۱۹ برگرفته از سایت FAO

از عدم نظارت کافی دولت و تشکل‌های بخش خصوصی نظیر انجمن ملی خرمای ایران بر صادرات خرما و همچنین رقابت منفی صادرکنندگان است. عدم حضور انجمن ملی خرما ایران در امر تصمیم‌گیری در تدوین سیاست‌های کلان صادراتی کشور و نداشتن قدرت لازم برای کنترل صادرات و بازار داخل باعث رها بودن بازار خرمای ایران شده است.

علت دیگر کسر ارزش صادراتی خرما، عدم برند سازی در بازارهای خارج می‌باشد که باعث شده نتوانیم در فروشگاه‌های معتبر خارج از کشور حضور خوب و دائمی داشته باشیم. حضور در این بازارها، نیازمند خواست و توانایی بخش خصوصی و حمایت دولت است. در حال حاضر خرمای ایران همچون زعفران

نمودار شماره ۷ - کشورهای هدف صادراتی عمده و میزان صادرات طی سال‌های ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۸

اطلاعات تجاری موردنیاز صادرکنندگان و ایجاد مکانی به نام خانه تجارت که خدمات خوب به تجار کشورمان ارائه نماید ضروری است.

– **تجارت دوجانبه:** تجار ما باید بدانند که تجارت دوجانبه سودآوری بیشتری به همراه خواهد داشت همچنین بر تداوم و حفظ تجارت بین دو کشور مؤثر خواهد بود.

– خلق بازارهای جدید: پایداری در تجارت و ایجاد ثبات در بازار نیازمند توسعه بازار است. چنانچه به بازار چند کشور خاص بسنده شود، قطعاً شرایط ثبات را از بازار گرفته‌ایم. طی سالیان گذشته عمده صادرات خرما به چند کشور خاص بوده است (نمودار ۵). این شرایط باعث می‌شود تجارت خرما از عدم ثبات برخوردار شود و پایه‌های لرزانی داشته باشد. لذا می‌طلبید صادرکنندگان با حمایت دولت به فکر ایجاد بازارهای جدید باشند تا هم میزان صادرات این محصول افزایش یابد و هم ثبات بازار تضمین گردد و هم بر میزان مزیت نسبی خرما کشور افزوده شود.

– **اصلاح نرخ و شرایط تسهیلات بانکی:** تسهیلات بانکی باید متناسب با وضعیت صنعت خرما، میزان سودآوری و نرخ تسهیلات بانکی در کشورهای رقیب اصلاح گردد، خصوصاً تسهیلات مربوط به اصلاح نخیلات.

– **تدوین نقشه راه خرما:** همان‌گونه که قبلاً بیان شد، نبود نقشه راه صنعت خرما تهدیدی جدی برای این صنعت است؛ بنابراین هم دولت و هم بخش خصوصی باید در جهت تدوین این نقشه گام بردارند. همه عوامل تأثیرگذار باید مشارکت فعال داشته باشند (تولیدکنندگان بزرگ و مطلع، صنایع فرآوری، تجار، مراکز علمی و تحقیقاتی، تشکلهای بخش خصوصی و کارشناسان خبره دولتی و خصوصی). این نقشه راه شامل برنامه‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت خواهد بود. قبل از برنامه‌ریزی باید یک مطالعه جامع از شرایط گذشته و وضعیت موجود صورت بگیرد، عوامل ایجادکننده وضعیت موجود شناسایی شوند (آسیب‌شناسی)، آمارگیری جدید و صحیح از تمامی بخش‌های صنعت خرما صورت پذیرد، نقاط قوت و ضعف شناسایی شوند. تهدیدها و فرصت‌ها به‌درستی مشخص گردند و در تدوین نهایی نقشه راه از تجربیات کشورهای دیگر بهره گرفته شود. ♦♦

منابع

- پورتال سازمان تجارت جهانی
- پورتال سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد (فائو)
- پورتال سازمان جهاد کشاورزی

ایران با نام و برندهای سایرکشورها در بازارهای دنیا عرضه می‌شود و متأسفانه ارزش افزوده این محصول نصیب تجار غیرایرانی می‌گردد.

در سال‌های گذشته بخش خصوصی تلاشی برای توسعه بازار و ایجاد بازارهای جدید نکرده است. به طوری که از ۱۹۰ کشور جهان ما فقط به ۷۲ کشور صادرات خرما داشته‌ایم ولی عمده صادرات ما به هفت کشور بوده است به‌عنوان مثلاً در سال ۲۰۱۸ حدود ۸۰ درصد صادرات خرمای ایران به کشورهای هندوستان، پاکستان، ترکیه، قزاقستان، عراق، امارات و افغانستان بوده است و این یک چالش بزرگ برای صادرات خرما محسوب می‌گردد و بازار خرما را دچار بی‌ثباتی می‌نماید.

فرصت‌ها

– روند رو به رشد صادرات خرما: اما با وجود تهدیدات، تجارت خرمای ایران با فرصت‌هایی روبروست. طی بیست سال گذشته صادرات خرمای ایران روند افزایشی داشته است (نمودار ۴). معنی آن استقبال مصرف‌کنندگان خارجی از خرمای ایران است و به این استقبال باید به‌عنوان یک فرصت نگاه شود. هرچند که قیمت صادراتی خرمای ایران در سال‌ها مختلف متفاوت بوده (نمودار ۵) که می‌شود با توسعه بازار و نظارت قیمت صادراتی خرمای ایران را بالا برد و از ثبات نسبی برخوردار نمود.

– انحصار در تولید برخی ارقام مثل رقم مضافتی،
– استقبال روزافزون بازارهای داخلی و خارجی از خرمای ایران،
– مزیت نسبی تولید خرما در ایران،

– وجود صنایع پیشرفته تبدیلی و فرآوری و محصولات متنوع به‌دست‌آمده از خرما در کشور که قابلیت صادرات دارد.

پیشنهادها

تجارت بین‌المللی و کسب درآمدهای ارزی در اقتصاد دنیا از اهمیت قابل‌ملاحظه و غیرقابل‌انکاری برخوردار می‌باشد. در این راستا، یکی از مسائل مهم به‌منظور کسب موفقیت یک کشور در امر تجارت خارجی، کمک به افزایش مزیت نسبی محصولات صادراتی آن کشور است. پیشنهادات زیر به‌منظور بالا بردن مزیت نسبی صادراتی خرما می‌تواند مطرح نمود:

– **ایجاد خانه تجارت:** در کشورهای هدف صادراتی به جهت کمک به کاهش هزینه‌های مختلف صادرکنندگان و ایجاد ارتباط آسان بین تجار دو کشور، همچنین جمع‌آوری

گفت‌وگو با «احمدرضا نیک طبع اطاعتی» مدیرعامل شرکت نقش کریمان (کنسرسیوم صادراتی سنگ استان کرمان)

صادرات سنگ‌های تزئینی؛ مغلوب بازار داخلی

ایران در کمتر از ۲۰۰۰ معدن شناسایی شده در حوزه سنگ‌های تزئینی سالانه در حدود ۱۵ میلیون تن؛ تقریباً برابر ۱۲ درصد تولید جهان، سنگ خام تولید می‌کند که پس از کشورهای چین، هند و ایتالیا در رتبه چهارم دنیا قرار دارد. استان کرمان با حدود ۲۰۰ معدن کشف شده که کمتر از نیمی از آن‌ها دارای پروانه بهره‌برداری می‌باشند، ظرفیت تولید دو میلیون تن سنگ خام در سال دارد.

احمدرضا نیک طبع اطاعتی، مدیرعامل شرکت نقش کریمان همچنین می‌گوید: در حدود ۵۵ درصد از سنگ‌های استحصالی از معادن سنگ‌های تزئینی دنیا به صورت فراوری شده وارد چرخه تجارت بین‌المللی می‌شود که در ایران تنها در حدود ۳۰ درصد از صادرات سنگ‌های تزئینی به صورت فراوری شده است؛ ایران دارای رتبه بیست و پنجم در صادرات سنگ‌های فراوری شده می‌باشد که با توجه به در اختیار داشتن ۳۰ درصد از ذخایر و ۱۲ درصد تولید جهانی سنگ؛ این مقدار صادرات بسیار ناامیدکننده است.

او می‌گوید: اگر بتوانیم سالیانه حداقل ۲۰۰ میلیون مترمربع سنگ فراوری شده صادر کنیم، آنگاه توانسته‌ایم به صادرات حداقل چهار میلیارد دلاری سنگ فراوری شده دست‌یافته و با توجه به پیش‌بینی مصرف ۴،۹ میلیارد مترمربعی سنگ در سال ۲۰۲۵ به سهم بیشتری از بازار جهانی این کالا دست یابیم، اما...

مشروح این گفت‌وگو در ادامه قابل مطالعه است.

دنیای قرار دارد، ولی به جهت تنوع در رنگ، ایران در رتبه اول جهانی قرار دارد. ذخایر سنگ‌های تزئینی کشور، شامل ۲،۱۶ میلیارد تن انواع سنگ‌های مرمریت (۵۲ درصد)، ۱،۵ میلیارد تن سنگ‌های گرانیت (۳۶ درصد)، ۴۵۰ میلیون تن سنگ‌های تراورتن (۱۱ درصد) و ۴۴ میلیون تن سنگ‌های مرمر (۱ درصد) برآورد گردیده است. استان لرستان با در اختیار داشتن حدود ۲۵ درصد از کل این ذخایر در رتبه اول کشور قرار دارد. ذخایر قطعی انواع سنگ‌های تزئینی استان کرمان بر اساس پروانه‌های بهره‌برداری، بیش از ۱۸،۳ میلیون تن، برآورد گردیده و میزان ذخایر احتمالی سنگ‌های تزئینی در استان کرمان، بیش از هشتصد میلیون تن پیش‌بینی می‌شود.

تولید کل سنگ خام جهان، بالغ بر ۱۲۰ میلیون تن در سال است که ۵۲ درصد از آن در آسیا، ۳۶ درصد از آن در اروپا، هشت درصد از آن در آمریکا و سه درصد بقیه در آفریقا تولید می‌گردد.

کشور ایران با کمتر از ۲۰۰۰ معدن شناسایی شده در حوزه سنگ‌های تزئینی و با ظرفیت سالیانه اسمی بالغ بر ۲۵ میلیون تن، حدود ۱۵ میلیون تن سنگ خام (معادل تقریباً ۱۲ درصد از تولید سنگ خام جهان) در سال را تولید می‌کند.

♦♦ ایران یکی از بزرگ‌ترین تولیدکنندگان سنگ‌های تزئینی دنیاست و استان کرمان یکی از ظرفیت‌های مهم کشور در این زمینه است؛ بنابراین سنگ‌های تزئینی از جمله قوت‌ها و فرصت‌های صادراتی کشور و استان می‌تواند باشد اگر ممکن است بفرمایید که ذخیره معدنی سنگ‌های تزئینی کشور و نیز استان کرمان به تفاوت انواع مهم چه میزان است و سالانه چه میزان استخراج می‌گردد؟

ضمن تشکر از جنابعالی و همکاران محترمتان در نشریه سپهر اقتصاد کرمان، ذخایر سنگ‌های تزئینی در جهان به حدود ۱۵ میلیارد تن می‌رسد که شامل انواع گرانیت (Granite)، مرمریت (Marble)، تراورتن (Travertine) و مرمر (Onyx) می‌باشند. کشور ایران با در اختیار داشتن بالغ بر ۲،۴ میلیارد تن ذخایر قطعی و ۴،۲ میلیارد تن ذخایر احتمالی، حدود ۳۰ درصد از این ذخایر را در اختیار داشته و بعد از کشورهای ایتالیا، چین و هند در رتبه چهارم

♦♦ با این میزان استخراج به لحاظ کیفیت تولید ایران و بویژه

استان کرمان در چه وضعیتی است؟

همان‌طور که عرض شد میزان تولید سالیانه سنگ خام در کشور حدود ۱۵ میلیون تن و تقریباً ۱۲ درصد از تولید سنگ خام جهان می‌باشد و با این میزان تولید انواع سنگ خام، کشورمان پس از کشورهای چین و هند و ایتالیا، در رتبه چهارم دنیا قرار دارد و اولین تولیدکننده در منطقه می‌باشد. به لحاظ رتبه کشوری هم استان اصفهان با ۴,۲ میلیون تن تولید سالانه، در رتبه نخست کشور قرار دارد و استان کرمان با حدود ۲۰۰ معدن کشف‌شده که تنها حدود کمتر از نیمی از آن‌ها دارای پروانه بهره‌برداری می‌باشند، ظرفیت برداشت سالیانه در حدود دو میلیون تن سنگ خام را دارا می‌باشد. در مورد وضعیت کیفیت تولید سنگ در کشور و استان، اول اینکه باید علاوه بر کیفیت استخراج سنگ خام در معادن، کیفیت فرآوری در کارخانه‌های فرآوری سنگ را نیز مورد توجه قرار داد، زیرا که کیفیت سنگ استخراجی در معادن بر کیفیت محصول و افزایش ضریب بهره‌وری در کارخانه‌های فرآوری تأثیر مهمی دارد و با توجه به اینکه ارزش افزوده و ایجاد اشتغال در سنگ‌های فرآوری شده تا شش برابر بیشتر از سنگ خام می‌باشد و حدود ۵۵ درصد از سنگ‌های استحصال شده از معادن سنگ‌های تزئینی دنیا به صورت محصولات فرآوری شده وارد چرخه تجارت بین‌المللی می‌شود (متأسفانه در ایران تنها فقط حدود ۳۰ درصد از صادرات سنگ‌های تزئینی به صورت سنگ فرآوری شده می‌باشد)، لذا کیفیت تولید در هر دو حلقه مذکور زنجیره ارزش سنگ (معادن و کارخانه‌های فرآوری) بسیار مهم می‌باشد و دوم اینکه باید به عوامل مؤثر بر ایجاد کیفیت در محصول تولیدی، همچون روش‌های نوین استخراج و فرآوری، ماشین‌آلات پیشرفته و مدرن، نیروی انسانی متخصص و مسلط به دانش روز دنیا و همچنین تحقیق و توسعه (R&D) توجه کافی نمود. با توجه به موارد فوق می‌توان گفت که کیفیت استخراج و فرآوری و همچنین ضریب بهره‌وری در معادن و کارخانه‌های فرآوری سنگ در کشور از استاندارد جهانی پایین‌تر است. با توجه به اینکه تعداد کارخانه‌های فرآوری سنگ در کشور حدود ۶۰۰۰ تا ۶۵۰۰ واحد می‌باشد و ۷۰ تا ۸۰ درصد ماشین‌آلات این واحدها فرسوده و با قدمت فعالیت بیش از ۳۰ سال است و تنها کمتر از ۳۰۰ واحد از آن‌ها مجهز به ماشین‌آلات مدرن می‌باشند؛ یعنی کمتر از پنج درصد و تعداد کارخانه‌های فرآوری سنگ استان کرمان حدود ۶۰ واحد است که تنها چهار واحد از آن‌ها مدرن می‌باشند؛ یعنی کمتر از هفت درصد کارخانه‌های فرآوری استان و تقریباً ۰,۳ درصد کارخانه‌های کشور که یکی از این

کارخانه‌های مدرن هم به علت تملک توسط بانک تعطیل گردیده و فقط تنها یک کارخانه در استان با در اختیار داشتن دستگاه اهر، قادر به تولید سنگ به صورت اسلب می‌باشد.

♦♦ در بین سنگ‌های تزئینی ایران کدام نوع، دارای بازار

قابل توجه خارجی است و مقصد صادرات کدام کشورها هستند؟

سنگ‌های مرمریت و مرمر ایران بیشتر از انواع دیگر مورد توجه بازارهای خارجی می‌باشند و کشورهای چین و عراق و ترکیه، عمده‌ترین خریداران سنگ کشور می‌باشند.

♦♦ صادرات سنگ‌های تزئینی کشور چه میزان و صادرات استان

کرمان چه کسری از آن را تشکیل می‌دهد؟ صادرات سنگ تا چه

میزان قابل ارتقاء و بالاتر رفتن است؟

با مقایسه صادرات سنگ‌های تزئینی کشورهای جهان در بین سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۶ در وبسایت جهانی تریدماپ (Trademap) مشخص می‌شود که کشور ایران با ۰,۸ درصد از کل صادرات سنگ‌های تزئینی در دهه مورد بررسی در میان کشورهای صادرکننده رتبه چهاردهم را دارا می‌باشد و ۸۶ درصد از صادرات سنگ‌های تزئینی جهان را کشورهای چین، ایتالیا، ترکیه، هندوستان، برزیل، اسپانیا در دست دارند. حجم درآمد میانگین سالیانه صادرات سنگ جهان در این دهه ۱۷,۵ میلیارد دلار آمریکا بوده است. از مجموع کل صادرات سنگ‌های تزئینی در این بازه زمانی، ۶۷,۹۹ درصد از آن مربوط به سنگ‌های خام و فقط ۳۲,۰۱ درصد از آن مربوط به سنگ‌های فرآوری شده می‌باشد و بر اساس داده‌های مذکور، ایران دارای رتبه ۲۵ صادرات در مورد سنگ‌های فرآوری شده می‌باشد. این سهم ناچیز ایران از کل صادرات سنگ‌های تزئینی، با توجه در اختیار داشتن حدود ۳۰ درصد از ذخایر و ۱۲ درصد از تولید جهانی سنگ، بسیار ناامیدکننده است، اما می‌توان با توجه به ذخایر و پتانسیل‌های قابل توجه کشور، با برنامه‌ریزی درست و مستمر در همه حلقه‌های زنجیره ارزش سنگ از معدن تا بازار، میزان صادرات این محصول و فرآورده را تا حد زیادی ارتقاء داد؛ به طوری که اگر بتوانیم حداقل سالانه ۲۰۰ میلیون مترمربع سنگ فرآوری شده را صادر کنیم، توانسته‌ایم به صادرات حداقل چهار میلیارد دلاری سنگ فرآوری شده دست‌یافته و با توجه به پیش‌بینی مصرف ۴,۹ میلیارد مترمربعی سنگ در سال ۲۰۲۵ سهم بیشتری از صادرات بازار جهانی سنگ را از آن کشور خودمان نماییم. برای تولید سالیانه ۲۰۰ میلیون مترمربع سنگ فرآوری شده به حداکثر ۱۵ میلیون تن سنگ خام با کیفیت نیاز می‌باشد که با توجه به میزان ذخایر کشور، قابل دسترسی است و البته با صادرات مازاد تولید

باتوجه به اینکه

تعداد کارخانه‌های

فرآوری سنگ در

کشور حدود ۶۰۰۰

تا ۶۵۰۰ واحد

می‌باشد و ۷۰ تا ۸۰

درصد ماشین‌آلات

این واحدها

فرسوده و با قدمت

فعالیت بیش از ۳۰

سال است و تنها

کمتر از ۳۰۰ واحد

از آن‌ها مجهز به

ماشین‌آلات مدرن

می‌باشند؛ یعنی

کمتر از پنج درصد و

تعداد کارخانه‌های

فرآوری سنگ

استان کرمان

حدود ۶۰۰۰ واحد

است که تنها چهار

واحد از آن‌ها مدرن

می‌باشند؛ یعنی

کمتر از هفت درصد

کارخانه‌های

فرآوری استان و

تقریباً ۰,۳ درصد

کارخانه‌های کشور

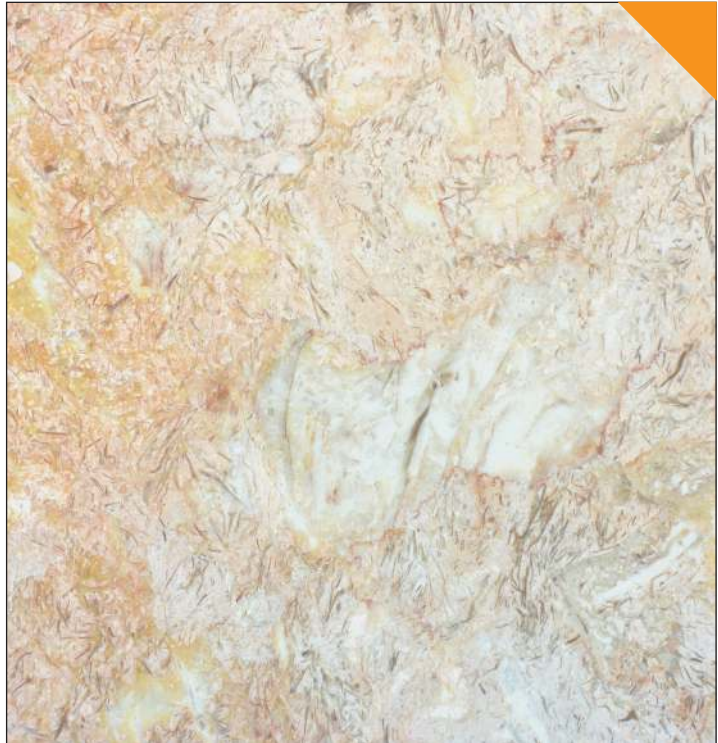
و کارخانه‌های فرآوری و مصرف سرانه قابل‌توجه سنگ فرآوری شده در ایران (رتبه اول مصرف سرانه) و همچنین وضع قوانین و مقررات خلق‌الساعه غیر کارشناسی، در بعضی مواقع فروش در بازار داخلی و حتی متأسفانه واردات بعضی از سنگ‌های فرآوری شده، سودآوری بیشتری دارد.

◆ در کل ارزیابی شما از چگونگی قدرت رقابت صادرکنندگان ایرانی سنگ‌های تزئینی در بازارهای جهانی چیست؟ چه فاصله‌ای بین تولید ما با برندهای جهانی وجود دارد؟

با توجه به شرایط فعلی کشور و تحریم‌های ظالمانه علیه کشورمان، قیاس عملکرد بین بازرگانان ایرانی داخل کشور و هم‌تایان ایشان در سایر کشورها قیاسی مع‌الفارق است؛ زیرا بدون داشتن سازوکار و ابزار مناسب، تجارت بسیار سخت و غیررقابتی است و صادرات سنگ‌های تزئینی نیز از این قاعده مستثنی نمی‌باشد، لذا با توجه به خاص بودن تجارت سنگ، فعالیت در این خصوص به مراتب سخت‌تر و مشکل‌تر می‌باشد، ولی کیفیت سنگ‌های صادراتی ما در هر دو حوزه خام و فرآوری شده با برندهای جهانی قابل‌رقابت می‌باشد، اما متأسفانه در زمینه سورتینگ (sorting) و بسته‌بندی سنگ‌های فرآوری شده و همچنین در زمینه بازاریابی، ضعیف عمل کرده‌ایم.

◆ مهم‌ترین چالش‌های استخراج فرآوری و تجاری این کالا و راه‌های برون‌رفت از آن‌ها چیست؟

- عدم بهره‌گیری از تکنولوژی روز دنیا و ماشین‌آلات پیشرفته و مدرن در حوزه‌های اکتشاف، استخراج و فرآوری، در معادن و کارخانه‌های فرآوری سنگ،
- پایین بودن ضریب بهره‌وری در معادن و کارخانه‌های فرآوری سنگ،
- فقدان دانش روز و تخصص موردنیاز نیروی کار شاغل در صنعت سنگ،
- فقدان اطلاعات و آمار نیاز مورد صنعت سنگ به‌منظور تدوین استراتژی و برنامه‌ریزی کلان،
- فقدان یک سیاست صادراتی منسجم، مستمر و قدرتمند و پایدار در کشور،
- فقدان کنسرسیوم‌های صادراتی تخصصی سنگ،
- عدم استفاده از روش‌های نوین بازاریابی،
- عدم انجام مطالعات بازار، عدم شناخت بازارهای هدف، عدم انتخاب کشورهای عمده و تمرکز بر آن‌ها و پراکندگی زیاد کشورهای هدف صادرات (۱۳۵ کشور)،
- عدم تداوم حضور در بازارهای صادراتی بیشتر کشورها و عدم حفظ بازارهای به دست آورده شده. ◆◆

سنگ خام صادراتی، (فقط با صادرات ۱۰ میلیون تن سنگ خام صادراتی) بالغ بر ۱,۲ میلیارد دلار درآمد ارزی نصیب کشور خواهد شد. همچنین می‌توان در مقابل، سنگ‌های خام موردنیاز را نیز جهت فرآوری و ایجاد ارزش افزوده و اشتغال بیشتر وارد کشور نماییم.

◆ مهم‌ترین سنگ‌های تزئینی استان کرمان در مجموع به لحاظ میزان ذخیره، استخراج و کیفیت کدامند؟

سنگ‌های مرمریت، بالاترین میزان ذخایر و سنگ‌های مرمر بالاترین میزان ارزش را در میان سنگ‌های کشور و استان، دارا می‌باشند.

◆ سودآورترین سنگ‌های تزئینی صادراتی کشور کدام است و علت این برتری در سودآوری نسبت به دیگر انواع سنگ‌های تزئینی چیست؟

علیرغم بالا بودن ارزش سنگ‌های مرمر، به دلیل میزان تقاضای بازار جهانی برای سنگ‌های مرمریت، این سنگ‌ها سهم بیشتری از تجارت جهانی سنگ را در اختیار دارند.

◆ در مورد سودآوری صادرات سنگ نسبت به فروش در بازار داخلی چه مقایسه‌ای دارید؟

با توجه به عدم ثبات قیمت‌ها در بازار، خصوصاً قیمت ارز و به‌تبع آن متغیر بودن قیمت تمام شده محصولات در معادن

کیفیت سنگ‌های

صادراتی مادر

هر دو حوزه خام

و فرآوری شده با

برندهای جهانی

قابل رقابت

می باشد، اما

متأسفانه در

زمینه سورتینگ

(sorting)

وبسته‌بندی

سنگ‌های

فرآوری شده و

همچنین در زمینه

بازاریابی، ضعیف

عمل کرده‌ایم.

ظرفیت مغفول مانده

استان کرمان نیازمند توجه به پتانسیل‌های گردشگری به عنوان پیشران توسعه

♦ رضا سنجری

مدیرکل دفتر هماهنگی امور اقتصادی استانداری کرمان

آبشارهای استان کرمان

در دل دیار کویری کرمان، آبشارهای طبیعی و زیبایی قرار دارد که ظرفیت بسیار مناسبی برای جذب گردشگران داخلی و خارجی است. اقلیم متنوع و منحصر به فرد استان کرمان، جاذبه‌های بی‌نظیری مانند آبشارها را در خود جای داده که کمتر شناخته شده و گردشگران از وجود آن‌ها اطلاع چندانی ندارند. اغلب آبشارهای کرمان در مناطق کوهستانی و پر بارش واقع شده‌اند و با خلق مناظر چشم‌نواز و محیطی فرح‌بخش، مکانی برای تفریح و آرامش گردشگران به شمار می‌رود. معرفی این جاذبه‌ها و موهبت‌های الهی، قابلیت‌های صنعت گردشگری استان را بالا می‌برد و فرصت‌های جدیدی برای بهره بیشتر از آن‌ها فراهم می‌کند.

- **آبشار «سکنج ماهان»** در نزدیکی شهر ماهان از بیلاقات مشهور استان کرمان است که طبیعت زیبا و آب‌وهوایی خوش دارد و نامی آشنا برای گردشگران و مسافران محسوب می‌شود. در این منطقه آبشار و چشمه خنگ و دل‌انگیزی وجود دارد که از دامنه کوه‌های پلوار کرمان فوران می‌کند و هر بیننده‌ای را به وجد می‌آورد. گردشگران برای رسیدن به چشمه و آبشار سکنج باید مسیری به فاصله چهار کیلومتر را در میان درختان، رودخانه و صخره‌های متعدد منطقه طی کنند که جاذبه‌ای فراموش‌نشدنی است.
- **آبشار «راین»** در شهر تاریخی راین میزبان جاذبه‌های متنوع تاریخی و طبیعی است که آبشار راین از مهم‌ترین

استان کرمان به‌عنوان نگین ظرفیت‌های متعدد اقتصادی و سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف، با محدودیت‌هایی مانند کم‌آبی، خشک‌سالی و... مواجه است که بایستی در برنامه‌های توسعه استان مخصوصاً در بخش کشاورزی و صنایع آب بر لحاظ گردد. در سنوات گذشته توجه به توسعه صنایع مادر و افزایش استخراج معادن، افزایش تولید در بخش کشاورزی و ... علاوه بر ایجاد ارزش افزوده و صادرات محصولات استان، کاهش ذخایر آبی استان را در برداشته که با گذشت زمان، کم‌آبی شدت بیشتری یافته و مشکلات عدیده‌ای من جمله در بخش شرب را به وجود آورده است. گرچه طرح‌های انتقال آب تا حدی توانسته مشکل تأمین آب برخی صنایع بزرگ را مرتفع سازد، اما به‌زودی شاهد تغییر اکوسیستم آب دریا به‌عنوان منبع تأمین‌کننده آب این طرح‌ها خواهیم بود؛ بنابراین به نظر می‌رسد برنامه توسعه استان بایستی بیشتر بر مبنای طرح‌های دانش‌بنیان و گردشگری و پروژه‌های با نیاز آبی صفر و یا کم تعریف شود.

با عنایت به تأثیر تحریم‌ها بر سرمایه‌گذاری خارجی، ورود تکنولوژی دانش‌بنیان، انتقال پول، امنیت روانی سرمایه، تأمین مواد اولیه و ... که باعث کاهش سرمایه‌گذاری و ایجاد محدودیت برای تولید در استان شده و طرح‌های سرمایه‌گذاری خارجی قبلی را نیز با مشکلاتی مواجه ساخته، اما توجه به زیرساخت‌های خدادادی استان از قبیل آبشارها و قنوات برای توسعه طرح‌های گردشگری و ساماندهی بافت فرسوده و تاریخی شهرهای بزرگ به‌عنوان طرح‌های خدماتی که نیاز آبی چندانی ندارند می‌تواند در توسعه استان و ایجاد اشتغال و ارزش افزوده نقش ایفا نماید.

در حال حاضر

یک هزار و ۹۳۰

قنات در استان

کرمان وجود دارد و

قنات‌های منطقه

بم‌از پرآب‌ترین

قنات‌های

کشور محسوب

می‌شوند که دو

قنات «اکبرآباد»

و «قاسم‌آباد»

در شهرستان بم

به همراه قنات

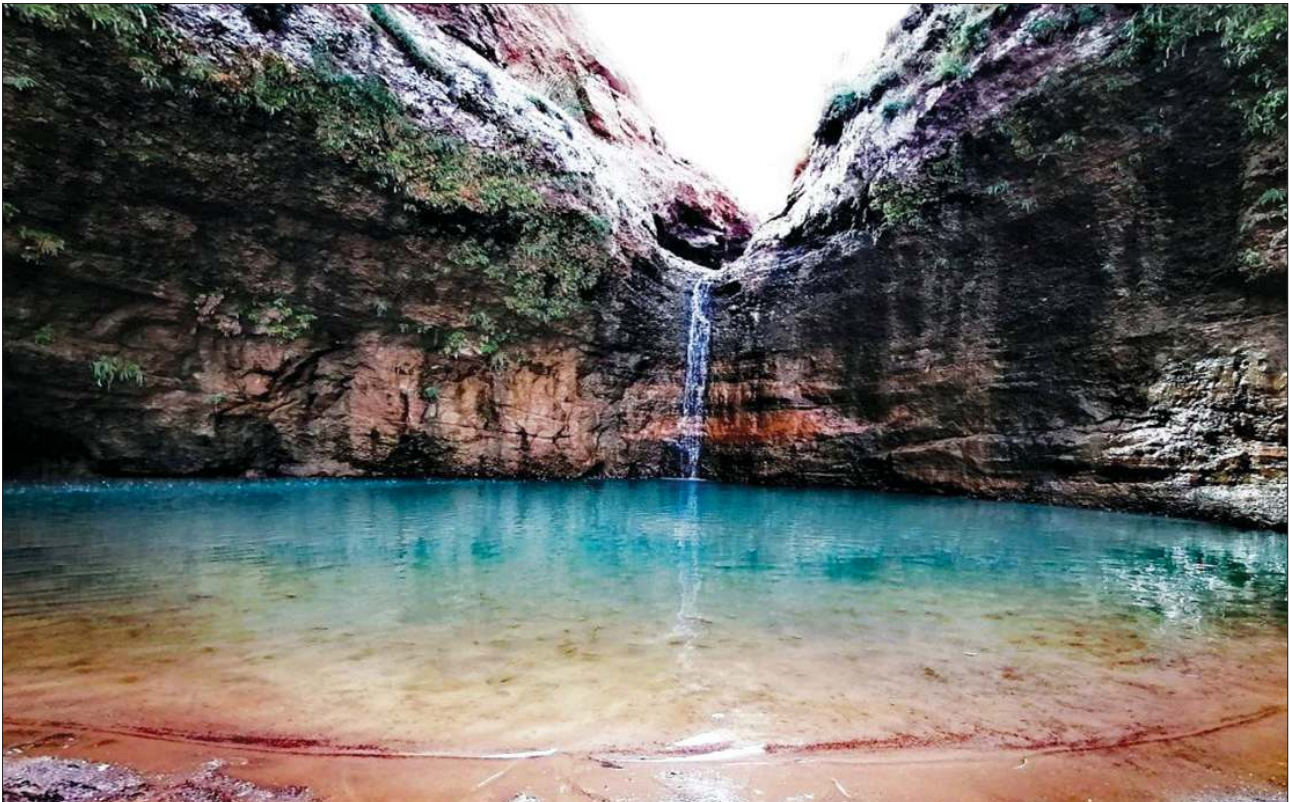
«گوهرریز جویبار» در

شهر کرمان به ثبت

جهانی رسیده و ۱۱

قنات کرمان به ثبت

ملی رسیده‌اند.

• آبشار کشیت

را بهشت جنوب کرمان نامیده‌اند که درون خود جاذبه‌های طبیعی رنگارنگ و بدیعی را در خود جای داده و در ایام سال پذیرای گردشگران و مسافران خسته از گرمای منطقه جنوب استان است. آبشارهای دلفارد به همراه آبشار کراه و چند آبشار متوالی بنام آبشارهای دره گلم دخترکش، در فاصله ۴۵ کیلومتری غرب جیرفت و در مسیر جیرفت به ساردویییه قرار دارد که مکان بسیار مناسبی جهت جذب گردشگران و مسافران بشمار می‌رود. آبشار دلفارد در ارتفاع ۲ هزار و ۱۰۰ متری از دل کوه‌های بحر آسمان می‌جوشد و آب‌وهوای بسیار دل‌انگیز و دلربای اطراف آبشار هر بیننده و گردشگری را مجذوب خود می‌کند.

• **آبشار «کشیت»** در نزدیکی بخش گلباف و در فاصله ۴۰ کیلومتری کویر شهداد، روستای زیبای کشیت در دره‌ای به طول سه کیلومتر واقع شده که سراسر آن نخلستان، درختان میوه و خزه‌ها روییده و آن را به‌مانند نگین سبزی در دل کویر جلوه داده است. در دره کشیت آبخاری به ارتفاع ۱۲ متر به محوطه‌ای می‌ریزد که مردم محلی به آن دریا می‌گویند که حوضچه‌ای به مساحت ۶۰۰ مترمربع پدید آورده که عمق آن هنوز اندازه‌گیری نشده است. وجود این آبشار و چند آبشار کوچک در این دره را می‌توان اعجاز

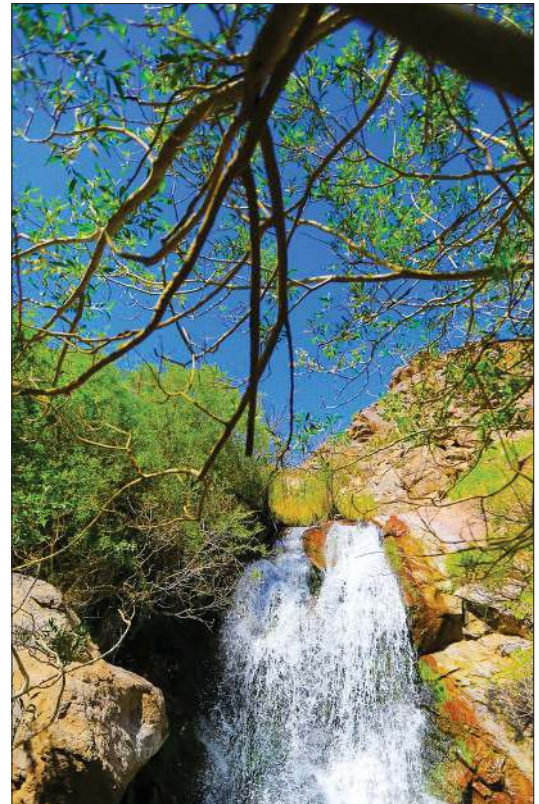
آن‌ها محسوب می‌شود که در طول سال گردشگران زیادی را به خود جلب می‌کند. این آبشار که به نام رز رود هم شناخته می‌شود، در ۱۴ کیلومتری جنوب غربی راین قرار دارد و در دامنه‌های جبهه شرقی کوه هزار قرار دارد. آب این آبشار از ارتفاعی در حدود ۴۰ متر در طی چهار مرحله به پایین فرومی‌ریزد و در اطراف خود هوایی طربناک پدید می‌آورد که در تابستان بازدیدکنندگان زیادی از سراسر کشور و استان دارد. دیوار صخره‌ای آبشار راین در زمستان فضای مناسبی برای ورزش یخ‌نوردی فراهم می‌آورد و اطراف دهانه آبشار مملو از گل‌ها و گیاهان بومی و وحشی است که زیبایی آن را دوچندان می‌کند.

• **آبشارهای «سیمک»** مجموعه آبشارهای سیزده‌گانه در دره زیبا و کم‌نظیری به نام سیمک در فاصله ۳۵ کیلومتری شهر کرمان و در منطقه بیلاقی و خوش آب‌وهوای کوهپایه قرار گرفته‌اند و در گرمای استان کرمان جاذبه‌ای دلچسب ایجاد کرده‌اند. آبشارهای سیمک در درون دره قرار دارند که مرتفع‌ترین آن ۲۰ متر ارتفاع دارد و دیواره‌های بلند صخره‌ای آبشار را احاطه کرده و لانه‌سازی پرندگان از جاذبه‌های این مکان دیدنی بشمار می‌رود.

• **آبشار «دلفارد جیرفت»** در منطقه بیلاقی دلفارد جیرفت

● قنات قاسم آباد بم ●

● آبشار وامق آباد ●

قنات‌های کشورهای کشور محسوب می‌شود، اما در دهه‌ها اخیر این میراث گران‌قدر نیاکان، در زیر غبار بی‌توجهی و فراموشی در حال مدفون شدن است. ایرانیان در هزاره‌های متمادی با بهره‌گیری از خلاقیت و نبوغ خود، آب زیرزمینی را از اعماق زمین خشکیده به روی زمین منتقل می‌کردند و همین آبراهه‌ها تمدن‌های بزرگی در نقاط مختلف این سرزمین پهناور ایجاد کرده‌اند و اقتصاد و حیات در پیرامون آن‌ها شکل گرفت.

قنات‌ها علاوه بر آبادانی محیط پیرامونی خود، نظام اقتصادی و ملکی خاصی را برای بهره‌برداران آب پایه‌ریزی کرده که در طول سال‌ها اساس روابط اجتماعی و فرهنگی مردم حاشیه کویر و بیابان را تشکیل می‌دهد که تأثیرات آن تا امروز جریان دارد. در دیار کویری کرمان نیز در مکان‌هایی که رودخانه و چشمه‌های جریان نداشت، قنات‌ها با آبرسانی روستاها و شهرها را آباد کرده و اجتماعی از مردم با بهره‌گیری از آب قنات به زراعت و کشاورزی و دامداری می‌پرداختند و با این شیوه توانستند این استان را به یکی از قطب‌های کشاورزی کشور تبدیل کنند. در دهه‌های گذشته با حفر چاه‌های عمیق و کاهش تدریجی نزولات جوی، اهمیت و کارکرد قنات‌ها به تدریج کمرنگ شد، اما

طبیعت در کویر سوزان نامید که طبیعت بکر آن برای هر بیننده و گردشگری وسوسه کننده است.

● **آبشار «کوه شاه رابر»** در دامنه‌های قله چهار هزار و ۳۵۰ متری کوه شاه در ۱۲ کیلومتری شمال غربی شهرستان رابر کرمان قرار گرفته و ارتفاع آبشار در حدود ۱۵ متر است که به دامنه کوه‌های هزار می‌ریزد. آب حاصل از برف کوه شاه در مسیر خود این آبشار زیبا را پدید آورده که در میان صخره‌ها طبیعت کم‌نظیری را پیش چشم بینندگان می‌گذارد و گیاهان و درختان اطراف خود را سیراب می‌کند. در کنار آبشارهای فوق آبشارهایی مانند «دوساری» در شهرستان جیرفت، «دهبکری» در شهرستان بم، «وامق آباد کوهپایه» در شهر کرمان، «خوشکار» در شهرستان بردسیر و غیره نیز از جاذبه‌های طبیعی استان کرمان هستند که هر کدام به غنای طبیعت‌گردی و گردشگری دیار کریمان می‌افزایند و باید موردتوجه جدی قرار گیرند.

قنات‌های استان

قنات‌ها، این شگفتی‌های ساخت بشر، در طول هزاران سال رگ حیات برای مردمان ساکن مناطق خشک و بیابانی ایران بوده است و استان کرمان میزبان مهم‌ترین

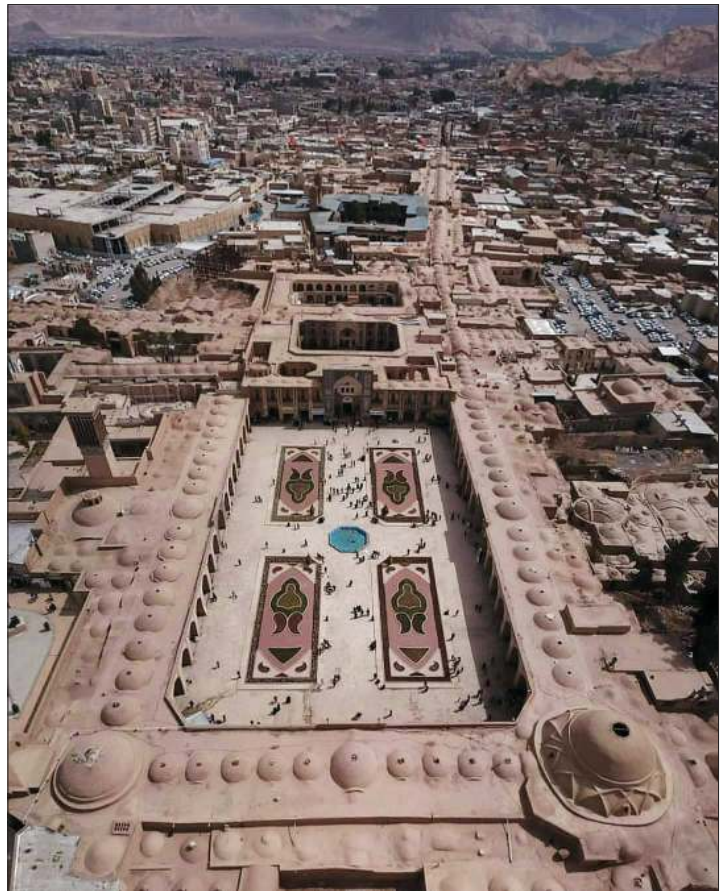
جوپار» در شهر کرمان به ثبت جهانی رسیده و ۱۱ قنات کرمان به ثبت ملی رسیده‌اند. بسیاری از تمدن‌ها و حیات در کویر و حاشیه آن به واسطه قنات‌ها به وجود آمده‌اند که نشان‌دهنده ارزش میراث تمدنی قنات‌ها است. البته سه عامل خشک‌سالی‌های طولانی، حفر چاه‌های عمیق و برداشت و استفاده بی‌رویه از آب‌های زیرزمینی توسط چاه‌های غیرمجاز از عوامل خشکی و کم‌آبی قنات‌ها به شمار می‌رود، اما باین وجود، تعداد زیادی از قنات‌های ما پتانسیل جذب گردشگر را دارند و باید کمیته علمی و راهبرد مشخصی برای گردشگری این اماکن تشکیل شود.

بافت تاریخی شهر

بافت تاریخی کرمان که روزگاری هسته مرکزی شهر تاریخی «کارمانیا» بود، امروز به شهری فراموش شده تبدیل شده و از آن به‌عنوان یکی از مشکلات این شهر یاد می‌شود. شهر کرمان طی سال‌های گذشته شاهد تحول و رشد چشمگیر بوده. در حالی که طی دو سال اخیر از کرمان به‌عنوان کلان‌شهر جدید کشور یاد می‌شود، اما در بافت قدیم این شهر سرمایه‌گذاری قابل‌توجهی انجام نشده است. عمر ساختمان‌ها در شهری زلزله‌خیز در کرمان بالاتر از حد استاندارد است و با وجود تسهیلات مسکن که موجب بروز افزایش ساخت‌وسازها در کرمان شده، اما مشکلی از زمین‌های خالی، خانه‌های خشتی نیمه ویرانه و بافت قدیم شهر کرمان حل نکرده به‌طوری‌که در خیابان‌های اصلی این شهر اکثر مغازه‌ها و ساختمان‌ها از وضعیت مطلوبی برخوردار نیستند و یا اینکه تنها ردیف جلو خیابان رنگی و زیبا به نظر می‌رسد، اما کافی است که پشت این زرق‌وبرق‌ها را نیز دید.

مشکل اصلی که در این مناطق وجود دارد، متروکه شدن خانه‌های قدیمی با معماری بی‌نظیری است که هم‌اکنون بیشتر به انبارهای اصناف مختلف و یا محل سکونت افغانه تبدیل شده‌اند؛ در حقیقت ساکنان غالب بافت فرسوده کرمان افغانه هستند. این شرایط موجب شده است افرادی نیز که تمایل به زندگی در خانه‌های قدیمی دارند به دلیل هم‌نشینی با افغانه، به‌خصوص از نوع غیرمجاز از این مناطق به سمت غرب کرمان که به مرکز آپارتمان‌نشینی کرمان تبدیل شده است، مهاجرت کنند. در حالی که کرمان سرانه جمعیت بسیار کم شده است که حاشیه شهر کرمان به‌سرعت در حال گسترش است و جمعیت در غرب و شمال کرمان رو به افزایش است که نتیجه‌ای جز مشکلات حاشیه‌نشینی یا عدم تناسب امکانات با جمعیت ندارد. ♦♦

با توجه به معضل کم‌آبی و خشک شدن برخی چاه‌ها در استان کرمان، کارشناسان مجدد به فکر احیای قنات‌ها افتاده و به شیوه سنتی اجداد خود رجوع کرده‌اند. گردشگری نیز ظرفیت جدید قنات‌ها محسوب می‌شود و این سازه‌های شگفت‌انگیز بشری با طراحی و معماری منحصربه‌فرد، فرصتی برای علاقه‌مندان و فعالان حوزه گردشگری است تا با بازدید از قنات‌ها جاذبه‌های جدیدی را در دل زمین از نزدیک مشاهده کنند. اهمیت قنات‌ها امروز به حدی است که سازمان‌های بین‌المللی مانند یونسکو به فکر حفظ این دستاوردهای ارزشمند کهن بشری افتاده‌اند و با ثبت جهانی قنات‌ها سعی در حفاظت از این میراث‌های فرهنگی در نقاط مختلف دنیا دارند. بنا به مدارک و شواهد تاریخی قنات مادین شهرداد کرمان قدیمی‌ترین قنات جهان شناخته شده است و می‌توان گفت نخستین قنات‌ها در دیار کرمان ایجاد شده‌اند. در حال حاضر یک هزار و ۹۳۰ قنات در استان کرمان وجود دارد و قنات‌های منطقه بم از پرآب‌ترین قنات‌های کشور محسوب می‌شوند که دو قنات «اکبرآباد» و «قاسم‌آباد» در شهرستان بم به همراه قنات «گوهرریز

فن بازار، اکوسیستم مبادلات فناوری کشور

♦ عابد شیخ بهایی

عضو هیئت‌مدیره انجمن دانش‌بنیان و کارگزار رسمی فن بازار منطقه‌ای کرمان

دارد، به‌کارگیری «فن بازار» به‌عنوان سامانه‌ای برای هدایت و نظارت بر مبادلات فناوری و شکل‌گیری بازار فناوری است. در سال‌های اخیر، استفاده از سازوکار مذکور به‌خصوص در کشورهای درحال‌توسعه با استقبال مواجه شده است. استفاده از فن بازار جهت ایجاد و مدیریت بازار فناوری در کشور ما از سال ۱۳۸۱ مدنظر بوده است. مدل اجرایی فن بازار ملی که از آن زمان تاکنون توسط فن بازار پارک فناوری پردیس اجرا شده است، ثمره مطالعات انجام شده در همان زمان است. اهمیت و ضرورت؛ برخی از ضرورت‌های وجود یک فن بازار به‌عنوان یک بازار فناوری و نیز برنامه‌ریزی برای عملکرد موفق

یکی از دغدغه‌های مهم کشورهای جهان در عصر امروز، افزایش سهم تولید محصولات و خدمات مبتنی بر دانش نسبت به سایر انواع تولیدات است. سیاست‌گذاران کشورها سعی دارند با توجه کافی به این موضوع و نیز جهت‌گیری‌ها و اتخاذ تصمیمات مناسب به این مهم نائل آیند و به همین جهت، حمایت از نوآوری، تقویت پتانسیل تحقیق و توسعه و ... در اولویت‌های برنامه‌ریزی آنان قرار دارد. کشورهای مختلف در سراسر دنیا با توجه به عوامل و واقعیات مختلفی که با آن روبرو هستند، ابزارها و روش‌های متنوعی را برای حرکت به سمت اقتصاد مبتنی بر دانش مورداستفاده قرار داده‌اند. سابقه تاریخی، زمینه‌های فرهنگی، شاخص‌های اقتصادی و به‌طورکلی و عام، میزان توسعه‌یافتگی، تعیین‌کننده آن است که چه کشوری در کدام برهه از زمان، جهت نیل به اولویت‌ها و برنامه‌های مذکور باید از چه روش و سازوکاری استفاده نماید. یکی از مکانیسم‌هایی که استفاده از آن با هدف تسهیل در امر پیاده‌سازی سیاست‌های فوق، نزدیک به سه دهه قدمت

آن عبارتند از:

- نیاز به انتشار وسیع و سریع فناوری در سطح ملی و سرعت بخشیدن به معرفی يك فناوری و در نهایت کاربرد آن با توجه به عمر کوتاه فناوری‌های جدید،
- جلوگیری از تلاش‌های موازی شرکت‌ها برای تحقیق و توسعه و کاهش هزینه‌های R&D،
- نیاز شرکت‌ها به تطبیق و بهره‌گیری از فناوری‌های جدید برای تقویت قدرت واکنش خود به محیط،
- شناخت نیازهای واقعی صنعت برای دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها و محققین،

• ارائه فرصت‌هایی به کارآفرینان برای خلق کسب‌وکار جدید.

موارد مطرح شده، دربردارنده برخی از ضرورت‌های وجود مکانیسمی مانند فن بازار جهت شکل‌گیری و ساماندهی بازار فناوری هستند. سه مورد ذکرشده در ابتدا، در حقیقت ضرورت‌های به‌کارگیری فناوری‌های جدید هستند که خود یکی از پیش‌شرط‌های مهم بقا در بازار رقابتی و بدون مرز فعلی است.

پرواضح است که امروزه فناوری به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل توسعه اقتصادی و صنعتی کشورها محسوب می‌شود. در مناطق مختلف جهان، روش‌های گوناگونی در راستای تسهیل انتقال و مبادله فناوری در سطوح محلی، ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی به کار می‌رود. ایجاد فن بازار به‌عنوان مرکز و مرجع مبادلات فناوری یکی از سازوکارهای پیشرفته و نوپا در جهت دستیابی به هدف فوق‌الذکر محسوب می‌شود. در ایران مبادله و انتقال فناوری از نظام و ساختار منسجم و هدفمندی برخوردار نیست و این مسئله باعث بروز مشکلات بسیاری برای عرضه‌کنندگان فناوری (شامل نخبگان، دانشگاه‌ها، مراکز تحقیق و توسعه و...) و متقاضیان فناوری (مانند دولت، صنایع مختلف بویژه صنایع کوچک و متوسط، سرمایه‌گذاران و...) شده است. همچنین با استفاده از مصاحبه و مطالعه میدانی از بین کارشناسان فن بازار و حیطه‌های مرتبط و آشنا با آن (مانند حقوق فناوری، ارزیابی و بازاریابی فناوری، زمینه‌های تخصصی فناوری، صندوق‌های حمایت‌های مالی و...) در جهت ارائه مدل پیشنهادی فن بازار در سطح ملی در ایران، تلاش شده است. در واقع این مطلب در پی ارائه و تشریح مأموریت و اهداف بخش‌های مختلف، مالکیت، فرآیند داخلی و ارتباطات فن بازار سطح ملی در ایران و همچنین پیش‌نیازهای ایجاد فن بازار می‌باشد. پرواضح است که دقت در تجربیات سایر کشورها و توجه به پیش‌نیازها و زیرساخت‌های اولیه، مسئولان مربوطه را در جهت برنامه‌ریزی هرچه بهتر و جامع‌تر رهنمون خواهد شد.

اهمیت تعامل فعال صنعت و دانشگاه برای تجاری‌سازی

یافته‌های پژوهشی و در راستای تأمین نیازهای علمی و فناوری کشور و کاهش وابستگی به خارج بر کسی پوشیده نیست. یکی از سازوکارهای اصلی این مهم، ایجاد فضای مناسب کسب‌وکارهای فناورانه و بازار عرضه و تقاضای فناوری است. بر این اساس و با توجه به تکالیف مندرج در بند «د» ماده ۱۷ برنامه پنجم توسعه در خصوص «حمایت دولت از ایجاد و توسعه بورس ایده و بازار فناوری»، فن بازار ملی ایران به‌عنوان مرجع اطلاعات فناوری کشور، ایجاد و مدیریت بازار فناوری در کشور را مأموریت اصلی خود قرار داده است.

فن بازارها

فن بازار به معنای بازار فناوری؛ یعنی محلی برای مبادلات تکنولوژی است. در بازار فناوری، فن بازارها نقش واسطه‌ای برای رساندن اطلاعات تکنولوژی به عرضه‌کنندگان، متقاضیان، کارآفرینان و سرمایه‌گذاران ایفا می‌نماید. فن بازارها همچنین به ارائه مشاوره در خصوص مراحل انتقال تکنولوژی می‌پردازند. تولد فن بازارها به دهه ۱۹۹۰ و کشورهای شرق آسیا برمی‌گردد. کشورهایی چون چین و هنگ‌کنگ که خود تولیدکننده تکنولوژی نبودند و بیشتر از استراتژی انتقال تکنولوژی استفاده می‌کردند برای سامان‌دهی به جریان انتقال تکنولوژی در کشورشان دست به ایجاد ساختارهایی زدند که بعداً به نام Technomarket یا technomart معروف شدند.

ظرایف موجود در انتقال تکنولوژی، لزوم ایجاد اطلاع‌رسانی صحیح، مشاوره و استانداردهای مبادلات را به وجود آورد که این نقش توسط فن بازارها ایفا می‌شود. در اصل فن‌بازار در نقش یک واسطه حرفه‌ای در سطوح مختلف در کنار عرضه‌کنندگان (دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها و واحدهای تحقیق و توسعه صنایع) و متقاضیان تکنولوژی (صنایع بزرگ، بنگاه‌های اقتصادی کوچک و متوسط، سرمایه‌گذاران و حتی دانشگاه‌ها) خواهد بود. با این تعریف می‌توان گفت فن‌بازار در اصل یک بنگاه تخصصی معاملات فناوری است.

در این بازار، فروشنده‌ها تکنولوژی فرصت می‌یابند تا ایده‌ها و تکنولوژی‌های خود را به معرض نمایش گذاشته و برای آن‌ها اقدام به بازاریابی نمایند. از طرفی این امکان نیز وجود دارد که متقاضیان تکنولوژی نیز تقاضاهای خود را مطرح نموده و به این صورت قدرت انتخاب بالاتری در بین گزینه‌ها داشته باشد؛ بنابراین اهداف اصلی فن بازارها عبارت‌اند از:

- تقویت و تسهیل تبادل فناوری،
- حمایت و حفاظت از عرضه فناوری و دانش فنی،
- تأمین نیازهای فناوری،
- بهره‌گیری از فنون تجاری‌سازی انتقال و انتشار،
- فناوری با تأکید بر فناوری پیشرفته.

- تمام اقدامات
- اجرایی به منظور
- همرسانی عرضه
- و تقاضای فناوری
- توسط شرکت‌های
- خصوصی دارای
- صلاحیت از
- سوی شبکه
- فن بازار ملی ایران
- انجام می‌شود.
- این شرکت‌های
- کارگزاری در
- استان‌های
- مختلف مستقر
- هستند. کارگزاران
- تجارت فناوری
- به نوعی واسطه
- نوآوری بین
- عرضه‌کننده و
- متقاضی هستند.
- این کارگزاران زبان
- فناوری را به زبان
- تجارت و بازار و
- بالعکس برای
- عرضه‌کننده و
- متقاضی ترجمه
- کرده و فراتر از یک
- مشاور تا حصول
- مبادله نهایی در
- کنار طرفین قرار
- می‌گیرند.

مشاور تا حصول مبادله نهایی در کنار طرفین قرار می‌گیرند.

بخش‌های مختلف فن بازار ملی ایران

فن بازار ملی ایران مشتمل بر سه بخش مجازی، فیزیکی و پشتیبان است. بخش مجازی شامل ابزارهای رسانه‌ای است که وظیفه اطلاع‌رسانی در مورد فناوری‌های تولیدشده در کشور و با نیازهای فناورانه کشور را بر عهده دارد. بانک اطلاعات فناوری (وبسایت)، نمایشگاه مجازی محصولات دارای فناوری پیشرفته (لوح فشرده)، توسعه شبکه فن بازار ملی با استفاده از ایجاد شبکه فن بازارهای منطقه‌ای و تخصصی، نشست‌های تبادل فناوری و شبکه بین‌المللی، ابزارهای مهم اطلاع‌رسانی فن بازار به شمار می‌روند. بخش پشتیبان نیز مشتمل بر شبکه همکاران داخلی و خارجی فن بازار است.

برنامه ایجاد و توسعه فن بازارهای منطقه‌ای

در راستای اجرای بند ۴ اساسنامه سازمان و در راستای تأمین نیازهای فناوری صنایع، نفوذ فناوری‌های نوین در آن‌ها و بهبود فرآیند مبادلات فناوری و ارتقای خدمات این حوزه متعاقب امضای تفاهم‌نامه همکاری فی‌مابین سازمان صنایع کوچک و شهرک‌های صنعتی ایران و پارک فناوری پردیس ایجاد و راه‌اندازی فن بازارهای منطقه‌ای از سال ۱۳۹۲ در دستور کار سازمان قرار گرفت. فن بازارهای منطقه‌ای، مراکزی هستند که تحت نظارت فن بازار ملی ایران و در همکاری نزدیک با نهادهای مرتبط با فناوری در استان‌ها و یا مناطق کشور ایجاد می‌شوند. وظیفه این فن بازارها، مدیریت و جمع‌آوری اطلاعات مرتبط با دستاوردها و نیازهای فناوری منطقه، جهت تسهیل در مبادلات فن‌آوری

شبکه فن بازار ملی ایران

شبکه فن بازار ملی ایران براساس نقشه جامع علمی کشور که در آن به ایجاد و توسعه فن بازارها تأکید شده است و نیز ابلاغیه شورای عالی انقلاب فرهنگی و نیز ابلاغیه معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، وظیفه توسعه بازار فناوری کشور را عهده‌دار است. شبکه فن بازار ملی ایران نیز پس از آیین‌نامه ایجاد شبکه که به تأیید و امضای معاون اول محترم رییس‌جمهور رسیده است نسبت به ایجاد دفاتر فن بازارهای منطقه‌ای و تخصصی اقدام نموده است.

وظیفه اصلی شبکه فن بازار ملی ایران به‌عنوان یکی از مجموعه‌های اقماری پارک فناوری پردیس، کمک به رونق مبادلات فناورانه و انتقال تکنولوژی در اکوسیستم نوآوری و فناوری کشور است. این مبادلات در حوزه‌های بازاریابی و فروش محصولات دانش‌بنیان و فناورانه، سرمایه‌گذاری بر روی اختراعات، استارت‌آپ‌ها و طرح‌های فناورانه، رفع نیاز فناورانه صنایع با استفاده از ظرفیت شرکت‌های دانش‌بنیان و فناورانه و نیز تبادل دانش فنی است.

شبکه فن بازارهای منطقه‌ای و تخصصی

یکی از اقدامات شبکه فن بازار ملی ایران، توسعه دفاتر در استان‌های کشور و شبکه‌سازی در نقاط مختلف کشور می‌شود. در همین راستا به استناد آیین‌نامه تأسیس و راهبری شبکه فن بازار ملی ایران (مصوب هیئت امنای پارک فناوری پردیس)، شبکه فن بازار ملی ایران در تمامی استان‌های کشور موظف به ایجاد دفتر فن بازار منطقه‌ای و تخصصی است. این دفاتر پایگاهی برای ارتباط عرضه‌کنندگان و متقاضیان فناوری در حوزه‌های مذکور برای استفاده از ظرفیت کشور در راستای توسعه مبادلات فناوری‌شان می‌باشد. هر دفتر فن بازار دارای یک متولی است. این متولی یک نهاد حاکمیتی مرتبط با حوزه علم و فناوری می‌باشد که وظیفه همکاری با شبکه فن بازار ملی ایران برای توسعه بازار فناوری در استان و یا حوزه تخصصی را می‌باشد. هر دفتر فن بازار دارای حداقل یک کارگزار تجارت فناوری (بروکر) برای اجرای برنامه‌های توسعه بازار فناوری می‌باشد.

شبکه کارگزاران تجارت فناوری (بروکرهای فناوری)

تمام اقدامات اجرایی به‌منظور هم‌رسانی عرضه و تقاضای فناوری توسط شرکت‌های خصوصی دارای صلاحیت از سوی شبکه فن بازار ملی ایران انجام می‌شود. این شرکت‌های کارگزاری در استان‌های مختلف مستقر هستند. کارگزاران تجارت فناوری به‌نوعی واسطه نوآوری بین عرضه‌کننده و متقاضی هستند. این کارگزاران زبان فناوری را به زبان تجارت و بازار و بالعکس برای عرضه‌کننده و متقاضی ترجمه کرده و فراتر از یک

اشاره شده است:

- ایجاد بانک اطلاعات فناوری‌های هر استان و همچنین تعامل آن‌ها در قالب یک ساختار ملی،
- جلوگیری از موازی‌کاری و هزینه‌کرد مجدد و تلاش در راستای همگرا نمودن و هم‌افزایی فعالیت‌ها،
- ایجاد فرصت توسعه استان از طریق مبادلات فناوری ایجاد شده از طریق زیرساخت فن‌بازار منطقه‌ای،
- ارائه فرصت به پارک‌های فناوری و مراکز رشد استان برای معرفی شرکت‌ها، محصولات و خدمات در راستای توسعه فناوری و تجاری‌سازی،
- ایجاد بستری قابل رشد و بسیار لازم برای شهرک‌های صنعتی و شرکت‌ها و واحدهای تابعه جهت معرفی محصول یا عنوان نمودن تقاضای فناوری در یک منطقه مشخص،
- ایجاد بازار مبادلات منطقه‌ای و فرصت‌زایی برای رقابت میان مناطق با توجه به استعداد و قابلیت‌های متنوع منطقه‌ای در کشور،
- فرصت تعریف همکاری‌های فناوری بین شرکت‌های فناوری استان با سطوح منطقه‌ای، کشوری و بین‌المللی.

خدمات قابل ارائه توسط فن‌بازارهای منطقه‌ای

- طیف وسیعی از خدمات که از طریق بستر شبکه‌ای فن‌بازار منطقه‌ای قابل ارائه است، در زیر به آن‌ها اشاره شده است:
- کمک به معرفی و بازاریابی محصولات شرکت‌ها و مؤسسات هر منطقه یا استان در کل کشور،
  - همکاری و تعامل در فروش تجهیزات و فناوری‌های شرکت‌ها و مؤسسات عضو،
  - تسریع در شناسایی نیازها و مشکلات واحدهای فناوری و تولیدی استان برای حل آن‌ها،
  - کمک به معرفی خبرگان صنایع و فناوری‌ها،
  - ارائه خدمات تخصصی فناوری موردنیاز به اعضای فن‌بازار منطقه‌ای،
  - ارائه شناسنامه فناوری و محصول به عرضه‌کنندگان فناوری و محصولات و تجهیزات،
  - برگزاری نشست‌های تبادل فناوری و کمک به فرآیند صادرات و انتقال فناوری استان با محوریت فن‌بازارهای منطقه‌ای،
  - پوشش وسیع خبری در خصوص دستاوردهای علمی و فناوری هر استان و انتشار خبرنامه فناوری،
  - درج اخبار شرکت‌های عضو در نشریات، خبرنامه‌ها و گزارشات خبری ارسالی به خبرگزاری‌ها.

معرفی برنامه‌های اصلی فن‌بازار منطقه‌ای استان کرمان

۱- توسعه پایگاه جامع اطلاعات فناوری منطقه‌ای

پایگاه جامع اطلاعات فناوری استان کرمان از طریق سامانه

و ارائه انواع خدمات تخصصی مرتبط با آن می‌باشد که با توسعه شبکه جامعی از متخصصین و نهادهای علمی و تحقیقاتی صنعتی و دانشگاهی می‌تواند نیازمندی‌های صنایع و بنگاه‌های اقتصادی را تأمین نماید و یا بهترین منابع پاسخ به تقاضاهای ایشان را در دسترس قرار دهد به‌عبارت‌دیگر شبکه فن‌بازارهای منطقه‌ای در راستای تسریع و تسهیل مبادلات فناوری در ابعاد منطقه‌ای و ملی راه‌اندازی شده است.

فن‌بازارهای منطقه‌ای مراکزی هستند که مشترکاً توسط فن‌بازار ملی ایران و نهادهای مرتبط با فناوری در استان‌ها و یا مناطق کشور ایجاد و وظیفه این فن‌بازارها، مدیریت و جمع‌آوری اطلاعات مرتبط با دستاوردها و نیازهای فناوری منطقه با هدف تعریف همکاری از طریق اشتراک این اطلاعات در سطح منطقه و با سایر مناطق کشور است. درواقع، فن‌بازارهای منطقه‌ای به‌صورت متمرکز در یک منطقه خاص فعالیت دارند و دارای ارتباط ساختاری و در قالب شبکه با فن‌بازار ملی هستند. دسترسی به این فن‌بازارها از طریق درگاه فن‌بازار ملی ایران و یا تارنمای استان مربوطه قابل‌دسترسی و مشاهده می‌باشد. فن‌بازارهای منطقه‌ای در حقیقت، اطلاعات کلیه شرکت‌ها، مؤسسات و بنگاه‌های دانش‌بنیان منطقه خود را پوشش می‌دهند. ملاک محدوده جغرافیائی، تقسیم‌بندی کشوری است که از سوی وزارت کشور تدوین شده و جزو حیطه مأموریت استانداری استان موردنظر است.

مزایای فراوانی در ایجاد و راه‌اندازی فن‌بازارهای منطقه‌ای وجود دارد که به بخشی از این مزایا و فرصت‌های ایجاد شده در زیر

-خدمات مربوط به سرمایه‌گذاری مشترک به منظور تأمین سرمایه لازم جهت تجاری نمودن یافته‌های پژوهشی،
 -خدمات مربوط به تأمین مالی طرح‌هایی که دارای توجیه اقتصادی و فنی بوده و نیاز به تسهیلات مالی دارند،
 -مشاوره حقوقی در زمینه مالکیت فکری، ثبت اختراع و پتنت و عقد قراردادهای،
 -خدمات تهیه طرح توجیهی، طرح کسب‌وکار و مشاوره اقتصادی،
 -مشاوره در زمینه صادرات و سرمایه‌گذاری خارجی،
 -خدمات مربوط به تعریف و همکاری‌های تکنولوژیک در سطح داخل و خارج از کشور،
 -خدمات کنترل پروژه، نظارت و ارزیابی فنی و تخصصی،
 -طراحی و برگزاری دوره‌های آموزشی تخصصی.

۳- نشست‌های تبادل فناوری

بسترسازی برای توسعه فناوری‌های نوین از طریق توسعه همکاری‌های فناوری با کشورهای خارجی، یکی از الزامات توسعه علمی و فناوری در برهه کنونی است که در چشم‌انداز بیست‌ساله نظام، نگاهی ویژه به آن صورت گرفته و دستیابی به جایگاه نخست فناوری منطقه بر همین مبنا هدف‌گذاری شده است.

اهداف اصلی موردنظر در برگزاری نشست‌ها عبارت است از: «ایجاد فضایی برای تعامل صحیح و بی‌واسطه میان صاحبان و متقاضیان فناوری‌ها تا در قالب جلسات تخصصی، زمینه مناسب برای آشنایی با نیازهای فناوری از یک‌سو و انتظارات متقاضیان از عرضه‌کنندگان فناوری‌ها از سوی دیگر با صراحت بیان گردد.» ♦♦

منابع

- علیی طباطبائی سید احمدرضا، چالش‌های شکل‌گیری بازار فناوری در کشور، پارک فناوری پردیس سال ششم پاییز ۱۳۸۷ شماره ۱۷
- مهرگان نادر، دهقان پور محمدرضا، ده موبد بایک، صادرات صنایع مبتنی بر فناوری برتر و عوامل مؤثر بر آن، پژوهش‌های رشد و توسعه پایدار (پژوهش‌های اقتصادی) تابستان ۱۳۹۰، دوره ۳، شماره ۴
- صفوی راشد، صفوی سیدحسن، بررسی عوامل مؤثر بر انتقال و توسعه فناوری در کشورهای درحال توسعه آسیایی، پژوهش‌های رشد و توسعه پایدار (پژوهش‌های اقتصادی)، پاییز و زمستان ۱۳۸۱، دوره ۲، شماره ۶-۵
- پورتال فن بازار ملی ایران
- پورتال پارک فناوری پردیس

اینترنتی فن بازار منطقه‌ای به آدرس <http://kerman.techmart.ir> قابل دسترسی است. اطلاعات موجود در سامانه فن بازار منطقه‌ای در یک نگاه در شکل زیر موجودند.
 اطلاعات توانمندی‌های منطقه در حوزه فناوری از طریق بانک‌های اطلاعاتی مشتمل بر:

-پیشنهاد فناوری

دانشگاه‌ها، مراکز پژوهشی یا شرکت‌هایی که تمایل به فروش فناوری‌های خود دارند می‌توانند با مراجعه به سایت و تکمیل فرم‌های مربوط به عرضه فناوری، این اطلاعات را در دسترس عموم قرار داده و زمینه را برای همکاری متقابل آماده نمایند؛ به عبارت دیگر این بانک، مشتمل بر اطلاعات فناوری‌های تولیدی دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها، افراد و شرکت‌های دانش‌بنیان است.

-تقاضاهای فناوری

این بانک اطلاعاتی در حقیقت پاسخی به نیازهای دسته دوم مخاطبین فن بازار محسوب می‌گردد. در این قسمت واحدهای صنعتی، شرکت‌ها و یا مراکزی که به فناوری خاصی نیاز دارند، تقاضای خود را با استفاده از فرم تقاضای فناوری مطرح می‌نمایند تا مراکز علمی کشور در قالب پروژه‌های تحقیقاتی به رفع آن‌ها بپردازند. این بخش علاوه بر مرتفع نمودن نیاز متقاضیان، در جهت‌دهی به فعالیت واحدهای تحقیق و توسعه و اطلاع‌رسانی در موردنیازهای تحقیقاتی، مثمرتر می‌باشد.

-محصولات و تجهیزات دارای فناوری برتر
 این بانک دربردارنده اطلاعات مربوط به محصولات دارای فناوری پیشرفته‌ای می‌باشد که فرآیند طراحی و تولید آن‌ها تماماً در داخل کشور صورت گرفته باشد.

-خدمات فناوری

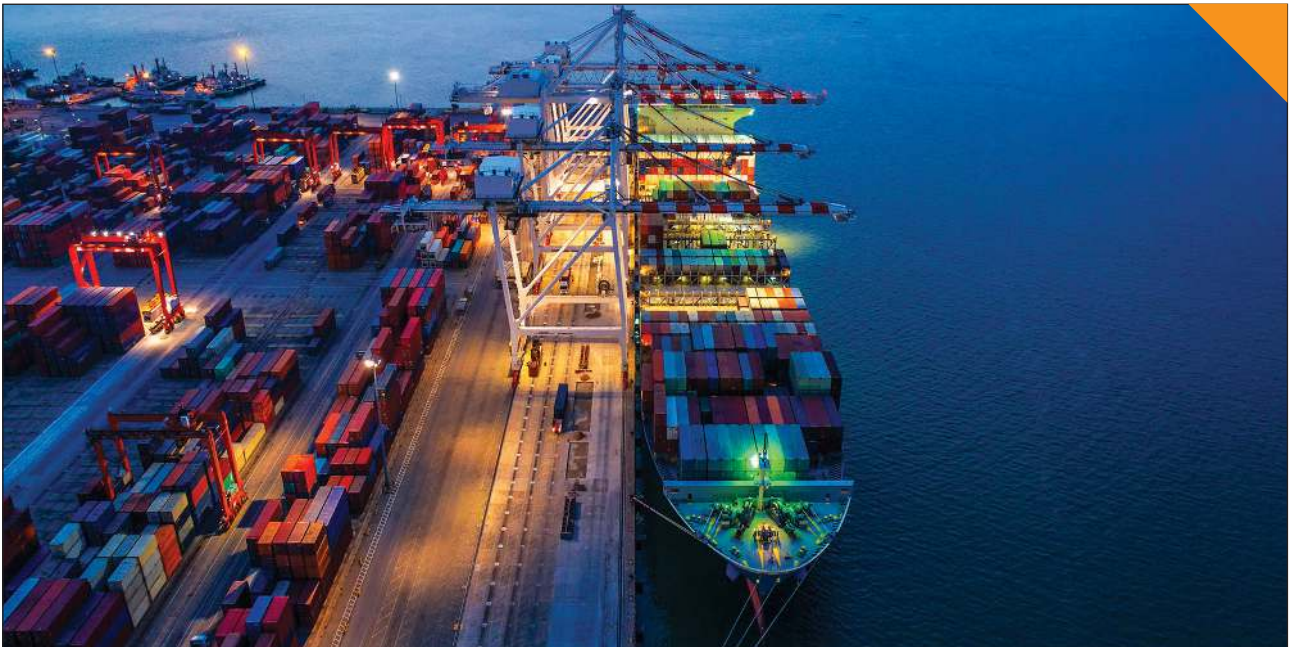
در این بانک، اطلاعات مربوط به مراکز ارائه‌دهنده خدمات فناوری پرکاربرد وجود دارد؛ به‌عنوان مثال، می‌توان به مشاوره‌های مالی، بازاریابی و حقوقی اشاره نمود. همچنین لابراتوارها و آزمایشگاه‌های تخصصی در این بخش قرار می‌گیرند.

-متخصصین و خبرگان صنعتی و مشاورین

در این بانک، اطلاعات مربوط به افرادی که به‌عنوان متخصص در حوزه کاری خود امکان ارائه مشاوره دارند، به همراه سوابق کاری و اطلاعات تماس آن‌ها درج شده است. سایر بانک‌ها و اطلاعات شامل بانک اطلاعات خبرگان صنعتی، بانک اطلاعات محصولات صنعتی تولید داخل، بانک اطلاعات شرکت‌های خدماتی در حوزه فناوری، خدمات آموزشی و مشاوره‌ای، اخبار، مقالات و... نیز از طریق این سایت در دسترس عموم قرار دارد.

۲- مرکز خدمات تخصصی فناوری

وظیفه این بخش ارائه مشاوره، شبکه‌سازی و هدایت مراحل مختلف تجاری‌سازی طرح‌های فناورانه است.
 این خدمات عبارتند از:

تسهیل‌گری صادرات

نمونه‌ای از اقدامات اتاق اصفهان در رفع موانع صادراتی

◆ فرشته امینی
عضو هیئت‌رئیسه اتاق بازرگانی اصفهان

می‌شود که می‌تواند باعث موفقیت یا شکست صادرکنندگان شود؛ گرچه داشتن دانش تئوری برای صادرات لازم است، اما کافی نیست. بخشی از دانش موردنیاز صادرات از تجربه حاصل می‌شود؛ بنابراین در صورتی که یک فرد علاقمند به صادرات از این دانش برخوردار نباشد ممکن است علاوه بر از دست دادن سرمایه، باعث بدنامی سایر تجار ایرانی نیز بشود.

امروزه توسعه صادرات یکی از استراتژی‌های مهم برای رشد و پیشرفت هر کشوری محسوب می‌شود، اما حضور در بازار بین‌المللی و موفقیت در آن با چالش‌های زیادی همراه است که گاهی باعث صرف‌نظر کردن از ورود به بازارهای بین‌المللی می‌شود. در این نوشتار به بررسی برخی از چالش‌های پیش‌روی صادرات غیرنفتی می‌پردازیم و در ادامه به اقدامات و راهکارهای اجرایی برای رفع چالش‌های حوزه صادرات در پارلمان بخش خصوصی اصفهان خواهیم پرداخت.

موانع صادرات کدام است؟

• نبود دانش و اطلاعات کافی در مورد صادرات

جمع‌آوری اطلاعات بخش مهمی از فرآیند صادرات محسوب

به این افراد کمک کنند و با ارائه تسهیلاتی راه را برای این صادرکنندگان نوپا هموار سازند. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی اصفهان به‌عنوان اتاق نسل سوم، کاهش مسائل پیش‌روی صادرکنندگان و اتخاذ تصمیماتی در جهت توسعه صادرات غیرنفتی را از اولویت‌های اصلی خود قرار داد که در ادامه به مهم‌ترین این اقدامات خواهیم پرداخت:

الف) تأسیس نخستین شتاب‌دهنده صادرات کشور (بُردار)

اتاق بازرگانی اصفهان با بررسی شرایط استان و کشور به این نتیجه رسید که جوانان کشور از لحاظ صنعتی و فناوری به پیشرفت‌های عظیمی رسیده‌اند، اما در مسئله تجاری‌سازی آن و ایجاد ارزش‌افزوده متناسب با آن دچار مشکل می‌باشند. به همین دلیل تصمیم به تأسیس اولین شتاب‌دهنده کشور در حوزه صادرات گرفت.

اولین شتاب‌دهنده صادرات ایران، شتاب‌دهنده صادرات بُردار نام دارد و با ارائه خدماتی مانند منتورینگ، کوچینگ، مشاوره، برگزاری کارگاه‌های آموزشی و ... به افراد مستعد و علاقمند به حوزه صادرات کمک می‌کند تا موانع را از میان بردارند و آنان را تا مرحله نهایی شتاب‌دهی یعنی برگزاری دمودی (Demo Day) و جذب سرمایه‌گذار و تأمین‌کننده همراهی می‌کند. طی فرایند شتاب‌دهی، تیم‌ها با اصول اولیه صادرات آشنا شده و تمام نکات مهم برای رفتار در بازار بین‌المللی را نزد بهترین مدرسان می‌آموزند. در نهایت نیز تیم‌های منتخب و برتر در روز دمودی حضور پیدا کرده و با ارائه نحوه فعالیت خود، اقدام به جذب تأمین‌کننده و سرمایه‌گذار می‌کنند.

این شتاب‌دهنده در سال ۱۳۹۸ و با حضور وزیر وقت صنعت، معدن و تجارت افتتاح شد که تاکنون ۲ دوره پذیرش داشته و مجموعاً ۳۹ تیم را در این دو دوره پذیرش کرده است. درصد موفقیت تیم‌های شتاب‌دهنده در حوزه صادرات ۲۱ درصد بوده که در مقایسه با متوسط جهانی (متوسط جهانی موفقیت شتاب‌دهنده‌ها بین ۸ تا ۱۲ درصد است) آمار قابل قبولی می‌باشد.

اساسی‌ترین خدمتی که شتاب‌دهنده صادرات بردار به تیم‌های پذیرش شده ارائه می‌کند، خدمات منتورینگ و نتورکینگ (شبکه‌سازی) است. این شتاب‌دهنده با شناسایی و همکاری با صادرکنندگان برتر در حوزه‌های پذیرش‌شده، در کنار آموزش مسائل تئوری به تیم‌ها، مسائل عملیاتی را نیز به کمک منتورها به تیم‌ها منتقل و آن‌ها را در مسیر رشد قرار می‌دهد.

تیم‌های موفق شتاب‌دهنده صادرات بردار توانسته‌اند به کشورهای چین، ویتنام، مکزیک، ایتالیا، عراق و روسیه در گروه‌های کالایی میوه تازه، سنگ و کالای صنعتی صادرات داشته باشند.

• عدم توانایی در تأمین محصول برای صادرات

بسیاری از صادرکنندگان نمی‌توانند تأمین‌کننده محصول خود باشند، به همین دلیل گاهی با مشکل تأمین محصول مواجه می‌شوند. یکی از مهم‌ترین موانع صادرات عدم توانایی صادرکنندگان در تأمین محصول با کیفیت به میزان کافی است.

• محصولات کم کیفیت و نداشتن استانداردهای جهانی محصول برای صادرات

برخی از محصولات برای صادرات باید استانداردهایی داشته باشند و در صورت نداشتن کیفیت مناسب و استانداردهای کشور مقصد، صادرات آن محصول موفقیت‌آمیز نخواهد بود.

• قیمت بالای محصول

قیمت‌گذاری عامل مهمی برای موفقیت در بازارهای بین‌المللی است. ارائه قیمت بالا در بازار بین‌المللی نشان‌دهنده بالا بودن قیمت تمام شده محصول است که علت‌های مختلفی دارد؛ هزینه‌های بالای بسته‌بندی، مدیریتی، عملیاتی، حمل‌ونقل، مالیات و ... از عواملی هستند که باعث قیمت‌گذاری بالای محصول می‌شود. در صورتی که در یک بازار بین‌المللی رقبا با حفظ کیفیت بتوانند کالا را با قیمتی کمتر بفروشند، احتمال شکست در آن بازار بالا می‌رود؛ بنابراین قیمت‌گذاری یکی از مهم‌ترین موانع صادراتی است.

• نبود سرمایه کافی برای صادرات

داشتن سرمایه‌گذاری بلندمدت برای صادرکنندگان، یکی از عوامل موفقیت و نبود آن یکی از موانع صادرکنندگان محسوب می‌شود. بسیاری از علاقمندان به صادرات برای هزینه‌های بازاریابی، حمل‌ونقل، تأمین، تحقیقات بازار، صادرات و ... به سرمایه نیاز دارند.

موارد فوق‌الذکر، مواردی است که به‌صورت عمومی و در همه کشورهای جهان به‌عنوان موانع صادرات وجود دارد، اما در ایران علاوه بر این موارد، مسائلی مانند تحریم‌ها، رفع تعهد ارزی، عدم دسترسی به اطلاعات به‌صورت شفاف و ... نیز از موانع پیش روی صادرکنندگان است که باید رفع آن‌ها در دستور کار قرار گیرد.

اهمیت رفع موانع برای صادرات موفق

علاقمندان به صادرات زمانی که با موانع صادرات آشنا می‌شوند از ورود به بازار جذاب بین‌المللی امتناع می‌کنند، درحالی‌که فعالان صنعت و سازمان‌های مربوطه می‌توانند

اولین شتاب‌دهنده

صادرات ایران،

شتاب‌دهنده

صادرات بُردار

نام دارد و با

ارائه خدماتی

مانند منتورینگ،

کوچینگ، مشاوره،

برگزاری کارگاه‌های

آموزشی و ... به

افراد مستعد و

علاقمند به حوزه

صادرات کمک

می‌کند تا موانع را از

میان بردارند و آنان

را تا مرحله نهایی

شتاب‌دهی یعنی

برگزاری دمودی

(Demo Day) و

جذب سرمایه‌گذار

و تأمین‌کننده

همراهی می‌کند.

سطح ذیل به اعضای اتاق و فعالان اقتصادی در حال ارائه است:

۱) ارائه مشاوره به فعالان اقتصادی

ارائه مشاوره به فعالان اقتصادی و آشنایی آن‌ها با آخرین تغییرات قوانین، بخشنامه‌ها و دستورالعمل‌های موجود و اطلاع‌رسانی مناسب این قوانین سبب رفع بخش قابل‌توجهی از مشکلات اعضاء شده است.

۲) پیگیری نامه‌ها و درخواست‌های فعالان اقتصادی تا حصول نتیجه

در مواردی که نیازمند مکاتبه با بانک مرکزی است، ضمن راهنمایی فعالان اقتصادی برای چگونگی تنظیم درخواست‌ها پیگیری مستمر و مؤثر نامه‌ها و درخواست‌ها از سوی مسئول میز اتاق بازرگانی اصفهان در بانک مرکزی تا حصول نتیجه انجام خواهد شد. تاکنون بیش از ۷۵ درصد از کل درخواست‌ها و نامه‌ها ارائه شده به این میز با موفقیت به ثمر نشست و خواسته‌های اعضای اتاق محقق شده است.

۳) پیگیری مشکلات کلان فعالان اقتصادی و درخواست صدور بخشنامه‌های تسهیلگر

این میز بستر مناسبی برای پیگیری مشکلات کلان استان و کشور در حوزه ارزی و همچنین درخواست صدور بخشنامه‌های تسهیلگر برای فعالیت بخش‌های تولیدی و مولد است که تاکنون آثار مثبت و توفیقات قابل‌توجهی برای فعالان اقتصادی در این زمینه داشته است.

اتاق بازرگانی اصفهان با تشکیل میز در بانک مرکزی و انجام پیگیری‌های مؤثر و مستمر، تجربه بسیار موفقی در پیگیری مؤثر جهت رفع مشکلات ارزی اعضاء و فعالان اقتصادی استان اصفهان داشته است به‌نحوی که تاکنون بیش از ۷۵ درصد از ۸۳۲ درخواست و نامه فعالان اقتصادی ارائه شده به این میز، به ثمر نشست و با تحقق خواسته‌ها و رفع مشکلات فعالان اقتصادی همراه بوده است. تشکیل این میز علاوه بر رفع مشکلات فعالان اقتصادی استان، سبب افزایش میزان رفع تعهدات ارزی صادرکنندگان استان به بیش از ۹۵ درصد و کمک به بازگشت ارز به کشور از یکسو و همچنین کاهش چشمگیر مراجعات فعالان اقتصادی و اعضاء اتاق بازرگانی اصفهان به بانک مرکزی جهت پیگیری مشکلات در این حوزه شده است؛ به نحوی که رئیس کل سابق بانک مرکزی به‌دفعات از تشکیل این میز به‌عنوان یکی از تجربه‌های موفق کشور یاد کرد و خواستار بهره‌مندی اتاق‌های سراسر کشور از این تجربه و ایجاد میز سایر استان‌ها در بانک مرکزی شد. ♦♦

شتاب‌دهنده صادرات بردار باور دارد که جوانان کشور می‌توانند همان‌گونه که در شرایط سخت و تحریم مرزهای نوآوری را فتح و به فناوری‌های روز دنیا دست پیدا کنند، تجاری‌سازی و صادرات محصولات خودشان را نیز انجام دهند و به‌عنوان موتور پیشران اقتصاد کشور نقش‌آفرینی نمایند.

ب) ایجاد نخستین میز اتاق‌های بازرگانی کشور در بانک مرکزی

خروج آمریکا از برجام و اعمال تحریم‌های ظالمانه بر اقتصاد ایران، آغازگر ایجاد چالش‌های بزرگی در اقتصاد کشور بود که افزایش چند برابری نرخ ارز و به دنبال آن رشد لجام‌گسیخته تورم را به دنبال داشت. از نیمه دوم فروردین ۱۳۹۷ بانک مرکزی ایران به‌منظور ایجاد ثبات و امنیت اقتصادی در کشور و کاهش تلاطمات ارزی مجبور به ورود هدفمند و مؤثر در این زمینه و کنترل بیش‌ازپیش ورود و خروج ارز از کشور و همچنین نظارت ویژه بر بازگشت ارز حاصل از صادرات و مدیریت تخصیص ارز به واردات شد. این اقدام بانک مرکزی تبعات سوء و مشکلاتی هم برای فعالان اقتصادی در حوزه تجارت خارجی و بویژه صادرات و واردات در پی داشت که اتاق بازرگانی دوره نهم به‌عنوان پارلمان بخش خصوصی اصفهان و یک اتاق مسئله محور و شاخص‌گرا، به منظور کمک به رفع مشکلات فعالان اقتصادی و حمایت از تحقق رونق تولید به این مسئله ورود یافت و پس از برگزاری جلسات متعدد با رییس کل و مدیران ارشد بانک مرکزی، ساختاری نظام‌مند برای پیگیری و رفع مستمر مشکلات ارزی فعالان اقتصادی اصفهان تحت عنوان «میز اتاق اصفهان در بانک مرکزی» ایجاد نمود.

خدمات ارائه شده میز اتاق اصفهان به فعالان اقتصادی

با تشکیل میز اتاق در بانک مرکزی، خدمات آن در چند

جامعه

گفت‌وگو با دکتر «داریوش بوستانی» عضو هیئت‌علمی گروه علوم اجتماعی دانشگاه شهید باهنر کرمان؛ دچار پدیده کوتاه‌مدت/ نارسایی‌های زیست‌محیطی کشاورزی/ پیش‌شرط پایداری توسعه؛ مسائل زیست‌محیطی استان کرمان و راه‌های تخفیف آن‌ها/ گفت‌وگو با «علی حاجی‌زاده» مدیرکل راه و شهرسازی استان کرمان؛ تورم‌زایی به سبک سوداگران؛ بررسی وضعیت مسکن در استان کرمان/ سیاست‌زدگی ادارات دولتی/ جامعه‌عشایر کرمان و جایگاه اقتصادی آن

گفت‌وگو با دکتر «داریوش بوستانی» عضو هیئت علمی گروه علوم اجتماعی دانشگاه شهید باهنر کرمان

دچار پدیده کوتاه‌مدت

ایستایی و فقدان پویایی در حوزه سیاست‌گذاری یک مانع جدی برای خلق سناریویی بدیل جهت خلق یک آینده متفاوت و مناسب است. در شرایطی که نه اطلاعات روزآمدی موجود باشد و نه سیاست‌گذار از خصلت بازانندیشی برخوردار، پیش‌اندیشی و آفرینش آینده مناسب اتفاق نخواهد افتاد. مسئله دیگری که سیاست‌گذاری اجتماعی و فرهنگی را با چالش مواجه می‌کند، تعدد متولیان این حوزه و فقدان یک نگاهت نهادی است.

در بیشتر حوزه‌ها دچار پدیده کوتاه‌مدت شده‌ایم. اغلب برنامه‌ها در حد مطالبات باقی می‌مانند و یا به علت دور بودن از واقعیات موجود، قابلیت عملیاتی شدن ندارند. در استان کرمان تاکنون دو سند توسعه فرهنگی تدوین شده است، اما هر دو به مرحله اجرا در نیامده‌اند. تخصص‌گرایی هنوز هم برای جامعه ایران یک آرزوی دست‌نیافتنی است. روابط آن‌چنان بر ضوابط سیطره دارد که نیاز به شواهد وارونه ندارد. در واقع می‌توان گفت جامعه ایران ملغمه‌ای است از سنت و مدرنیته. جوامع توسعه‌یافته چندین دهه است که وارد عصر پسا صنعتی یا عصر اطلاعات شده‌اند. یک جامعه مدرن نیاز به سرمایه اجتماعی در سطح میانه و کلان دارد و از آنجا که عملکرد دولت‌ها نقش بسیار برجسته‌ای در تقویت سرمایه اجتماعی دارد، کوچک‌ترین سیاستی می‌تواند منجر به زوال اعتماد و سرمایه اجتماعی شود. این بخشی از نکاتی است که دکتر داریوش بوستانی عضو هیئت علمی دانشگاه شهید باهنر کرمان در گفت‌وگو با ما عنوان کرده است. اینک مشروح این گفت‌وگو را در ادامه مطالعه نمایید.

مناسب است. سیاست‌گذار برای اتخاذ راهبرد صحیح بایستی به‌طور مداوم از محیط اطلاعات کسب کند و برنامه‌ها و راهبردها را بر مبنای اطلاعات موجود تنظیم کند. در شرایطی که نه اطلاعات روزآمدی موجود هست و نه سیاست‌گذار از خصلت بازانديشي برخوردار است طبیعی است که پیش‌اندیشی و آفرینش آینده مناسب هم به‌درستی اتفاق نخواهد افتاد. البته من به علت عدم تخصص، وارد حوزه اقتصادی نمی‌شوم، اما در حوزه اجتماعی، پیش‌اندیشی و آفرینش یک طرح بدیل برای آینده را امری بسیار ظریف و پیچیده می‌بینم. یکی از پیش‌نیازهای تدوین سناریوی مناسب برای آینده، این است که لایه‌های مختلف مسائل اجتماعی-فرهنگی توسط متخصصان و در تعامل با سوژه‌ها به‌دقت بررسی شده و تمامی گفتمان‌ها، جهان‌بینی‌ها و روایت‌ها و اسطوره‌های موجود کشف و فهم شود و آنگاه بر مبنای این نگرش به طرح یک آینده مناسب اقدام کرد. در حال حاضر به دلیل ایستایی سیاست‌گذاری احتمال تدوین چنین طرحی برای آینده دور از تصور است. نهادی چون آموزش و پرورش که سوژه‌های آموزشی را صرفاً برای مهارت تست‌زنی آماده می‌کند و تمام مهارت‌های اجتماعی را در پراتنز گذاشته است با چنین وضعیتی قادر به ایفای یک نقش مؤثر نخواهد بود. تکثر متولیان فرهنگ و فقدان یک نگاه نهادی منطقی هم از مصائب حوزه سیاست‌گذاری اجتماعی و فرهنگی است.

♦♦ در مورد چشم‌اندازهای فرهنگی کشور یا استان کرمان در راستای توسعه اقتصادی و اجتماعی چه مطالبی ارائه می‌فرمایید؟

به نظر می‌رسد چشم‌انداز فرهنگی استان کرمان، با سطح کلان ملی در یک راستا قرار دارد. در واقع،

♦♦ سیاست‌گذاری‌های اجتماعی و فرهنگی در کشور تا

چه اندازه متناسب با نیازهای مردم جامعه است؟

سیاست‌گذاری اجتماعی-فرهنگی کشور از یک آستینگماتیسم شدید رنج می‌برد. در واقع سیاست‌گذار حوزه فرهنگ و اجتماع، گویی با واقعیت‌های موجود آشنایی چندانی نداشته یا این‌که اطلاعات از وضع موجود ندارد. یکی از ملزومات سیاست‌گذاری مناسب در هر حوزه‌ای، داشتن اطلاعات دقیق و به‌روز در آن حوزه است. اتفاق خوبی که در سال ۱۳۷۹ افتاد، انجام پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌ها بود که متأسفانه دوام چندانی نداشت و بعد از چند موج، رو به خاموشی گرایید. البته در سال‌های اخیر یک پیمایش دیگر در سطح ملی انجام شد. چنین پیمایش‌هایی اطلاعات اولیه را در اختیار سیاست‌گذار قرار داده و او قادر خواهد بود بر مبنای واقعیات و تحولات اجتماعی - فرهنگی برنامه‌ریزی کرده یا حتی به خلق یک آینده متناسب با واقعیات بپردازد. پزشکی که هیچ اطلاعاتی از بیمار ندارد و بیمار هم‌زمانی برای توصیف احوال خود ندارد، قادر به پیچیدن نسخه مناسب نیست.

البته مسئله دیگری هم باعث پیچیده‌تر شدن سیاست‌گذاری اجتماعی-فرهنگی می‌شود که می‌توان آن را شکاف گفتمانی بین سیاست‌گذار و سوژه‌های سیاست‌گذاری دانست. گاهی تفاوت‌ها به حدی است که گویی این دو در دو دنیای متفاوت سیر می‌کنند و زبان مشترکی برای تعامل بین آن‌ها نیست. در چنین شرایطی برنامه تدوین شده قادر به ورود به جهان سوژه‌ها نیست. با توجه به شدت تغییر در عصر جهانی شدن، یکی از ملزومات سیاست‌گذاری، بازانديشي و انعطاف‌پذیری است که به نظر می‌رسد سیاست‌گذار حوزه فرهنگ و اجتماع با این خصلت بیگانه است. شاید بتوان گفت دچار نوعی ایستایی شده و بر تحولات چشم‌پسته است. برج عاج نشینی سیاست‌گذار اجتماعی - فرهنگی از دیگر موانعی است که مسائل موجود را در پرده نگه می‌دارد. در واقع تعاملی بین سیاست‌گذار و کنشگران اجتماعی فرهنگی وجود ندارد. در چنین فضایی که گفتگو صورت نمی‌گیرد راهبردها و برنامه‌ها هم به هدف نخواهد رسید.

♦♦ شما چه تحلیلی از چگونگی پیش‌اندیشی و آفرینش

آینده مناسب اقتصادی و اجتماعی در کشور دارید؟

همان‌گونه که در بالا هم اشاره شد ایستایی و فقدان پویایی در حوزه سیاست‌گذاری، یک مانع جدی برای ارائه سناریوی بدیل جهت خلق یک آینده متفاوت و

در استان کرمان

تاکنون دو سند

توسعه فرهنگی

تدوین شده

است، اما هر دو

در حاشیه قرار

گرفته و عملاً

به مرحله اجرا

در نیامده‌اند.

در واقع

سیاست‌های

کلان بر

سیاست‌های

میان‌هم سایه

افکنده و از

یک روند خاصی

پیروی می‌کند.

مسئله دیگری که

سیاست‌گذاری

اجتماعی فرهنگی

را با چالش

مواجه می‌کند

تعدد متولیان این

حوزه است.

◆ شما چه تلقی و ارزیابی از سبک زندگی در جامعه ایرانی دارید؟ سبک مطلوب زندگی در جامعه انسانی چگونه است؟

به طور کلی نوسازی جوامع برای انسان قدرت انتخاب به ارمغان آورده است. انتخاب این که چه شغلی داشته باشد، با چه کسی ازدواج کند، چگونه اوقات فراغت خود را سپری کند، سناریوی زندگی آینده اش را چگونه تدوین کند و غیره. جهانی شدن این قدرت انتخاب را بیشتر کرده و طبیعتاً ایران به عنوان کشوری که از لحاظ فرهنگی وارد امواج جهانی شده است با سبک‌های زندگی متنوعی مواجه شده است. بر این اساس هر فرد یا گروهی در جامعه ایران، به نسبت بهره‌مندی از قدرت انتخاب، می‌تواند برای خودش سبک خاصی را انتخاب کند یا دست به ترفیق سبک‌های مختلفی بزند. از آنجا که ایران هنوز در میانه راه مدرنیته قرار دارد سبک‌های زندگی ایرانیان هم ترکیبی از سبک‌های سنتی و مدرن است. از آنجا که ارزش‌ها همواره نسبی هستند نمی‌توان یک معیار ثابتی برای مطلوبیت سبک زندگی خاصی تعریف کرد، اما می‌توان پیش‌شرط‌هایی را برای ارزیابی سبک زندگی مطلوب در نظر گرفت. برای مثال سبک زندگی مبتنی بر حفظ محیط زیست، می‌تواند با آگاهی‌های زیست‌محیطی همراه باشد که در جهت توسعه پایدار عمل می‌کند. ارج گذاشتن به سنت‌هایی که از شکاف نسلی جلوگیری می‌کند، گریز از مصرف‌گرایی بی‌رویه که منجر به هدر رفت منابع و همچنین فشارهای مالی فراوان برای افراد جامعه می‌شود، البته همه این موارد مستلزم کشف و فهم ذائقه‌ها و نگرش‌های اقدار و گروه‌های سنی مختلف است.

◆ جامعه صنعتی چگونه جامعه‌ای است؟ در طول فاصله سنت و صنعت ما در کجا ایستاده‌ایم؟

کشف نیروی بخار به عنوان یک نقطه گسست تاریخی برای بشر بود که باعث سلطه بیشتر بر طبیعت، استفاده بیشتر از منابع و تغییر سازمان اجتماعی و حکمرانی انسان گردید. پیامد این کشف، ظهور عصر صنعتی بود که نیروی انسانی را از بخش کشاورزی وارد صنعت کرد و همراه با آن مهاجرت‌های گسترده، شهرنشینی و مسائل ناشی از آن ایجاد شد. کارخانه‌ها با انرژی‌های جدید آن‌چنان تولید کردند که کشورهای صنعتی به فکر بازارهای جدید افتادند و به تدریج امواج صنعتی شدن به‌مرور به همه جای دنیا نفوذ کرد. از

همه نشأت‌گرفته از اصول و گفتمان خاصی است که ریشه‌های مشترک دارند. البته این امر به این معنا نیست که استان کرمان نمی‌تواند تغییراتی در این حوزه ایجاد کند. در استان کرمان تاکنون دو سند توسعه فرهنگی تدوین شده است، اما هر دو در حاشیه قرار گرفته و عملاً به مرحله اجرا درنیامده‌اند. در واقع سیاست‌های کلان بر سیاست‌های میانه هم سایه افکنده و از یک‌روند خاصی پیروی می‌کند. مسئله دیگری که سیاست‌گذاری اجتماعی فرهنگی را با چالش مواجه می‌کند تعدد متولیان این حوزه است. از طرف دیگر، سازمان‌ها به علت کوتاهی عمر دولت‌ها یا مدیران، قادر به تبعیت از همان راهبردها و برنامه‌های کوتاه‌مدت هم نیستند. شاید بتوان گفت که در اغلب حوزه‌ها دچار پدیده «جامعه کوتاه‌مدت» شده‌ایم. اغلب برنامه‌ها، در حد مطالعات باقی می‌مانند و یا به علت دور بودن از واقعیات موجود، قابلیت عملیاتی شدن ندارند.

◆ نظر شما در مورد چگونگی برابری اجتماعی در کشور چیست؟ اصولاً راه‌های تقویت برابری و نیز برون‌رفت از نابرابری اجتماعی کدامند؟

یکی از شاخص‌های نشانگر نابرابری اجتماعی ضریب جینی است. این ضریب بین صفر و یک در نوسان است. ضریب صفر یعنی برابری درآمدی همگان و ضریب یک یعنی تمام درآمد در دست یک نفر است و نابرابری مطلق حاکم است. بر اساس اطلاعات موجود ضریب جینی در سال ۱۳۹۷ برابر با ۰٫۴ بوده است که وضعیت مطلوبی را نشان نمی‌دهد. با توجه به تحولات اقتصادی اخیر و به‌طور خاص، تغییرات نرخ ارز، این شاخص قطعاً تغییراتی به سمت وضعیت نابرابر داشته است. بهبود اوضاع اقتصادی یکی از پیش‌شرط‌های مهم برابری اجتماعی است. نابرابری چالش‌های زیادی برای جامعه انسانی خلق می‌کند که دامنه آن از سطح خرد تا کلان را در برمی‌گیرد. ریچارد ویلکینسون و کیت پیکت در کتابی به بررسی توان نابرابری پرداخته‌اند. در پژوهش‌های جهانی، آن‌ها به تفاوت‌های قابل‌ملاحظه‌ای بین کشورهایی که شاخص‌های نابرابری متفاوتی دارند می‌رسند. انواع مسائل روحی و روانی، مسائل اجتماعی از قبیل انحرافات و جرائم در کشورهای مورد بررسی رابطه معناداری با میزان نابرابری در آن کشورها نشان می‌دهد. با این توصیفات بدیهی است که یک سیاست پایدار اقتصادی و البته توسعه سیاسی از پیش‌شرط‌های کاهش نابرابری و در امان ماندن از پیامدهای مخرب آن است.

بدون سرمایه اجتماعی حتی یک شرکت متوسط را نمی‌توان مدیریت کرد، هیچ حزبی دوام نمی‌آورد و سازمان اجتماعی قوام و دوام پیدا نمی‌کند. از آنجایی که عملکرد دولت‌ها نقش بسیار برجسته‌ای در تقویت سرمایه اجتماعی دارد کوچک‌ترین سیاستی می‌تواند منجر به زوال اعتماد و سرمایه اجتماعی شود؛ یک مثال ساده سیاست دولت در حوزه بورس طی دو سال اخیر است.

مثال ساده سیاست دولت در حوزه بورس طی دو سال اخیر است. دولت صراحتاً اعلان کرد که «مردم همه چیز خود را باید به بورس بسپارند» و بعد از هجوم مردم بی‌تجربه به سمت بورس و ریزش تاریخی آن، نه فقط سرمایه مالی که سرمایه اجتماعی مردم هم دچار افول شد. در واقع در فقدان سرمایه اجتماعی، شاهد دام‌هایی هستیم که با هیچ سیاستی نمی‌توان بر آنها فائق آمد. به‌طور کلی دولت در زمینه سرمایه اجتماعی کارنامه خوبی به جای نگذاشته است. سرمایه اجتماعی مانند سرمایه مالی مدت‌ها طول می‌کشد تا به دست آید و می‌تواند در اندک زمانی هم بر باد رود. خواندن کتاب «دام‌های اجتماعی و مسئله اعتماد» که تجربه کشور سوئد را در بازسازی سرمایه اجتماعی و اعتماد عمومی مردم به دولت و عملکرد آن نشان می‌دهد، برای تصمیم‌گیران و سیاست‌گذاران به‌شدت توصیه می‌شود. ♦♦

ویژگی‌های جامعه صنعتی می‌توان به تخصص‌گرایی، تقسیم کار پیچیده و ارگانیک، عقلانیت، سلطه ضوابط بر روابط، شهرنشینی و غیره اشاره کرد. در چنین جامعه‌ای درصد اندکی به کشاورزی مشغول هستند، کشاورزی هم مکانیزه و صنعتی شده است، سطح سواد عمومی بالاست، ساختار دولت پیچیده و مبتنی بر اصول مدرن حکمرانی است، تولید برای تجارت صورت می‌گیرد و خدمات نیز بخش عمده‌ای از اقتصاد را در برمی‌گیرد. جامعه ایران با توجه به معیارهای فوق هم صنعتی و هم سنتی است. هنوز بخش عمده‌ای از نیروی کار در ایران در بخش کشاورزی مشغول است، تخصص‌گرایی هنوز هم برای جامعه ایران یک آرزوی دست‌نیافتنی است، روابط آن‌چنان بر ضوابط سیطره دارد که نیازی به شواهد و ادله ندارد. در واقع می‌توان گفت جامعه ایرانی ملغمه‌ای از سنت و مدرنیته است. البته صنعتی شدن به معنی گسست کامل از سنت نیست اما حداقل ورود به فاز صنعتی، مستلزم یک بسته کاملی است که آگاهی‌های مدرن با رفتارهای مرتبط، یک هماهنگی داشته باشند. جوامع توسعه‌یافته، چندین دهه است که وارد عصر پسا صنعتی یا عصر اطلاعات شده‌اند. عصری که به قول الوین تافلر در کتاب موج سوم، نظام‌های کشاورزی و صنعتی را به‌طور اساسی دگرگون می‌کند. می‌توان گفت ما درحالی‌که در دو موج کشاورزی و صنعتی قرار داریم، وارد موج سوم یعنی عصر اطلاعات هم شده‌ایم و البته ویروس کرونا باعث تسریع این ورود هم شده است.

♦♦ در تقویت و یا تضعیف سرمایه اجتماعی در دهه گذشته چگونه عمل کرده‌ایم و اینک تبعات این چگونگی را چه می‌دانید؟

از آنجا که جامعه ایران هنوز بر محور نهاد کوچک و بردبار خانواده می‌چرخد اعتماد و سرمایه اجتماعی در این حوزه بالاست و هر چه به سمت حلقه‌های بزرگ‌تر یعنی سازمان‌ها و ساختارهای کلان حرکت کنیم از میزان آن به‌شدت کاسته می‌شود. یک جامعه مدرن نیاز به سرمایه اجتماعی در سطح میانه و کلان دارد. بدون سرمایه اجتماعی حتی یک شرکت متوسط را نمی‌توان مدیریت کرد، هیچ حزبی دوام نمی‌آورد و سازمان اجتماعی قوام و دوام پیدا نمی‌کند. از آنجایی که عملکرد دولت‌ها نقش بسیار برجسته‌ای در تقویت سرمایه اجتماعی دارد کوچک‌ترین سیاستی می‌تواند منجر به زوال اعتماد و سرمایه اجتماعی شود؛ یک

نارسایی‌های زیست‌محیطی کشاورزی

♦ دکتر مجید محمودآبادی

عضو هیئت‌علمی گروه علوم و مهندسی خاک دانشگاه شهید باهنر کرمان

مقدمه

فرآیند ارزیابی اثرات زیست‌محیطی (Environmental Impact Assessment; EIA) برای اولین بار در سال ۱۹۶۹ میلادی با تصویب قانون سیاست ملی محیط‌زیست (National Environmental Protection Agency (NEPA)) در ایالات متحده رسمیت پیدا کرد. بعد از کنفرانس استکهلم در سال ۱۹۷۲ میلادی بسیاری از کشورها، خود را موظف به انجام مطالعات EIA قبل از اجرای طرح‌ها نموده‌اند. هدف از انجام مطالعات EIP اطمینان از رعایت سیاست‌های تعیین‌شده در برنامه‌ها و فعالیت‌های یک پروژه در راستای ضوابط، معیارها، قوانین و مقررات زیست‌محیطی است. نوشتار حاضر نگاهی اجمالی به جنبه‌های مختلف نارسایی‌های زیست‌محیطی و برخی راهکارهای حل آن دارد. شکی نیست که تخریب و زوال منابع خاک، آب‌وهوا بنا به کارکردی که در تولید محصولات کشاورزی و امنیت غذایی به عهده دارد، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در این بین، به تخریب اراضی و اثرات زیست‌محیطی آن پرداخته می‌شود. همچنین نارسایی‌های ناشی از فعالیت‌های غیراصولی در کشاورزی و صنعت و برخی راهکارهای حل مشکلات زیست‌محیطی ارائه می‌گردد.

تخریب اراضی و نارسایی زیست‌محیطی

انسان برای بقای خود، نیاز به تأمین آب و غذای کافی و سالم دارد که از منابع آب‌و خاک تأمین می‌شود. این در حالی است که پدیده تخریب اراضی و جنبه‌های مختلف آن نظیر افت حاصلخیزی خاک، آلودگی آب‌و خاک، انهدام ساختمان خاک، شور و سدیمی‌شدن، بیابان‌زایی، جنگل‌تراشی و فرسایش خاک باعث ناپایداری محیط‌زیست و به خطر انداختن امنیت غذایی بشر می‌شود. در این بین، فرسایش خاک مهم‌ترین جنبه تخریب اراضی است؛ زیرا در مقیاس جهانی، گسترده‌تر از سایر جنبه‌های تخریب اراضی عمل کرده و البته بر سایر جنبه‌های تخریب نیز به‌طور مستقیم و غیرمستقیم اثرگذار است. در اثر فرسایش خاک ناشی از

جریان رواناب سطحی و یا وزش باد و در نتیجه تخلیه عناصر غذایی از سطح خاک و انتقال و انباشت املاح، فلزات سنگین و یا آفت‌کش‌ها و علف‌کش‌ها در سطوح رسوب‌گذاری، تعادل اکوسیستم به هم می‌خورد. این موضوع علاوه بر اینکه از نظر اقتصادی خسارت‌بار است، باعث تخریب محیط‌زیست و کاهش کیفیت خاک و آلودگی منابع آب سطحی و زیرسطحی می‌شود. طی سال‌های اخیر تشدید فرسایش بادی و وقوع پدیده گردوغبار در کشور، خسارات جانی و مالی هنگفتی بر جای گذاشته است. هنوز ابعاد زیست‌محیطی این پدیده که تهدیدکننده جدی سلامت مردمان این سرزمین است، به‌طور کامل واکاوی و شناخته نشده است. گاهی از کشورهای همسایه که درگیر جنگ و انتشار مواد شیمیایی و رادیواکتیو بوده‌اند، ذرات گردوغبار وارد کشور می‌شود که نه تنها باعث ناراحتی‌های تنفسی و بیماری‌های مرتبط با آن می‌شود، بلکه حتی ممکن است اثرات جبران‌ناپذیری در سلامت نسل‌های بعد بر جای گذارد. از مهم‌ترین راهکارهای مهار اثرات زیست‌محیطی فرسایش خاک در اراضی کشاورزی می‌توان به مدیریت بقایای گیاهی، مدیریت خاک‌ورزی، مدیریت حاصلخیزی خاک و رعایت تناوب زراعی اشاره کرد که باعث حفظ و یا افزایش ذخیره کربن آلی خاک می‌شود. برخلاف باور برخی افراد، شخم بیش از حد نه از طریق خردکردن مکانیکی خاک‌دانه‌ها بلکه از طریق تسریع در معدنی‌شدن و خروج کربن آلی در اثر دست‌خوردگی خاک، ساختمان خاک را در بلندمدت تخریب می‌کند. البته راهکارهای دیگری نیز وجود دارد که می‌توان به تثبیت خاک، زمان‌بندی مناسب استفاده از کودهای شیمیایی با توجه به فصل بارش و یا زمان آبیاری، استفاده از منابع آلی دوستدار محیط‌زیست، جلوگیری از تغییر غیراصولی کاربری اراضی، توجه به آگروفارستری و اصلاح و بهسازی خاک‌های تخریب‌شده با استفاده از روش‌های بیومهندسی اشاره کرد. علاوه بر این، پوشش گیاهی نقش بسزایی در کاهش اثرات زیست‌محیطی فرسایش در اراضی مرتعی دارد. برای جلوگیری از افزایش گازهای گلخانه‌ای به‌خصوص دی‌اکسید کربن، دو روش شامل: (۱) جلوگیری از انتشار گاز دی‌اکسید

کربن از خاک به اتمسفر و ۲) افزایش توان ترسیب و ذخیره کربن خاک، وجود دارد. یکی از برجسته‌ترین نقش‌های پوشش گیاهی، توان فتوسنتز آن و در نتیجه ترسیب کربن است که طی چند سال اخیر، پروژه‌های ترسیب کربن با توجه به این نقش پوشش گیاهی و با مشارکت جوامع محلی در مناطقی از استان کرمان اجرا شده است. همچنین احیای مراتع و بیابان‌زدایی و مدیریت چرای دام در اراضی در معرض تخریب، تا حد زیادی در کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای و افزایش ترسیب کربن مؤثر است.

نارسایی‌های زیست‌محیطی کشاورزی و صنعت

بشر برای تأمین غذای خود نیاز به کشت و زرع و تولید محصولات کشاورزی دارد. فعالیت‌های غیراصولی در اراضی کشاورزی می‌تواند باعث نارسایی‌های زیست‌محیطی شود. برای نمونه شخم بیش از حد، شخم در جهت شیب در دیم‌زارها، خارج کردن و یا سوزاندن بقایای گیاهی بعد از برداشت محصول، استفاده بی‌رویه از سموم دفع آفات و کودهای شیمیایی، ترویج محصولات تک‌کشتی و عدم رعایت تناوب زراعی باعث از بین رفتن تعادل اکوسیستم و آلودگی منابع آب‌وخاک می‌شود. مواد شیمیایی حاصل از فعالیت‌های کشاورزی و صنعتی از جمله هیدروکربن‌های آروماتیک چندحلقه‌ای، ترکیبات نفتی، فلزات سنگین، علف‌کش‌ها و آفت‌کش‌ها مهم‌ترین مواد شیمیایی آلوده‌کننده خاک و منابع آب سطحی و زیرزمینی هستند. ضایعات و پسماندهای کشاورزی و صنایع علاوه بر تحمیل خسارات اقتصادی، نارسایی‌های زیست‌محیطی را به دنبال دارد. علاوه بر این، تولید پلاستیک در صنعت و مصرف و انتشار آن به صورت میکروپلاستیک در طبیعت، باعث انتقال آلودگی در بدن موجودات زنده و زنجیره غذایی می‌شود. نقش آلاینده‌های محیطی و بویژه آلاینده‌های صنعتی در کنار خیزش گردوغبار از کانون‌های بحرانی فرسایش بادی مجاور مناطق مسکونی به چالش زیست‌محیطی جدی تبدیل شده است. این معضل به همراه آلودگی ناشی از استخراج معادن بر مناطق اطراف از طریق انتشار ذرات گردوغبار موجود در هوا، مشکل را تشدید کرده است.

از منظر دیگر، طی سال‌های اخیر با افزایش تولید گازهای گلخانه‌ای نظیر دی‌اکسید کربن، متان و اکسید نیتروژن، دمای کره زمین رو به افزایش نهاده که این موضوع باعث پیامدهای ناخوشایند زیست‌محیطی شده است. تغییر اقلیم و گرمایش جهانی از موضوعات مهم مورد توجه متخصصان و صاحب‌نظران است. میزان ذخیره کربن خاک بین ۱۵۰۰ تا ۲۰۰۰ میلیارد تن برآورد شده و لذا ذخیره‌گاه و منبع مهمی برای کربن محسوب می‌شود. از این روست که خاک بر میزان تولید دی‌اکسید کربن به‌عنوان مهم‌ترین گاز گلخانه‌ای و همچنین گرمایش جهانی اثرات ژرفی دارد. نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد که عدم توجه به مدیریت و حفاظت خاک نقش مهمی در ورود دی‌اکسید کربن به اتمسفر و در نتیجه گرمایش جهانی دارد.

برخی راهکارهای حل مشکلات زیست‌محیطی

برای کاهش مخاطرات زیست‌محیطی ناشی از فعالیت‌های غیراصولی کشاورزی، راهکارهای مختلفی وجود دارد. برای نمونه، استفاده از فناوری زیست‌پالایی یا Bioremediation مجموعه‌ای از این راهکارهاست. زیست‌پالایی فرآیندی است که

به‌طور طبیعی از موجودات زنده برای پاک‌سازی و پالایش زیست‌بوم از طریق تسریع تجزیه و یا تغییر مواد خطرناک به مواد کم‌ترسمی یا غیرسمی استفاده می‌کند. برخی از فناوری‌های مرتبط با زیست‌پالایی شامل گیاه‌پالایی (Phytoremediation)، تخلیه زیستی (Bioventing)، تصفیه زیستی (Bioreactor)، کشت زمین (Landfarming)، راکتور زیستی (Bioreactor)، کمپوست‌کردن (Composting)، زیست‌فزونی (Bioaugmentation)، ریزوفیلتراسیون (Rhizofiltration) و تحریک زیستی (Biostimulation) هستند.

در این بین، گیاه‌پالایی یکی از روش‌هایی است که در آن از گیاهان مقاوم برای حذف یا کاهش غلظت آلاینده‌های آلی، معدنی و ترکیبات خطرناک محیط‌زیست از جمله فلزات سنگین، مواد نفتی و علف‌کش‌ها استفاده می‌شود. این روش حتی برای زدودن آلودگی‌های نفتی نیز کاربرد دارد. کاهش این مواد و یا ترکیبات از طریق جذب، تغییر شکل، تجمع و یا تصعید توسط گیاهان، موجب کاهش آلاینده‌های آن‌ها در محیط‌زیست می‌شود. از آنجا که انرژی لازم برای گیاه‌پالایی از طریق نور خورشید تأمین می‌شود، لذا این روش یکی از کم‌هزینه‌ترین و اقتصادی‌ترین روش‌های حذف مواد آلاینده از محیط‌زیست محسوب می‌شود. در این شیوه، پاک‌سازی خاک در محدوده ریزوسفر گیاه و از طریق کنش‌ها و واکنش‌های بین خاک-گیاه-موجودات خاکزی صورت می‌گیرد. همچنین در فناوری گیاه‌پالایی، استفاده از برخی گیاهان و ارتباط آن‌ها با میکروارگانیسم‌های خاک برای کاهش انتقال آلودگی به آب‌های زیرزمینی نیز استفاده می‌شود. علاوه بر این، سوزاندن بیوماس حاصل از این فناوری برای تولید انرژی گرمایی و الکتریکی مورد توجه قرار گرفته است.

از آنجا که بخش قابل‌توجهی از آلودگی هوا در اثر احتراق سوخت‌های فسیلی مانند زغال‌سنگ، نفت و بنزین ایجاد می‌شود، کاهش استفاده از این سوخت‌ها می‌تواند باعث کاهش شدید آلودگی هوا بویژه در مناطق صنعتی و شهری شود. مؤثرترین این روش‌ها استفاده از منابع انرژی دوست‌دار محیط‌زیست با احداث نیروگاه‌های بادی و یا پنل‌های خورشیدی است. همچنین جایگزینی خودروهای بنزینی با خودروهایی با سوخت‌های با آلاینده‌های کمتر، می‌تواند به کاهش آلودگی هوا کمک کند. سایر راهکارها شامل افزایش آگاهی عمومی و شناساندن روش‌های صحیح استفاده از محیط‌زیست و نیز مشخص کردن وظایف و مسئولیت هر یک از سازمان‌های مرتبط برای حفاظت از محیط‌زیست است. ♦♦

پیش شرط پایداری توسعه

مسائل زیست محیطی استان کرمان و راه‌های تخفیف آن‌ها

♦ دکتر احمد عباس نژاد

عضو هیئت‌علمی گروه زمین‌شناسی دانشگاه شهید باهنر کرمان

استان کرمان با وسعت ۱۸۲ هزار کیلومترمربع پهناورترین استان ایران است. این سرزمین با گسترشی در حد ۶۰۰ کیلومتر در جهت عرض جغرافیایی (محور شمال - جنوب) و با داشتن اختلاف ارتفاع زیاد، از تنوع آب‌وهوایی، پوشش گیاهی و حیات جانوری قابل‌ملاحظه برخوردار است. در بعضی از ایام سال، گرم‌ترین و سردترین نقطه ایران در طی یک شبانه‌روز نوبتاً در این استان قرار دارند که حکایت از تنوع شرایط آب‌وهوایی آن دارد. وجود کوهستان‌های مرتفع و دشت‌های وسیع باعث شده که علی‌رغم قرارگیری در یک کمربند آب‌وهوایی خشک، در مقایسه با استان‌های مجاور، از ذخایر آبی قابل‌ملاحظه (به‌ویژه آب زیرزمینی) برخوردار باشد. این عوامل در کنار وسعت زیاد آن، موجب شده‌اند که کرمان رتبه اول وسعت باغات کشور را داشته باشد. همچنین تنوع شرایط زمین‌شناسی باعث وجود انواع مواد معدنی در آن شده است. بدیهی است که مجموعه موارد بالا باعث ایجاد محیط‌زیست متنوع، ولی شکننده هم شده‌اند.

مشکلات مهم زیست محیطی استان

علی‌رغم وجود نعمات و منابع فراوان، این استان مشکلات زیست محیطی متعددی دارد. یکی از مسائل زیست محیطی آن فرسایش شدید خاک است. ضعف طبیعی پوشش گیاهی و ناهموار بودن این سرزمین، پتانسیل فرسایش خاک در آن را بالا برده‌اند، ولی چرای مفرط احشام، حضور دام در حد بیش از ظرفیت تأمین مراتع و دام چرانی غیراصولی ضربه سنگینی به پوشش گیاهی استان زده‌اند. در اثر آن، گیاهان خوش‌خوراک تضعیف یا محو شده‌اند؛ لذا خاک عریان شده و در کوهستان‌ها به راحتی توسط آب‌های جاری و در دشت‌ها توسط باد دچار فرسایش می‌شود. این امر سیل‌خیزی حوزه‌های آبخیز استان را افزایش داده است.

بهره‌برداری بیش

از حد از منابع آب

زیرزمینی که به

صورت افزایش

چندصددرصدی

تعداد چاه‌های

استان در طی

چهاردهه اخیر

صورت گرفته،

نه تنهانا لایه‌های

استان را خشکانده

و آن‌ها را به مراکز

تولیدریزگرد تبدیل

کرده است، بلکه

باعث بروز مشکلی

به نام نشست

زمین شده است.

شکاف‌های ناشی

از نشست زمین

برای اولین بار در

ایران در دشت‌های

استان کرمان

گزارش شده است.

تضعیف پوشش گیاهی، بر هم زدن خاک توسط خودروها، احشام و گردشگران شرایط را برای فرسایش بادی و ایجاد مشکل ریزگردها فراهم کرده است. به طور مشخص، تعداد روزهای غبارآلود و تراکم ریزگردها، به عنوان یک معضل زیست محیطی در حال افزایش است. محیط‌زیست جانوری و حیات وحش استان نیز آسیب زیادی دیده است. حضور انسان به صورت ایجاد سکونتگاه، باغ، مزرعه، جاده و چرای دام باعث شده که جانوران دشت‌زی به شدت کاهش یابند؛ در عین حال به علت شکار بی‌رویه یا غیرقانونی، تضعیف پوشش گیاهی، حضور انسان و احشام، حیات وحش در کوهستان‌ها تضعیف شده است. اگر در گذشته گورخر ایرانی از دشت‌های استان محو شده، امروزه آهو، یوزپلنگ، گرگ و کفتار هم در آستانه محو کامل می‌باشند. جانوران کوه‌زی هم وضعیت چندان بهتری ندارند. تعداد کل و میش و بز کوهی به شدت کاهش یافته است و به تبع آن، پلنگ استان در آستانه محو کامل است. توسعه کشاورزی تک‌محصولی در مقایسه با کشاورزی چند محصولی سنتی استان که دارای تنوع در محصولات کشاورزی بوده و نیاز به استفاده سموم در آن کم بوده است، باعث شده تعداد پرندگان استان که روزگاری در باغ‌ها و مزارع به وفور وجود داشتند و در مهار آفات مؤثر بودند، به شدت کاهش یابد. در طی چند دهه گذشته، در محیط انسانی هم دو

مسکونی را تهدید می‌کند. از این نظر شهرستان ریگان بم زبازد است.
در مجموع، توسعه ناپایدار استان در چند دهه گذشته، همراه با افزایش جمعیت و رشد شهرنشینی، بی‌توجهی یا کم‌توجهی به حفاظت از محیط‌زیست، شرایط محیط‌زیست استان را نامطلوب کرده است و لازم است هر چه زودتر به توسعه پایدار و حفاظت از محیط‌زیست توجه شود.

راهکارهای پیشنهادی

حال که نوع و ریشه مشکلات زیست‌محیطی استان مشخص شدند، بهتر می‌توان در مورد راهکارهای مقابله با آن‌ها نظر داد. موارد پیشنهادی عبارتند از:

۱- یکی از مهم‌ترین اقدامات، حفاظت از پوشش گیاهی و مراتع استان است. از این نظر، کنترل تعداد دام و قانونمند کردن زمان و مکان چرا موجب می‌شود پوشش گیاهی فرصت تولید گل و بذر را پیدا کرده و تکثیر شود،
۲- برداشت بیش از حد از منابع آب زیرزمینی نیز باید هرچه زودتر کنترل شود. در این رابطه اقداماتی نظیر مسدود کردن چاه‌های غیرمجاز، کاهش میزان برداشت مجاز از هر چاه، حمایت از روش‌های نوین کشاورزی می‌تواند اقدامات مفیدی باشد،

۳- آموزش زیست‌محیطی و اطلاع‌رسانی در مورد مسائل زیست‌محیطی استان و توضیح نقشی که هر فرد می‌تواند داشته باشد، اهمیت زیادی دارد. نقش مدارس و رسانه‌های همگانی و همکاری تنگاتنگ آن‌ها با سازمان حفاظت محیط‌زیست استان ضروری است،

۴- حمایت از ارگان‌های مسئول جمع‌آوری و دفن زباله‌ها در مناطق شهری و روستایی استان و تجهیز آن‌ها به ماشین‌آلات و امکانات مناسب نیز توصیه می‌شود،

۵- توسعه امکانات طبیعت‌گردی در این استان سرشار از پدیده‌های طبیعی زیبا می‌تواند علاقه شهروندان به حفظ طبیعت را افزایش دهد،

۶- افزایش امکانات رفت‌وآمد عمومی در شهرها و کنترل خودروهای آلاینده می‌تواند آلودگی هوای شهرهای استان را به میزان قابل‌توجهی کاهش دهد،

۷- لازم است معادن در صدی از درآمد خود را صرف حمایت و حفاظت از محیط‌زیست کنند. کنترل نحوه هزینه‌کرد آن توسط سازمان محیط‌زیست ضروری است،

۸- بهتر است از ورود و گسترش صنایع آلاینده و آب‌بر در استان جلوگیری شود و سازمان محیط‌زیست کنترل بیشتری روی میزان مصرف آب و آلودگی‌های ناشی از

تغییر مهم صورت گرفته که هر دو دارای عواقب زیست‌محیطی بوده‌اند. از یک‌طرف جمعیت استان افزایش قابل‌ملاحظه‌ای یافته و از طرف دیگر، درصد بالایی از جمعیت شهرنشین شده است. با گسترش شهرهای استان، مسائل زیست‌محیطی متأثر از شهرها، نظیر آلودگی هوا، خاک و آب زیرزمینی در شهرها و حومه آن‌ها به صورت یک معضل زیست‌محیطی درآمده است. غلظت نیترات در آب‌های زیرزمینی شهرهای استان در چند دهه قبل کمتر از ده میلی‌گرم در لیتر بود، ولی امروز چندها تا چندصد میلی‌گرم در لیتر است. غلظت ترکیبات مضر دیگر نیز به همین ترتیب زیاد شده است. افزایش سرسام‌آور تعداد خودروها در شهرهای استان به افزایش آلودگی صوتی و آلودگی هوا منجر شده است. بهره‌برداری بیش از حد از منابع آب زیرزمینی که به صورت افزایش چند صددرصدی تعداد چاه‌های استان در طی چهار دهه اخیر صورت گرفته، نه تنها تالاب‌های استان را خشکانده و آن‌ها را به مراکز تولید ریزگرد تبدیل کرده است، بلکه باعث بروز مشکلی به نام نشست زمین شده است. شکاف‌های ناشی از نشست زمین برای اولین بار در ایران در دشت‌های استان کرمان گزارش شده است. ابتدا، آن‌ها به صورت یک معضل در دشت‌های رفسنجان، سیرجان و زرنند ظاهر شدند، سپس دشت‌های با توسعه تأخیری جنوب استان (مثل دشت‌های جیرفت، آروئیه و منوجان) هم درگیر آن شدند. در اثر آن به جاده‌ها، باغ‌ها و خانه‌ها آسیب وارد شده است.

یکی دیگر از منابع آلاینده و آسیب به محیط‌زیست استان، معادن آن می‌باشد، از این نظر، معادن مس، زغال‌سنگ و سنگ آهن اهمیت بیشتری دارند. انواع معدنکاری موجب آلودگی خاک، آب‌وهوا و تخریب چشم‌اندازهای طبیعی، حداقل در مقیاس موضعی اطراف معادن شده‌اند.

یکی دیگر از مسائل زیست‌محیطی استان دفع زباله است. زباله‌ها یا به صورت غیراصولی دفن می‌شوند و یا در کوچه‌ها، خیابان‌ها، اطراف جاده‌ها، حاشیه و داخل روستاها و در مراکز گردشگری پخش می‌گردند. حضور پلاستیک به عنوان یک آلاینده زیست‌محیطی در بسیاری از نقاط استان مشهود است. از تجزیه و متلاشی شدن آن‌ها میکروپلاستیک‌ها ایجاد می‌شوند که وارد چرخه محیط‌زیست شده و باعث انواع بیماری می‌شوند.

در بعضی مناطق، هجوم شن‌های روان هم یک معضل است که محصولات کشاورزی، جاده‌ها، راه‌آهن و مناطق

کشاورزی

تک‌محصولی و

استفاده بی‌رویه از

سموم دفع آفات و

کودهای شیمیایی

که به محیط‌زیست

استان آسیب

شدیدی وارد

می‌سازند را

می‌توان از طریق

توجه بیشتری به

کشاورزی چند

محصولی، استفاده

از گونه‌های

مقاوم و بی‌کارگیری

روش‌های

بیولوژیکی مقابله با

آفات کاهش داد.

کارخانجات و صنایع داشته باشد،

- ۹- توصیه می‌شود محل‌های دفن زباله شهری به صورت اصولی و با روش‌های علمی تعیین شوند و دفن آن‌ها به طرق مناسب صورت گیرد، البته آموزش شهروندان در مورد کاهش تولید زباله و نیز تفکیک انواع زباله از منزل و محل تولید هم بسیار مفید است،
- ۱۰- مشکل ریزگردها در استان را می‌توان از طریق حفاظت از خاک، ترمیم پوشش گیاهی، جلوگیری از افت سطح آب‌های زیرزمینی و جلوگیری از گردشگری از نوع آف‌رود (off-road) تا حدی کاهش داد، ایجاد کمربند سبز در حومه شهرها نیز مفید است،
- ۱۱- لازم است شبکه‌های جمع‌آوری و تصفیه فاضلاب‌های شهری استان هر چه زودتر راه‌اندازی شوند تا منابع آب زیرزمینی کمتر آلوده شوند،
- ۱۲- کشاورزی تک‌محصولی و استفاده بی‌رویه از سموم دفع آفات و کودهای شیمیایی که به محیط‌زیست استان

آسیب شدیدی وارد می‌سازند را می‌توان از طریق توجه بیشتر به کشاورزی چند محصولی، استفاده از گونه‌های مقاوم و به‌کارگیری روش‌های بیولوژیکی مقابله با آفات کاهش داد،

۱۳- افزایش امکانات، بودجه و کادر تخصصی سازمان محیط‌زیست استان که وظیفه حمایت از محیط‌زیست را بر عهده دارد می‌تواند به عنوان یک راهکار مفید تلقی شود،

۱۴- کاشت گیاهانی نظیر «تاغ» در مناطق مستعد به فرسایش بادی و شن‌های روان از جمله اقداماتی است که مشکلات زیست‌محیطی استان را کاهش می‌دهد،

۱۵- افزایش مناطق تحت مدیریت سازمان محیط‌زیست (نظیر پارک ملی، منطقه حفاظت شده و منطقه شکار ممنوع) و اعمال مدیریت قوی توسط این سازمان در این مناطق یک راهکار مطلوب دیگر برای حمایت از محیط‌زیست استان است. ♦♦

گفت‌وگو با «علی حاجی‌زاده» مدیرکل راه و شهرسازی استان کرمان

تورمزایی به سبک سوداگران بررسی وضعیت مسکن در استان کرمان

علی حاجی‌زاده مدیرکل راه و شهرسازی استان کرمان در گفت‌وگو با ما می‌گوید که در ده سال گذشته حدود ۱۵۰ هزار واحد مسکونی در استان توسط بنیاد مسکن انقلاب اسلامی و مدیریت های راه و شهرسازی ساخته شده است، اما در مورد شکاف عرضه و تقاضا در بخش مسکن استان آمار دقیقی در دست نیست.

او تورم شدید در بخش مسکن را ناشی از افزایش فزاینده هزینه‌های تولید مسکن شامل زمین، نیروی انسانی و مصالح ساختمانی می‌داند. افزایش عوارض صدور پروانه‌های ساختمانی و بهای امتیازهای آب، برق، گاز و فاضلاب نیز در افزایش قیمت تمام شده مسکن تأثیرگذار است. سرمایه‌گذاری‌های اشتباه در بخش مسکن؛ یعنی سرمایه‌گذاری در جهت سوداگری نیز مانند فعالیت‌های دلالی و سوداگری در دیگر بخش‌های اقتصاد از عوامل مهم تورم زا است.

او معتقد است دولت از طریق اجرای قانون مالیات بر خانه‌های خالی می‌تواند در بازار مسکن تعادل ایجاد کند. حاجی‌زاده یادآوری می‌کند که فعالیت حدود ۱۵ هزار نفر نیروی انسانی جوان و تحصیل کرده عضو سازمان نظام‌مهندسی در استان در حوزه‌های طراحی، محاسبات، نظارت و اجرا موجب شده که کیفیت ساخت‌وساز از متوسط کشوری بالاتر باشد. مشروح این گفت‌وگو را در زیر مطالعه نمایید.

لحاظ شده است. در ابتدا تسهیلات از ۱۵ میلیون تومان شروع شد و برای پروژه‌هایی که هنوز تکمیل نشده‌اند تا ۴۵ میلیون تومان تسهیلات بانکی به همان روش پرداخت شده است. البته در زمینه تأمین خدمات زیربنایی شامل آب، برق، گاز و فاضلاب (برای شهرهای دارای شبکه فاضلاب) حمایت‌هایی از سوی دولت، استانداری‌ها، وزارت نیرو و وزارت راه و شهرسازی در قالب‌های زیر انجام شده است:

- اعتبارات ملی که توسط دولت به وزارت نیرو پرداخت شده است،

- اعتبارات داخلی وزارت نیرو،
- اعتبارات استانی که توسط استانداری‌ها تأمین شده است،

- بارانه مسکن (پرداخت ۲۵ میلیارد تومان بارانه به شرکت‌های آب، فاضلاب و برق بابت مسکن مهر).

در حوزه اداره کل استان کرمان، هزینه ساخت اماکن و خدمات عمومی موردنیاز در سایت‌های ایجاد شده شامل احداث مدرسه (سه باب توسط اداره کل راه و شهرسازی احداث شده و یک باب هم در دست احداث است و سه باب توسط اداره کل نوسازی مدارس در دست احداث می‌باشد)، مسجد نه باب، کلانتری دو باب و واحدهای تجاری از منابع وزارت راه و شهرسازی و اداره کل استان انجام شده است. در این زمینه امیدوار بودیم که سایر سازمان‌ها و ادارات دولتی متولی امور در بحث فرهنگی، بهداشتی، آموزشی و ورزشی با وجود امکان در اختیار گذاشتن زمین از سوی اداره راه و شهرسازی نسبت به احداث مراکز مربوطه پیش‌قدم و همکاری نمایند، اما متأسفانه علی‌رغم پیگیری‌هایی که در چند سال گذشته صورت گرفته است، استقبالی از سمت دستگاه‌های فوق‌الذکر (شاید به دلیل عدم امکان تأمین مالی) برای احداث مراکز مزبور صورت نگرفته است.

♦♦ تقاضای مسکن تابع چه عواملی است و در استان کرمان کدام عوامل بیشترین تأثیر در بروز نیاز به مسکن را داشته است؟ برای مدت معینی مثلاً پنج یا ده سال اخیر تقاضای بالقوه برای واحد مسکونی چه میزان بوده و شکاف عرضه و تقاضا چگونه بوده است؟

مطالعات کاملی در سطح استان در رابطه با این موضوعات انجام نگرفته است. آخرین مطالعات مربوط به طرح جامع مسکن است که توسط وزارت راه و شهرسازی در سال‌های ۹۵ تا ۹۶ انجام شده است و بر اساس آن، میزان تقاضای مسکن در استان‌های مختلف بررسی گردیده است.

بنا به مطالعات مذکور، در استان کرمان سالانه حداکثر ۲۵ هزار واحد مسکونی موردنیاز است که عمدتاً ناشی از نیاز زوج‌های جوان، نیاز به نوسازی واحدهای مسکونی فرسوده و مسکن دار شدن مستأجران است.

تأمین نیاز به مسکن در استان کرمان در ده سال اخیر بر اساس آمار طرح جامع مسکن مبنی بر تقاضای سالیانه ۲۵ هزار واحد مسکونی به شرح زیر صورت گرفته است:

- از طریق اجرای طرح مسکن مهر با مدیریت ادارات راه و شهرسازی استان کرمان، اداره کل راه و شهرسازی جنوب کرمان و بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان قریب به ۵۰ هزار واحد مسکن مهر احداث شده است.
- احداث ۲۰۰ هزار واحد مسکونی روستایی توسط بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان.

♦♦ طی همین سال‌ها چه اقداماتی برای ساماندهی بخش مسکن استان انجام شده است؟

پیشرفت پروژه‌های مسکن مهر چه در سطح استان و چه در سطح کشور عمدتاً با استفاده از امکانات دولتی و تسهیلات بانکی انجام شده است. احداث یک واحد مسکونی در گرو سه عامل مهم «زمین»، «حق‌الزحمه» عوامل اجرایی و «مصالح ساختمانی» است. در احداث واحدهای مسکونی مسکن مهر، دولت با وجود امکانات خود در بخش «زمین»، بخش‌هایی از اراضی خود را به صورت اجاره‌های بلندمدت ۹۹ ساله در اختیار مردم قرار داده است؛ در واقع هزینه زمین از سبد هزینه یک واحد مسکونی حذف شده است. بخش دیگر حمایت دولت در تأمین حق‌الزحمه احداث و مصالح ساختمانی است که به‌وسیله شرکت‌های تعاونی و انبوه‌سازی، کار اجرایی صورت گرفته است، به این منظور تسهیلات بانکی بارانه‌ای در نظر گرفته شده که میزان سود این تسهیلات برای شهر کرمان هفت درصد و در سایر شهرها چهار درصد

▼
احداث یک واحد مسکونی در گرو سه عامل مهم «زمین»، «حق‌الزحمه» عوامل اجرایی و «مصالح ساختمانی» است. در احداث واحدهای مسکونی مسکن مهر، دولت با وجود امکانات خود در بخش‌هایی از اراضی خود را به صورت اجاره‌های بلندمدت ۹۹ ساله در اختیار مردم قرار داده است؛ در واقع هزینه زمین از سبد هزینه یک واحد مسکونی حذف شده است.

◆ در مورد رفتار الگوی مسکن در استان در دوره معینی مثلاً ده‌ساله اخیر توضیح دهید.

اگر معنای الگوی مسکن به زیربنای مفید ساختمان اطلاق شود، وزارت راه و شهرسازی جهت تعیین الگوی مسکن، شیوه‌نامه‌ای طراحی کرده است که بر اساس آن مترهاژ ساختمان تهیه می‌شود. طبق این شیوه‌نامه، الگوی مسکن بر اساس شهرها با جمعیت‌های مختلف دسته‌بندی می‌شود. برای شهرهای با جمعیت مشابه شهر کرمان، الگوی مسکن حداکثر ۱۰۰ مترمربع است.

در استان کرمان نوع ساخت مسکن و ساختمان به‌گونه‌ای است که طراحی، اجرا و نظارت بر واحدهای مسکونی بر اساس آخرین روش‌ها، دستورالعمل‌ها، آیین‌نامه‌ها و استانداردهای فنی و مهندسی که در دنیا وجود دارد و با شرایط موجود در کشور ایران تهیه می‌شود، اجرا می‌شود و هر فردی بر اساس هر روش دلخواهی، اجازه احداث واحد مسکونی ندارد. مهندسین شاغل در این امر همگی دارای پروانه صلاحیت در طراحی، اجرا و نظارت ساختمان هستند و موظف‌اند بر اساس مقررات ملی ساختمان عمل کنند.

◆ میانگین قیمت مسکن در استان کرمان و شهر کرمان چقدر است؟ عوامل کاهنده متوسط قیمت اسمی مسکن کدامند؟

بہتر است این سؤال در حوزه اقتصادی استان از متولیان امر از جمله مشاورین املاک، سازمان صمت استان پرسیده شود. اداره راه و شهرسازی ارتباطی به این شکل با بازار معاملات مسکن در استان ندارد و اطلاعات دقیقی نیز وجود ندارد؛ چون‌که وظیفه‌ای در این خصوص برای ما تعریف نشده است، اما در مورد بخش دوم سؤال همان‌طور که اشاره شد در احداث یک واحد مسکونی سه حوزه زمین، حق‌الزحمه عوامل اجرایی و مصالح ساختمانی و تجهیزات دخیل است. به اعتقاد بنده اگر در اقتصاد کشور امکان کاهش هزینه‌های مربوط به این سه عامل و هزینه‌های مربوط به مجوزهای احداث وجود داشته باشد، طبیعتاً منجر به کاهش قیمت خروجی محصول که در اینجا واحد مسکونی و ساختمان است، خواهد شد.

◆ در حالی‌که عوامل و منابع تولید مسکن مثلاً زمین، مصالح، نیروی انسانی و ... عمدتاً داخلی است، چرا تورم شدید در بخش مسکن وجود دارد؟

اگرچه من یک انسان فنی هستم و اقتصاددان نیستم، اما به اعتقاد بنده عوامل متعددی در ایجاد تورم شدید مسکن وجود دارد. شاید یکی از مهم‌ترین عوامل تشدید تورم، افزایش فزاینده قیمت عناصر و منابع تولید مسکن از

جمله زمین، نیروی انسانی و مصالح باشد. افزایش دستمزد نیروی انسانی (با توجه به این که در سال ۱۴۰۰ بر اساس مصوبات دولت مبتنی بر قانون کار، دستمزد کارگران ۳۹ درصد افزایش یافته است) به صورت مستقیم یا غیرمستقیم بر قیمت مسکن و ایجاد تورم ناشی از آن تأثیر می‌گذارد. البته افزایش هزینه‌های تولید بر همه بخش‌های اقتصادی کشور تأثیر خواهد داشت.

اقتصاددانان بر این باورند که بخش زیادی از عوامل مهم در افزایش تورم در کشور وابسته به افرادی است که صاحب سرمایه‌های زیادی هستند و این سرمایه‌ها به صورت اشتباه در بخش‌های مختلف وارد می‌شوند و باعث نوسان و افزایش قیمت در آن بخش‌ها می‌شوند. مسکن نیز یکی از بخش‌هایی است که سرمایه‌گذاران، سرمایه‌های خود را در آن به صورت اشتباه سرمایه‌گذاری می‌کنند، منظور از سرمایه‌گذاری اشتباه، سرمایه‌گذاری در جهت سوداگری است نه سرمایه‌گذاری در مسیر احداث که اگر چنین باشد بسیار به حوزه مسکن کمک خواهد شد؛ به عبارتی چنین نقدینگی‌هایی در کشور اگر در سرمایه‌گذاری‌های مولد به‌خصوص در حوزه صنعت، کشاورزی، خدمات و مسکن هزینه نشود، تبدیل به سوداگری شده و باعث افزایش قیمت مسکن و در نهایت منجر به افزایش تورم خواهد شد. موضوع دیگری که در حوزه مسکن در افزایش تورم تأثیر دارد مسئله مجوزها است؛ همان‌طور که می‌دانید هرساله شهرداری‌ها برای صدور پروانه‌های ساختمان هزینه صدور مجوز را افزایش می‌دهند. همچنین برای خرید امتیازهای مربوط به آب، برق، تلفن، گاز و فاضلاب نیز افزایش هزینه‌های هرساله وجود دارد که همه این موارد در قیمت تمام شده یک واحد مسکونی تأثیرگذار خواهد بود که بخشی از این افزایش‌ها مربوط به منابع و خدمات دولتی و بخش‌های دیگر مربوط به شهرداری و نیز اقتصاد کشور است.

◆ در کل آیا می‌توان به تثبیت قیمت مسکن اندیشید، اگر چنین اندیشه‌ای می‌تواند محقق شود، راه کارهای عملی شدن آن چیست؟

در این مورد همان‌طور که مستحضرید اخیراً قانونی تحت عنوان قانون اصلاح مواد از قانون مالیات‌های مستقیم در مجلس شورای اسلامی تصویب شده است که بر اساس ماده ۵۴ مکرر این قانون «هر واحد مسکونی واقع در کلیه شهرهای بالای یک‌صد هزار نفر جمعیت که به استناد سامانه ملی املاک و اسکان کشور موضوع تبصره ۷ ماده ۱۶۹ مکرر این قانون، در هرسال مالیاتی در مجموع بیش از ۱۲۰ روز

اقتصاددانان بر این باورند که بخش زیادی از عوامل مهم در افزایش تورم در کشور وابسته به افرادی است که صاحب سرمایه‌های زیادی هستند و این سرمایه‌ها به صورت اشتباه در بخش‌های مختلف وارد می‌شوند و باعث نوسان و افزایش قیمت در آن بخش‌ها می‌شوند. مسکن نیز یکی از بخش‌هایی است که سرمایه‌گذاران، سرمایه‌های خود را در آن به صورت اشتباه سرمایه‌گذاری می‌کنند.

ساکن یا کاربر نداشته باشد به‌عنوان خانه خالی شناسایی شده و به ازای هر ماه بیش از زمان مذکور، بدون لحاظ معافیت‌های تبصره ۱۱ ماده ۵۳ این قانون، ماهانه مشمول مالیاتی بر مبنای مالیات بر درآمد اجاره به این صورت که سال اول معادل شش برابر مالیات متعلقه، سال دوم ۱۲ برابر مالیات و سال سوم ۱۸ برابر مالیات متعلقه است. واحدهای نوساز پس از دوازده ماه و در طرح پروژه‌های انبوه‌سازی پس از ۱۸ ماه از زمان صدور گواهی اتمام عملیات ساختمانی (موضوع ماده ۱۰۰ قانون شهرداری مصوب ۱۳۳۴/۴/۱۱ با اصلاحات و الحاقات بعدی آن) مشمول مالیات موضوع این ماده می‌شود.»

یکی از اهداف قانون‌گذار در این قانون این است که مانع از احتکار و رشد بی‌رویه قیمت مسکن شود به نحوی که خانه‌هایی که افراد به صورت خالی نگه داشته‌اند را یا به بازار عرضه کنند یا به صورت اجاره در اختیار افرادی که تمکن مالی برای خرید خانه ندارند قرار دهند. مطمئناً این امر موجب می‌شود از تقاضاهای کاذب و از عمل افرادی که تعداد زیادی از آن‌ها در کرمان و شهرهای دیگر واحد مسکونی بلااستفاده دارند ممانعت شود. در نتیجه موجب شود که این واحدها در چرخه اقتصاد وارد و تقاضای مسکن را پاسخ دهند. این امر حتی اگر نتواند منجر به تثبیت قیمت مسکن شود؛ منجر به کاهش سیر صعودی و تصاعدی که قیمت‌های مسکن در سال‌های اخیر تجربه کرده اند، خواهد شد.

◆ به نظر شما آیا دولت می‌تواند در بازار مسکن تعادل ایجاد کند؟ دولت تاکنون در تشخیص و رفع مشکل مسکن چگونه عمل کرده است؟

بله دولت با حمایت مجلس شورای اسلامی می‌تواند از طریق اجرای قانونی که در سؤال قبل با آن اشاره شد، تعادل در بازار مسکن ایجاد کند.

تشخیص و رفع مشکل مسکن تنها مربوط به دولت نیست و باید هماهنگی لازم از طریق حاکمیت و نظام که شامل مجموعه سه قوای دولت، مجلس و قوه قضائیه هستند صورت گیرد و حمایت‌هایی در این زمینه انجام داد. دولت و مجلس بایستی در این مورد کارشناسی، ریشه‌یابی و آسیب‌شناسی نمایند. اخیراً مطلع شدیم که بخشی از این کار صورت گرفته و طرحی در مجلس شورای اسلامی در حال بررسی است، مبنی بر «مالیات بر عایدی سرمایه» که می‌تواند از معاملات مکرر در حوزه‌های مختلف مسکن، خودرو، ارز، طلا و غیره و به‌تبع آن از عمل کسانی که خیال سوداگری دارند، ممانعت کند. البته امیدوار هستیم این قانون به شکلی شامل عوامل حوزه مسکن یعنی زمین و مصالح

ساختمانی نیز شود. در مجموع با تصویب و تأیید قانون مالیات بر عایدی سرمایه و با خروج خرید و فروش‌هایی به قصد سرمایه‌گذاری در دلالی، سوداگری و درآمدزایی از حوزه مسکن، امیدواریم تعادل در بخش مسکن ایجاد شود و مسکن تبدیل به یک کالای مصرفی گردد.

در سطح شهر کرمان اراضی بایر با کاربری مسکونی و غیرمسکونی متعددی وجود دارد که بلااستفاده هستند. طبق قانون برای مراکز استان‌ها و شهرهایی که جمعیت بیش از یکصد هزار نفر جمعیت دارند، در صورتی که اراضی مسکونی احداث نشوند، سالانه برابر ۱۲ درصد ارزش معاملاتی آن‌ها مالیات اخذ می‌شود که شامل شهرهای کرمان، سیرجان، رفسنجان، بم و جیرفت می‌شود. اجرای این قانون تأثیر زیادی ندارد و لازم است قانون‌گذار با اصلاح و اخذ مالیات متناسب با نرخ روز، باعث شود تا مالکین این اراضی بهتر در مورد ساخت مسکن در اراضی یا واگذاری آن‌ها تعیین تکلیف نمایند که این امر منجر به پاسخ به برخی از تقاضاهای مسکن و در نهایت تعادل بخشی به بازار مسکن خواهد شد.

پیشنهاد بنده این است که دولت تمهیداتی به عمل آورد تا برای افرادی که قصد تشکیل خانواده دارند و درآمد ثابتی دارند در یک مدت‌زمان مشخص؛ برای مثال پنج سال در صورت نیاز از مسکن استیجاری با شرایط خاصی استفاده کنند. در مورد مسکن استیجاری برای خانواده‌ها در دولت‌های قبل اقداماتی صورت گرفت، اما علی‌رغم موفقیت‌هایی که داشت متأسفانه ادامه پیدا نکرد. در این خصوص لازم است دولت سهم زیادی از بهای واحد مسکونی را به صورت تسهیلات در اختیار متقاضیان و خانواده‌ها قرار دهد. در طرح اقدام ملی مسکن که در حال انجام است تسهیلات در نظر گرفته شده ۱۰۰ میلیون تومان است که البته با اقدامات و پیگیری‌هایی که در حال انجام است، سعی شده که این عدد به ۱۵۰ میلیون تومان نیز برسد. حال اگر فرض کنید در کشور سرپرست خانواده‌ای قصد ساخت یک واحد ۱۰۰ متری را با هزینه‌های مربوطه از جمله زمین، مصالح ساختمانی، نیروی انسانی و غیره داشته باشد چیزی حدود ۳۵۰ میلیون تومان هزینه تمام شده این واحد خواهد بود که در واقع عدد تسهیلات دولت ۳۰ درصد این مبلغ است که در اختیار متقاضیان قرار می‌گیرد. واضح است که این مبلغ کافی نیست. البته به این نکته نیز باید توجه کرد که افزایش تسهیلات بانکی از سمت دولت باید به‌گونه‌ای باشد که خانوارها قدرت بازپرداخت اقساط آن را داشته باشند که لازمه این امر داشتن درآمد کافی و راهکار آن واقعی کردن قیمت‌هاست و شاه‌کلید، موازنه درآمدها و هزینه‌ها

در سطح شهر

کرمان اراضی

بایر با کاربری

مسکونی و

غیرمسکونی

متعددی

وجود دارد که

بلااستفاده

هستند. طبق

قانون برای

مراکز استان‌ها

و شهرهایی که

جمعیت بیش از

یکصد هزار نفر

جمعیت دارند، در

صورتی که اراضی

مسکونی احداث

نشوند، سالانه

برابر ۱۲ درصد

ارزش معاملاتی

آن‌ها مالیات

اخذ می‌شود که

شامل شهرهای

کرمان، سیرجان،

رفسنجان، بم و

جیرفت می‌شود.

استان کرمان موجب شده است که کیفیت ساختوساز از متوسط کشوری بالاتر باشد.

شاید دلیل اصلی پرورش و به‌کارگیری چنین نیروی انسانی به حادثه زلزله بم در سال ۱۳۸۲ برگردد که بعد از آن مردم آگاهی لازم را پیدا کرده‌اند که در امر ساختوساز باید به افراد با صلاحیت مراجعه کنند. در واقع زلزله بم مصداق این ضرب‌المثل که «هر نعمتی نعمتی را به همراه دارد» است، زلزله بم علی‌رغم تلخ‌کامی‌هایی که داشت و جمع‌زیادی از مردم در آن فاجعه، عزیزان خود را از دست دادند، اما باعث شد که در ۱۸ سال گذشته در سطح ملی آیین‌نامه‌ها و استانداردهای حوزه ساخت توسعه بهتری داشته و استانداردها از جمله استاندارد ۲۸۰۰ بر اساس دانش روز دنیا بروز رسانی و ویرایش گردد. با توجه به این که فروش مسکن از طریق دفاتر املاک و مشاورین املاک در سطح استان صورت می‌گیرد، نیاز به اعمال نظارت بیشتر بر آن‌ها توسط وزارت صمت و نهادهای نظارتی است تا مردم این اطمینان داشته باشند که معاملات با قیمت‌های واقعی انجام می‌شود.

♦♦ متأسفانه مسئله بروکراسی در تولید مسکن طاقت‌فرسا است، آیا جلوگیری از معطلی‌های اداری و حذف فیزیکی مجوزها میسر نیست؟

در طرح‌هایی مانند مسکن مهر و طرح اقدام ملی مسکن، متولیان امر با فراهم کردن بستر لازم و با اجرای قوانین و مقررات، کار ساختوساز را انجام می‌دهند، اما در ساختوسازهایی که مردم انجام می‌دهند برخی مشکلات اداری که افراد در این مسیر دارند، به اخذ پروانه ساختمان از شهرداری و شرکت‌های خدمات رسان مربوط می‌شود. علاوه بر لزوم آسان‌سازی فرآیند صدور این مجوزها، باید هزینه‌های آن‌ها نیز در برخی موارد کاهش پیدا کند و با بضاعت مردم سنجیده شوند. لازم به یادآوری است که در حال حاضر، بسیاری از فرایندهای اداری ساختوساز در شهرداری‌ها و اداره کل راه و شهرسازی به صورت الکترونیکی انجام می‌شود.

♦♦ به نظر شما بهترین راهبرد برای رفع مشکل مسکن چیست؟

برای رفع مشکل مسکن به برنامه راهبردی تأمین مسکن در کشور نیاز است تا بر مبنای آن به تولید و تأمین مسکن بر اساس نیازهای واقعی پرداخته شود و از سوداگری مسکن ممانعت شود و مسکن به‌عنوان کالای بادوام مصرفی محسوب گردد. ♦♦

همراه با حمایت و تسهیلات و یارانه‌های دولتی به بخشی از اقشار جامعه است که به‌وسیله آن در نهایت کشور به تعادل در همه حوزه‌ها خواهد رسید.

♦♦ از نظر شما در فرآیند ساختوساز و نیز فروش مسکن مهم‌ترین محدودیت‌ها و نیز فرصت‌ها کدامند؟

یک مشکل عمده در فرآیند ساختوساز تأمین به‌موقع امکانات زیربنایی از جمله آب، برق، گاز و فاضلاب است. در استان کرمان قریب به ۱۵ هزار نفر متخصص در حوزه ساختمان، عضو سازمان نظام‌مهندسی و دارای پروانه صلاحیت اشتغال به کار در حوزه‌های مختلف نظارت، طراحی و اجرا هستند. وجود چنین نیروی انسانی در حوزه ساختوساز، فرصت بسیار خوبی است تا از طریق آن‌ها اطمینان لازم وجود داشته باشد که مسکنی که احداث می‌شود دارای بهترین شرایط، استانداردها و کیفیت لازم به لحاظ اجرای مقررات ملی ساختمان است. وجود نیروی انسانی جوان تحصیل‌کرده مرتبط با ساختمان در

سیاست‌زدگی ادارات دولتی

♦ امین غفاری‌نژاد

دانشجوی دکتری مدیریت دولتی و کارشناس سازمان صنعت، معدن و تجارت استان کرمان

تعاریف مختلفی دارد. سیاست‌زدگی به معنای «جایگزینی معیار سیاسی به جای معیار شایستگی در انتخاب، حفظ، ارتقا، تشویق و تنبیه اعضا و کارکنان در بخش دولتی» است. در کنار واژه سیاست‌زدگی، برخی پژوهشگران به مفهوم سیاست‌زدگی بروکراسی اشاره کرده‌اند. سیاست‌زدگی بروکراسی به معنای دخالت سیاست در امر اداره است که شاید یکی از نمودهای آن توجه بیشتر کارکنان بخش‌های

در کشورهایی که بر اساس نظام انتخاباتی نسبت به تعیین قوای حاکمه خود اقدام می‌کنند، قدرت سیاسی آن‌ها بر این اساس دچار تغییر شده و به تغییر دولت منجر می‌شود. دولت جدید نیز نسبت به تغییر و اصلاح در دستگاه‌های زیرمجموعه خود اقدام می‌نماید تا بتواند منویات خود را به ره‌آوردهای واقعی تبدیل نماید. بر این اساس تغییر مدیران و کارشناسان ارشد دولتی نیز نتیجه فرایند تغییرات قدرت سیاسی می‌باشد. در تمامی دولت‌ها تا حدودی دخالت سیاست در اداره دولت و مدیریت دولتی وجود دارد. سیاست‌زدگی دولتی تنها مختص کشورهای جهان سوم نیست بلکه در کشورهای توسعه‌یافته نیز وجود دارد ولی تفاوت در اهداف سیاست‌زدگی، نوع نگاه به این پدیده در کشورهای دموکراتیک را متفاوت ساخته است. سیاست‌زدگی

دولتی نسبت به قبل به سیاست باشد و یا اینکه آن‌ها باید به گونه‌ای انتخاب شوند که به تحقق اهداف سیاسی خدمت کنند.

تأملی بر تعاریف سیاست‌زدگی

۱- تقریباً تمامی سازمان‌های دولتی در سطوح کارشناسی و مدیریتی، سیاست‌زدگی را تا حدودی مقبول می‌دانند. این پدیده در کشورهایی نظیر آمریکا، آلمان، دانمارک، فرانسه، بریتانیا و یونان تحت تأثیر نهضت مدیریت دولتی جدید دچار تغییر و تحول مدیریتی شده است. اصولاً برخلاف بروکراسی‌های تخصصی که ورود سیاسیون در آن‌ها توجیه‌بردار نیست، اکثر روسای بروکرات سیاسی هستند.

۲- وظایف برخی از ادارات دولتی سیاسی است و تمایز بین وظایف سیاسی و امور تخصصی ممکن نیست. فصل هشتم قانون مدیریت خدمات کشوری (مواد ۵۴ و ۷۱) بین مشاغل اداری و سیاسی تمایز قائل می‌شود و دولت را مکلف می‌کند در انتخاب و انتصاب افراد به پست‌های مدیریتی حرفه‌ای، شرایط لازم را تعیین نماید. لیکن تاکنون شاخص‌های مربوطه تعیین نشده است.

۳- در برخی مواقع سیاست زده کردن بروکراسی‌ها خود نمودی از سیاست‌زدایی سازمانی می‌باشد. در شروع کار دولت جدید، پاک‌سازی سازمانی از طرفداران حزب مخالف که به صورت حزبی، قومی، عشیره‌ای، فامیلی و خانوادگی بر سرکار آمده‌اند، شایسته‌سالاری است یا سیاست‌زدگی بروکراسی.

راه‌ها و شیوه‌های سیاست‌زدگی - علت پدید آمدن سیاست‌زدگی

تنها به کارگیری افراد سیاسی در دستگاه‌های دولتی منجر به سیاست‌زدگی بروکراسی نمی‌شود، بلکه روش‌های زیادی وجود دارد که از طریق آن‌ها این پدیده محقق می‌شود. سیاست‌زدگی معمولاً در مورد کارکنان بخش‌های دولتی مصداق پیدا می‌کند؛ در حقیقت آن‌ها هستند که از طریق رفتارهای سیاسی خود به سیاست‌زدگی بروکراسی دچار می‌شوند. یکی از مهم‌ترین راه‌ها برای تغییر رفتار کارکنان وجود یک مدیر سیاسی است که از طریق نفوذ بر ایدئولوژی‌های افراد تغییرات رفتاری آن‌ها را موجب شود. همچنین زور، اجبار و فشار اهرم دیگری است که چندان مثبت به نظر نمی‌رسد. تغییر در نگرش‌ها و فرهنگ بخش خدمات عمومی شاید استراتژی دیگری برای سیاست زده کردن باشد.

راه دیگر، به کار بردن افراد سیاسی در پست‌ها و مقام‌های ارشد سازمان است. مهم‌ترین دلیل که سیاسیون به دنبال

سیاست زده کردن بخش خدمات عمومی هستند، تغییر خط‌مشی می‌باشد. در طول تاریخ سیاست‌مداران همواره به دنبال کنترل امور اداره حکومت بوده‌اند و از ابزارهای مختلف برای این منظور استفاده کرده‌اند و به دنبال ایجاد پست‌های سیاسی در سازمان‌های اداری و اجرایی بوده‌اند تا از این طریق نفوذ و کنترل خود را افزایش دهند.

در کشورهایی که چرخش قدرت وجود دارد و احزاب سیاسی با شرکت در مبارزات انتخاباتی، انتخاب رئیس دولت یا نمایندگان مجلس، سکان قدرت اجرایی یا تقنینی را در دست می‌گیرند، در دوره‌های مشخص چهار یا پنج‌ساله، دستگاه اجرایی یا قانون‌گذاری آن‌ها دچار تحول می‌شوند. رئیس‌جمهور یا نخست‌وزیر جدید بر سر کار می‌آید. نمایندگان جدیدی وارد مجلس می‌شوند، بی‌تردید بروکراسی که ستون فقرات هر دولتی است نیز دچار تغییر و تحول می‌شود. در رویکرد سیاسی به بروکراسی، حزب جدید تلاش می‌کند تمام پست‌های کلیدی و گاه غیرکلیدی را به دست هواداران بروکراسی خود بسپارد تا بتواند (در کشورهای دموکراتیک) خطی مشی‌های عمومی را کنترل کند یا به عنوان پاداشی تشویقی به هواداران جزئی یا بوروکراتیک از آن‌ها تقدیر به عمل آورد.

به طور کلی رویکرد سیاسی به مدیریت در بخش دولتی، مدعی این باور است که منویات دولت جدید از طریق هواداران حزبی یا بروکراتیک همان دولت محقق می‌شود، گاه دولت جدید در کنار تغییر و تحولات مدیریتی در ایجاد، ادغام، تفکیک و انحلال سازمان‌ها تلاش می‌کند و یا سازمان‌هایی را از نو طراحی می‌نماید. برخی دولت‌ها با تغییر و تحول در قوانین و مقررات تلاش می‌کنند تا دکترین سیاسی خود را در تار و پود بخش‌های مختلف جامعه (اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، مورد خارجه و...) ساری و جاری سازند

سیاست‌زدگی در کشورهای توسعه‌یافته

سیاست‌زدگی بروکراسی نه پدیده‌ای غیرمنتظره و نه پدیده‌ای عادی است و بسیاری از نظام‌های سیاسی جهان با آن مواجه هستند. کشورهای دارای دموکراسی پیشرفته که از مدیریت دولتی جدید نیز بهره می‌برند، سطح بالایی از سیاست‌زدگی را تجربه می‌کنند. یکی از استراتژی‌های کلیدی دولت‌ها در سراسر دنیا سیاست‌زدگی بروکراسی از طریق تزریق منصوبان سیاسی و منصوبان وفادار حزبی - دولتی به درون مدیریت دولتی است. این استراتژی به اشکال گوناگون و در دامنه‌ای از شدت و ضعف در بسیاری از کشورها از جمله کشورهای پیشرفته و به ظاهر دموکراتیک فعلی نیز استفاده می‌شود. در برخی جوامع قانون وجود دارد، ولی عمل اجتماعی بر

- یک‌ی از مواردی
- که باعث کاهش
- سیاست‌زدگی
- دخالت سیاست
- وسیاست‌مداران
- می‌شود به کارگیری
- ارزش‌ها، اصول و
- شیوه‌های مدیریت
- بخش خصوصی
- یا به عبارت دیگر
- مدیریت دولتی
- جدید است. باید
- به کار راه‌شغلی
- کارکنان به خصوص
- در سازمان‌های
- حرفه‌ای دست
- نزد و چین
- سازمان‌هایی را
- در معرض بادها
- و طوفان‌های
- سیاسی قرار نداد.

روش‌ها توسط متخصص فسیل‌شناسی و ... همگی نشان از به سخره گرفتن «کار راهه مدیریتی» دارند تا وادی حرفه‌ای و تخصصی، عضویت در ستاد انتخاباتی به منزله شرط تصدی است، شرافت حرفه‌ای بروکراسی را خدشه‌دار می‌سازد. سیاستمداران برای نفوذ در بروکراسی و کنترل آن، ابزارهای گوناگونی در اختیار دارند مهم‌ترین آن‌ها عبارت است از: «رویه‌های اداری»، «کنترل بودجه‌های نظارت» و «تصویب برنامه‌های راهبردی دولتی». یکی از سازوکارهای متداول سیاست‌زدگی بروکراسی در قالب انتصابات سیاسی درون سازمان‌های دولتی محقق می‌شود. بر این اساس هر چه میزان انتصابات سیاسی درون سازمانی بیشتر شود بر گستره نفوذ سیاسیون و نیز سیاست‌زدگی سازمان افزوده خواهد شد

پیامدهای سیاست‌زدگی افراطی

- ۱- شیوع استفاده از انعام مدیریتی: امتیازاتی وجود دارد که مدیران سیاسی بروکراسی به هم‌حزبی‌های درون بروکراسی یا وفاداران بروکراتیک خود در بروکراسی اعطا می‌کنند. مبالغی تحت عنوان اضافه‌کار، وام‌های مسکن، خرید خودرو، ازدواج، اعزاز به سفرهای خارج از جمله انعام‌های مدیریتی است که در سازمان‌های دولتی رایج است.
- ۲- شیوع چاپلوسی: وقتی ملاک خوبی یا شایستگی از دریچه عینک مدیر سیاسی باز تعریف می‌شود و تنها معیار بزرگی سازمانی و حرفه‌ای افراد در سازمان تبعیت پذیری بی‌چون‌وچرا از مافوق سیاسی - مدیریتی است و تنها راه پیشرفت توصل به «کرنش‌گری سازمانی» و «تعظیم مدیریتی» است از این رو سیاست‌زدگی در سازمان‌ها نوعی فرهنگ چاپلوسی را تبلیغ می‌کند.
- ۳- تزریق کینه‌جویی: تزریق کینه‌جویی در روابط بین کارکنان دچار نوعی «عمل تقابلی» می‌شود؛ یعنی کینه‌جویی به حالت ذهنی و روحی اشاره دارد که در آن حالت، افراد تلاش می‌کنند در برابر هر نوع برخورد منفی عمدی یا سهوی طرف مقابل، جبران یا مقابله‌به‌مثل نمایند. هر نوع نقد (منصفانه و غیرمنصفانه) عواقبی دارد. لذا دو نوع کینه در روابط هیئت حاکمه جدید سازمانی (بر اثر تحولات سیاسی) و بدنه سازمان شکل می‌گیرد: الف) - کینه حزبی و سیاسی ب) - کینه‌جویی سازمانی
- ۴- ارج نهادن مضاعف نوآوری (به هر بهایی): وقتی رقابت‌های حزبی و سیاسی چتر خود را بر اعضاء و جوارح سازمان می‌گستراند. هر مدیری برای «بزرگ جلوه دادن مدیریت» خود از یک‌سو و برجسته کردن «عملکرد بانندی و قومی» از سوی دیگر تلاش می‌کند تحولاتی در وب

محور آن‌ها استوار نیست و قانون‌گریزی به نوعی تبدیل به هنجار شده است و حتی در خود قوانین راه‌گريزهای مختلفی وجود دارد و حاکمیت اشخاص و نه قانون غالب است و سیستم‌ها قائم به شخص هستند نه قائم به قوانین سیستمی خاص خود. در این جوامع مدیران تلاش می‌کنند تا با برقراری ارتباط با منتقدان و اثرگذاران کلیدی محیطی، محیط خود را در حوزه‌های مختلف مدیریت کنند و با عضویت افراد سیاسی مؤثر در محفلی (کمیته، شورا، کمیسیون، مجمع و...) در سازمان تلاش می‌کنند در ازای عضویت آن‌ها، نوعی جهیزیه به سازمان بیاورند تا هر جا از محیط سازمان که خواستگاه تهدید بقای سازمان است یکی از بازیگران را به آن حوزه متلاطم تحمیل کنند تا بحران محیطی را خاموش کنند و گاهی اوقات از طریق این چنین افرادی «جهیزیه‌های سیاسی» را از جمله دریافت وام‌های دولتی یا بودجه دولتی، زمین و امکانات دولتی، پیوند دادن سازمان خود با مراکز قدرت، بخشودگی یا بدهی مالیاتی، خریدوفروش ختم‌شده‌های عمومی دست پیدا کنند. سیاست‌زدگی بروکراسی در کشورهای توسعه‌یافته متفاوت است، مثلاً در آلمان چیزی به نام جدایی سیاست از اداره وجود ندارد و رفتارها اساساً سیاسی هستند به این ترتیب سیاست‌زدگی پدیده‌ای معمول و متداول است و منفی تلقی نمی‌شود. در یونان سیاست‌زدگی از طریق ایجاد پست‌های سازمانی جدید، تغییر و تعدیل ساختارهای اداری و تغییر رفتارهای کارکنان انجام می‌گیرد. در آمریکا نفوذ سیاست در اداره به صورت شفاف نبوده و از طریق مشاوره‌های سیاسی صورت می‌گیرد تا پست‌های سیاسی.

سیاست‌زدگی در ایران

با روی کار آمدن دولت جدید پس از انتخابات ریاست جمهوری، انتصاب روسای جدید سازمان‌های تحت نظارت رئیس‌جمهور، وزرا و معاونین جدید انجام می‌گردد، وزیر کشور تمامی استانداران جدید را با نظر هیئت دولت منصوب می‌کند. معاونین وزیر، مدیران کل وزارتی جدید را منصوب می‌کنند و سازمان‌های تابعه هر وزارت نیز دچار چنین تحولی خواهد شد. فرمانداران و بخشداران جدید نیز منصوب خواهند شد. چون دولت جدید مدعی دکترین جدید است در نتیجه نیروهای مدیریتی معتقد به دکترین دولت را در پست‌های کلیدی منصوب می‌کند. در حالت افراطی مدیران نیز رؤسای واحدهای ادارات و دوایر را تغییر می‌دهند. مدیران همچنین کارشناسان و گاهی منشی‌ها و کارکنان را نیز جایجا می‌کنند. اشغال پست تحول در علوم انسانی توسط متخصص انگل‌شناسی، اشغال پست تشکیلات و

در ایران نیز پدیده سیاست‌زدگی با انجام انتخابات مردمی و تغییر رئیس‌جمهور و نمایندگان مجلس رواج دارد، به نحوی که با تغییر رئیس قوه مجریه اکثریت پست‌هایی کلیدی از جمله استانداران، مدیران کل، فرمانداران، مدیران و کارشناسان کلیه واحدهای اداری و دوایر تغییر می‌کنند. به هر حال نکته مهم پیامدهای منفی سیاست‌زدگی بروکراسی است که در سطح گسترده در سازمان‌های سیاست‌زده به وقوع می‌پیوندد.

را بر مبنای این شاخص‌ها انجام دهد و بر این اساس، مشاغل اداری را از سیاسی متمایز کند و سپس همان‌گونه که مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی پیشنهاد داده است ضمانت‌های قانونی لازم را برای ثبات مدیریتی در مشاغل اداری فراهم آورد.

نتیجه‌گیری

از رهگذر آنچه گذشت می‌توان نتیجه گرفت که سیاست‌زدگی بروکراسی به معنای دخالت سیاست در اداره (بروکراسی) پدیده‌ای است که در کشورهای مختلف و نیز در ایران به طرق گوناگون بروز می‌کند. در برخی از کشورها از جمله کشورهای صنعتی و توسعه‌یافته، این پدیده به عنوان یک واقعیت پذیرفته شده است و جزئی جدایی‌ناپذیر در اداره امور کشور به شمار می‌رود. پدیده سیاست‌زدگی در کشورهای توسعه‌یافته نه تنها به عنوان یک چالش منفی به شمار نمی‌آید، بلکه امری کاملاً پذیرفته شده و مثبت به شمار می‌آید. در مقابل در کشورهای در حال توسعه سیاست و اداره هرکدام به دنبال کسب منافع برای خود هستند، لذا در این کشورها مفهوم سیاست‌زدگی بروکراسی به عنوان یک چالش منفی باعث درگیری و تنش بیشتر در اداره امور کشور می‌شود. ورود منصوبان سیاسی به سازمان‌ها در این کشورها بسیار مخرب بوده و عملکرد سازمان‌ها را کاهش می‌دهد. در ایران نیز پدیده سیاست‌زدگی با انجام انتخابات مردمی و تغییر رئیس‌جمهور و نمایندگان مجلس رواج دارد، به نحوی که با تغییر رئیس قوه مجریه اکثریت پست‌هایی کلیدی از جمله استانداران، مدیران کل، فرمانداران، مدیران و کارشناسان کلیه واحدهای اداری و دوایر تغییر می‌کنند. به‌رحال نکته مهم پیامدهای منفی سیاست‌زدگی بروکراسی است که در سطح گسترده در سازمان‌های سیاست زده به وقوع می‌پیوندد و گاهی با حیف و میمیل بیت‌المال و در قالب‌های متفاوت از جمله جهیزیه سیاسی منجر به ورود منصوبان سیاسی به سازمان‌ها و دوایر دولتی گردیده و با ترویج انعام مدیریتی، شیوع چاپلوسی، تزریق کینه‌جویی، کینه حزبی و سیاسی، کینه‌جویی سازمانی، باندگرایی در سازمان‌های سیاست زده، شایسته‌سالاری و قانون‌گرایی را در اداره امور کشور کمرنگ می‌کند. ♦♦

منابع

- دانایی‌فرد، حسن، (۱۳۹۷) مجله مطالعات مدیریت دولتی ایران، پاییز ۱۳۹۷، شماره ۱، صص ۳۳-۱۵
- صادقی، محمدرضا، دانایی‌فرد، حسن، مصطفی‌زاده، معصومه، (۱۳۹۶)، فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست، سال ششم شماره ۲۲، پاییز ۱۳۹۶ شماره پیاپی ۵۲

ساختاری، فرابندی، رفتاری و... سازمان ایجاد کند و از این طریق «نوآوری‌هایی» را در بطن و تصویر سازمان حک کند که به عنوان «یادگاری مدیریتی» آن مدیر در تاریخچه و حافظه مدیریتی آن سازمان، حداقل برای مدتی بماند.

۵- آشناسازی، خانواده محوری، باندگرایی و فامیل دوستی سازمانی: یکی از پیامدهای ناصواب سیاست‌زدگی بروکراسی تزریق آشنایان، افراد خانواده، افراد باندی، حزبی، نژادی، قومی و همین‌طور اعضای فامیلی به درون ارکان کلیدی و غیرکلیدی سازمانی است. وقتی چنین افرادی بر مسند مدیریت سازمان می‌نشینند تلاش می‌کنند مسند قدرت را با سازوکارهایی حفظ کنند. برای تحقق این هدف باید عملکرد خود را افزایش دهند که یکی از راه‌های تحقق این هدف تزئینی بروکراسی است که سازوکار کنترلی گماشتن افرادی مطمئن در پست‌های کلیدی است.

۶- قوانین حزبی: یکی دیگر از پیامدهای منفی سیاست‌زدگی بروکراسی وضع قوانین و مقرراتی است که دستگاه حاکم تلاش می‌کند متناسب با هم‌پیمانان و دوستداران حزبی و مدیریتی‌شان باشد؛ در چنین شرایطی هدف ارضای نیازهای اقوام آشنایان و فرزندان است تا طبقه شهروندان.

۷- رواج سکوت سازمانی: بسیاری از کارکنان ترجیح می‌دهند با توجه به اشراف بر مسائل کلیدی و سیاه‌چاله‌های سازمانی و راه برون‌رفت از مخمصه عملکردی به جای اظهار نظر سکوت اختیار کنند تا منجر به کینه‌جویی مافوق نشود.

راهکارهای مقابله با سیاست‌زدگی

یکی از مواردی که باعث کاهش سیاست‌زدگی (دخالت سیاست و سیاستمداران) می‌شود به‌کارگیری ارزش‌ها، اصول و شیوه‌های مدیریت بخش خصوصی یا به عبارت دیگر مدیریت دولتی جدید است. باید به کار راه شغلی کارکنان به خصوص در سازمان‌های حرفه‌ای دست نزد و چنین سازمان‌هایی را در معرض بادها و طوفان‌های سیاسی قرار نداد. باید مدیریت دولتی به عنوان حرفه توسط سیاستمداران پذیرفته شود و از ورود ناهلان مدیریتی به این حوزه کلیدی ممانعت کرد. در این راستا دو راهبرد مهم بایستی اجرا شود؛ تأسیس دانشکده‌های مدیریت دولتی و پرورش مدیران و کارکنان متعلق به ارزش‌های اسلامی و حرفه‌ای و دیگری بازنگری قوانین و تدوین قوانین جدید و مسدود کردن منفذ فساد در کلیه سازمان‌های دولتی.

همچنین یکی از مهم‌ترین کارها این است که به سیاست‌گذاران توصیه شود که با توجه به قانون مدیریت خدمات کشوری که به تمایز میان این دو نوع مشاغل می‌پردازد، دولت را مکلف کنند تا تجزیه و تحلیل مشاغل

تنها به کارگیری

افراد سیاسی

در دستگاه‌های

دولتی منجر به

سیاست‌زدگی

بروکراسی

نمی‌شود، بلکه

روش‌های زیادی

وجود دارد که

از طریق آن‌ها

این پدیده

محقق می‌شود.

سیاست‌زدگی

معمولاً در مورد

کارکنان بخش‌های

دولتی مصداق

پیدا می‌کند؛ در

حقیقت آن‌ها

هستند که از

طریق رفتارهای

سیاسی خود به

سیاست‌زدگی

بروکراسی دچار

می‌شوند. یکی

از مهم‌ترین راه‌ها

برای تغییر رفتار

کارکنان و وجود یک

مدیر سیاسی است

که از طریق نفوذ

برایدنولوژی‌های

افراد تغییرات

رفتاری آن‌ها را

موجب شود.

جامعه عشایر کرمان و جایگاه اقتصادی آن

محسن شفیعی

کارشناس اداره کل امور عشایر کرمان

سکونت یافته‌اند این‌ها را در مجموع به دو فرقه ترکان و اعراب تقسیم نموده‌اند.

از حدود یازده میلیون و یکصد و ده هزار نفر جمعیت عشایر ایران در زمان صفویه و با در نظر گرفتن جمعیت ۴۰ میلیون نفری پهنه ایران براساس منابع صفوی حدود ۲۷،۸ درصد کل جمعیت آن روز جامعه ایران را عشایر تشکیل می‌دادند. مستندترین اطلاع آماری بعدی از عشایر

مبانی اکولوژیکی فلات ایران و تاریخ معیشت اقوام این مرزوبوم نشانگر آن است که از قدیم‌ترین دوران، کوچ و چاندگی یکی از انواع معیشت در این قلمرو جغرافیایی بوده است. اولین اطلاعات رسمی که از جمعیت عشایری ایران در دست می‌باشد مربوط به اواخر دوران صفوی است که ترکیب ساختی آن به دو صورت عشایر ایرانی‌الاصل و عشایر بیرونی مشخص گردیده است.

عشایر ایرانی‌الاصل به عشایری گفته می‌شود که در طول تاریخ کهن ایران همیشه در این مرزوبوم می‌زیستند و از مرزهای آن پاسداری می‌کردند. درون‌گروهی ازدواج نمی‌نمودند و با هیچ رده دیگری در هم نمی‌آمیختند. عشایر بیرونی به آن دسته از عشایر گفته می‌شود که قبلاً ساکن ایران نبوده و از کشورهای هم‌جوار به ایران آمده و

لرآن (الوار)، بلوچ‌ها، کوچی‌های کهن، ترکان (ایلات ترک) و عرب‌ها (عشایر عرب) تقسیم می‌شوند که چهار دسته اول عشایر ایرانی‌الاصل و دو دسته بعدی عشایر بیرونی می‌باشند.

مبنای زندگی اقتصادی عشایر کوچنده مشتمل بر دام، مرتع طبیعی، آب و نیروی انسانی و اساس زندگی آن‌ها بر بنیان نظام سلسله مراتبی است. مبنای زندگی اجتماعی بر ساختار قبیله‌ای و از نظر شیوه زندگی کوچندگی مبتنی بر حرکت و جابجایی است و به لحاظ فرهنگی برای افراد ایل، داشتن گویش مشترک، مذهب و رفتارهای اجتماعی خاص و آداب و سنن مشترک و بالاخره همبستگی و وابستگی به ایل مهم‌ترین شاخص است.

هرچند شاخص‌های بالا به عنوان مبانی زندگی کوچندگی و عشایری محسوب می‌گردند، اما باید این واقعیت را پذیرفت که امروزه با تغییرات اقلیمی و جغرافیایی، دگرگونی‌های اجتماعی، پیشرفت‌های علوم و فناوری، توسعه خدمات زیرساختی، آسان‌تر شدن ارتباطات و دسترسی به مناطق شهری و روستایی، افزایش دانش و سطح سواد و تحصیلات در جوامع عشایری سبب تغییرات گسترده‌ای در این مبانی گردیده است.

کرمان و عشایر

سرزمین کرمان در جنوب شرق فلات مرکزی ایران قرار گرفته است. امتداد سلسله جبال زاگرس و کوه‌های مرکزی در این سرزمین از یک سو و از سویی دیگر قرار گرفتن بیابان لوت و مناطق پست کویری سبب ایجاد تلاقی استثنایی بین بلندی و پستی، بین ناحیه کوهستانی و کویری و بین گرمی و سردی شده است. همچنان که دیار کرمان ریشه در تاریخ ایران زمین دارد حضور کوچندگان در این سرزمین نیز در تاریخ ریشه دارد. در تاریخ کرمان قبایل از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند و در این میان از اقوام کوچ، بلوچ و بارز در قدیمی‌ترین نسخ تاریخی یاد شده است. بعضی از ایلات و عشایر کرمان از نقاط دیگر و به دلایل مختلف به این سرزمین مهاجرت نموده‌اند برخی به دلیل درگیری‌های قومی و تنگ شدن عرصه چرا به این سرزمین مهاجرت کرده‌اند که از آن جمله ایل لک که در حدود سال ۱۱۰۰ هجری شمسی و ایل سلیمانی ۳۰۰ سال قبل از مناطق فارس به این منطقه آمده‌اند. با ورود اسلام به ایران برخی از طوایف عرب در دوران گسترش اسلام به این منطقه آمده و در اینجا ماندند. در هنگام مهاجرت خان زند از شیراز به کرمان و با توجه به تبار لر کریمخان زند سپاهپایانی که به همراهی او آمده بودند بعد از فتح کرمان

متعلق به زمان ناصرالدین‌شاه قاجار است زیرا در این زمان اداره بررسی ایلات و عشایر ایران در تهران ایجاد و کل عشایر ایران را در پنج شاخه کردها، لرها، ترک‌ها، بلوچ‌ها و عرب‌ها مورد مطالعه قرار داده است. در اوایل سلطنت مظفرالدین شاه قاجار تعداد عشایر را ۳۴۲۰۰۰۰ نفر معادل با ۲۸٫۵ درصد کل جمعیت کشور ذکر کرده‌اند و در پایان دوره پهلوی اول جمعیت عشایر را کمی بیش از ۲۰ درصد جمعیت ایران محاسبه نموده‌اند. در سال ۱۳۶۰ کل جمعیت عشایر ایران ۲۹۶۰۰۰۰ نفر محاسبه شده است. در سال ۱۳۶۶ سرشماری مخصوص عشایر کوچنده ایران تحت عنوان سرشماری اجتماعی، اقتصادی عشایر کوچنده انجام که بعداً در مقاطع ده‌ساله در سال‌های ۱۳۷۷ و ۱۳۸۷ این سرشماری مختص جامعه عشایر کوچنده ایران توسط مرکز آمار ایران تکرار شده است. نکته مهم در سرشماری‌های بعد از انقلاب فقط مربوط به سرشماری عشایر کوچنده بوده است.

بررسی آماری جمعیت عشایر ایران در زمان‌های مختلف نشان‌دهنده این موضوع است که علی‌رغم کاهش شدید درصد نسبی جمعیت عشایر ایران به کل جمعیت کشور، اما کاهش میزان جمعیت و نفرات عشایر چندان شدید نیست و این موضوع نشان‌دهنده این واقعیت است که در کنار افزایش جمعیت روستانشین و شهرنشین پتانسیل کوچندگی در ایران نسبت به بهره‌وری از مراتع نتوانسته جمعیتی بیش از این میزان را در خود جای دهد. عشایری که امروزه در پهنه ایران پراکنده‌اند از نظر قومیت، فرهنگ و زبان به شش دسته بزرگ شامل: کردان (اکراد)،

ارزویی، زیست‌بوم سیرجان - حاجی‌آباد، زیست‌بوم رابر - کهنوج، زیست‌بوم جیرفت - ساردوئیه، زیست‌بوم جبالبارز جنوبی، زیست‌بوم جازموریان، زیست‌بوم بم و زیست‌بوم شهربابک از جمله زیست‌بوم‌های عشایر کرمان است.

عشایر و اقتصاد

هرچند جامعه عشایر درصد پایینی از جمعیت کشور را تشکیل می‌دهند، اما با توجه به ساختارهای زندگی این جمعیت با قاطعیت می‌توان این جامعه را به عنوان جامعه‌ای مولد و تولید کننده قلمداد کرد که در سخت‌ترین شرایط و با کمترین امکانات سهم مهمی در تولیدات کشور دارند. مهم‌ترین فعالیت‌های تولیدی این جامعه به شرح زیر است:

- پرورش دام: همان‌طور که قبلاً در مبانی اقتصادی زندگی عشایر بیان گردید، پرورش دام و دامداری پایه و اساس فعالیت‌های اقتصادی عشایر است و تولیدات دامی بخش قابل‌توجهی از درآمد زندگی عشایر را تأمین می‌نمایند. با توجه به سرشماری سال‌های ۱۳۸۷، ۱۳۷۷، ۱۳۶۶ عشایر کوچنده ایران، جمعیت دام عشایر کرمان در طی سال‌های گذشته کاهش داشته که این موضوع ناشی از دلایل زیر می‌باشد:

اول کاهش جمعیت عشایر و به دنبال آن کاهش جمعیت پرورش‌دهندگان دام و دوم کاهش ابعاد گله‌های پرورشی توسط عشایر که در مجموع علل فوق ناشی از عوامل زیر است:

الف: دوره‌های خشک‌سالی طولانی‌مدت که سبب از بین

و شکست خان زند از آقا محمدخان قاجار در برخی مناطق کرمان پراکنده و برخی طوایف لر در سرزمین کرمان از آن تاریخ هستند. ایل بچاقچی توسط نادرشاه افشار از منطقه قره داغ آذربایجان و ارسباران به این منطقه کوچانده شده و افشارها که از بزرگ‌ترین ایلات کرمان می‌باشند در اواخر حکومت صفوی به کرمان آمدند. هرچند تحقیقات جامع و دقیقی در خصوص حضور عشایر در سرزمین کرمان صورت نگرفته، اما آنچه مسلم است، عمده حضور طوایف مختلف در این سرزمین از حکومت صفویه به بعد می‌باشد. در گزارش‌های تاریخی مختلف برخی از ایلات و طوایف عشایر در رخدادهای سیاسی این سرزمین نقش مهمی داشته‌اند، از آن جمله حضور در سپاه سلاطین عشره و درگیری با امیر اعظم حاکم کرمان در سال ۱۳۲۹ هجری قمری. از جمعیت عشایر کرمان در زمان‌های گذشته اطلاعات دقیق و قابل استنادی در دسترس نیست اما براساس سرشماری‌های صورت گرفته در سال‌های ۶۶، ۷۷ و ۸۷ از ۱۰۶۴۳۰ نفر (۶،۳۶ درصد جمعیت استان و ۹،۲۴ درصد جمعیت عشایر کشور) در سال ۶۶ به ۱۰۹۳۶۰ نفر (۴ درصد جمعیت استان و ۹،۲۲ درصد جمعیت عشایر کشور) در سال ۸۷ رسیده است.

کاهش درصد جمعیت عشایر استان به دلیل افزایش نرخ رشد جمعیت غیر عشایری در کنار کاهش جمعیت عشایری بوده است، در صورتی که درصد عشایر استان کرمان از کل کشور تقریباً ثابت مانده است که این روند در انطباق با تغییرات جمعیتی عشایر کشور می‌باشد و ناشی از عدم وجود پتانسیل پذیرش جمعیت بیشتر در زیست‌بوم‌های عشایری و در نتیجه سرریز شدن جمعیت عشایر به سمت مناطق غیر عشایری است. نکته حائز اهمیت در خصوص عشایر استان کرمان این است که علی‌رغم تصور عموم از استان کرمان که استانی خشک می‌باشد، قاعدتاً نسبتی بین این سرزمین و عشایر نیست، اما براساس سرشماری عشایر کوچنده سال ۱۳۸۷ مرکز آمار ایران، استان کرمان از لحاظ جمعیتی دومین استان عشایر نشین کشور و از لحاظ تنوع ایلات و اقوام عشایر نشین اولین استان کشور محسوب می‌شود که شاید این موضوع ناشی از مهاجرت قبایل و ایلات مختلف در دوران‌های تاریخی گذشته به این سرزمین و سکنی گزیدن در آن بوده باشد. شیوه کوچندگی زندگی عشایر سبب شده است که عشایر استان در قلمرویی به وسعت ۵۶ درصد مساحت استان پراکنده باشند که بر اساس خصوصیات فرهنگی، اجتماعی و شرایط زیست‌محیطی و قابلیت‌ها و قلمرو هر قبیله، مناطق عشایر نشین به هشت زیست‌بوم تقسیم گردیده و هر زیست‌بوم به چند سامان عرفی تقسیم می‌شود. زیست‌بوم بافت -

انواع گلیمینه، فرشینه و گلیم فرش می‌باشد. هرچند در گذشته این تولیدات بیشتر جنبه خود مصرفی داشته و جهت تهیه ملزومات خانواده بوده، اما با گذشت زمان و حضور مستشرقین در نواحی جنوب شرق ایران و راه‌اندازی کمپانی قالی شرق و معرفی این دست بافته‌ها به بازارهای جهانی و فراهم شدن بازار فروش این محصولات، تولید آن‌ها از حالت خود مصرفی خارج گردید. با گشتی در بازار فرش و دست بافته‌های سرزمین کرمان بسیار به نام قالی و قالیچه‌های افشاری برمی‌خوریم. بسیاری از پژوهشگران حوزه صنایع دستی فراوانی و مرغوبیت مواد اولیه (پشم و کرک) و همچنین تنوع ایلات و عشایر در سرزمین کرمان را دلیل مرغوبیت و شهرت فرش‌های کرمان می‌دانند. گلیم شیریکی پیچ که امروزه با ثبت جهانی در دنیا جایگاه ویژه‌ای به خود اختصاص داده است و در صدر صنایع دستی ایران نشسته یکی از هنرهای زنان عشایر بوده، مخصوصاً عشایر ترک‌تبار افشار و بچاقچی در محدوده شهرستان‌های سیرجان و بافت که بعداً به تدریج این تکنیک بافت گلیم در بقیه نقاط رواج یافته، اما هنوز نیز بهترین بافندگان این نوع گلیم، زنان و دختران با ریشه و اصالت عشایر هستند. براساس سرشماری‌های صورت گرفته در سنوات قبل بیش از ۴۶۰۰ خانوار عشایر در کار تولید دست بافته‌ها می‌باشند و در مجموع در حدود ۳۵ درصد صنایع دستی داری کرمان توسط جامعه عشایر تولید می‌گردد.

کشاورزی: هر چند شغل اصلی عشایر دامداری و پرورش دام در مرتع است و در گذشته خیلی با کشاورزی سروکار نداشتند، اما معمولاً طوایف عشایر در محدوده‌های زیست خود، مخصوصاً در مناطق بیلابلی با استفاده از آب چشمه‌سارها یا قنوات اقدام به مقداری کشت و زرع بویژه کشت جو و گندم به منظور تغلیف دام و تأمین مقداری مایحتاج خود می‌کردند. با گذشت زمان و ورود فناوری حفر چاه عمیق از یک سو و از سوی دیگر سیاست‌های حکومت پهلوی در اسکان عشایر و سیاست ساماندهی عشایر در بعد از انقلاب زمین‌های کشاورزی به عشایر واگذار که همین موضوع سبب توسعه فعالیت‌های زراعی و باغداری در زیست‌بوم‌های عشایر گردید. براساس آخرین آمار بالغ بر ۳۵۸۱۶ هکتار سطح زیر کشت محصولات زراعی و باغی جامعه عشایر استان است که سالانه بالغ بر ۶۹۱۵۵ تن محصولات کشاورزی تولید می‌گردد و میزان درآمد قابل وصول از این بخش بیش از ۵۸۶۳ میلیارد ریال تخمین زده می‌شود.

تجارت: عشایر کرمان با یکی از محورهای تجارت این سرزمین در قرن‌های اخیر رابطه‌ای مستقیم و قابل توجه

رفتن بخش عمده‌ای از مراتع استان، کاهش کیفیت علوفه تولیدی مراتع و از بین رفتن بخش عمده‌ای از منابع آبی تأمین آب شرب دام و در نتیجه مشکلات تغذیه‌ای دام‌ها گردیده است.

ب: افزایش هزینه‌های تغذیه دام به علت افزایش میزان علوفه دستی و افزایش هزینه‌های تأمین آب شرب دام.
پ: افزایش سن جامعه عشایری و مهاجرت جوانان یا نداشتن انگیزه کافی جوانان جهت دامداری به روش سنتی. براساس آخرین برآوردهای صورت گرفته، جمعیت دام عشایر استان در حدود ۲۲۰۰۰۰ رأس محاسبه شده است که عمده آن دام سبک (گوسفند و بز) می‌باشد. تولیدات دامی عشایر استان نیز بیش از ۱۱۰۰۰ تن گوشت قرمز، ۲۵۰۰۰ تن شیر و محصولات لبنی، ۹۰۰ تن پشم و ۶۰۰ تن کرک و مو برآورد می‌گردد که در مجموع ارزش این تولیدات بیش از ۱۷۲۸۴ میلیارد ریال در نظر گرفته شده است. نکته مهم در بحث تولیدات عشایر استان این است که عمده این تولیدات علاوه بر مصرف خانوارهای عشایر و دوستان و آشنایان در سبد غذایی جامعه استان قرار می‌گیرد و عمدتاً در بازارهای مراکز شهرستان‌ها مرکز استان و مقداری در بازار استان‌های هم‌جوار (هرمزگان و یزد) عرضه می‌گردد و تنها محصول پشم و کرک و موی تولیدی به دلیل عدم مصرف در استان و از طرفی شهرت و مرغوبیت کشوری و حتی جهانی در بازارهای سطح کشور و بین‌الملل عرضه می‌گردد.

صنایع دستی: یکی از فعالیت‌های اقتصادی عشایر کرمان تولید صنایع دستی مخصوصاً دست‌بافته‌های داری و بویژه

در حال حاضر
نیز عشایر کرمان
عمده تولیدکننده
کرک ایران
می‌باشند که در
بازار بین‌الملل
شناخته
شده است و
رنگ‌بندی آن
یکی از ویژگی‌های
منحصربه‌فرد
است که متأسفانه
به دلیل عدم
وجود صنایع
بعدی در تکمیل
زنجیره ارزش
افزوده این
محصول عمده،
درآمد محصول
نهایی در جیب
کشورهای دیگر
وارد می‌شود.

و پشم) و این موضوع باعث رهایی عشایر کرمان از یک بازار لوکس صادراتی گردید. این پدیده علاوه بر این باعث شد تا عشایر با گروهی از فروشندگان جزء شهری مانند قصابان محلی آشنا شوند البته این موضوع باعث نشد که رابطه عشایر با خریداران سنتی محصولات خود و شرکای تجاریشان که عمدتاً از همان تجار و بازرگانان عمده بودند قطع گردد. در این میان سال‌های پرباران و کم باران در زندگی عشایر و ارتباط آن‌ها با تجار بسیار مؤثر بوده و هست، به طوری که در سال‌های خشک‌سالی و بی‌رونقی مراتع و تلفات دام‌هایشان، عشایر به طرف‌های بازاری‌شان با همان مشتریان همیشگی، مقروض می‌شدند و با بدهکار بودن عشایر، تاجران دیگر نگران رقابت بیشتر در بازار بودند و مزیت معامله در خرید و فروش از دست عشایر خارج می‌گردید. نقش عشایر کرمان در اقتصاد و تجارت را زمانی درمی‌یابیم که اظهار نظر پژوهشگران انگلیسی و جهانگردان این کشور به ایران را مورد بررسی قرار دهیم. در مجموعه‌ای که دانشگاه کمبریج انتشار داده و گوشه‌هایی از تاریخ اقتصاد ایران را در آن آورده، نقش کرمان بسیار مؤثر اعلام و سهمی هم برای عشایر استان قائل شده است. با بررسی این گزارش‌های تاریخی به خوبی می‌بینیم، محصولی که تقاضای دائمی برای آن وجود داشته، پشم و کرک کرمان بوده است. در حال حاضر نیز عشایر کرمان عمده تولید کننده کرک ایران می‌باشند که در بازار بین‌الملل شناخته شده است و رنگ‌بندی آن یکی از ویژگی‌های منحصر به فرد است که متأسفانه به دلیل عدم وجود صنایع بعدی در تکمیل زنجیره ارزش افزوده این

داشته‌اند. براساس اسناد معتبری که در دسترس است در پنج شش قرن اخیر بافته‌هایی چون شال، قالی و پارچه‌های گوناگون و مهم‌تر از آن تهیه و تولید پشم که از صادرات معروف بود، جان‌مایه تجارت و محور اقتصاد کرمان را تشکیل داده است. تولیداتی که ریشه در جامعه عشایر دارد. دلیل دیگر این تأثیرگذاری تعامل تجارت با وضعیت عشایر کرمان است؛ به این معنی که هر وقت بازار پشم، فرش، شال و تولیداتی از این دست رونق داشته، درآمد عشایر نیز بالا رفته و آرامش بیشتری یافته‌اند و عکس این موضوع نیز صادق است. تولیدات عشایر از جمله نیازهای روزافزون جامعه شهری است و ارتباط با بازرگانان شهری در تداوم این چرخه تولید و حیات تجاری و اقتصادی عشایر مؤثر می‌باشد. تجارت صادراتی الیاف دامی و فرآورده‌های حاصل از الیاف دامی نقش مهم و غیرمعمولی را از قرن ۱۷ تا اواخر ۱۹۷۰ میلادی در کرمان بازی می‌کرد. در نتیجه از قرن هفدهم تولید عشایر در جهت صادرات تنظیم شده بود و عشایر را با بازار جهانی مرتبط می‌ساخت. با توجه به نکات بالا عشایر رابطه بلندمدت و وابستگی به تجار شهری را که دارای موقعیت‌های کلیدی در مبادله کالاهای تولیدی و مصرفی نواحی روستایی و عشایری بودند، گسترش می‌دادند. این تجار جریان اعتبار را کنترل می‌کردند، به طوری که بتوانند قدرت بیشتری بر تولیدکنندگان کوچک داشته باشند. عشایر کرمان به عنوان تولیدکنندگان کرک (کشمیر) منطقه در قرن هجدهم با صادرات کرک و در قرن نوزدهم با صادرات شال کرمان که از همین کرک به دست می‌آید به بازار جهانی مرتبط بودند. هرچند حوادث اواخر قرن نوزدهم و قیام شال‌افان کرمانی و پاره‌ای عوامل سیاسی و سودجویی‌های عده‌ای به سبب تعطیلی شال کرمانی گردید، اما در قرن بیستم نیز پیوندهای عشایر با بازار جهانی قطع نشد. طرح مسئله قالی کرمان و حضور عشایر در این بخش با توجه به اینکه رابطه عشایر با قالی امری بدیهی است، حضور و فعالیت عشایر در این بخش را تضمین کرد. تغییر ارزش نسبی پشم و کرک باعث شد بسیاری از عشایر گله‌های بزرگ بزرگ را به گله‌های مختلط بز و گوسفند تبدیل کنند. با رشد اقتصاد نفتی، عرصه‌های دیگر نرخ بازده بالاتری برای سرمایه‌گذاری نسبت به تولید و صادرات قالی فراهم کردند. سرمایه‌گذاران و اعضا سرآمد به سرمایه‌گذاری‌های دیگر روی آوردند و همزمان کارگران شهری به علت دستمزدهای بالاتر، بافندگی را ترک کرد و سرانجام همراه با تحولات در اقتصاد کرمان بازار پررونق گوشت پدیدار شد. در سال ۱۹۷۵ میلادی بیشترین بخش درآمد عشایر از گوشت بود نه از الیاف دامی (کرک

امروزه معدودی

از کشورهای

جهان دارای

زندگی کوچ‌نشینی

می‌باشند،

با اندکی

سرمایه‌گذاری

بر روی

زیرساخت‌های

گردشگری استان

و تبلیغات و

بازاریابی مناسب

در سطح ملی و

بویژه جهانی،

می‌توان نسبت به

جذب گردشگری و

ورود درآمدهای

ارزی به جامعه

عشایر استان

اقدام نمود.

متفاوت دارند، استان کرمان می‌تواند از جذابیتی بیشتر در این خصوص بهره‌مند باشد. ♦♦

منابع

- امانی، ایرج، ۱۳۹۳، عشایر سیرجان، انتشارات مرکز کرمان شناسی
- بخشنده نصرت، عباس، ۱۳۹۰، جامعه و منطقه بندی عشایر کوچنده ایران، انتشارات نصرت
- سیستانی، عقیل، ۱۳۹۶، دایرة المعارف دست‌بافته‌های روستایی و عشایری بافت، رابر و ارزویی، انتشارات پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری
- صفی نژاد، عباس، ۱۳۹۸، لره‌های ایران، انتشارات سفیر اردهال
- گلاب زاده، محمدعلی، ۱۳۹۳، تاریخ اقتصاد و تجارت کرمان، انتشارات ولی
- بی‌نام، برنامه راهبردی امور عشایر کرمان، اداره کل امور عشایر کرمان
- بی‌نام، سرشماری اقتصادی، اجتماعی عشایر کوچنده ایران، مرکز آمار ایران

محصول عمده، درآمد محصول نهایی در جیب کشورهای دیگر وارد می‌شود و شاید همین عامل در کنار افزایش قیمت گوشت و محصولات لبنی، سبب کاهش تدریجی تولیدات الیاف دامی در بین عشایر گردیده است.

گردشگری: یکی از موضوعات مهمی که می‌تواند در تنوع‌بخشی به اقتصاد عشایر نقش آفرین باشد، حضور عشایر استان در صنعت گردشگری است. با توجه به اینکه امروزه معدودی از کشورهای جهان دارای زندگی کوچ‌نشینی می‌باشند، با اندکی سرمایه‌گذاری بر روی زیرساخت‌های گردشگری استان و تبلیغات و بازاریابی مناسب در سطح ملی و بویژه جهانی، می‌توان نسبت به جذب گردشگر و ورود درآمدهای ارزی به جامعه عشایر استان اقدام نمود که سبب‌ساز رونق اقتصادی بیشتر این جامعه و حضور دلگرم‌تر جوانان تحصیل‌کرده عشایر و نخبگان آن‌ها در این صحنه خواهد شد. تجربیات استان‌هایی مانند فارس که اقداماتی در این زمینه داشته‌اند، گواهی و شاهدی قوی بر این مدعاست که با توجه به تنوع بیشتر ایلات و طوایف عشایر کرمان که قطعاً هر یک ریشه‌ای تاریخی و فرهنگی

رویدادها

منبع اخبار: روابط عمومی اتاق کرمان

www.otagh-bazargani.com

رئیس اتاق کرمان: استان کرمان رتبه دوم ایفای تعهد ارزی کشور را داراست

(۰۲ تیر، ۱۴۰۰)

استان ایجاد کرده و تقاضایی برای این نرخ ارز با قیمت بازار وجود ندارد. جلیل کاربخش اظهار کرد: در بسته سیاستی در نظر گرفته شده برای رفع تعهد ارزی، به نظر می‌رسد فرصت مناسبی برای رفع تعهد سال ۱۳۹۷ ایجاد شده، اما درخواست صادرکنندگان باید در کارگروه اقدام ارزی استان مطرح و سپس به کمیته اقدام ارزی کشور ارسال شود. رییس اتاق کرمان افزود: صادرکنندگان استان با توجه دقیق به رعایت قوانین و مقررات بازگشت ارز حاصل از صادرات، با ۹۱ درصد برگشت ارز، رتبه دوم کشور در ایفای تعهد ارزی را کسب کرده‌اند.

سیدمهدی طبیب زاده در وبینار آموزشی تشریح بسته سیاستی برگشت ارز حاصل از صادرات سال‌های ۹۷ تا ۱۴۰۰، گفت: حداقل انتظار ما این است که مهلت پایانی برای ایفای تعهد ارزی سال ۹۹ صادرکنندگان تا آبان ماه سال جاری تمدید شود.

در ادامه این نشست نایب‌رییس اتاق کرمان بیان کرد: در ۶ ماه اخیر رکود حاکم بر بازار واردات و کاهش تقاضا برای استفاده از ارز صادرات کالا بویژه محصولات کشاورزی، از سوی واردکنندگان مشکلاتی را برای صادرکنندگان

با کمک سوریه می‌توان کودهای فسفات را در داخل ایران تولید کرد

(۰۲ تیر، ۱۴۰۰)

می‌توان با شناسایی معادن سوریه و همکاری شبکه حمل‌ونقل، تهاتر جدی این موضوع و سایر زمینه‌ها را در دستور کار قرار داد. وی ادامه داد: کرمان کالاهای قابل توجه و پتانسیل‌های بالایی برای عرضه در بازار سوریه دارد و با توجه به آرامش نسبی ایجاد شده در سوریه و آغاز بازسازی این کشور، می‌توان در حوزه‌های خدمات فنی و مهندسی، پیمانکاری و مشاوره، مصالح ساختمانی، غذایی و صنعتی در بازار سوریه حضور داشت.

رییس اتاق کرمان گفت: در حال حاضر بیش از یک میلیارد و ۲۰۰ هزار تن اسیدسولفوریک در مجتمع‌های مس استان تولید می‌شود که اگر این اسید را با خاک فسفات وارد شده از سوریه تلفیق کنیم می‌توان نیاز کشور را در تأمین کودهای فسفات برآورده کرد.

سیدمهدی طبیب زاده در نشست مجازی توسعه همکاری‌های کرمان و سوریه افزود: این فعالیت‌ها در سطح گسترده قابل انجام است و

رئیس اتاق کرمان: استان می‌تواند مانند گذشته مهد تعاون باشد

(۰۳ تیر، ۱۴۰۰)

استان عمل کند. وی با تأکید بر این که امکان رشد سریع تعاونی‌ها وجود دارد، ادامه داد: برآورد می‌شود سهم کرمان در تعاونی‌های کشور کمتر از هفت درصد باشد که تا رسیدن به هدف مورد نظر و سهم ۲۵ درصد فاصله زیادی وجود دارد.

سیدمهدی طیب زاده، در نشست مجازی تخصصی بخش تعاونی کشور گفت: در فضایی که استان به سمت طراحی مدل‌های توسعه اقتصادی پیش می‌رود، بخش تعاون می‌تواند به‌عنوان یک بخش مهم و تعریف‌شده در اقتصاد

تسهیلات ارزان برای خانه‌های خلاق صنایع دستی در نظر گرفته شده است

(۰۵ تیر، ۱۴۰۰)

دو سال پیاپی اعتبارات بیمه فعالان صنایع دستی برای یک‌میلیون و ۴۰۰ هزار نفر در نظر گرفته شود و این حمایت‌ها تا سال ۱۴۰۱ ادامه یابد. وی با اشاره به این که فستیوال خانه‌های خلاق صنایع دستی کشور از مردادماه سال جاری تا مردادماه سال آینده برگزار خواهد شد، ادامه داد: امیدواریم این تسهیلات و اعتبارات بتواند بخش عمده‌ای از نگرانی فعالان این حوزه را پوشش دهد.

مدیرعامل صندوق حفظ و احیای بناهای تاریخی و فرهنگی کشور گفت: با همکاری برخی دستگاه‌ها از جمله وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی و امضای تفاهم‌نامه با آن‌ها، در سال جاری ۱۰۰ میلیارد تومان تسهیلات حمایتی کم‌بهره برای خانه‌های خلاق صنایع دستی و بافندگی‌ها در نظر گرفته شده است. هادی میرزایی، در نشست اعضای کمیسیون گردشگری و صنایع دستی اتاق کرمان افزود: سال گذشته قرار شد برای

شرکت مشاوره سرمایه‌گذاری کرمان تشکیل می‌شود

(۰۷ تیر، ۱۴۰۰)

درصد دغدغه اصلی فعالان اقتصادی در سه موضوع تأمین مالی، مسائل بیمه‌ای و مشکلات مالیاتی عنوان شده و به همین دلیل تأمین مالی از موضوعات مهم و مورد تأکید اتاق کرمان است. وی ادامه داد: در حال حاضر تأمین مالی در کشور و استان بانک محور است که این شیوه مشکلات و محدودیت‌های ویژه خود را دارد و به همین علت پروژه‌ها و طرح‌های زیادی با وجود سرمایه‌گذاری زیاد، نیمه‌تمام مانده‌اند. رییس اتاق کرمان اظهار کرد: در حال حاضر که شرایط سرمایه‌گذاری خارجی وجود ندارد، سرمایه‌گذاری به‌صورت فاینانس نیز به دلیل مشکلات مالی ممکن نیست، ریسک سرمایه‌گذاری‌ها بالاست و با عدم استقبال سرمایه‌گذاران روبرو هستیم، تنها راه تأمین مالی استفاده از بازار سرمایه است.

اولین شرکت مشاور سرمایه‌گذاری استان با محوریت اتاق بازرگانی استان کرمان و با هدف توسعه خدمات تأمین مالی از بازار سرمایه و مشارکت تعدادی از بنگاه‌ها و فعالان اقتصادی استان تأسیس می‌شود.

رییس اتاق کرمان در نشست نمایندگان اعضای هیئت مؤسس این شرکت، گفت: اتاق کرمان در راستای رفع دغدغه فعالان اقتصادی، کمک به تأمین مالی پروژه‌های در دست اجرا و یا فراهم نمودن مقدمات ایجاد نهادهای مالی به‌عنوان تشکل بخش خصوصی، درصدد فراهم آوردن فضای مساعد سرمایه‌گذاری در استان است که در این زمینه پایش و بهبود محیط کسب‌وکار در دستور کار اتاق قرار دارد. سیدمهدی طبیب زاده، افزود: در پایش‌های انجام‌شده، ۷۵

کرمان دانا/ عملیات احداث مدرسه در رابر آغاز شد

(۱۰ تیر، ۱۴۰۰)

آموزان با تحصیل در مکان جدید و مناسب، شادی، نشاط، انگیزه و روحیه بیشتری به دست می‌آورند، اما محتوای آموزشی بسیار مهم‌تر از فضای آموزشی است که نظام آموزشی باید انجام دهد.

در ادامه فعالیت‌های پویش کرمان دانا، عملیات احداث مدرسه شش کلاسه در رابری آئینی با حضور رییس، عضو هیئت رییس و دبیر کل اتاق کرمان، مدیرکل آموزش و پرورش و مدیرکل نوسازی مدارس استان کرمان و امام‌جمعه و فرماندار رابر و جمعی از مسئولان منطقه آغاز شد. این مدرسه در زمینی به مساحت ۴۹۷ مترمربع احداث خواهد شد که ۴۰ میلیارد ریال هزینه برای ساخت آن برآورد شده است. زمین این مدرسه توسط خیر منطقه آقای فخرالدینی اهدا شده است.

رییس اتاق کرمان در این آئین با بیان این‌که نخستین مدرسه پویش کرمان دانا اواخر سال گذشته در رابر به بهره‌برداری رسید، گفت: خوشحالیم که مدرسه دوم نیز در این شهرستان با یاد سردار شهید حاج قاسم سلیمانی کلنگ زنی شد تا بخشی از کمبود فضای آموزشی منطقه جبران شود. سید مهدی طبیب زاده، افزود: دانش

به‌عنوان خاستگاه تمدن بشری است که می‌تواند جاذبه بزرگی برای کشور، استان کرمان و جیرفت باشد. سیدمهدی طبیب زاده افزود: پرداختن به این موضوع مهم در توان سازمان‌های دولتی و البته در اولویت برنامه‌های آن‌ها نیست، اما می‌توان با کمک گرفتن از مجموعه‌های مختلف، داشته‌های این منطقه را به بهترین نحو ممکن ارائه داد.

چهار طرح گردشگری استان کرمان بررسی شد

(۱۳ تیر، ۱۴۰۰)

چهار طرح گردشگری استان کرمان شامل تمدن جیرفت و ثبت جهانی گُناَر صندل، ساخت مستند قبه سبز کرمان، راه‌اندازی سایت صنایع‌دستی و گردشگری سیرجان و عرضه تولیدات صنایع‌دستی کرمان در جام جهانی ۲۰۲۲ قطر در نشستی با حضور رییس اتاق کرمان و رییس کمیسیون گردشگری و صنایع‌دستی و جمعی از فعالان این حوزه بررسی شد.

محمدرضا بهرامی، رییس کمیسیون گردشگری و صنایع‌دستی اتاق کرمان در این نشست با بیان این‌که این پروژه‌ها برای اجرا به اتاق کرمان پیشنهاد شده است، گفت: قرار است در این نشست جنبه‌های مختلف این طرح‌ها بررسی و در مورد حمایت از آن‌ها تصمیم‌گیری شود.

در ادامه رییس اتاق کرمان در رابطه با طرح مربوط به ثبت جهانی گُناَر صندل و پرداختن به تمدن جیرفت گفت: یکی از جاذبه‌های گردشگری استان، شهرستان جیرفت و تپه گُناَر صندل

رئیس اتاق کرمان: تولید، مظلوم‌ترین بخش کشور است

(۱۴۰۰، تیر، ۱۴)

اقتصادی شفاف حمایت می‌کند، اما اگر فضای کسب‌وکار بهتر نشود، سرمایه‌گذاران به سایر استان‌ها می‌روند. وی ادامه داد: تاکنون آب و محیط‌زیست را از دست داده‌ایم و تا چند سال آینده ظرفیت معادن نیز تمام می‌شود و اگر در این مدت سرمایه‌گذاری صورت نگیرد و اشتغال از بین برود، استان در دو دهه آینده چگونه می‌خواهد سر پا بماند؟

رییس اتاق کرمان با تأکید بر این‌که تولید، مظلوم‌ترین بخش کشور است، گفت: اگر دستگاه قضایی به کمک تولید نیاید، تفکر بسته، عملکرد سلیقه‌ای، جهل، ترس و مسائل فرهنگی تیشه به ریشه تولید می‌زنند. سیدمهدی طبیب زاده در نشست کمیته مالیاتی کمیسیون بیمه، بانک و مالیات اتاق کرمان افزود: اتاق کرمان از فعالیت‌های

تفاهم‌نامه همکاری بین اتاق کرمان و دانشگاه شهید باهنر کرمان امضا شد

(۱۴۰۰، تیر، ۱۶)

علمی از طریق برگزاری دوره‌های آموزشی، کارگاه‌ها، سخنرانی‌ها، سمینارها و نمایشگاه‌های علمی، تحقیقاتی و فناوری مشترک، جذب اعتبارات مالی برای طرح‌های تحقیقاتی مشترک از منابع داخلی و خارجی، اجرای طرح‌های تحقیقاتی مشترک، انجام اقدامات اجرایی در خصوص ارتباط عملی بخش صنعت به‌منظور پاسخگویی به نیازهای بنگاه‌های اقتصادی و همچنین برنامه‌ریزی و سوق دادن دانشگاه به سمت راه‌اندازی کلینیک صنعت و مراکز مشترک تحقیق و توسعه با بخش صنعت، با استفاده از کلیه ظرفیت‌های ملی و منطقه‌ای از اهداف موردتوافق در این تفاهم‌نامه است.

برای اجرایی کردن این تفاهم‌نامه، کمیته شش نفره‌ای با عنوان کمیته سیاست‌گذاری بخش صنعت و دانشگاه متشکل از نمایندگان اتاق و دانشگاه به دبیری رییس مرکز مطالعات و پژوهش‌های اتاق تشکیل خواهد شد.

در راستای ارتباط مؤثر صنعت و دانشگاه، تفاهم‌نامه همکاری بین اتاق کرمان و دانشگاه شهید باهنر کرمان به امضا رسید.

این تفاهم‌نامه در آئینی با حضور سیدمهدی طبیب زاده، رییس اتاق کرمان و محمدعلی طاهر، رییس دانشگاه شهید باهنر کرمان به‌منظور توسعه زمینه‌های همکاری مشترک و همه‌جانبه، هدایت پژوهش‌های دانشگاهی به سمت اولویت‌ها و پاسخگویی به نیاز بنگاه‌های اقتصادی استان و نیز ارتقای توانمندی‌ها و مهارت‌های علمی و تخصصی، منعقد شد.

بهره‌مند شدن از امکانات نرم‌افزاری و سخت‌افزاری در زمینه‌های مختلف علمی، آموزشی، پژوهشی، فناوری، اجرایی، کارگاهی، آزمایشگاهی، کتابخانه‌ای، ارتباطات ملی و بین‌المللی؛ ایجاد ارتباطات

غرفه اتاق کرمان در نمایشگاه اوراسیا دایر شد

(۱۹ تیر، ۱۴۰۰)

محصولات و خدمات خود را به بازدیدکنندگان ارائه می‌دهند. این نمایشگاه با توجه به امضا توافق‌نامه تجاری ایران با اتحادیه اقتصادی اوراسیا، به‌منظور توسعه تجارت ایران با پنج کشور عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا و آشنا شدن تجار و تولیدکنندگان پنج کشور با تجار و تولیدکنندگان ایرانی، در حال برگزاری است و مورد حمایت دبیرخانه اتحادیه اقتصادی اوراسیا و اتاق‌های بازرگانی پنج کشور عضو اتحادیه و همچنین وزارتخانه‌های صنعت، معدن و تجارت ایران، جهاد کشاورزی، نفت، امور خارجه، تعاون، کار و رفاه اجتماعی، نیرو و همچنین اتاق ایران قرار دارد و با مجوز سازمان توسعه تجارت ایران برگزار شده است.

غرفه اتاق کرمان در اولین نمایشگاه اختصاصی اوراسیا از ۱۸ تا ۲۱ تیرماه ۱۴۰۰ در محل دائمی نمایشگاه‌های بین‌المللی ایران دایر شد. در این غرفه شرکت سبزاندیشان سالم کشت آسیا (گلخانه کفایی)، شرکت بازرگانی مروارید سبز کویر، انجمن صنایع دستی استان کرمان، انجمن سنگ استان کرمان، گروه صنایع بسته‌بندی و سردخانه خرمای مهر (مهرآرا)، شرکت فرش دستباف محمودی، انجمن گلخانه‌داران جنوب استان کرمان، شرکت زرین طب مشرق زمین، انجمن صنایع غذایی جنوب کرمان و انجمن صنفی سردخانه‌داران جنوب استان،

روسای اتاق کرمان و سازمان توسعه تجارت ایران از غرفه کرمان در نمایشگاه اوراسیا بازدید کردند

(۲۱ تیر، ۱۴۰۰)

می‌تواند تولیدات و محصولات خود را با تعرفه‌های ترجیحی به کشورهای عضو این اتحادیه شامل روسیه، بلاروس، ارمنستان، قرقیزستان و قزاقستان صادر کند. سیدمهدی طبیب زاده افزود: در این نمایشگاه سعی شده برای معرفی بیشتر کرمان، گوشه‌ای از توانمندی‌های استان عرضه تا به تولیدکنندگان در زمینه اطلاع از بازارهای مختلف و آمادگی برای رقابت در این بازارها کمک شود.

رییس اتاق، رییس کمیسیون بازرگانی اتاق کرمان و رییس سازمان توسعه تجارت ایران از غرفه کرمان و توانمندی‌های استان در نخستین نمایشگاه اختصاصی اوراسیا بازدید کردند. رییس اتاق کرمان در این بازدید گفت: با توجه به امضای تفاهم‌نامه بین ایران و کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا، ایران

استاندار: اتاق کرمان در تولید و اشتغال استان توازن ایجاد کرده است

(۲۲ تیر، ۱۴۰۰)

استان است، افزود: این مجموعه فعالیت‌های ارزشمندی را انجام داده که قابل تقدیر است. وی ادامه داد: اتاق کرمان نه تنها در سطح کشور بلکه در سطح بین‌المللی معروف است که کارها را باهدف، برنامه، دانش و بررسی انجام می‌دهد که یکی از این اقدامات مهم، شرکت در نمایشگاه اوراسیاست که با توجه به مشکلات شرکت‌های کوچک و متوسط استان در بازاریابی و برندینگ، این نمایشگاه زمینه را برای دسترسی آن‌ها به بازارهای داخلی و بین‌المللی بیشتر فراهم می‌کند.

استاندار کرمان با اشاره به این‌که اتاق کرمان به موضوع مهمی توجه داشته است، گفت: اتاق کرمان با بررسی‌های دقیق خود توانسته توازن لازم را در تولید و اشتغال استان ایجاد کند و به همین دلیل در حال حاضر بخشی از کارهای اساسی استان به اتاق کرمان سپرده شده است.

علی زینی‌وند در حاشیه بازدید از غرفه اتاق کرمان در نمایشگاه اختصاصی اوراسیا، با تأکید بر این‌که اتاق کرمان، اتاق فکر و فرمان

راه حل؛ انکار مشکل نیست

(۲۶ تیر، ۱۴۰۰)

و مانع‌زدایی‌ها باید در سال جاری محقق شود، اظهار کرد: تولید باید رقابتی، قابل‌عرضه در بازارهای بین‌المللی و در حد استانداردهای قابل‌قبول باشد که پیگیری برای تحقق شعار سال در استان، مطالبه‌گری بیشتری را در جامعه ایجاد کرده است.

رییس اتاق کرمان با اشاره به نامناسب بودن فضای کسب‌وکار استان گفت: راه بهبود مستمر این فضا، انکار نامناسب بودن آن نیست و اتاق کرمان بیش از هر مجموعه دیگری به دلیل ارتباط با بنگاه‌ها و فعالان اقتصادی بر نامناسب بودن این فضا واقف است.

سیدمهدی طیب زاده در شصت و سومین نشست شورای گفت‌وگوی دولت و بخش خصوصی استان کرمان با موضوع بررسی مصادیق پشتیبانی‌ها و مانع‌زدایی‌ها افزود: بخش خصوصی بیشترین منفعت را از مناسب بودن فضای کسب‌وکار می‌برد و مطرح کردن رتبه نامناسب کرمان در این حوزه، برای بررسی بیشتر و پیگیری امور برای بهبود این فضا است.

وی ادامه داد: اتاق کرمان در پایش محیط کسب‌وکار فقط به محیط بیرونی و عوامل مؤثر بر آن توجه نداشته بلکه به بررسی محیط درون بنگاه‌ها نیز پرداخته و در این زمینه آسیب‌شناسی‌هایی در حوزه‌های تکنولوژی، بازاریابی، مدیریت و تأمین مالی بنگاه‌ها انجام داده است. طیب زاده، با بیان این‌که اهداف مدنظر در تولید، پشتیبانی‌ها

نایبرئیس اتاق کرمان: افتتاح ساختمان دادرسی مالیاتی به بهبود فضای کسب و کار کمک می‌کند

(۲۷ تیر، ۱۴۰۰)

همانگی امور اقتصادی استاندار کرمان، معاون توسعه مدیریت و منابع سازمان امور مالیاتی کشور و مدیرکل امور مالیاتی استان، افزود: مطالبه راه‌اندازی این ساختمان از سوی بخش خصوصی در ابتدای سال ۱۳۹۷ با حضور اعضای کمیسیون اقتصادی مجلس شورای اسلامی و وزیر اقتصاد وقت در کرمان مطرح شد؛ زیرا محل سابق برگزاری هیئت‌های حل اختلاف مالیاتی شایسته مؤدیان مالیاتی نبود.

نایبرئیس اتاق کرمان گفت: افتتاح ساختمان دادرسی مالیاتی کرمان با نام سردار شهید حاج قاسم سلیمانی به بهبود فضای کسب و کار استان کمک می‌کند.

جلیل کاربخش در آیین افتتاح ساختمان دادرسی مالیاتی استان با حضور رئیس کمیسیون اقتصادی مجلس شورای اسلامی، معاون

خودروسازها می‌توانند همکاری‌های اقتصادی کرمان و چین را افزایش دهند

(۳۱ تیر، ۱۴۰۰)

کشور چین صورت گرفته که این ظرفیت تا حدود یک میلیارد دلار قابل افزایش است. وی ادامه داد: در این زمینه خودروهای جیلی، جک و لیفان ظرفیت خوبی دارند، به راحتی با وارد کردن قطعات مورد نیاز، پیش‌فروش‌های اعلام‌شده را محقق کردند، اما شرکت‌های بزرگ خودروسازی کشور علی‌رغم برخورداری از حمایت جدی وزارت صمت، نتوانستند به تعهدات خود در زمینه پیش‌فروش‌ها عمل کنند.

رئیس اتاق کرمان گفت: شرکت‌های خودروسازی استان می‌توانند همکاری‌های اقتصادی کرمان و چین را افزایش و نقش مهمی در صادرات و توسعه استان داشته باشند. سیدمهدی طیب زاده در نشست کارگروه توسعه همکاری‌های اقتصادی ایران-افغانستان و ایران-چین افزود: در سال گذشته در بخش خودروسازی استان، ۳۲۷ میلیون دلار مرادده تجاری با

مجموعه‌های مختلف مانند آب و جهاد کشاورزی برگزار و در آن گزارشی از دبیرخانه ثبت ملی تمدن قناتی بم و اقدامات صورت گرفته توسط اعضا ارائه شد.

کم‌توجهی به قنوات بم آسیب جبران ناپذیری خواهد داشت

(۱۰ مرداد، ۱۴۰۰)

در نشست کارگروه تخصصی دبیرخانه ثبت ملی تمدن قناتی بم در اتاق بازرگانی دفتر شرق استان کرمان، به توجه ویژه به قنوات بم تأکید و کم‌توجهی به آن همراه با آسیب جبران ناپذیر اعلام شد. در این نشست این‌گونه مطرح شد که شکل‌گیری و حیات شهر بم به دلیل وجود قنوات آن است که متأسفانه تاکنون اقدام قابل‌توجهی برای حفظ و معرفی آن‌ها صورت نگرفته است. این نشست با حضور رییس دفتر نمایندگی اتاق کرمان در شرق استان، سرپرست اداره میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری شهرستان بم، مدیر پایگاه جهانی بم و نمایندگان

و اتاق‌های بازرگانی، متناسب با توان استان، استراتژی‌های ورود به بازار این کشورها ترسیم می‌شود. وی خاطر نشان کرد: اقتصاد بنگلادش و شاخص‌های اقتصادی این کشور در ۱۵ سال اخیر رشد فزاینده‌ای داشته و توانسته در زمان شیوع کرونا بیش از هشت درصد رشد اقتصادی را تجربه کند.

روابط تجاری کرمان و بنگلادش توسعه می‌یابد

(۲۰ مرداد، ۱۴۰۰)

رییس اتاق کرمان گفت: با توجه به ظرفیت‌ها، توان تولید محصولات و نیازهای مصرفی استان و کشور بنگلادش، روابط تجاری بین دو طرف توسعه می‌یابد. سیدمهدی طیب‌زاده، در حاشیه نشست مجازی بررسی همکاری‌های اقتصادی کرمان و بنگلادش با حضور «جولیا معین»، رایزن بازرگانی کشور بنگلادش در ایران افزود: این نشست مجازی پیرو دیدار با سفیر کشور بنگلادش برگزار، ظرفیت‌ها و نیازهای دو کشور مطرح و برای توسعه معاملات تبادل نظر شد. وی تصریح کرد: سیاست و هدف اتاق کرمان قرار دادن صادرات در محور فعالیت‌های اقتصادی استان است و به همین دلیل تأمین نیاز بازارهای کشورهای هدف مانند بنگلادش در دستور کار قرار دارد. طیب‌زاده، اظهار کرد: طی یک برنامه طراحی‌شده توسط اتاق کرمان، ظرفیت کشورهای هدف تحلیل، رقیبان شناسایی و از طریق سفارتخانه‌ها

برپسته و خرما به‌عنوان دو محصول اصلی صادراتی استان، صیفی‌جات جنوب مورد استقبال کشورهای روسیه، آسیای میانه و برخی کشورهای خلیج فارس قرار دارد و به همین دلیل باید مشکلات مربوط به حمل‌ونقل آن‌ها برطرف شود.

راهکارهای رفع مشکلات حمل‌ونقل محصولات کشاورزی استان کرمان در پیک برداشت، بررسی شد

(۲۰ مرداد، ۱۴۰۰)

در نشستی آنلاین با حضور رییس کمیسیون بازرگانی اتاق کرمان، جمعی از فعالان اقتصادی استان و نمایندگان شرکت‌های حمل‌ونقل بین‌المللی، راهکارهای حمل‌ونقل محصولات کشاورزی استان کرمان در پیک برداشت بررسی شد. رییس کمیسیون بازرگانی اتاق کرمان در این نشست با اشاره به نزدیک شدن به فصل برداشت محصولات کشاورزی استان همچون پسته، خرما و محصولات جنوب استان گفت: این جلسه در راستای بررسی مشکلات احتمالی پیش روی صادرات محصولات استان و یافتن راهکار برای آن‌ها برگزار شد. محمدعلی میرزاییان، با اشاره به این‌که کرمان استان صادراتی است، افزود: علاوه

اقدامات لازم را انجام خواهد داد.

در ادامه جلیل کاربخش نایب‌رییس اتاق کرمان، افزود: حضور نیافتن نمایندگان دولت و قوه قضائیه در هیئت‌های تشخیص و حل اختلاف اداره کار می‌تواند به دلیل عدم پرداخت حق‌الزحمه حضور آن‌ها باشد و همین عدم حضور بر کیفیت آرای صادرشده تأثیرگذار بوده است.

مجموعه‌های شبه قضایی و فرآیندهای دادرسی آن‌ها تقویت شوند

(۲۰ مرداد، ۱۴۰۰)

رییس اتاق کرمان گفت: با توجه به اهمیت تحقق عدالت در دعاوی کارگران و کارفرمایان بایستی مجموعه‌های شبه قضایی و فرآیندهای دادرسی آن‌ها حمایت و تقویت شوند.

سیدمهدی طبیب‌زاده، در نشست بررسی مشکلات هیئت‌های تشخیص و حل اختلاف اداره کار، تعاون و رفاه اجتماعی، با اشاره به اهمیت فعالیت این هیئت‌ها در حوزه رسیدگی به دعاوی کارگران و کارفرمایان و تحقق شعار سال با موضوع تولید، پشتیبانی‌ها و مانع‌زدایی‌ها افزود: این هیئت‌ها از شأن و جایگاه بالایی برخوردار هستند و باید از لحاظ زیرساختی و مالی حمایت شوند.

وی با اشاره به موضوع دستمزد نمایندگان هیئت‌های اداره کار و مکان نامناسب تشکیل جلسات این هیئت‌ها ادامه داد: اتاق برای افزایش انگیزه اعضای هیئت‌ها، این موضوع مهم را در کنار تجهیز محل برگزاری جلسات، از مبادی دولتی پیگیری و

اراده جدی برای توسعه روابط تجاری استان با کشور چین وجود دارد

(۲۳ مرداد، ۱۴۰۰)

ایران و چین و جمعی از فعالان اقتصادی استان، با بیان این مطلب، بر استفاده از ظرفیت‌های موجود برای افزایش مبادلات تجاری تأکید و تصریح کرد: استان کرمان در زمینه جذب سرمایه از چین بویژه در حوزه معادن و صنایع وابسته و نیز صنعت خودرو در کشور پیش‌تاز است و در بخش صادرات غیرنفتی به چین رتبه نخست کشور را دارد.

رییس اتاق کرمان گفت: اراده جدی برای توسعه روابط تجاری و اقتصادی با کشور چین وجود دارد و کرمان می‌تواند در این خصوص به‌عنوان پایلوت و یک الگو برای سایر استان‌ها مطرح شود. سیدمهدی طبیب‌زاده، در نشست مجازی بررسی همکاری‌های اقتصادی ایران و چین با حضور رییس اتاق مشترک بازرگانی

رییس اتاق کرمان: در شرایط سخت تحریم، تولید توانسته اقتصاد کشور را سرپا نگه دارد

(۲۳ مرداد، ۱۴۰۰)

رییس اتاق کرمان گفت: در شرایطی که تحریم‌های اقتصادی بر کشور تحمیل شده، تولید توانسته اقتصاد کشور را سرپا نگه دارد. سید مهدی طبیب‌زاده، این مطلب را در شصت و چهارمین نشست شورای گفت‌وگوی دولت و بخش خصوصی استان کرمان با موضوع بررسی مصادیق پشتیبانی‌ها و مانع‌زدایی‌ها در حوزه‌های راه و شهرسازی و بانکی مطرح و عنوان کرد: دغدغه کشور باید توجه به تولید باشد. رییس اتاق کرمان افزود: در حال حاضر ۱۵۰ هزار میلیارد تومان پروژه در استان کرمان در دست اجراست که برخی از پروژه‌ها،

دارای اولویت هستند و لیستی از آن‌ها و قوانین مزاحم، تهیه و با دستگاه‌های مربوط نیز جلساتی برای تسریع در اجرای آن طرح‌ها برگزار شده است.

وی با اشاره به رتبه نامناسب فضای کسب‌وکار استان کرمان در کشور، از قوانین مزاحم بانکی، مالیاتی و بیمه‌ای به‌عنوان مهم‌ترین عوامل عدم تحقق سرمایه‌گذاری یاد کرد و ادامه داد: نتایج حاصل از تحقیق در خصوص عوامل مؤثر بر فضای کسب‌وکار به شورای گفت‌وگوی دولت و بخش خصوصی کشور ارائه خواهد شد که در صورت تحقق نتیجه، ۷۰ درصد از مشکلات فضای کسب‌وکار برطرف می‌شود. طبیب‌زاده، فقدان اطلاعات و داده‌های آینده‌نگر را یکی از معضله‌های موجود در واحدهای تولیدی و دستگاه‌های صادرکننده مجوزهای سرمایه‌گذاری دانست و افزود: برای حل این مشکل نیاز به پایگاه جامع اطلاعاتی است.

نشست آموزشی پنجره واحد سرمایه‌گذاری برای مشاغل خرد و خانگی برگزار شد

(۰۳ شهریور، ۱۴۰۰)

اولین نشست آموزشی پنجره واحد سرمایه‌گذاری برای ثبت اطلاعات متقاضیان تسهیلات مشاغل خرد و خانگی در اتاق کرمان برگزار شد. در این نشست که با حضور نمایندگانی از بانک رسالت، قرارگاه جنوب‌شرق ارتش و کمیته امداد امام خمینی همراه بود در خصوص راهکارهای تسریع در فرآیند اعطای تسهیلات به مشاغل خانگی بحث و تبادل نظر شد. آموزش نحوه ورود اطلاعات، برطرف کردن پاره‌ای از محدودیت‌های بانکی و راهکارهای ثبت‌نام سربازانی که طی سه سال گذشته ترخیص شده‌اند از مهم‌ترین مباحث مطرح‌شده در این نشست بود.

اتاق کرمان تأمین سوخت تراکتورهای کشاورزی را پیگیری می کند

(۰۶ شهریور، ۱۴۰۰)

زیادی از این تراکتورها موضوع بیمه و پلاک گذاری این وسایل تبدیل به یک معضل شده که به این موضوع باید هرچه سریع تر رسیدگی شود.

رییس اتاق کرمان گفت: با توجه به فرا رسیدن فصل برداشت محصولات پسته، خرما و مرکبات، موضوع تأمین سوخت تراکتورهای کشاورزی را پیگیری می کنیم. سیدمهدی طبیب زاده، در نشست پیگیری بیمه، پلاک گذاری و تأمین سوخت ادوات کشاورزی بویژه تراکتورها افزود: استان کرمان سهم مهمی از کشاورزی کشور را دارد و با توجه به فرارسیدن فصل برداشت محصولات از هر روشی برای پیگیری مشکلات کشاورزان استفاده خواهد شد. در این نشست جلیل کاربخش، نایب رییس اتاق کرمان نیز با اشاره به اهمیت واکسیناسیون عوامل تولید در کشاورزی و مشکل تأمین مالی صادرکنندگان این حوزه، خواستار افزایش حد آستانه معافیت های کشاورزی به بیش از ۳۰۰ میلیون تومان شد. محمدرضا ترابی موسوی، رییس کمیسیون کشاورزی اتاق کرمان نیز در این نشست اظهار کرد: تأمین سوخت ادوات کشاورزی و نحوه اختصاص آن از مشکلات جدی کشاورزان بویژه در آستانه فصل برداشت محصولات است و با توجه به فرسودگی تعداد

مغایرت ها و ناهماهنگی بین زیرمجموعه های دستگاه های دولتی برای اجرای طرح های مختلف مشکل ساز شده است

(۱۳ شهریور، ۱۴۰۰)

از مشکلات مهم حوزه کشاورزی استان است و اتاق کرمان این موضوع را پیگیری می کند.

سید محمدرضا ترابی موسوی رییس کمیسیون کشاورزی اتاق کرمان، در نشست بررسی مشکلات بخش کشاورزی استان گفت: باید از انگیزه دولت جدید و فرصت ایجاد شده استفاده کرد و با تشکیل چنین جلساتی، مشکلات را جمع بندی و به دولت مردان ارائه نمود. ترابی موسوی با اشاره به مهم ترین چالش های بخش کشاورزی، افزود: مبلغ اختصاص یافته برای اجرای طرح های آبیاری نوین بر اساس برآوردهای گذشته است و با توجه به افزایش بهره وری با اجرای این طرح ها، لازم است اعتبارات اختصاص یافته به این بخش افزایش یابد و خرده مالکان نیز برای اجرای طرح های نوین آبیاری توجیه شوند. وی گفت: عدم تخصیص سهمیه سوخت به تراکتورهای فاقد پلاک بویژه در فصل برداشت پسته و خرما

اخبار اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی کرمان را از این پنجره ببینید:

www.otagh-bazargani.com

پایانه صادراتی جنوب استان در صورت تأمین اعتبار فاینانس راه اندازی می شود

(۱۴ شهریور، ۱۴۰۰)

طیب زاده، خاطرنشان کرد: در زمان دولت دوازدهم تفاهم‌نامه‌ای برای راه‌اندازی پنج پایانه صادراتی در کشور منعقد شده که یکی از این تفاهم‌نامه‌ها بین اتاق کرمان، استانداری و وزارت صمت بوده و جا دارد این تفاهم‌نامه در دستور کار ستاد فرماندهی اقتصاد مقاومتی استان قرار بگیرد. در ادامه این نشست، استاندار کرمان خواستار همکاری همه دستگاه‌ها برای راه‌اندازی پایانه صادراتی جنوب استان کرمان شد. علی زینی‌وند، گفت: تفاهم‌نامه‌هایی که حتی در زمان دولت قبل منعقد شده‌اند، از جمله تفاهم‌نامه استانداری، وزارت سابق صنعت، معدن و تجارت و شرکت‌های معدنی برای توسعه استان، باید اجرایی شوند.

سیدمهدی طیب‌زاده رییس اتاق کرمان، در هفتمین نشست ستاد فرماندهی اقتصاد مقاومتی استان کرمان گفت: پایانه صادراتی جنوب استان کرمان در صورت تأمین اعتبار فاینانس تا آذرماه سال جاری به بهره‌برداری می‌رسد. وی افزود: قرار است پایانه صادراتی جنوب استان کرمان با مشارکت یک شرکت هلندی راه‌اندازی شود. وی افزود: با توجه به وجود محصولات فراوان صادراتی در جنوب استان کرمان بویژه در بخش کشاورزی و معدن، نیاز است پایانه صادراتی این منطقه فعال شود و با پیگیری‌های انجام‌شده و در صورت مشارکت ۱۴۰ هزار یورویی یک شرکت هلندی، این پایانه تا آخر پاییز امسال راه‌اندازی خواهد شد.

خورشیدی حمایت نمی‌شود، موضوعی که باعث دلسردی سرمایه‌گذاران این بخش شده است.

تنها ۴۳ مگاوات انرژی خورشیدی در استان تولید می شود

(۱۶ شهریور، ۱۴۰۰)

رییس اتاق کرمان گفت: به‌رغم این‌که کرمان در دوزنقه طلایی انرژی خورشیدی کشور و حتی جهان قرار دارد، اما تنها ۴۳ مگاوات برق از خورشید در این استان تولید می‌شود. سیدمهدی طیب‌زاده، در نشستی با موضوع انرژی پاک (انرژی خورشیدی) که با حضور سرپرست معاونت امور اقتصادی استانداری برگزار شد، با اشاره به هزینه‌های بالای تولید برق، بر توسعه نیروگاه‌های خورشیدی تأکید کرد و افزود: جای سؤال است که چرا با وجود هزینه‌های بالای تولید برق و پرداخت یارانه انرژی، از راه‌اندازی و فعالیت نیروگاه‌های

رییس اتاق کرمان: مشکلات بخش کشاورزی ناشی از حکمرانی بد است

(۲۰ شهریور، ۱۴۰۰)

بهبود شاخص‌های کلان اقتصاد کشاورزی برنامه‌ریزی مناسب انجام شود. وی با اشاره به شاخص‌های برتر استان کرمان در کشاورزی از جمله تولید پسته، خرما، مرکبات و محصولات گلخانه‌ای، بر توسعه روش‌های نوین کشاورزی با هدف افزایش بهره‌وری تأکید کرد و گفت: اتاق کرمان به دنبال توسعه کشاورزی مدرن است و در همین راستا، به همت اتاق کرمان انجمن گلخانه داران جنوب و شرق استان راه‌اندازی شده است. در ادامه این نشست، سیدمحمدرضا ترابی موسوی، رییس کمیسیون کشاورزی اتاق کرمان با اشاره به حضور روسای کمیسیون‌های کشاورزی ۲۲ استان در کرمان بیان کرد: هدف از برگزاری این گردهمایی مطرح کردن مشکلات و چالش‌های بخش کشاورزی و ارائه جمع بندی مباحث به کمیسیون‌های اقتصاد و کشاورزی مجلس و اتاق ایران برای تصمیم‌گیری در سطح دولت است.

سومین گردهمایی روسای کمیسیون‌های کشاورزی اتاق‌های بازرگانی سراسر ایران به میزبانی اتاق کرمان و با حضور روسای کمیسیون‌های کشاورزی اتاق‌های سراسر کشور، رییس کمیسیون اقتصادی مجلس شورای اسلامی، محمدمهدی زاهدی نماینده مردم کرمان و راور در مجلس شورای اسلامی، ذبیح‌الله اعظمی عضو کمیسیون کشاورزی مجلس برگزار شد. در این گردهمایی سیدمهدی طبیب زاده، با بیان این مطلب افزود: کشاورزی بخشی مهم و استراتژیک است و در بحث تأمین امنیت غذایی و اشتغال وسیع، نقشی کلیدی در اقتصاد کشور دارد و به همین دلیل باید به بهترین شکل اداره شود. وی اظهار کرد: عدم حکمرانی خوب در حوزه کشاورزی موجب ضایع شدن منابع کشور می‌شود، لذا لازم است برای

ایجاد شده و انجام آن بستری مناسب برای سال‌های آینده است. وی همچنین با اشاره به جایگاه و نقش پنجره واحد سرمایه‌گذاری برای سرعت بخشیدن در استعلام‌ها و صدور مجوزهای سرمایه‌گذاری، فعالیت موفق آن را منوط به همکاری همه دستگاه‌ها دانست و گفت: پنجره واحد سرمایه‌گذاری می‌تواند در سرعت و کیفیت امور سرمایه‌گذاری استان اثر مثبت داشته باشد.

پایدار بودن مهم‌ترین موضوع در ایجاد شغل است

(۲۱ شهریور، ۱۴۰۰)

رییس اتاق کرمان گفت: مسئله ایجاد شغل مهم است، اما مهم‌تر از آن پایدار بودن شغل ایجاد شده است.

سیدمهدی طبیب‌زاده، در نشست کارگروه اشتغال و سرمایه‌گذاری استان با موضوع بررسی وضعیت اشتغال، افزود: باید بررسی کرد که آیا شغل‌های ایجاد شده در سال‌های بعد نیز ماندگار هستند یا خیر، زیرا پایداری شغل موضوعی بااهمیت است. وی در خصوص ایجاد ۱۲ هزار شغل خرد و خانگی از منابع مالی شرکت‌های بزرگ استان بیان کرد: اتاق کرمان به‌عنوان دبیر انجام این طرح و بانک رسالت به‌عنوان بانک عامل بر نحوه استفاده از تسهیلات نظارت دارند تا وام‌ها در مسیر خود استفاده شوند. طبیب‌زاده، با اشاره به این‌که به دنبال ایجاد یک بازار مجازی برای تضمین آینده این مشاغل هستیم، خاطر نشان کرد: ایجاد این ۱۲ هزار شغل مصوبه شورای گفت‌وگوی دولت و بخش خصوصی است و برای تسریع در اجرای طرح و هماهنگی با بانک رسالت، زیرساخت‌های لازم

رئیس اتاق کرمان: مشکل بزرگ اقتصاد استان بی توجهی به صنایع کوچک و متوسط است

(۲۵ شهریور، ۱۴۰۰)

سیدمهدی طبیب‌زاده، در شصت و پنجمین نشست شورای گفت‌وگوی دولت و بخش خصوصی استان با موضوع بررسی وضعیت صنایع کوچک و متوسط افزود: موضوعات این شورا بر اساس استراتژی مشخص مطرح می‌شوند و در حال حاضر یکی از موضوعات مهم در اقتصاد استان بی توجهی به صنایع کوچک و متوسط است که نتیجه آن از بین رفتن ۷۶ هزار فرصت شغلی در سال ۹۹ و خالص اشتغال منفی ۳۳ هزار است. وی افزود: صنایع کوچک و متوسط استخوان‌بندی اقتصاد هر کشور را تشکیل می‌دهند و توجه به این واحدها از طریق تأمین مالی، حمایت‌های بیمه‌ای، بانکی و نیز معافیت‌های مالیاتی با سازوکارهای مشخص، می‌تواند موجب ایجاد اشتغال، خودکفایی، افزایش جی دی پی و توسعه استان شود.

شد. امیری خاطرنشان کرد: با بهره‌برداری از این مدرسه، ۹۰ دانش‌آموز این روستا و روستاهای اطراف از فضای آموزشی مناسب بهره‌مند شدند.

کرمان دانا؛ دومین مدرسه اتاق کرمان در سیستان و بلوچستان افتتاح شد

(۳۰ شهریور، ۱۴۰۰)

در آستانه سال جدید تحصیلی دومین مدرسه اتاق کرمان در قالب پویش «کرمان دانا» در مناطق محروم استان سیستان و بلوچستان به بهره‌برداری رسید. رئیس کمیسیون مسئولیت‌های اجتماعی اتاق کرمان در آیین افتتاح این مدرسه در روستای آبشکی از توابع شهرستان نیک شهر استان سیستان و بلوچستان، گفت: دانش‌آموزان برای اینکه در جامعه رشد و تعالی داشته باشند، نیاز به فضای آموزشی مناسب دارند. حسین نجف‌آبادی، افزود: مدرسه «کرمان دانا ۶۰» دومین مدرسه ساخته‌شده توسط اتاق کرمان در مناطق محروم استان سیستان و بلوچستان است که با ساخت این مدرسه ۴ کلاس، دیگر نیاز نیست دانش‌آموزان مسافت زیادی برای حضور در مدارس مناطق اطراف طی کنند. وی ادامه داد: توجه به این دانش‌آموزان مظلوم و محروم یک سعادت بزرگ است و از خیران درخواست حمایت و همراهی بیشتر برای مشارکت در این امر خداپسندانه را داریم. دبیر کل اتاق کرمان نیز در ادامه این نشست بیان کرد: ساخت این مدرسه در راستای مسئولیت‌های اجتماعی اتاق کرمان انجام شد. حسن امیری، افزود: پس از زلزله سال ۱۳۹۶ در استان کرمانشاه، اتاق کرمان توانست اولین مدرسه را در بخش ثلاث باباجانی این استان احداث کند و پس از آن در پی وقوع سیلاب در استان سیستان و بلوچستان ساخت ۲ مدرسه در این استان در دستور کار قرار گرفت. وی اظهار کرد: سال گذشته یک مدرسه ۶ کلاسه در روستای عزیزآباد از توابع شهرستان کنارک ساخته شد و امسال نیز مدرسه ۴ کلاسه روستای آبشکی از توابع شهرستان نیک شهر در فضایی به مساحت ۱۷۵ مترمربع و با ۷۵۰ میلیون تومان اعتبار در کمتر از ۵ ماه احداث

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی کرمان

www.otagh-bazargani.com

sepehr@kccim.ir

۰۳۴-۳۲۴۸۳۳۷۸

۱۰۰۰۳۴۳۲۴۴۱۰۵۸

۰۹۰۵۸۵۰۸۰۶۹ (فضای مجازی)

Kccima

اقتصاد دانش بنیان

FINISH

بازار

- توسعه و تقویت روابط بین الملل
- توسعه صادرات
- توسعه برندینگ
- ترویج قابلیت‌سنجی
- انجام مطالعات امکان سنجی ایجاد فروشگاه های زنجیره ای
- شناخت بازارهای هدف صادراتی
- انعقاد توافق نامه های تجاری
- راه اندازی اتاق های مشترک
- ایجاد شنابندهنده صادرات

نوآوری

- شناسایی نیازهای فناورانه اکوسیستم
- توسعه و ترویج نوآوری باز
- پروژه تجاری سازی ایده ها
- توسعه شرکت‌های دانش بنیان
- احداث کارخانه نوآوری
- توسعه اقتصاد دیجیتال

توانمندسازی

- تقویت مهارت آموزی
- ارتقای بهره‌وری و افزایش رقابت پذیری
- استقرار سامانه یکپارچه مدیریت منابع سازمانی
- برگزاری دوره های آموزشی
- ارائه مشاوره های تخصصی
- پروژه احیای کسب و کارها

زیرساخت

- راه اندازی اندیشکده ها
- عارضه یابی صنایع
- پایش محیط کسب و کار
- راه اندازی اطللس سرمایه گذاری
- استقرار پنجره واحد الکترونیکی
- ایجاد بانک آمار و اطلاعات اقتصادی
- شناسایی فرصت های سرمایه گذاری

فرهنگ

- برگزاری رویداد مدارس خلاقیت
- برگزاری جشنواره بهره‌وری و رقابت پذیری
- برگزاری رویداد های ترویجی و کارآفرینی
- اجرای پروژه آسیب شناسی فرهنگی
- برگزاری مدارس تربیت رهبران توسعه
- چاپ و انتشار کتاب و نشریات اقتصادی

ارتباطات و شبکه سازی

- توسعه و تقویت تشکل ها
- برگزاری نمایشگاه های ملی و بین المللی
- اعزام و پذیرش هیات های تجاری
- همکاری در راه اندازی نظام پیمانکاران فرعی
- راه اندازی سامانه تعامل صنعت و دانشگاه
- توسعه خوشه صنعتی
- برگزاری رویدادهای همفکر

اقدامات اتاق کرمان

در مسیر گذار از اقتصاد منابع محور به دانش بنیان

START

اقتصاد منابع محور

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی کرمان
مرکز مطالعات پژوهش های اقتصادی